تصویر ابو عبدالرحمن الكردي
دیوانی
پیرە مێردی
نەمر
محەمەد رەسوڵ هاوار

دیوانی پیرەمێردی نەمر

کۆکردنەوە و پەراوێز نوسینی

محمد رسول (هاوار)

ناوەرۆك

هەڵبەستە هەرە بەرزەکانی

پێشەکی ئەم چاپە

لە پێشەکی ئەم جارەدا بە پێویستی ئەزانم ڕێپورتاجێك بنووسم لەسەر ئەو ڕێبازەی کە ڕۆژنامەی ژین لە پاش وفاتی پیرەمێرد بە سەریا تێپەڕیوە کە ڕێبازێکی سەخت و پڕ لە گیروگرفت بووە. گەلێ کۆسپ خراوەتە ڕێی کە لە دەرچوون بوەستێ بەڵام بە هۆی ئەو هەوڵ و تەقەلایەی کە شۆڕە سوارەکانی میللەتەکەمان و کوردپەروەرەکانمان کە دەستی باڵایان هەبووە لە کوردەواری و ڕۆژنامەگەری و شیعر و ئەدەب و نووسین دڵسۆزانە قۆڵی کوردەواریان لێ هەڵ کرد و بێ وچان ڕۆژنامەکەیان یەك لە دوای یەك بەڕێوە برد. کە پێویستە ئەو کەڵە کوردانە بناسرێن و سەری ڕێز و نوازشیان بۆ دانەوێنین. هەروەها ئێمەش وەك بنەماڵەی پیرەمێرد دان پیانان و پێ زانیمان دەرئەبڕین بەرامبەریان کە ئەو دڵسۆزانە لە تەمەن و کاتی خۆیان کەم کردۆتەوە و هەر بۆ ئەوەی نەیەڵن ئەو ڕۆژنامەیە لە دەرچوون بوەستێ کە پێویستە هەموو کوردێکی دڵسۆز و نیشتمان پەروەر ڕێزیان لێ بگرێ و لە سەر ڕێوشوێنی ئەوان بڕۆن.

بۆ مێژوو:

لە ساڵی ١٩٥٠ دا پیرەمێرد کۆچی دوایی کرد کە هەر ئەو ساڵە خوالێخۆشبوو جمیل صائب کە خوشکەزای پیرەمێرد بوو بوو بە سەرنووسەری ڕۆژنامەی ژین کە ڕەحمە خانی کچی پیرەمێرد بوو بە خاوەن ئیمتیاز.

لە ساڵی ١٩٥١دا جمیل صائب کۆچی دوایی کرد پارێزەر نوری ئەمین بەگ بوو بە سەرنووسەری ڕۆژنامەی ژین هەتا ساڵی ١٩٥٢.

پاش ئەوە خوالێخۆشبوو گۆرانی شاعیر ڕۆژنامەی ژینی گرتە ئەستۆی خۆی وەك سەرنووسەر لەو کاتەدا من بووم بە یارمەتیدەری.

هەر لەو کاتەدا خوالێخۆشبوو "محەمەد ڕەسوڵ هاوار" کە پەیوەندییەکی زۆری بە پیرەمێرد و جمیل صائبەوە هەبوو یارمەتیدەرێکی ڕۆژنامەکە بوو لەو کاتەدا وا

بیرمان کردەوە کە شیعرەکانی پیرەمێرد کۆ بکەینەوە و لە چاپی بدەین لەم کاتەدا "هاوار" محەمەد رەسوڵ پێشنیاری کرد لیژنەیەك دانێین بۆ ئەم کارە. هەر لەو کاتەدا لیژنەیەك دامەزرا بە ئەندامێتی گۆرانی شاعیر و مامۆستا "مەسعود محەمەد محەمەد رەسوڵ" منیش لەگەڵ لیژنەکەدا بووم وەکو سکرتێر یارمەتیدەری ئەوان بووم و سەرپەرشتی ئیشەکانم ئەکرد. لەم کاتەدا کە سەرقاڵی لیژنەکە بووین مامۆستا "گۆران" دەست بە سەر کرا هەروەها خوالێخۆشبوو "مەسعود محەمەد" لە سلێمانی نەما، مایەوە خوالێخۆش بوو "محەمەد رەسوڵ هاوار" منیش لەگەڵیا بووم. ئەوە بوو ساڵی ١٩٥٤ من لە کولیجی یاسا دەرچووم بووم بە سەرنووسەری رۆژنامەی ژین بەردەوام بووم هەتا ساڵی ١٩٦٣ کە لەو ساڵەدا بەعسییەکان دەستیان بە سەر دەوڵەتا گرت و رۆژنامە و چاپخانەکەیان داخست و دەستیان کرد بە گرتنی خەڵك خۆشم یەکێك بووم لەو گرتووانە. لەم کاتەدا مامۆستا محەمەد رەسوڵ بە تەنیا مایەوە دیار بوو کۆڵی نەدابوو و ئەو کارانەی کرابوو لە لایەن لیژنەکەوە تەواوی کرد توانی ئەو شتانەی کە کۆ کرابووەوە لە چاپی بدات لە ژێر ناوی "پیرەمێرددا" هەر چەندە کەموکوڕی پێوە دیاربوو. زۆری لە شیعرەکانی پیرەمێرد دەست نەکەوت لەگەڵ ئەوەشدا کارێکی گەورە و بە نرخ بوو لەو کاتەدا.

لەگەڵ ئەوەشدا کە چل ساڵ تێپەڕیوە بە سەر ئەو کۆمەڵە شیعرەدا ئێستا لە سەر داوای خاوەنی چاپخانەی "شڤان" بیر کراوەتەوە جارێکی تر ئەو دیوانە لە چاپ بدرێتەوە کە ئەمە بەرهەمی خوالێخۆشبوو "هاوارە" هەر چەندە لە ساڵی ٢٠٠١دا دیوانەکەی پیرەمێردی شاعیر بە سێ بەش چاپ کرایەوە وە ئەو شیعرانەی کاتی خۆی پیرەمێرد بڵاو نەکرابۆوە یان دەست نەکەوتووە توانرا بە سێ بەش بڵاو بکرێتەوە لێرەدا زۆر سپاسی خاتوو "هێرۆ خان" ئەکەین کە ئەرکی چاپ کردنی ئەو دیوانەی خستە ئەستۆی خۆی بە هەموو پێویستیەکانیەوە کە ئەمە جێگای سوپاس و رێزی هەمووانە. ئەوەشمان لەبیر نەچێ کە بۆ تەواو کردنی ئەم ئەرکە لیژنەیەك پێك هاتبوو لە بەڕێزان فائق هۆشیار، مستەفا ساڵح کەریم، ئەحمەد زرنگ و نوری حمە تۆفیق کە ماوەی ساڵێك خەریك بوون تا ئەم بەرهەمە بە نرخەیان هێنایە دی هەر بەم بۆنەیەوە زۆر سوپاسی بەڕێوەبەرانی چاپخانەی شڤان ئەکەین بە هەموو کارمەندەکانیەوە کە ئەم بەرهەمە بەنرخەیان بەو شێوە رێكوپێك هێنایە دی.

ئەحمەد زرنگ

سەرەتا

کە چاوم کرایەوەو بە زبانە شیرینەکەی نەتەوەکەم نوسینو خوێندن فێر بووم، هەڵبەستە بەرزەکانی پیرەمێرد بەشێك بوون لەو ئاوازە پڕسۆزانەی کە گوێچکەیان زرنگانمەوەو هەستو هۆشیان بزواندمو خستمیانە سەرسەودای حەزلێکردنی شیعرو ئەدەبی کوردی، بە تایبەتی ئەو هەڵبەستانەی کە لە ئاهەنگەکانی نەورۆزدا، یا بە بۆنەی جەژنی نەورۆزەوە لە رۆژنامەو گۆڤارەکانا بلاوی ئەکردەوە.
لەگەڵ ئەوەشدا کە تا رادەیەك دواکەوتنی گەلو نیشتمانەکەم، دواکەوتنی باری کۆمەلایەتیو پلەی زانیاری ولاتەکەمم هەست پێ ئەکردو دلم قرچەی لێوە ئەهات بۆیان، بەلام هەموو جارێ کە لە ئاهەنگەکانی نەورۆزا یا لە رۆژنامەو دەست نووسەکانا، یا لە دەمی قوتابیانی زانستی شەوو قوتابیەکانەوە سروودو هەڵبەستەکانی پیرەمێردم ئەبیست، یاخود کە جاروبار خۆی بۆی ئەخوێندینەوە، ئیتر دلم ئەگەشایەوەو تەمی نائومێدی سەردلم ئەڕەوایەوەو ئەم ووت:
نەخێر گەلی کورد نەمردوەو نامرێ، چونکە میللەتێك لەدوای ئەم هەموو پەت پەتیو مالٌ وێرانیو دەربەدەریە ئەدیبی وەکو پیرەمێردو شاعیری مەزنی وای تیا هەڵبکەوێ، ئیتر بڕواناکەم هێز هەبێ بتوانێ لەناوی بەرێ.
پیرەمێرد یەکێك بووە لەو شۆڕە سوارانەی ئەدەبی کوردی کە نەك هەر تەنها بە بەرهەمی خۆی توانیویێتی خزمەتی کوردیو زمانی کوردی بکات، بەڵکو بەهۆی ئەوەوە کە لە ناوجەرگەی ژیانی کوردەواریدا ژیاوە، گەلێ دێهاتو ناوچەکانی کوردستانی پشکنیوە، بە فەقێتی بەناو زوربەی مزگەوتەکانی کوردستانا گەڕاوە، بەو هۆیانەوە گەلێ پەندی پێشینانو قسەی نەستەقو داستانو ئەفسانەی کۆنی ناو کوردەواری بیستوە، ئەو قسە قوتو نەستەقانەی کە لە دەمی خەڵکەوە ئەیبیست، هەمووی لە رۆژنامەکەیا بۆ نووسیوین، بە شێوەیەکی دلگیر، بە پەخشان یاخود هەڵبەست بۆی بلاو کردووینەوەو لە مەترسی لەبیر چوونەوەو لەناوچوون رزگاری کردوون.

بەڕاستی گەڕانەوەی پیرەمێرد لە تورکیاوە بۆ کوردستان، بەشتێکی بەختەوەری و سوودبەخش ئەژمێردرێ بۆ گەلی کوردو بۆ زبانی کوردی و ئەدەبی کوردی. چونکە زۆری وەکو پیرەمێرد کە لە کوردستان دوور کەوتوونەوە ئیتر تووشی گێژاوی وولاتی بێگانە بوون، سا مەگەر لە دڵیانا یادی وڵاتەکەیان کردبێت، یا سۆزی خۆشەویستی نیشتمان و گەلەکەیان لە دڵ مابێ. کە ساتێك مردوون، ئیتر ئەو یادی ناو دڵەو سۆزی خۆشەویستیەیان لەگەڵ خۆیانا بردۆتە ناو گڵەوە. دوور نیە هەندێکیان بەرهەمێکی زۆری ئەدەبیشیان بووبێت، بەڵام ئەو بەرهەمەیان کەوتۆتە کونجی لەناوچوون و لەکیس چوون و گەل و نیشتمانەکەیان لێیان بێ بەش بووە. مەگەر تاك و تەرایەکی وەکو حاجی قادری کۆیی کە لە وڵاتی خۆی دەربەدەر کرابوو، کۆنەپەرستی و وشکەڕۆیی ناوخۆ هەڵیان فڕاندبوو و ئاوارەیان کردبوو، مەگەر یەکێکی دڵسۆزی وەکو ئەو توانیبێتی بانگەوازو هاواری خۆی بگەیەنێتە کوردستان و لە دوورەوە تەپە دووکەڵ و بۆچەکی شیعری ئاگراوی خۆی بەرز بکاتەوەو بیگەیەنێتە ناو دۆڵ و چیاکانی کوردستان و پڕ بەدەم بنرکێنێت و داوای خۆ رزگار کردن بکات لە داوی بێگانە پەرستی و وشکەڕۆیی و کۆنەپەرستی. بەڵام لە کڵۆڵی نەتەوەکەی حاجی قادری کۆیی، ژمارەیەکی زۆر کەم نەبێ ئەو بانگەوازو هاوارەی حاجی قادریان بەدڵا نەئەچووو کاری تێ نەئەکردن، ئەویش لە داخا بەو هەموو ئاواتانەوە لە وڵاتی بێگانەدا بە ئاوارەیی سەری نایەوە.

بە پێچەوانەی حاجی قادری کۆییەوە، پیرەمێرد لەگەڵ ئەوەشدا ماوەیەکی زۆربوو لە تورکیا ئەژیاو ئارامی گرتبووو گەلێ فرمانی میری بەرزی چنگك کەوتبوو کە دواییەکەی متصرفێتی ئاماسیە بوو، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا لە حاجی قادری کۆیی زۆرتر هیوای بە گەلەکەی پەیدا کردبوو. ئەو رۆژانەی سەردەمی گەڕانەوەی پیرەمێرد سەرەتای بزووتنەوەکانی شێخ مەحمودی قارەمان بوو، سەردەمی جووڵانەوەی هێزی نەتەوایەتی بوو لەزۆر شوێنی جیهاندا، بەتایبەتی لەلایەن ئەو میللەتانەوە کە لەژێر زوڵم و زۆری عوسمانیەکاندا بوون. پیرەمێرد ئاگری جگەری دایکی نیشتمان وای لێ کرد کە دەست لە دوو جگەرگۆشەی خۆی هەڵبگرێ و بگەڕێتەوە بۆ باوەشی دایکی نیشتمان، بۆ ئەوەی وەکو ئاوارەکانی تر وێنەی حاجی قادرو وەفایی و نالی لە وڵاتی بێگانەدا نەمرێ و بەڵکو شوێنێکی وەکو گردەکەی یارە بیگرێتە خۆی و ببێتە کڵکۆی.

هەڵکەوتنی شاعیرێکی بلیمەت و بەرزی وەکو پیرەمێرد، ئەو پیرەمێردەی کە لە تەمەنی هەشتا ساڵیدا لە لاوێکی دڵگەرمی نیشتمانپەروەر زۆرتر دڵی ئەهاتە جۆش و خرۆش، بەڕاستی بەشتێکی شانازی و بەختیاری ئەژمێرریّ بۆ گەلی کورد و کوردستان. لەچاو ناوچەی هەڵکرد و باری ژیانی ناو کوردەواریدا، پیرەمێرد هیچی کەم نیە لەو شاعیرە بەرزانەی وڵاتی بێگانە کە بە سەدان پەیکەریان بۆ تاشراوە و لە هەموو رێکەوتێکا یادیان ئەکەنەوە وەکو تۆلستۆی و ڤکتورو هوگوو طاغور.

پیرەمێرد مامۆستای قوتابخانەی ئەدەبی شەعبی بوە لە کوردستاندا، چونکە شیعری بۆ هەموو گەلی کورد ووتوە نەك تەنها بۆ چینێکی تایبەتی یاخود تاقمێکی تایبەتی. لە سەرەتای گەڕانەوەیا بۆ کوردستان، لەو سەردەمەدا شیعری لاسایی گران و ئاڵۆزکاو، شیعری پڕ لە مەتەڵ و بەتوێکڵ، بە هەموو تان و پۆی هەڵبەستی بێگانەوە، بە عروض و محسناتی بدیعی عەرەبی، بە مصرعی درێژ درێژی پڕ لە وشەی قەڵەو، ئەمانە هەمووی باویان بوو. ئەبوایە شاعیر لەو هەموو بوارانەی بدایە ئەوسا مافی ئەوەی هەبوو بڵێ من شاعیرم و گوێیان لە شیعرەکانی ئەگرت.

بەڵام پیرەمێردێك کە لە هەموو کۆڕەکانی وڵاتا فێری هەلکرد بووبوو، کە لە تورکیا بوو بەهۆی رۆژنامە و گۆڤارەکانی ئەوێوە رومانتیکیەت کارێکی تەواوی تێ کردبووو تەمی لاسایی کردنەوەی تا رادەیەك لەبەرچاو رەواندبووەوە. کە گەڕایەوە کوردستان، هەستی بەو هەموو جۆرە دەردی سەری و دواکەوتنەی هاووڵاتیەکەی کردبوو، ئیتر چۆن بۆی دەس ئەدا کە خۆی بهاوێژێتە ناو گێژاوی دەریای لاسایی کردنەوەی شیعری کۆن و وشەی گران و ئاڵۆزکاو و بەتوێکڵ بەکار بهێنێت؟.

پیرەمێرد لە سەرەتای گەڕانەوەیەوە بۆ کوردستان تاکو رۆژی کۆچی دوایی یا ۆژنامەچی بووە یاخود قەڵەم بەدەست بووە. زوربەی خوێندەوارانی رۆژنامەکەی، وتابیەکانی شەوی زانستی بوون، ئەوانەی کە زۆر بە پەرۆشەوە ئەیانویست فێری خوێندن و نووسین بن، بۆیە پیرەمێرد هەوڵی ئەدا کە هەستی ئەو قوتابیانە بزوێنێ، ئەیویست هەستی کرێکارێك یاخود شاگردێك بزوێنێ، ئەو کرێکارو شاگردانەی کە بە رۆژ شان و قۆڵیان ئەکوتا و ماندوو ئەبوون، لەپاش ئەو هەموو ماندوویەتی فرمان و ئیشکردنەی رۆژیان، بۆیە بە شەو پەنایان بردۆتە بەر قوتابخانەی زانستی بۆ ئەوەی خوێندن و نووسین فێر بن. ئەو سەردەمە وەکو لەمەوپێش ووتمان سەرەتای جووڵانەوەی هێزی نەتەوایەتی بوو لە کوردستاندا، لەبەر ئەوە قوتابیانی زانستی شەو کە زوربەیان شاگرد و کرێکارو دەستگێڕ بوون، ئێجگار زۆر بە پەرۆشەوە گوێیان شل ئەکرد و پێڵووی ماندووو خەواڵوویان بۆ

ئەوە گورج ئەکردەوە کە شتێکی بەسوودو بەکەڵك فێر بىن وە لە ژیان بگەن و چاویان بکرێتەوە.

بێگومان ئەو جۆرە قوتابیانە لە وشەی سادەو پەتی و بێ گرێ و خۆماڵی بەولاوە هیچی تریان بەدڵا نەئەچوو و کاری تێ نەئەکردن. پیرەمێردێك کە زوربەی ژیانی لەگەڵ ئەو قوتابیانەدا ئەبردە سەر وەکو بەنگینەو حاجی علی ماستاو و گەلێکی تر، ئیتر چۆن ئەیتوانی شیعری بە تویکڵ و ئالۆزکاوو پڕ لە وشەی بێگانە بڵێ و لە رۆژنامەکەیدا بلاوی بکاتەوە.

کەواتە ئەتوانین بڵێین رۆژنامەکەی پیرەمێرد زمانی حاڵی ئەو قوتابی و خوێندەوارانە بووە، زمانی حاڵی گشتی گەلەکەی بووە، ئیتر چۆن بۆی دەستداوە کە وەکو کۆنەکان خۆی بهاوێژێتە ناو گێژی دەریای شیعری گران و ئالۆزکاو. ئەو ئەیویست باسی جوانی و خۆشی نیشتمانەکەی بکات، باسی رابردووو بەسەرهاتی ناوچەکانی کوردستان بکات، ئەیویست لاوەکان و قوتابییەکان هان بدا کە فێری خوێندن و خوێندنەوە بىن و لە ژیان بکۆڵنەوەو هۆی دواکەوتنی گەلەکەیان تێ بگەن و ولاتەکەیان پێش بخەن و گەلەکەیان بگەیەننە ریزەی ولاتە پێشکەوتووەکان، بۆ ئەمە تەنها هەر شێوەی شیعری سووك و بێ پێچ و پەنا بوو کە بتوانێ پێشکەشی ئەو جیلە تازەیەی ولاتەکەی بکات نەك بە شیعری قورسی پڕ لە وشەی تویکلاوی کە مصرعی هەردانە شیعرێکی زۆرجار بە قەد نیوە گوریسێك درێژ بێ و پیاو ناچاربێ بۆ تێگەیشتنیان خۆی بکوشێت و خۆی ماندوو بکات ئەوسا لە مەرام و نیازی ئەو شیعرانە بگات!!..

هەرچەند پیرەمێرد لەرووی ئەو لادانەیەوە تووشی گەلێ هێرش هاتووە، بەلام زۆر بێ باك بوەو گوێی نەداوەتێ و هەر لەسەر مەبەستی خۆی رۆیشتووە. لەبەر ئەوەی زوربەی شیعرەکانی لە ناوجەرگەی ژیانی کۆمەلایەتی ناو کوردەوارییەوە هەڵگۆزراوە، بۆیە هەمیشە دایك بەدەم راژەندنی لانکەو بێشکەوە، بەدەم گورگانە شەوێوە، تێکۆشەران لە کۆڕی خەبات و جەنگا، لەناو سپێرو ژێر تاوێرو ناو دۆڵ و چیاکانا، کاسب و شاگرد بەدەم تەقەڵی دروومان و فرمانی سەر دەزگاوە، کرێکار بەدەم تەقەی پاچکارییەوە، قوتابیان لە ژوورو دەری قوتابخانەکانا، بەدەم یاری کردنەوە، لە مەشق و رۆیشتندا شیعرەکانی پیرەمێردیان ئەخوێندەوە. منیش یەکێك بووم لەو قوتابیانەی کە لە سەرەتای منالیمەوە نەك هەر لە دەرو ژووری قوتابخانەکەم، بەڵکو هەمیشە هەڵبەستەکانی پیرەمێرد وێردی سەر دەمم بوو.

پەیوەندیو دۆستایەتیو تێکەڵاویم لەگەڵ خزمەکانی پیرەمێردا لەلایەکەوە، شەیدا بوونم بەرامبەر بەو گەنجینە بەنرخەی کە پیرەمێرد بۆ گەلی بەجێ هێشتوە، ئەو گەنجینە پڕ سامانە بەنرخەی کە کۆگای هەستی بەرزو بەنرخو سەرچاوەی ئەدەبو شیعرێکی ئەوتۆیە کە هەر تاقە هەڵبەستێکی بەقەد شۆڕشێك دڵ ئەخاتە بزواندنو گیان ئەخاتە جۆشو خرۆشو جمو جووڵ، لاوانی کورد بانگ ئەکات کە دێڕەکانی بکەن بە شەوچەرەو هەوێنی راپەڕینو تێکۆشان، بۆ هێنانە بەرهەمی دوا رۆژێکی پڕ لە شادیو بەختەوەری بۆ گەلو نیشتمان. ئەمانە هەموو وایان لێکردم کە زۆر بە گەرمیەوە ئەو خواستەی کە رەحمەخانی کچی پیرەمێردو کاك فایق هوشیارو ئەحمەد زرنگ روویان لێ نام، بیهێنمە دیو بە شانازیەوە دەست بکەم بە بەجێ هێنانی ئەو پێویستیەی کە خرایە سەر شانم دەربارەی نووسینێك کە شایانی شاعیرێکی مەزنو بلیمەتێکی وەکو پیرەمێرد بێ.

بۆ شیعرەکانی پیرەمێرد لەگەڵ ئەوەشدا کە خۆم ژمارەیەکی زۆریم لا هەبوو چنگ ئەکەوت، بەڵام دووبارە بۆ دڵنیاییو بەراورد کردن پەنام بردە بەر مامۆستا نەجمەدین مەلا[1] – کە داخی گرانم بەر لە چاپکردنی ئەم نووسینە کۆچی دوایی کرد– بۆ ئەوەی ئەو شیعرانەی پیرەمێرد کە بە دەستخەت لە رۆژنامەکانی ژیانو ژینەوە وەری گرتبوو وەری بگرم وە بەراوردی بکەم لەگەڵ ئەوانەی لای خۆمدا.

ساتێك کە دەستخەتەکانی مامۆستا مەلا نەجمەدینم سەیر کرد روانیم ئەو شیعرانەی کە لەلایەتی، کتومت لە رۆژنامەکانەوە وەرگرتوە نەك لە دەستخەتەکانی پیرەمێردەوە کە دوور نیە وەختی خۆی لەبەر هەندێ هۆ نەیتوانیبێ لە رۆژنامەکانیا هەڵبەستەکە بە تەواوی بڵاوبکاتەوە، ئەمە لەلایەك، لەلایەکی تریشەوە لەکاتی خۆیدا پیرەمێرد لای وابوو ئەگەر بەناوی خەڵکی ترەوە شیعر بڵاوبکاتەوە ئیتر بەمە شیعری کوردی زۆر ئەبێو ناوی شاعیرانی کورد زیاد ئەکات.

بێگومان گەلی کورد ئەگەر لە هیچدا دەوڵەمەند نەبێ لە شیعرو شاعیرانا زۆر دەوڵەمەندە، کەواتە هیچ پێویستی بەوە نەبوو کە پیرەمێرد بەناوی زەرگەتەییو

---

[1] مامۆستا نەجمەدین مەلا زۆر بە پەرۆش بوو بۆ چاپکردنی دیوانەکەی پیرەمێرد، چەند جارێك بۆ باسکردنی چۆنێتی چاپکردنی هەڵبەستەکانی پیرەمێرد لەگەڵ مامۆستا گۆرانو مامۆستا نەجمەدین مەلاو مامۆستا شوکور مستەفادا کۆبووینەوە، بەڵام مامۆستا نەجمەدین مەلاو مامۆستا گۆران هەردوکیان کۆچی دواییان کرد پێش ئەوەی کە دەست بکەم بە بژار کردنو لەسەر نووسینی هەڵبەستەکانی پیرەمێرد. داخی گرانم مامۆستا نەجمەدین سەرچاوەیەکی زۆر بەنرخ بوو بۆ کۆکردنەوەو نووسینی شیعری شاعیرەکانمان.

جێشانەیی، گورگەدەری، شێخ ئەبولوەفای کوردو گەلێکی تر کە ناوی هیچیان لە راستیدا نییە، بێنێ شیعر بەناوی ئەوانە بڵێ و بڵاوی بکاتەوە.

جیاکردنەوەی ئەو شیعرانەو بژارکردنیان لە شیعری شاعیرانی تر ئەرکێکی زۆر گران بوو، بە تایبەتی شیعرەکانی بێسارانی و وەلی دێوانە کە بەناوی ئەوانیشەوە شیعری ووتوە یاخود چەند دێڕێکی خۆی لەگەڵ هەڵبەستەکانی ئەوان تێکەڵ کردووە بەبێ ئەوەی دەست نیشانی دێڕەکانی خۆی بکات لەناویان. بەڵام تازە چارم ناچار بوو، دیوانی وەلی دێوانەو بێسارانی چاپ نەکرابوو تاکو بەراوردیان بکەم لەگەڵ ئەو هەڵبەستانەی کە گومانم لێیان هەبوو هی پیرەمێرد خۆیەتی و بەناوی ئەوانەوە بڵاوی کردبووەوە تاکو بژاریان بکەمو یا دێڕە تێهەڵکێشەکانی خۆی دەست نیشان بکەم. بۆ ئەمە دەستخەتەکانی لای مەلا نەجمەدینم لەگەڵ ئەو چەند هەڵبەستانەی لای خۆمو ئەو مسوەدانەی کە کاتی خۆی پیرەمێرد هەندێکی بە دەستخەتی خۆی نووسیبوو هەموویان بەراورد بکەمو لە پوختەی ئەوانە هەمووی ئەوەی لێرەدا پێشکەشی ئەکەم جیایان بکەمەوەو لە چاپی بدەم. بۆ مەبەستو کاتی وتنو بۆنەی هەڵبەستەکان من خۆم ژمارەیەکی زۆریان لە بۆنەکانیم لابووو هەندێکیش مەلا نەجمەدین لە رۆژنامەی ژیانو ژینەوە وەری گرتبوو ئەمانەشم هەموو پوختە کردو پێشکەشم کرد.

ئەم هەڵبەستانەی کە لێرەدا پێشکەشی ئەکەم تەنها بریتیە لەو شیعرە پوختانەی کە پیرەمێرد وتوویەتی، ئەو هەڵبەستانەی کە لە فارسیو شێوەی هەورامیەوە وەری گێڕاوەتە سەر شێوەی سلێمانی، ئەمانە ئێجگار زۆرنو ماوە نییە لێرەدا لە چاپیان بدەین، هەروەها پەندەکانی پێشونانیشی ئێجگار زۆرنو چاپکردنیان چەند جلدێکی تایبەتی ئەوێ بۆیە لێرەدا ژمارەیەکی کەم نەبێ لە پەندەکانی پێشونیانی ماوەی چاپکردنیان نەبوو ئومێد ئەکەم لە ماوەیەکی تردا خۆم یا چەند کەسێکی تر بتوانین ئەوانیش لە چاپ بدەین[٢].

بەر لە کۆتایی هێنان بە سەرەتای ئەم باسە حەز ئەکەم شتێ هەیە بیخەمە بەرچاوی خوێندەوارانی بەڕێز کە ئەویش ئەوەیە کە دوور نییە هەندێ کەس بڵێن کەی دیوانی شیعر وا لەچاپ ئەدرێ؟؟

---

[٢] کە سەرەتای ئەم باسەی پیرەمێردم تەواو کرد هێشتا پەندەکانی پێشونیانی پیرەمێرد لەلایەن کاکەی فەلاحەوە چاپ نەکرابوو، بەڕاستی دەست پێشکەری کردو دەستی خۆشبێ، ئومێد ئەکەم چ ئەوو چ خەڵکی تر لەم جۆرە تەقەلایانە بێ بەشمان نەکەنو ئەوی دڵسۆزی ئەم گەلو نیشتمانەیە هیچ نەبێ ئەوی قەڵەمی جووڵەی تیایە با درێغی نەکات.

منیش بۆ وەڵامی ئەوانە ئەڵێم: بەڕاستی من نەمویست وەکو دیوانی شاعیرەکانی تر تەنها بێنم شیعرەکانی پیرەمێرد ریز بکەمو لەچاپیان بدەم بەبێ ئەوەی کە باسێکی دوورو درێژی شێوەی ژیانی بکەمو لە هەندێ لە هەڵبەستەکانی بدوێم، چونکە من ژیانی پیرەمێردو بەرهەمی رۆژنامەچێتی و باری هەڵکردو هەوڵ و تێکۆشانیم گەلێك لەوە بەرزتر بینی کە تەنها شیعرەکانی پێشکەش بکەم. بەڵکو هەوڵمدا کە هەندێ لەبارەی ژیانی و بیرو باوەڕیەوە، هەندێك کارەسات و بەسەرهاتی کوردستانی ئەو سەردەمەی قۆناغی ژیانی پیرەمێرد بدوێم بۆ ئەوەی بەو هۆیەوە لە قۆناغێکی تایبەتی ئەدەبی کوردی بدوێم کە ئەدەبی شەعبی (گەلی)یە، ئومێد ئەکەم بەم نووسینە توانیبێتم کەلێنێکی بچووکم پڕ کردبێتەوەو پێویستییەکی سەرشانم بەجێ هێنابێ بەرامبەر بە گەل و ئەدەبی گەلە خۆشەویستەکەم.

دووبارە راستیەکی تریش هەیە هەر حەز ئەکەم پێشەکی لێی بدوێم ئەویش ئەوەیە کە ئەگەر بەهۆی ئەم هەڵبەستانەی پیرەمێردەوە ناوی هەندێ کەس هاتبێ نابێ کەس گلەیی نە لە پیرەمێردو نە لە من بکات، چونکە پیرەمێرد وەکو شاعیرێك هەست و هۆشی خۆی دەربڕیوەو داخی دەروونی خۆی هەڵڕشتووە، بەر لەویش بەتایبەتی ئەحمەد بەگی ساحێبقڕان هەر لەم بارەوە هەندێ راستی رەپ و رەوان دەربڕیوە، چ مێژوو نووس و چ شاعیرو چ ئەدیب نابێ سڵ لە راستی بکەنەوەو بیشارنەوە، منیش ئەمانەتێکی ئەدەبی و مێژوویی‌یەو بۆ ئەوەی زنجیرەی هەڵبەستەکانی پیرەمێرد لێك نەپچڕێنم و لەبەر سەرزەنشت و گلەیی هەندێ کەس ئەو ئەمانەتەی کە لەسەرمە بەجێی بێنم وا ئەوی پیرەمێرد وتوویەتی و نووسیویەتی بەبێ پێچ و پەنا پێشکەشی ئەکەم. ئیتر داوای لێبوردنیش ئەکەم بەرامبەر هەچ کەمو کوڕیەك کە دەربارەی ئەم نووسینە هەستی پێ بکرێ.

محەمەد رەسول — (هاوار)

بەغداد ١٩٦٨/٥/١٧

مێژووی ژیانی پیرەمێرد[٣]

پیرەمێرد ناوی (تۆفیق) کوڕی مەحمود ئاغا، کوڕی هەمزاغای مەسرەفە[٤]. لە ساڵی ١٨٦٧ز دا لە شاری سلێمانی لە گەڕەکی گۆیژە لە دایك بووە. بەپێی عبارەتێکی فارسی کە بە دەستخەتی حەسەن ئەفەندی مامی لەپشت قورئانێکی دەست نووسدا نووسیویێتی کە ئەمەی خوارەوەیە:

توفیقی که خدا بماداد

ئەمە بەپێی حیسابی ئەبجەد ساڵی لە دایك بوونی بە حیسابی هجری ئەکاتە ساڵی ١٢٨٨ك. ئەو سەردەمە لە کوردستاندا خوێندن و خوێندەوار زۆر کەم بوون، ئەوانەش کە هەبوون لەناو چوار دیواری حوجرەی مزگەوتەکاناو لەسەر سەکۆی حەوشەی مزگەوتەکانا ئەیانخوێندو فێری خوێندن و نووسین ئەبوون. تۆفیقیش کە تەمەنی گەیشتۆتە شەش حەوت ساڵی، ئەو وەختە نێرراوەتە حوجرەی مەلا حسێنە گۆجە لە شاری سلێمانی، ماوەیەك لەوێ وانە ئەخوێنێت، گوایا لەوێ لەسەر شیعرێکی خواجا حافز لەگەڵ مامۆستاکەیدا تێکچووە، لەبەر ئەوە حەسەن ئەفەندی مامی لەوێوە ئەیگوێزێتەوە بۆ مزگەوتی مەلا سەعیدی زلزلەیی، کە ئەیباتە ئەوێ حەسەنە ئەفەندی پێی ئەڵێ:

"تۆفیق ئومێد ئەکەم دەمو نەفەسی ئەم زاتە پاکە بتکا بە شاعیرێکی وەکو من".

بەمەدا دەرئەکەوێ کە حەسەن ئەفەندی مامیشی هەر شاعیر بووە هەرچەند بەداخەوە ئێمە هیچ شیعرێکی ئەو زاتەمان چنگ نەکەوتووە تا ئێستا.

---

[٣] بۆ باسی مێژووی ژیانی پیرەمێرد سەیری مێژووی ئەدەبی کوردی مامۆستا عەلائەدین سوجادی کراوە.

[٤] هەمزاغای مەسرەف: پیاو ماقوڵێکی دەوری خۆی بوە لە زەمانی حوکمڕانی پاشای باباندا، تەنانەت کاروباری سەرەك وەزیران و وەزیری مالیەی بینیوە بۆیە پێیان وتووە (مەسرەف).

پاش ماوەیەك پیرەمێرد ئەبێ بە فەقێ لە مزگەوتی هەمزاغای باپیری کە شوێنەکەی نزیکی باخێك بووە پێیان وتووە باخی پوورەبەگی کە لە گەڕەکی گۆیژەیەو چاپخانەکەی پیرەمێرد نزیك ئەو مزگەوتەیە، لەوێ لەو مزگەوتە لای مەلا مەحمود ناوێك دەست ئەکات بە خوێندن و فێربوونی عەرەبی و وانەی ئاینی.

فەقێی ئەوسا لە کوردستاندا، بگرە ئێستەش هەر بەو جۆرەیە، تەنها هەر بە یەك مزگەوتەوە نەئەنووسان، بەڵکو مزگەوتا و مزگەوتئەگەڕان، لە هەر مزگەوتێك لای مەلایەکی تایبەتی چەند وانەیەکیان ئەخوێند، وەکو چۆن مامۆستایانی ئێستە هەر یەکەیان لە وانەیەکی تایبەتیدا شارەزایی پەیدا ئەکەن و ئەو وانەیە ئەڵێنەوە، هەروەها مامۆستایانی مزگەوتی ئەوساش هەر مەلایەی لە وانەیەکی تایبەتیدا شارەزایی پەیدا ئەکردو دەستی باڵای ئەبوو، فەقێی ئەوسا شار بە شارو دێ بە دێ ئەگەڕان هەرچەند وانەیەکیان لای مەلایەکی تایبەتی ئەخوێند. تۆفیقیش بەو دەستوورە هەروەکو حاجی قادری کۆیی و نالی و مەحوی و مەولەوی و زێوەر، مزگەوتا و مزگەوت و شار بە شار گەڕاوە و لەهەر شوێنێك ماوەیەك ماوەتەوە. پاش ئەوەی زۆربەی مزگەوتەکانی شاری سلێمانی گەڕاوە ئەوسا رووی کردۆتە مزگەوتەکانی شاری بانە لە کوردستانی ئێران. کە لە بانەوە گەڕاوەتەوە بۆ شاری سلێمانی، لە ساڵی ١٨٨٢دا کراوە بە کاتبی نفوس لە سلێمانی و لە ساڵی ١٨٨٦دا کراوە بە باشکاتبی مەحکەمەی شارباژێرو لە ساڵی ١٨٩٥دا کراوە بە معاونی مدەعی عام لە کەربەلا بەڵام ئەو ئیشەی دوایی بە دڵ نەبووەو وازی لە فەرمانی میری هێناوە.

لە ساڵی ١٨٩٨دا لەگەڵ شێخ سەعیدی حەفیدا (باوکی شێخ مەحمودی قارەمان) چووە بۆ تورکیا، بۆ ساڵی دوایی شێخ سەعیدو تۆفیق پێکەوە چوون بۆ مەککە بۆ حەج، لە گەڕانەوەیانا بۆ تورکیا سەید ئەحمەدی خانەقاو وەفایی شاعیریشیان لەگەڵا ئەبێ، وەفایی لەڕێگا کۆچی دوایی کردووە، بەم پێیە تۆفیق بووە بە حاجی تۆفیق.

حاجی تۆفیق لە نووسینی فارسیدا دەستێکی زۆر باڵای بووە وەکو ئەڵێن لەو سەردەمەدا مەگەر تەنها (سلێمان بەگ)ی باوکی مامۆستا گۆران کە بە کاتبی فارسی بەناوبانگ بووە بەقەد پیرەمێرد لە فارسیدا شارەزایی بووبێت.... لەبەر ئەوە کە چۆتە تورکیا، عزەت پاشای کاتبی دەرباری شهریاری، لە ئەستەمبول وەڵامی ئەو نامە فارسیەی کە ناصرالدین شای ئێران بۆ سوڵتان عبدالحمیدی عوسمانی ناردبوو ئەیسپێرێ بە حاجی توفیق کە وەڵامێکی بۆ ئامادە بکات...

وەڵامەکەی پیرەمێرد بە فارسی زۆر بەرزو جوان ئەبێت و ئەچێتە دڵی کاربەدەستانی عوسمانلیەوە، لەبەر ئەوە لە ساڵی ١٨٩٩دا فەرمانی شاهانەی بۆ دەرئەچێت و ئەکرێت بە ئەندامی مەجلیسی عالی لە ئەستەمبول و روتبەی بەگیەتی درایە، لەو ماوەیەدا بەهۆی عزەت پاشاوە پیرەمێرد ئەچێتە مەکتەبی حقوق و شەهادەتنامەی حقوق لەوێ وەرئەگرێت...

کە لە ساڵی ١٩٠٨دا ئیعلانی مەشروتیەت ئەکرێت و مەجلسی عالی تێک ئەچێت، ئیتر حاجی تۆفیق لە ئەستەمبولدا دەست ئەکات بە محامیێتی و بە نووسین و بە دەرهێنانی رۆژنامەو گۆڤارەوە خەریك ئەبێت...

لە سەرەتادا مافی دەرهێنانی (رەسملی کتاب)ی وەرگرتوە، لەساڵی ١٩٠٧دا لەپێش ئیعلانی مەشروتیەت کۆمەڵێك لەو کوردانە پێك هاتبوو کە لە تورکیا لە ئەستەمبولدا ئەژیان بە سەرۆکایەتی شێخ عەبدولقادری شێخ عوبێدوالله، ئەو شێخ عەبدولقادرەی کە لە دواییدا تورکە کەمالیەکان کردیان بە سێدارەداو پیرەمێرد بەو بۆنەیەوە گەلێ هەڵبەستی بەرزی مێژوویی بۆ وتووە... حاجی تۆفیقیش یەکێك بووە لە ئەندامانی ئەو کۆمەڵە... رۆژنامەی (کورد) کە زمان حاڵی ئەو کۆمەڵە بووە حاجی تۆفیق بردوویەتی بەڕێوە، جگە لەوەش بۆ گەلێ رۆژنامەو گۆڤاری تر بە فارسی و بە تورکی گەلێ هەڵبەست و پەخشانی ناردووە... ئەو هەڵبەست و پەخشانانەی بەناوی (سلێمانیەلی تۆفیق) یاخود بە ناوی (س.ت)وە بڵاو کردۆتەوە...

لە ساڵی ١٩٠٩دا کراوە بە قائمقامی (جولەمیرگ)و لەساڵی ١٩١٨دا بووە بە موتەصەریفی (اماسیە)... لەو کاتەدا خزمەکانی لە سلێمانیەوە دەست ئەکەن بە نامە نووسین بۆی بەتایبەتی مستەفا صائیبی خوشکەزای گەلێ نامەی بۆ ناردووە وەداوای گەڕانەوەیان لێ کردووە کە بێتەوە بۆ کوردستان...

حاجی تۆفیقێك کە زوربەی تافی گەنجێتی و هەرزەکاری لە تورکیادا رابواردبوو لەوێ ژنێکی هێنابوو دوو منالی لێ هەبوو، پاش ئەم ماوە دوورو درێژە ئاگری جگەری دایکی نیشتمان هەڵی گرت، سۆزی خۆشەویستی کوردستان و بەسەرهاتەکانی خستیە جموجووڵ و سەر سەودای گەڕانەوە وەکو چۆن (نالی) شاعیری مەزن هەڵبەستە بەرزەکەی لە شامەوە ناردبوو بۆ سالم لە شاری سلێمانی بۆ ئەوەی حاڵ و ئەحواڵی شاری سلێمانی و کوردستانی لێ بپرسێت و بۆی بنووسێت ئایا ماوەی گەڕانەوەی هەیە بۆ کوردستان یاخود ئەبێ تا دوا هەناسەی هەر ئاوارەو دەربەدەر بێت و لە وڵاتی بێگانەدا بژی، پیرەمێردیش

بەو جۆرە دەستی کرد بە نامە نووسین و پرسیار کردن لە حاڵ و ئەحواڵی کوردستان...

وێنەیەکی پیرەمێرد لە دەوری لاویدا لە ئەستەمبول گرتوویەتی.

بەڵام ئەو رۆژانەی کە پیرەمێرد ئەیویست لە تورکیاوە بگەڕێتەوە بۆ کوردستان جیاوازیەکی زۆری هەبوو لەگەڵ ئەو رۆژانەی کە نالی هەڵبەستە بەرزەکەی ناردبوو بۆ سالم، کاتی نالی و سالم کاتی ئەوە بوو کە کوردستان بە تەواوی لەژێر باڵی رەشی عوسمانلیەکانا ئەیناڵاند، بەڵام سەردەمی گەڕانەوەی پیرەمێرد سەرەتای هێزی جووڵانەوەی نەتەوایەتی بوو. شێخ مەحمودی مەزن ئاڵای شۆڕشگێڕی و داواکردنی مافی گەلەکەی هەڵکردبوو پیرەمێرد لە پرسینی حاڵ و ئەحواڵی ئەو سەردەمەی کوردستان ئەم چەند دێڕەی خوارەوەی بۆ یەکێك لە خزمەکانی لە شاری سلێمانی کە مستەفا صائیبی خوشکەزای بووە ناردووە ئەڵێ:-

له ئەستەمبوڵەوە هەڵسام، لەخەودا بووم هەتا ئێرە
له سەیری (فی المنام)دا بووم کە چاوم کردەوە لێرە
حەیاتێکی ترم دی، خزمو خوێشان دەورەیان دابووم
لەسەر نوێ هاتمەوە دنیا بەرۆح وەك تولفی ساوابووم
ئەمە دوو رۆژە جەژنی رۆحمە، دەنگی وەتەن دەبیەم
خودا دیداری ئێوەیشم نسیبکا زۆر ئەبینێ پێم
هەواڵی ئێوە چۆنە؟ بێمەوە؟ یا ئێوە دێنە لام
نسیب ئەیزانێ، چەند رۆژێکی تر مەعلوم ئەبێ ئەنجام

ئەو هەڵبەستەی سەرەوەی هێشتا بڵاو نەکراوەتەوە، لە دەست خەتێکی خۆیەوە وەرمگرتووە کە لە ژێرەوەیە نووسراوە:-

خاڵی باکماڵی بێ حاڵت

هەرچەند مستەفا صائیب ئەڵێ ئەم هەڵبەستەی لە تورکیاوە ناردووە، بەڵام من لێی دوو دڵم، چونکە لە مەعنای هەڵبەستەکەیەوە لەوە ئەچێت کە لە جێگەیەکی نزیك بە کوردستانەوە ناردبێتی و لای من وایە کە لە تورکیاوە گەڕاوەتەوە بەسەر شامو حەلەب دا هاتبێتە بەغدادو چەند رۆژێك لە بەغداد ماوەتەوەو لەوێوە ئەو هەڵبەستەی ناردووە بۆ مستەفا صائیب.. چونکە لە سەرەتای دێڕی یەکەمدا ئەڵێ: لە ئەستەمبوڵەوە هەستام لەخەودا بووم هەتا گەیشتمە ئێرە کەواتە لە ئەستەمبوڵەوە نەینووسیوە، لە مەصرەعی یەکەمی دێڕی چوارهەمیشدا ئەڵێ: هەواڵی ئێوە چۆنە؟ بێمە یا ئێوە دێنە لام..... دیارە لە شوێنێکی نزیکی وەکو بەغداد بووە بۆیە وتوویەتی ئێوە وەرنەلام....

بەم پێیە پیرەمێرد ئاگری جگەری دایکی نیشتمان ئارامی لێ ئەبڕێت... ئەستەمبوڵ بەجێ ئەهێڵێت و ژنەکەی و دوو کوڕەکەی[1] لە تورکیا بەجێ ئەهێڵێت و خۆی ئەگەڕێتەوە بۆ کوردستان...

حاجی تۆفیق چەند ساڵێك لە شاری سلێمانیدا ئەمێنێتەوە بەبێ ئەوەی توخنی فەرمانی میری بکەوێت، لە ساڵی ١٩٢٦دا لە مانگی کانوونی یەکەمدا شارەوانی

---

[٥] لە کۆتایی شەڕی دوهەمی جیهانیدا یەکێك لەو کوڕانەی بەسەردان هات بۆ لای پیرەمێردو چەند رۆژێك لای مایەوە لە سلێمانی.

سلێمانی ڕۆژنامەی (ژیان) دەرئەهێنێت بە سەرۆکایەتی (حسێن نازم)و پیرەمێردیش ئەکرێت بە سەرپەرشتی کەری ڕۆژنامەکە...

وێنە تۆفیق ١٣١٧

ئەم دوو دێڕەی خوارەوە وەرگێڕانی ئەو چوار خشتەکیەیە کە لە ژێر وێنەکەی پیرەمێردایە بە تورکی.

ڕۆحم فڕی لە سەراوردی بەرزی نیشتمانەوە بێ دەنگ و سەنگ

وام زانی کە ئەم کۆنە مەڵبەندە ئەکاتەوە بە شوێنی دەنگ

بوبوون بەیەك لەش و ڕوحم بۆ دیدەنی دۆستانی کۆن

ناڵەو نەوای دڵم بوو، داخم! لانەی بەروحە کە هێنایە تەنگ

لە ساڵی ١٩٣٢دا حسێن نازم کۆچی دوایی ئەکات ئیتر پیرەمێرد ئەکرێت بە سەرۆکی بەڕێوەبەرایەتی ئەو رۆژنامەیە، لە ساڵی ١٩٣٤دا چاپخانەکەی شارەوانی بەکرێ ئەگرێت و مافی رۆژنامەی ژیان ئەگوێزێتە سەر خۆی...

لە ساڵی ١٩٣٧دا لەگەڵ کاربەدەستانی شاری سلێمانیدا تێک ئەچێت و چاپخانەکەی شارەوانیی لێ ئەسەننەوە بەڵام پیرەمێرد هەر کۆڵ نادات ئەچێت خانوەکەی ئەخاتە رەهنی دائیرەی (ئەتیام)ەوە و ئیمتیازی رۆژنامەیەکی نوێ بۆ خۆی وەرئەگرێت و بەناوی رۆژنامەی (ژین)ەوە دەری ئەهێنێت و چاپخانەی ژینی دامەزراند...

بەو پێیەی پیرەمێرد تا دوا هەناسەی ژیانی بە رۆژنامەچێتیەوە خەریك بووە، تا لە ١٩ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٥٠دا لەشاری سلێمانی کۆچی دوایی کردووەو لەسەر خواستی خۆی لە گردی مامە یارە[٦] کە جاران مەڵبەندی ئاهەنگ گێڕانی جەژنی نەورۆزی بوو، بەرامبەر بە ئەرخەوانەکانی گردی سەیوان درێژ بووەو لەوێدا نێژراوەو بووە بە هاودەمی مامە یارە. وا لە خوارەوە وەسیەت نامەکەی پیرەمێرد پێشکەش ئەکەین:-

وەسیەت نامەکەی پیرەمێرد

ئەمجارە ئەمرم، لە مردن ناترسم، ژیانێکی باش و عومرێکی درێژم رابوارد، گەڵێ شاران و وڵاتان گەڕاوم، گەورەو پادشاهانم دیوە، تاڵی و سوێری زۆرم چەشتوە، بە نیوە خوێندەواری لە سلێمانی دەرچووم و خوێندنێکی بەرزم هێنایەوە، بە سەربەرزی ئەزانم کە لەڕێی باوەڕی خۆما حەپس و زیندانێکی زۆرم دیوە لەم

[٦] مامە یارە: وەکو ئەڵێن یەکێك بووە لە دوانزە سوارەی مەریوان، وەکو لە هەندێك پیاوی زۆر پیرم بیستووە،ماڵیان لە سلێمانی بووە لە کۆڵانەکەی لای مزگەوتی سەید حەسەن نزیك خانوەکانی حاجی صالحی خەفاف... مامە یارە پیاوێکی زۆر شۆخ و شەنگ بووەو سوارێکی قۆز بووە، هەمیشە هاوڕێی چەك بووە، دوو دەمانچەی کردووە بە هەردوو لا قەدیا وەکو کاوبۆیەکانی ئەمریکا.... کە لە شاری سلێمانی چۆتە دەرەوە یەکێك لە دەمانچەکانی دەرهێناوەو گوللەیەکی هەڵتۆقاندووە بە ئاسمانا و ولاغەکەی تاوداوە، کە گەڕاویشەتەوە لە نزیك سلێمانیەوە گوللەیەکی تری هەڵتۆقاندووە بە ئاسمانا... کە لە ماڵەوە بووە ولاغەکەی لەبەر ماڵەکەی خۆیدا بەستۆتەوە، هاوینان لەتاو کێچزۆری، بەسەر کۆڵانەکەی بەرماڵی خۆیانا ساباتێکی کردووەو بەشەو لەسەری نوستووە... لە شەڕێکدا کە لە دەورو پشتی سلێمانی روویداوە، مامە یارە بەسەر گردەکەی کە ئێستە لێی نێژراوە بەو گردەوە ئەبێت، لە شاخی گۆیژەوە لەکاتی جەنگدا گوللی تۆپێکی بەرکەوتووەو کوژراوە، هەر لەسەر ئەو گردە نێژراوەو ئەو گردەیان بەناوی ئەوەوە ناوناوە (گردی مامە یارە).

وڵاتەدا دوو چاوم هەبوە: یەکێ (زانستی)و یەکێ (ژین) ئێستە کە ئیتر لەوانەیە کەڵکی خزمەتم پێوە نەمێنێ و ببم بەبار بەسەر خەڵکەوە، روو ئەکەمەوە قاپی ئەبەدی، روو ئەکەمە قاپی ئەبەدی بەبێ ئەوەی کە ماڵی کەسم خواردبێ، موحتاجی کەس بووبێتم، هیچم پاشەکەوت نەکردووە، هیچیشم لەدوا بەجێ نەماوە، چاوم لەدوای خۆم نییە، خۆم بە ئاخر خێر ئەزانم، هەرچەندە یەکانە هیوام ئەوە بوو کە ببینم قەومو میللەتەکەم پلەیەك لەمە بەرزترو خوێندەوارترو پێگەیشتووتر بن، بوو بە گرێ لە دڵماو نەمدی، لەگەڵ ئەوەشا بەختیارم چونکە بۆم دەرکەوت کە قەومو میللەتەکەم لە پێشکەوتنان و هەموو جۆرە توانا و قابلیەتێکیان تێدایە. ئامۆژگاریم ئەوەیە بخوێنن، کوڕو کچ تا خوێندەوار نەبن بێ سوودە، هەموو شتێك بە عیلمو فەنەوەیەوەکو وتوومە:

لای من بە خوێندەواریە، ئاە خوێندەواریە

هەر میللەتێ کە فەنی نەبێ دەردی کاریە

ئاخ خۆزگە خوێندنیش وەکو من ئارەزوو ئەکەم

ببینم و نەبێتە گرێی قورسی کفنەکەم

ئامۆژگاریم ئەوەیە بەشوێن ماددە مەکەون، دنیا زۆر بەگران مەگرن، تا ئەتوانن خزمەتی راستو بێ موقابیلی قەومو زمانو وڵاتەکەتان بکەنو دەستی داماوان بگرنو لە دین لامەدەن، خواو پێغەمبەری خۆتان بناسنو رەوشتتان پاكو خاوێن بێ.

ئامۆژگاریم ئەوەیە چاپخانەکە مەفەوتێنن، ئەم قەلەندەرخانەیە تێك مەدەن ئەو یەك دوو کەسانەی ئەم بەینە لەم قەلەندەرخانەیەدا خۆیان داوەتە پەنای من بێ نازیان مەکەن حەقیان بە سەرمەوەیە. رۆژنامەکەش لەدەست مەدەن، چاپخانەکە ئیش پێ بکەن چونکە لە لایەکەوە ناکوژێتەوەو خزمەتێکی پێ ئەکرێت لە لایەکی تریشەوە ئەو جیهەتانەی من یارمەتیم داون بەڵکو بەهۆی ئیش کردنی چاپخانەکەوە ئەو یارمەتییەیان لێ نەبڕێت.

ئامۆژگاریم ئەوەیە شیعرو نووسینەکانم کۆکراوەیە مەی فەوتێنن ئیستیفادەی لێ ئەکرێت، ئامۆژگاریم ئەوەیە لە (گردی یارە) بمنێژن بۆم مەگرین، ئەگەر زۆر بیرتان کردم جارجار سەرم لێدەن. فائق ئەم ئامۆژگاریانەم بۆ تۆیەو بۆ ئەو کەسانەیە کە بە تەنگمەوەن.

خووو ڕەوشتی پیرەمێرد

پیرەمێرد لە گەنجیا شۆخ بووەو حەزی بە سواریو جلو بەرگی جوان کردوەو زۆر دڵی تەڕبوەو هەمیشە دەستی بەخۆیدا هێناوە، بەڵام لەپاش ئەوەی کە لە تورکیا گەڕاوەتەوە ئیتر (ڕەندی قەلەندەری) لە خۆی ناوەو بە چاوێکی تر سەیری ژیانو جیهانی کردووە، ڕەفتارو ڕەوشتی دەروێشانەو بێ باکی بووە لە هەموو کارەساتێكو دنیای داوەتە بەرو زۆر پەتیو سادە گوزەرانی کردووەو ژیاوە، لەم دواییەدا ئێجگار شلو شێواوو پەڕپووت بووەو گوێی نەداوەتە بەرگو پۆشتەنی... زۆرجار جووتێك کڵاشی سەرپێ خستوەو گاڵۆکێکی گرتووە بەدەستەوە، جاروبار بۆیمباغی ئەبەست، بەڵام هەمیشە ناڕێكو ئاڵەو گێڕاو بەستوویەتی سدارەیەکی ڕەشی ئەکردە سەر، ریشێکی سپی تۆپزی هەبووە کە زۆر لێی ئەهات، جاروبار لە جیاتی دەستەسڕ دەستیشی پێ ئەسڕی... هەندێ جار لە قرچەی هاویندا دیومە گۆرەوی بەنی کوردانەی لەپێ کردووە، زوربەی ژیانی ئەم دواییەی لە ژوورێکی چاپخانەکەیدا ڕای بواردووە کە خۆی ناوی لێ نابوو (قەلەندەرخانە)، بە هاوینو زستان ئەو ژوورە شوێنی نوستنو دانیشتنی بووە، نەی ئەهێشت هیچ کەسێك دەستکاری ژوورەکەی بکات، جاروبار بە دزیەوە ڕەحمەخانی کچی بۆی پاك ئەکردەوە، بەڵام کە پێی ئەزانی ئەیکرد بە هەراو بە گژیا ئەچوو...

پیرەمێرد هەندێ جار لە قسەکردندا شانێکی هەڵ ئەتەکان، زۆر زوو تووڕە ئەبوو زۆر زووش سارد ئەبووەوە، کە ساردیش ئەبوەوە ئیتر هیچی لە دڵا نەئەما...

لەگەڵ ئەوەشدا کە کەم دەست بوو، چونکە ئابوونەی ڕۆژنامەکەی بەشی پاچخانەو مانگانەی کرێکارەکانی نەدەکرد، خۆشی مانگانەیەکی تەقاعدی زۆر کەمی هەبوو بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا دەست بڵاوو چاوتێر بوو، زۆر حەزی لە بەخشندەیی ئەکرد، بۆ خواردنیش هەتا بڵێیت نەوسن بووە...

جارەها لەگەڵ غەزالە خانی ژنیدا لەسەر خواردن تێکچووەو گەیاندوویەتیە رادەی ناخۆشی... ئەوسا وەکو ئێستە نەبوو کە لە زستاندا میوەی زۆر چنگ بکەوێت، لە زستاندا هیچ جۆرە میوەیەك لە کوردستاندا نەدەما، بەڵام پیرەمێرد هەموو جۆرە رێگایەکی بەکار ئەهێنا بۆ هەڵگرتنی میوە، تریێ ئەکرد بە رەنگاڵ، کاڵەك و شووتی لەجێی فێنکدا هەڵ ئەگرت، زۆرجار کە نەخۆش دڵی بۆ شووتی و کاڵەك بگڕایە ئەچوونە لای پیرەمێرد و بەشی ئەو نەخۆشەیان داوا لێ ئەکرد...

هاوینان هەمیشە گویێ حەوزی چاپخانەکەی پڕبوو لە میوە، میوە خواردن معاف بوو بۆ هاتوچۆکەرانی قەلەندەرخانە.... وەکو مامۆستا گۆران ئەڵێ: تەنانەت رەشید ئەفەندی شێتە (رەشید ئەفەندی حاجی برایم ئاغای برای خاڵی مچە) هەموو جارێك بە پیرەمێردی ئەووت:

باوکم، من بۆلای تۆ نەهاتووم، بەڵکو بۆ لای میوەکان هاتووم....

پیرەمێرد خۆیشی دانی بەو نەوسنیەی خۆیدا ناوەو لەوبارەوە وتوویەتی:

مەڵێن نەوسنی باوکم بە نانێك جەننەتی دۆڕان

من ئەو نانە کەبابیشی لەگەڵ بوو دڵمی هەڵسووڕان

پیرەمێرد کوژراوی نان و کەباب بوو.... بەو پیریە زوربەی نان خواردنی نیوەڕوانی نان و کەباب بوو.... هەندێ جار بابۆڵەی ئەکردو ئەی خستە گیرفانیەوە، کە برسی ئەبوو دەری ئەهێنا و دەستی ئەکرد بە خواردنی، هەروەها ئەگەر لەسەر دەعوەتیش بوایە وا خۆی پێ رانەئەگیرا تاکو میوانەکان هەموو ئەهاتن و خواردن بۆ هەموان ئامادە ئەکرا ئەو بەرکوڵی خۆی ئەکرد...

لە بابەت شێوەی ژیان و قەلەندەری و نەوسنیەوە تووشی گەلێ هێرش هاتووە، وەکو لەم هەڵبەستەی خوارەوەدا باسی ئەو پلارو توانجانە ئەکات کە لەو رووەوە تێی گیراوەو هەر بە تاقە دێڕێکی دوایی وەرامی ئەو هەموو هێرش و توانجانە ئەداتەوە:

سەرەتای هەڵبەستەکە بە فارسی دەست پێ ئەکات ئینجا بە کوردی ئەڵێ:

کەچی جارێك نەماندی بێیتە مزگەوت

دیارە، پیاوی خوانیت، دوور کەوتی دوور کەوت

جومعە ناکەیت، ناچیە زکرو تەهلیلە

هەر کەبابەو هەریسەیەو قەندیلە

ڕۆژوو ئەگریت، کەچی لە نوێژ بێزاوی
بە فتوای شێخ یەکانەی دەم بەسراوی
دەست نوێژ ناشۆیت، پاك نابیەوە گلاوی
بێیتە خواردن مێملی گۆشت و پلاوی
ڕەحمەت لەوەی لەلاتەوە نان ناخوا
پارێز ئەکات، چاکت ئەناسێ بەخوا
گیاندار کوژو، توورەو تڕۆی لەڕوودا
ماسیت نەهێشت لە زەلم و تانجەرۆدا
لە هیچ و پووچ هەرزە وەکیلی خەلکی
هەر بۆ ئەوەی کە پێت بلێن بەکەلکی
ڕووت و قووت و لاهە لێچراو، بێ پشتێن
بەشەو تەغارێك پرتەقال تێ ترشێن
بە عومری خۆت خاولی بۆ مال ناکڕی
کە نانت خوارد دەستت بەڕیشت ئەسڕی
هێشتا فلست بە دەلاکێك نەداوە
خۆ حەمام هیچ، چلکی پارت لا ماوە
کێ دی جلی تازەت لەبەر کردبێ؟
قۆندەرەت لای بۆیاغچیەك بردبێ؟
توخوا سەرو ریشت صابون ئەناسێ
هەڕاج خانە ئەگەڕێیت بۆ کراسێ
دوانزە سالە پەنجەرەت ناکرێتەوە
میکرۆب ناوێرێ بێتە ناو جێتەوە
لە بەفرو دۆی هاوینان نائومێدی
بەندو باوی کابرات لێ هاتۆتە دی
منیش ئەلێم:
حالی دنیا، هەرچۆنێك بێت دێتە بەر
تێ دەپەڕێ، شاو گەدا ئەیبەنە سەر

بیرو باوەڕی پیرەمێرد

لەچاو هەڵکردو ئەو قۆناغەی کە کۆمەڵایەتی کوردەواری تیادا ژیاوە، پیرەمێرد لەچاو ئەو سەردەمەدا بیرو باوەڕێکی پێشکەوتووی هەبووە... حەزی نەکردووە خۆی ببەستێ بە کۆنەپەرستی و وشکەڕۆییەوە، بەڵکو بە پێچەوانەوە دژی کۆنەپەرستی بووەو بە هەموو هێزو توانای خۆی لە هەموو رێکەوتێکدا پەلاماری داوەتێ... لەو سەردەمەدا کەم کەس ئەچووە مەکتەب، چونکە لای زۆر کەس وابوو کە چوونە مەکتەب مرۆڤ لە ڕێگەی دین و ئاین لائەدات.... بە تایبەتی بەربەرەکانیەکی گەرم هەبوو بۆ چوونە مەکتەبی کچ بۆ قوتابخانە.... بەڵام پیرەمێردێك کە پێشکەوتنی میللەتانی دیبووو بۆی دەرکەوتبوو کە هۆی پێشکەوتنی ئەو میللەتانە خوێندەوارییەو هۆی دواکەوتنی گەلی کورد نەخوێندەوارییە لە داخا هەناسەی بۆ نەخوێندەواری و پاشکەوتنی گەلی کورد هەڵ ئەکێشاو ئەیوت:

خوێندەوارییە، ئاخ خوێندەوارییە،

هەر میللەتێك خوێندەوار نەبێت دەردی کارییە

پیرەمێرد زۆر لایەنگری ئەوە بوو کە ئەبێ کچ بچێتە مەکتەب و بخوێنێت و هەموو جارێك ئەیووت: ئافرەت نیوەی کۆمەڵە، ئیتر چۆن ئەبێت نیوەی کۆمەڵ بێ بەش بکرێت لە خوێندەواری؟؟...

لەو سەردەمەدا داوا کردنی مافی خوێندن بۆ ئافرەتان جووڵەی تێ کەوتبوو، حەپسەخانی نەقیب کە یەکێك بووە لەو ئافرەتە بەرزانەی کورد کە دەستێکی باڵای هەبووە بۆ هاندانی ئافرەتان بۆ خوێندن و رێکخراوێکی پێك هێنابوو بۆ مافی ئافرەتان، بەڕاستی هەوڵ و کۆششی ئەو ئافرەتە نەبەردە دەورێکی زۆر بەرزی بینیوە بۆ چاوکردنەوەی ژنان لە ناوچەی سلێمانیدا... ئەم هەوڵ و تەقەلایەی کە حەپسەخان و پیرەمێرد و گەلێکی تر داویانە، هێرشێکی پیسی ناڕەوای براوەتە سەر وەکو هەموو شتێکی نوێ کە دژی کۆنەپەرستی بێت...

بەڵام پیرەمێرد گوێی نەداوەتە ئەو هێرش و قسە پڕوپووچانەی کە دەربارەی بڵاو ئەکرایەوە، لە رۆژنامەکەیدا بەبێ پێچ و پەنا بانگی ئەکردە باوك و دایکان کە رچەی کۆنەپەرستی بشکێنن و ماوە بدەن بە کچەکانیان کە بچنە قوتابخانەو بخوێنن بۆ ئەوەی شان بە شانی براکانیان ببنە ئەندامێکی خوێندەوارو رۆشنبیر، چرای زانستی هەڵ بکەن بۆ رۆشنکردنەوەی کوردستانی تاریك و نۆتەك، ئەو کوردستانەی کە ماوەیەکی دوورو درێژە نەخوێندەواری باڵی رەشی بەسەردا کێشابوو... بۆ ئەمە بانگی ئەکردە کچان ئەیوت:

ئەی کچینە وەرنە مەکتەب
ئێوە تەسکینی دڵن
زینەتی باخ و تەرەقین
رەونەقی دەستەی گوڵن

تازە ئێمە تێگەیشتووین
دایکی چاکی خوێندەوار
نەسلی وا دێنێتە مەیدان
قەومەکەی پێ بێتە کار

ژن شەریکی ژینی پیاوە
نەك خەریکی بەرد و دار
تەربیەی مێشکی منداڵی
بۆ وەتەن بێ و جان نشار

هەروەها ئەیووت:

خۆزگە من ببمە درەختێك
بۆ قوتابخانەی کچان
ئەو کچانەی وا دەخوێنن
ببمە سێبەر بۆ ئەوان

هەر کچانی خوێندەوارە
میللەتی پێ سەرکەوێ
تەربیەی منداڵ هیوایە
پێشڕەویمان بەرکەوێ

ڕۆژهەڵاتیش ڕۆژی هەڵدێ
خوێندنی کچ هاتە ناو
جەهلە تاریکە شەوی کورد
خوێندنیش تیشکی هەتاو

دەرزی چاڵ هەڵ ناکەنێ
فەنە وەتەن ئاوا ئەکا
خوشکە، گیانی دایکی موشفیق
نەسلی چاك داوا ئەکا

بەڕاستی لە کاتێکدا کە کچ و ژنی کوردەواری ، ئەوی لە شارەکاندا بوو لە کونی ژوورەوە خزابوو تاکە تاکەیەك کە کەم دەرامەت بوو خەریکی کڵاو دوورێتی و کڵاش چنین و دروومان بوونەوانی تر هەموو وەکو نیوە دیلێك وەها بوون لە ماڵەوە، داواکردنی پیرەمێرد بۆ ئەوەی کچان و ژنان بێنە کۆڕی خوێندەواریەوە هەوڵ و شتێکی کەم نەبوو کەم کەس ئەیوێرا لەو باسە بدوێ....

پیرەمێرد لەگەڵ ئەوەشدا زۆر موتەفائیل بوو لە ژیانداو ئومێدێکی زۆری هەبوو بە دوارۆژی گەلەکەی، بەڵام کە لە تورکیا گەڕایەوەو دواکەوتن و باری ناکۆکی و شەڕی ناوخۆ وای لێکرد کە زۆر دڵگیر بێت، لەبەر ئەوە لە هەڵبەستەکانیا زۆرجار پەنای ئەبردەوە بەر ڕۆژانی جاران و یادی ڕۆژانی کۆنی ئەکردەوە... ئەیوت میللەتێك کە لە کۆندا بەمجۆرە بووبێت چۆن ئەبێ ئێستا هەروا دواکەوتوو بێت و لە کاروانی گەلان بەجێ مابێت بۆ ئەمە پیرەمێرد گەلێ چیرۆك و پەندی پێشونیانی پێشکەش خوێندەواران ئەکردو غیرەتی ئەمنایە بەریان بۆ ئەوەی چاوی خەواڵوویان هەڵ بێنن و خۆیان گورج بکەنەوەو تێبکۆشن بۆ ڕزگاری

میللەتەکەیان... جاروبار وەکو شاعیرە کۆنەکان ئەکەوتە داوی کلاسیکیەت و جاروباریش وەکو شاعیرە رۆمانتیکیەکان بە خەیاڵی خۆی کوردستانێکی پێشکەوتووی ئەهێنایە بەرچاوی و وەکو فلیمێکی سینەما بەهەڵبەست پێشکەشی ئەکرد....

لە ئاخرو ئۆخری ژیانی پیرەمێرددا کە کۆتایی شەڕی جیهان بوو، پیرەمێرد ئومێدێکی زۆری بە دوارۆژی وڵاتەکەی پەیدا کردبوو... کاتی خۆی تورکە کەمالیەکان گەلێ کارەساتی خوێناویان بەسەر کوردستان و تورکیادا هێنابوو نازیەکانیش لە شەڕی جیهانی دووەمدا بۆنی خوێن و ماڵ وێرانیان بەسەر هەموو رووی جیهاندا بڵاو کردبۆوە، هەر رۆژە شوێنێکیان داگیر ئەکردو وێرانیان ئەکرد....

سوێندخوارەکان لە عێراقدا دەسەلاتیان هەبووە و لە هەموو شوێنێکی جیهاندا دەستە و یەخە بەرامبەر بە نازیەکان وەستابوون بە تایبەتی شەڕەکانی سواستەپوولە و لیبیا لە ئێمەوە زۆر نزیک ببووەوە، لەبەر ئەوە مەترسی ناوچەی لای خۆشمانی گرتبووەوە، تەمی ترس و سامناکی ئاسۆی ئەم ناوچەی لای ئێمەشی تاریك کردبوو.... سوێندخوارەکان بە ئیستگەو نووسینی پڕوپاگەندە مژدەی سەرکەوتنیان ئەدا بە گەلان و بە هەموو کەسێکیان رائەگەیاند کە ئەمە شەڕی نێوان فاشستی و دیموکراتیە، ئەگەر نازی سەرکەوێت وا کارەساتێکی پڕ مەترسی ئەقەومێت لە جیهانداو ئەگەر سوێندخوارەکان سەرکەون وا هەموو گەلێك مافی خۆی ئەدرێتێ... ئەوەبوو مافی گەلی کورد ئەو هێرشە دڕندانە بوو کە کرایە سەر کۆماری مهابادو قازی محەمەدو هاوڕێکانی هەموو کران بە سێدارەدا!!

کەواتە پیرەمێرد لەمەدا زۆر بەهەڵەدا چووبوو، چونکە بەرەی سوێندخواران دەستەیەکی ئیمپریالیزم و خوێن مژی وای تیا بوو کە نەك هەر مافی کورد بەڵکو مافی هیچ گەلێکیان نەئەداو بەدەستیان بوایە هەموو جیهانیان تێك ئەپێچا بۆ ماف و سوودی سەرمایەداری خۆیان...

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئەوە بیرو باوەڕی پیرەمێرد بوو بەبێ ئەوەی لەوەدا هیچ جۆرە مەرام و سوودێکی تایبەتی خۆی هەبێت جگە لە سوودی گەل و نیشتمانەکەی و بیرو بڕوای وابوو کە لە رێگەی سوێندخوارەکانەوە گەلەکەی ئەویش ئەگا بە خواست و ئامانجی خۆی... پیرەمێرد چاوی لە ماڵی دنیاوە نەبوو، کە مرد ئەوەی لەدوای بەجێ ما بەشی کفنەکەی نەئەکرد، کەواتە پیرەمێرد لەبارەی مادەوە لەو هەوڵ و تەقەلایەی هیچی دەستگیر نەبووە هەروەها هیچ جۆرە

وەزیفەیەکی میریشی نەبووە... پیرەمێرد لەم هەڵبەستەی خوارەوەیدا ئەمە زۆر باش ئاشکرا ئەکات و ئەڵێ:-

بورجی رۆژی کوردی

٢٨ی حوزەیران ساڵی ١٩٤٥

بورجی رۆژی کورد کە رۆژهەڵات بوو[٧]
هەلمان هەڵ نەکەوت بەشمان هەڵات بوو
قافیەی ئەکراد هەر بەد نیهاد بوو
بوومی شووم لەشوێن بوومان دڵشادبوو
سەرچاوەی دیجلە لە دیاربەکرا
هێند خوێنی کوردی تێکەڵ ئەکرا
وەك ئەرخەوان سوور ئەبوو بە لافاو
پیرەژنی چەرخ ئەیکرد بە سووراو
هەتا خوا وایکرد رۆژ گەڕایەوە
دادی هەژاران پڕ سڕایەوە
لە رۆژئاواوە رۆژمان بۆ هەڵات
غوولی مەغوولی بیابان هەڵات
ئەڵێن کاتێك رۆژ ئەگەڕێتەوە
دەوری زۆرداری ئەبڕێتەوە
ئەبێت بە دەوری مەهدی سەرزەوی
لەسەر ئایەتی (خاتم النبی)
پەیڕەوی (نبی) دیموکراتیە[٨]
دیموکراتیە روو لە هاتیە

---

[٧] نیاز لە کۆماری مەهابادە کە پێك هات و ئیمپریالیزم و نۆکەرەکانی پەلاماریانداو رووخاندیان.
[٨] دیموکراتیەت- دروشمی بەرەی سوێندخوارەکان بوو لە شەڕی جیهانی دروەمدا.

من باوەڕم کرد کە ئەم ئاینە
ئاوێنەیە بۆ کوردی ساف سینە
من سوێندخوارانم بۆیە خۆش ئەوێ
ئەمجارە فریای ئێمەش ئەکەوێ
ئەگینا من خۆم لە کێ دادمە
نان و کەبابێك سەرو زیادمە
مایەی ژیانی ئێمە کەبابێ
بۆ نەیگۆڕمەوە من بە کەبابێ

پیرەمێردو رۆژنامەچێتی[٩]

ئـەتوانین بڵـێین رۆژنامـەی (ژیـان)و (ژیـن) کـە ماوەیـەکی زۆر پیرەمێـرد سەرنووسەرو خاوەنیان بووە، لەگەڵ ئەو کەموکوڕیانەی کە تیایانا بووە، لەگەڵ ئەوەشدا قوتابخانەیەکی زۆر بەرز بەنرخ بوون لەو قۆناغە تایبەتییەی مێژووی گەلی کوردەواریدا بۆ گەشە پێدان بە خوێندەواریو زانیاری، بە بەرهەمی شیعرو ئەدەب، بۆ بووژانەوەی سامانی نەتەوایەتی، بۆ بڵاو کردنەوەو لە چاپدانی پەندەکانی پێشوونیانو قسەی نەستەقو چیرۆكو ئەفسانەی ناو کوردەواری، بۆ پارێزگاری لەناو نەچوونی ئەو دانە مرواریو گەوهەرانەی کە لە دەمی زانا بلیمەتو شاعیرانو ئەدیبانو نەستەق بێژانی کوردەوە هەڵڕژابوو...

لەو رۆژانەدا وەکو وتمان لە کوردستاندا شوێنی خوێندنو خوێندەواری بریتی بووە لە کونجی حوجرەی مزگەوتانو سەر سەکۆی حەوشەی مزگەوت، تاکە تاکەیەکیش لە دیوەخانان ئەبووە کۆڕی شیعر خوێندنەوەو مەتەڵو گاڵتەو گەپو چیرۆك خوێندنەوە، تاکە تاکەیەکی کەمیش قوتابخانە هەبووە، رۆژنامەی (ژیان)و (ژین) دوو چرای گەشی رۆشنکەرەوە بوون لە سووچێکی کوردستاندا، لەو سەردەمەدا کە زۆربەی خوێندەوارانی بەر لەو ماوەیە خەریکی ئەری بابەی ناو مزگەوتەکان بوونو خۆیان بە سەرفو نەحوی هیچو پووچەوە خەریك کردبوو (ضرب عمر زیدا)یان کردبوو بە وێردی سەر دەمیان، تەنانەت شیعری هەڵپەڕکێی ئاهەنگەکەشیان کە مۆڵەتیان ئەدرایە بریتی بوو لە (عفاریت جەمعی عفریتە بۆت بمرم لانکێ) لەو رۆژانەدا ژیانو ژین دوو دەستە خوشکی بەرو دوا شۆڕشێکی

---

[٩] بەڕاستی لەم رووەوە مەگەر حسێن حوزنی موکریانی توانیبێتی لە کوردستاندا بەشەڕە شەقو مەمرەو مەژی یاخود لە دەربەدەریو وڵاتی بێگانەدا هەر رۆژە لە شوێنێکا مەولی دابێ بە چنگو پەلی خۆی رۆژنامەچێتی بکاتو هەوڵ بدات مێژوو ئەدەبی کوردی کۆنو نوێ بڵاو بکاتەوە بە تایبەتی زنجیرەکانی "زاری کرمانجی" لەو رۆژانەدا شتێکی زۆر بەنرخو شایانی جێگای شانازیو سوپاسە بۆ ئەو ئەدیبو مێژوونوسە...

مەزنیان لە کوردستان بەرپا کردووە، مەشخەڵێکی رۆشنیان بەرز کردۆتەوە بۆ رووناک کردنەوەی رێگای کاروانی بەشێك لە گەلی کوردستان لە ماوەیەك لە ماوەکانی مێژوویدا ئەگەر مرۆڤ لاپەڕەکانی ژیانو ژین بخوێنێتەوە وەکو بەرامبەر بە فلیمێکی سینەمایی دانیشتبێ وایە، کە بەهۆی ئەو فلیمەوەشێوەی ژیانو بەسەرهاتی کۆمەڵایەتی، هاتو نەهات، خۆشی و ناخۆشی، رێکی و نارێکی، باسی شیعرو ئەدەبی ئەو سەردەمەی کوردستانت نیشان ئەدا، ئەو رۆژانەی کە کوردستان لە گێژاوێکی پەنگ خواردوودا ئەژیا، هەیئەتی (عصبة الامم) مۆری ناپاکی نابوو بەڕووی خۆیدا دەربارەی مافی گەلە بەش خوراوەکان، بە تایبەتی بەرامبەر مافی گەلی کورد، هەر لەو سەردەمەدا نەخوێندەواریو کۆنەپەرستی باڵی رەشی کێشابوو بەسەر کوردستانداو رێی راستیان لە هاوڵاتیان تێك دابوو، لەولاشەوە بێگانە مرخی لە خێرو بێری کوردستان خۆش کردبوو، بە تایبەتی فرو فێڵی چاوچنۆکە نەوت خۆرەکانی کۆمپانیاکانی نەوت، لەولاشەوە کەڵبە ناشیرینەکەی تورکە کەمالیەکان کە خۆی ئامادە کردبوو بۆ گیر بوون لە قوڕگی گەلی کورد، ئەمانە هەموویان کردبوویانە کارێك کە بارێکی ئێجگار سەیریان لە کوردستاندا پێك هێنابوو، لەلایەکەوە شێخ مەحمودی قارەمان دابوویە چیاکانی کوردستان، ئینگلیزەکان هەر رۆژەو جۆرە پەت پەتییەکیان پێ ئەکرد، فڕۆکەکانی ئینگلیز هەر رۆژە شوێنێکی کوردستانیان ئەدایە بەر بۆمبا، جارێك شاری سلێمانیو جارێك کۆیە، بە شارەکانیشەوە نەئەوەستا، بەڵکو بەزەییان بە ئەشکەوتەکانیشدا نەئەهاتەوە، وەکو جەواهیر لال نەهرو لە کتێبەکەیدا ئەڵێ:

تەیارەچیو بۆمبهاوێژەکانی ئینگلیز کوردستانیان کردبوو بە کێڵگەی تاقیکردنەوەی خۆیان، بۆ ئەوەی بۆمباکانی خۆیان تاقی بکەنەوەو بزانن تا چ رادەیەك کاریگەرو ماڵ وێرانکەرە!....

لەولاشەوە لە کوردستانی تورکیا، کەمالیە خوێنڕێژە رەگەزپەرستەکان بەسەدان سێدارەیان هەڵواسیبوو بۆ خنکاندنی ئازادی خوازانی کورد.....ئەوانەی کە تاوانیان هەر ئەوە بوو کە داوایان ئەکرد ئەوانیش وەکو میللەتانی تری سەر رووی جیهان بە سەربەستی بژین!...

لەملاشەوە تاقمێکی تری رەگەز پەرستی نۆکەری ئیستیعمار لەبەر دەرگای سەرای سلێمانیدا بەسەدانیان دایە بەر مەترە لویزو گوللە بارانیان کردنو ژمارەیەکی زۆریان بەبێ تاوان کوشتو هەرچی نیشتمان پەروەرو مامۆستایان هەبوو هەموویان لە بەندیخانە توند کرد...

ئەمانـە هـەموو ئـەو كـوێرەوەری و دەردی سـەری و مـاڵ وێرانیـە بـوون كـە لـەو سەردەمەدا بەسەر گەلی کورددا هاتبوو....

ڕۆژنامـەی ژیـان و ژینـیش وەكـو جووتـە خوشـكێكی دڵـسۆز سـەری لاوانـی كوردیـان ئەخـستە سـەر ڕانیـان و ئـەیان لاوانـدەوەو بـە پەنجـە فرمێـسكەكانیان ئەسرین و سەری ماندوو لەشی زاماریان ڕائەژەندن و تیماریان ئەكردن و داستانی كۆنیـان بـۆ ئەخوێندنـەوە كـە هـەمووی باسـی قارەكـانێتی بـاوو باپیریـان ئەكات،چیرۆك و مێژووی كۆنیان بۆ ئەخوێندنەوەو هانیان ئەدان كە ئەوانیش وەكو میللـەتانی‌تر چاوی خـەواڵوویان هـەڵبێنن و سـەر بـەرز بكەنـەوەو بڕواننـە میللەتـە پێـشكەوتووەكانی جیهـان بـۆ ئـەوەی بـچنە كـۆڕو مەیـدانی تێكۆشـان و خوێندەوارییەوە، كوڕو كچ بەبێ جیاوازی، بۆ ئەوەی بە خوێندن و تێكۆشان وڵات ڕزگار بكەن و بەرەو ڕۆژێكی شادی پڕ لە ئازادی هەنگاو بنێن...

پیرەمێرد، ئەو سەردەمەی كە لە توركیا بوو، لەو ماوەیەدا هێزی نەتەوایـەتی لـە توركیا جووڵەی تێكەوتبوو، بەهۆی ئەو گۆڤارو ڕۆژنامانـەوە كـە لـەوێ دەرئەچوو، یـان لـە ڕۆژئـاواوە ئەگەیـشتە توركیـا ئەیبیـست و ئەیخوێنـدەوە كـە چـۆن هـەموو نەتـەوەكان هەریەكـە لەشـوێنی خۆیـەوە ڕاپـەڕیوە، لاوەكانیـان ئـاڵای سەربەسـتی و ئازادییان هەڵكردبوو، گەلێ كۆمەڵی نهێنییان پێك هێنـابوو بۆ ڕزگار كردنـی گـەل و نیشتمانەكەیان، بۆ ڕزگار كردنی گەلەكانیان لە ڕژێمی كۆنە پەرستی و بیروباوەڕی پڕوپووچ، بەتایبەتی ڕاپەڕینەكانی نەتەوەكانی باڵقان كارێكی زۆری كردبووە سەر میللەتانی ترو چاوی ئازادیخوازانی كردبۆوە...

پیرەمێـرد ئەمانـە هـەمووی كـاری تێكردبـوو، ئـەو هـەموو ئاواتانـەی كـە لـەدڵی خۆیـدا كەڵەكـەی كردبـوو، كـە گەڕایـەوە كوردسـتان هێـشتا سـۆزی ئـەو سـروودو ئاوازانـە لـە كەللـەیا مـابووو دەنگیـان ئەدایـەوەو ئەیانهێنایـە جۆش،هەرچـەندە پیرەمێرد لـە كوردستانداو گەرم و گوڕی جووڵانـەوەی نەتەوایەتیـەی هەست پێ نەئەكرد بەڵام ئەو خۆی بەگوڕ هاتبوو، وەكو ئەڵێن ئـاگری سووری هێنـابوو، لەبەر ئـەوەی سـەرمای چیا بەفراویـەكان ساردی نـەكردەوە، بەڵكو زۆرتـر هاتـە جۆش و خرۆش و لە مەیدانی ڕمبازیدا كەوتە گەردش...

بـەر لـەوەی پیرەمێـرد بگەڕێتـەوە كوردسـتان، بـیرو بـاوەڕی نەتەوایـەتی و جووڵانەوەی ئەو نەتەوانەی كە لەژێر ڕكێفی عوسمانلیەكان خۆیـان ڕزگار كردبوو، دەنگ و باسی بەهۆی هەنـدێك لەخوێـدەوارو منـەوەرەكانی نـاو كوردسـتانەوە بڵاو بـووەوە، كـە گەڕایـەوە بـۆ كوردسـتان تـاقمێكی منـەوەرو ڕۆشـنبیر بـەر لـەو چرای

ئازادییان هەڵکردبوو دەستیان دابووە پاچ و بێڵ بۆ ریشەکێش کردنی بیرو باوەڕی کۆنەپەرستی لە کوردستاندا... لەبەر ئەوە پیرەمێرد تا رادەیەك چەند کەسێکی وای هاتە بەرچاو کە بیرو باوەڕیان وەکو خۆی بێت و وەکو خۆی بانگی ئازادی کاری تێ کردبن لەسەرەتادا هەوڵی دا کە نووسینی کوردی بکات بە لاتینی چونکە نووسین بە لاتینی لەو سەردەمەدا نیشانەی پێشکەوتن و خۆ رزگار کردن بوو لەداوی پیتی بێگانە، بۆ ئەم مەبەستە هەندێك پیتی لاتینی پەیدا کرد و دەستی کرد بە نووسین بە پیتی لاتینی لەناو رۆژنامەکەیدا بە ئومێدی ئەوەی کە خوێندەوەران لایان باش بێت و پەیڕەوی بکەن. لەو سەردەمەدا تورکە کەمالیەکان پاش رووخاندنی رژێمی عوسمانلی پیتی نووسینی خۆیان لە پیتی عەرەبیەوە گۆڕی بە پیتی لاتینی، بۆیە کە پیرەمێردیش ئەمە کاری تێ کردبوو، ئەم تەقەلایە بە جۆرە خۆ رزگار کردنێك ئەژمێررا لە داوی بێگانەو شێوەی کۆن، هەرچەند کە لە راستیدا نووسینی کوردی بە پیتی لاتینی زۆر بەرێ و جێ ترە لە پیتی عەرەبی چونکە زۆر وشەی دەنگدار هەیە بە پیتی لاتینی زۆر باشتر ئەنوسرێت وە بە ئاسانی هەموو دەنگەکان دەرئەبڕێت، بەڵام ئەفسوس!! گەلی شیرەخۆرە هێشتا دانی دەرنەهاتبوو، لەشیر بەولاوە هەرچییەکی تری دەرخوارد بدرایە هێڵنجی ئەداو ئەیرشانەوە... بەمجۆرە پیرەمێرد ئەم تەقەلایەی بۆ نەچووەسەر. ئینجا هەوڵی دا هەندێك نووسینی بە شێوەی بادینانی بڵاو کردەوە، ئەمیش ئەنجامی هەروەکو ئەنجامی پیتە لاتینیەکەی بوو! گەلی نەخوێندەوارو پچڕ پچڕ، ئەو گەلەی کە هیچ شوێنێکی ئاگای لە شوێنێکی تری نەبوو، ئیتر چۆن لە شێوەکانی یەکتری ئەگەیشتن... بەمجۆرە ئەم ئاواتەشی هەر هیچ!!! ئینجا لەداخا دەستی خستە پەنا گوێی و بەسەر باڵا و خاڵ و ملی نیشتمانەکەیدا دەستی کرد بە وتن، بەڵام نەکەوتن بەسەر خاڵ و ملی شاعیرانی تردا... شاعیرانی کلاسیکی بەر لە خۆی و دەوروبەری خۆی باسی زوڵفی رەشماری و ئەبرۆی کەوانیان ئەکرد، ئەم لەجیاتی ئەوە کەوتە باسی خڵ خاڵی چیا بەفرینە سەخت و بەرزەکانی کوردستان، باسی دارستان و کانیاو رووبارەکان، باسی کوێستان و گەرمیان...

ئەمانە بەجارێك هەموویان سەرمەستیان کرد و بە بادەی خۆشەویستی نیشتمانەکەی سەرخۆش ئەبوو...

ژمارە لە دوای ژمارە هەڵبەست و باسی مێژووی، پەندی پێشوونیان و قسەی نەستەق، سروودی نیشتمانی، ئەمانە هەمووی کاری خۆیان کرد چونکە هەمووی لە واقیعی نیشتمان و گەلەکەیەوە هەڵ ئەگۆزێ. لە ئاهەنگ و سەیراندا، لە

جەژنــەکانی نــەورۆزدا، لــە قوتابخانەکانــدا، لــە کۆلانانــدا، گــۆرانی بێــژەکان هەڵبەستەکانی پیرەمێردیــان بــە گــۆرانی ئــەوت، قوتابیــەکان لــە قوتابخانەکانــدا ســروودی نیــشتمانی پیرەمێردیــان بــە کۆمــەڵ ئــەوت لــە هــەموو لایەکــەوە هــەر هەڵبەســتی پیرەمێــرد بــوو ببــووە وێــردی ســەر دەمــی هــەمووان، زۆر کــەس بــە پەرۆشــەوە چاوەڕوانی ئــەو رۆژەیــان ئــەکرد کــە رۆژنامــەی ژیــان و ژینــی تیــا بــلاو ئەکرایەوە، چاپخانەی ژین ئەم چاپخانەیەی ئێستا نەبوو، بەڵکو چاپخانەیەکی زۆر بچووك بوو کــە بەدەســت ئیشی پـێ ئــەکراو ئێستا ئــەو چاپخانەیە بۆ یادگار لــە ژوورێك لە ژوورەکانی چاپخانەی ژیندا هەڵگیراوە، شێوەی دەرچوونی رۆژنامەکەی پیرەمێرد زۆر سەیر بوو، هەموو جارێك نووسراوێکی پەخشان یا هەڵبەستێکی خــۆی، یــا بــە نــاوی خۆیــەوە یــاخود بــەناوی یــەکێکی دەســتە هەڵبەســتەوە بــلاو ئەکردەوە لەگەڵ چەند پەندێکی پێشوونیاندا...

پەندەکانی پێشوونیانی کــە هــەموو جارێك لــە گۆشــەیەکی رۆژنامەکەیدا بڵاوی ئەکردەوە بریتی بوو لە دەربڕینی بیرو باوەڕی خۆی بەرامبــەر بــە هەندێك رووداوو کارەسات یاخود بەرامبەر بە کردەوەو رەوشتی هەندێ کەس... پیرەمێــرد بــە زۆری لەو پەندانە نیازی پەندو خستنە سەر رێی راست بوو، ئەم پەنــدی پێشوونیانەی پیرەمێرد زۆر بەرزن وە ماناکانی هەندێکیان بۆ هەموو سەردەمێك ئەشێت و لەگەڵ بــاری زۆر کاتــدا یــەك ئەکــەوێت...پەنــدەکانی پێــشوونیانی پیرەمێــرد ســامانێکی ئــەدەبی زۆر بەنرخن لــە ئــەدەبی کوردیــدا کــە بەڕاســتی جێگــای شــانازیەو ئومێــد ئەکرێت هیچی ون نەبێت و هەموو لەچاپ بدرێت بۆ ئەوەی ئــەو نەوانــەی دوا رۆژی کورد سوودی لێ وەر بگرن...

رۆژنامەکانی ژیان و ژینی پیرەمێرد هەموو جارێك کە دەرئەچوو چەند دانەیەکی لــە شــاری ســلێمانیدا بــلاو ئەکرایــەوەو ئــەوانی تــری بــە پۆســتەدا ئــەنێررا بــۆ چــەند کەسێك، بــە تێکڕایــی ژمارەکــانی هــەردوو رۆژنامەکــە کــە هەفتــەیی بــوو کــەم بــوو، جــاری وا هــەبوو زۆر وشــك ئــەبوو بــەهۆی ئــەوەوە کــە نامــەو نووســراوی کــەم بــۆ ئەنێررا وەکو پیرەمێرد لەم دوو دێڕەدا ئەڵێ:-

(ژیان)مان هەندێك لە رێ لای دابوو
لا لووت بووین لامان باوی نەمابوو
ئەمجارە هەموو بۆی تێ ئەکۆشین
کەم و لاسەنگی بۆ دائەپۆشین

پیرەمێرد و مەکینەی چاپخانە کۆنەکەی کە خۆی دایمەزراند و بەدەست ئیشی پێ ئەکرا

جاروبار کە ڕێکخەری تیپی چاپخانەکە ئەهاتنە لای و پێیان ئەوت خاڵە: فلان لاپەڕە ئەوەندەی بە بۆشی ماوەتەوە، شانێکی هەڵ ئەتەکان و دەستێکی درێژ ئەکرد بۆ دارئوچە کۆنەکەی و پارچە کاغەزێکی ئەگرت بەسەر دەستیەوە و لە چاوی نزیک ئەکردەوە لەسەر قەرەوێڵەی نوستنەکەی کە لە ژووری قەڵەندەرخانەکەیدا لەسەری ئەنووست، دەم و دەست شتێکی ئەنووسی و فریای چاپکردنی ئەخست بەبێ ئەوەی لەسەری بوەستێ یاخود بۆ شتێك دابمێنێت.

پیرەمێرد هەتاکو بڵێت دەستو خەتێکی جوانی هەبوو کەچی زۆر پەرپووتیش بوو، لەپاش مردنی، بەدەست خەتی خۆی ژمارەیەکی کەمی لە هەڵبەستو نووسینەکانی بەجێ هێشتبوو. هەندێ جار لە ژمارەیەکدا کە نووسینێك یا هەڵبەستێکی خۆی تیا بڵاو بکرایەتەوەو بەدڵی بوایە، چاوەڕێی ئەوەی نەئەکرد کە هەموو رۆژنامەکە چاپ بکرێت، بەڵکو دیوێك سپیو دیوێك چاپکراو وەکو چێشتی بەرکوڵ دەستی ئەبرد دانەیەکی لە چاپخانەکە رائەکێشاو ئەیخستە گیرفانیەوە، شەو کە پێڕ تەواو ئەبوو لە قەلەندەرخانەکەیدا یا کە بەرۆژ بەملاولادا ئەچوو، دەستی ئەکرد بە گیرفانیاو رۆژنامەکەی دەر ئەهێناو هەڵبەست یا نووسراوەکەی ئەخوێندەوە، جاروبار کە دەستی ئەکرد بە گیرفانیا بۆ ئەوەی رۆژنامەکەی دەربهێنێت، کەبابی بابۆڵە کراویشی لەگەڵا ئەهاتە دەرەوە...

رۆژنامەی ژیان گەلێك جار تووشی قۆرتو کێشمە کێشو دەرنەچوونو داخستن بووە، هەندێ جار لەبەر کەم دەستی ناچار بووە چاپخانەکەی خستۆتە رەهنی دائیرەی ئیتامەوە، هەندێ جاریش لەلایەن کاربەدەستانی میریەوە تووشی هەڕەشەو گوڕەشە بووەو بە تایبەتی لە ساڵی ١٩٣٧/١٩٣٨دا لەلایەن موتەسەریفی سلێمانیەوە پیرەمێرد زۆر دڵگیر کراوە لەبەر ئەوە خۆی پێ نەگیراوە لە رۆژنامەکەیدا دەستی کردووە بە پلارو توانج هاویشتن بۆ سەر موتەسەریفو ئەوانەی کە لە دەوروپشتی بوون...

لە ئەنجامی ئەوەدا ماوەی گێڕانی ئاهەنگی نەورۆزی لێ گیراوەو جەمیل صائیبو ئەمین بەگی رێژی کە یەکەمیان خوشکەزایو دووەمیان دۆستێکی دێرینی پیرەمێرد بوو هەردووکیان لە سلێمانی دوور خراونەتەوەو رۆژنامەکەشی داخراوە.

بەڵام پیرەمێرد کۆڵی نەداو وازی لە رۆژنامەکەی نەهێنا بەڵکو کە موتەسەریفی سلێمانی ئەگۆڕرێت ئیتر پیرەمێرد دێتە بەغدادو بەهۆی ئەو دۆستانەی کۆنی کە لە تورکیاوە ئاشنایەتی لەگەڵیان بووەو لەو سەردەمەدا فەرمانی بەرزی میریان بردوە بەڕێوە بە یارمەتی ئەوان سەر لەنوێ ئیمتیازی رۆژنامەیەکی نوێی بۆ خۆی وەرگرتووەو خانوەکەی خستۆتە رەهنەوەو چاپخانەیەکی بچووکی کڕیوەو وازی لە چاپخانەکەی شارەوانی هێناوە.. بەم پێیە بە ناوێ رۆژنامەی (ژین)ەوە لەسەر زنجیرەی ژمارەکانی (ژیان)ەوە دەستی کردۆتەوە بە رۆژنامە دەرهێنان...

بە تێکڕایی رۆژنامەی ژیانو ژین لەگەڵ ئەوەشدا کە هەندێ جار وشكو کەم بابەت بوون، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا خزمەتێکی زۆرو بێ پایانی مێژووی ئەدەبی گەلی کوردیان کردووە بە تایبەتی ئەو چیرۆکە مێژووییانەی کە پیرەمێرد خۆی

بڵاوی ئەکردەوەو بەرگ و خشڵێکی نوێی ئەکردن بەبەرا، هەروەها ئەو قسەو ئەفسانانەی کە بڵاوی ئەکردەوەئەمانە هەمووی شتێکی زۆر بەکەڵك و سامانێکی نەتەوایەتی بەنرخن، بە تایبەتی بەشی فۆلکلۆری کوردی کە پیرەمێرد بایەخێکی زۆری پێ دابوو ئەمەیان هەر نرخی تەواو نابێت... هەروەها ئەو هەوڵ و تەقەلایەی کە بۆ بژار کردنی زمانی کوردی ئەیداو لە رۆژنامەی ژیان و ژیندا بڵاوی ئەکردەوە، ئەمانە هەمووی کاری خۆیان کردبوو و هاتبوونە بەرهەم، پیرەمێرد هەرچەند وەکو شاعیرانی دەوروبەری خۆی ناچار بوو لە سەرەتادا وە یاخود هەندێ جار بۆ پەیڕەوی ئەویش وشەی بێگانە بەکار بهێنێت، بەڵام لەم دواییەدا لەو داوە بە تەواوەتی خۆی رزگار کردووە بە هیچ جۆرێك وشەی بێگانە مەگەر ناچار نەبووبێت بەکاری نەهێناوە...

کاتی خۆی میجەرسۆن کە حاکمی شاری سلێمانی بووەو یەکێك بووە لەوانەی کە بەسەر زاری هەوڵی داوە خزمەتی زمانی کوردی بکات، هەوڵی داوە کە زمانی کوردی بژار بکرێت و وشەی بێگانە لە نووسین و گفتوگۆدا بەکار نەهێنرێت... بۆ گەیشتن بەم مەرامە هاتووە خەڵاتی بەوانە پێشکەش کردووە کە نووسراو یا هەڵبەست بە کوردی پەتی بنووسن و بڵێن... لەم رووەوە شێخ نوری شێخ صالح[10] کە شاعیرێکی نیشتمانی ئەو سەردەمە بووە هەڵبەستێکی بە کوردی پەتی وتوەو خەڵاتی وەرگرتووە، پیرەمێردیش یەکێك بووە کە بە تەواوی هەوڵی داوە ئەو نیازە بەجێ بهێنێت، بەڕاستی لە هەڵبەستەکانی دواییدا ئەمە زۆر بە ئاشکرا دەرئەکەوێت[11]...

لەم هەموو تەقەلایەدا رۆژنامەی ژیان و ژین، شان بە شانی رۆژنامەو گۆڤارەکانی تری کوردی خۆیان بۆ ئەم مەرامە تەرخان کردبوو، هەڵبەست و نووسینەکانی ئەم دواییەی پیرەمێردو ئەو قوتابیانەی تر کە پەیڕەوی ئەویان کردووە بریتی بووە لە کوردییەکی پەتی و رەوان، بە دانسقەو بە ناچاری نەبێ وشەی بێگانەی تیا بەکار نەهێنراوە.

---

(۱۰) شێخ نوری شێخ صالح بە یەکێك لە پێشەوا بوێژەکانی رۆمانتیکی کورد ئەژمێررێ کە بەهۆی هەڵبەستەکانیەوە چ لە ناوەرۆك و چ لە شێوەدا شۆڕشێکی ناوەتەوەو دەرگایەکی تایبەتی کردۆتەوە بۆ بوێژانی ئەو سەردەمە.

(۱۱) ئەوەی کە شایانی باسە، مامۆستا تۆفیق وەهبی کە عەلامەو شارەزایەکی زۆر بەرزی کوردە لە زمانی کوردیدا، لەڕووی بژار کردنی زمانی کوردییەوە دەستێکی باڵای هەیە، لەم رووەوە لە کاتی خۆیدا تووشی گەلێ هێرش هاتووە، بەڵام ئەو گوێی نەداوەتێ لەسەر مەبەستی خۆی رۆیشتومو هەوڵ و تەقەلاکەی هاتۆتە بەرهەم.

پیرەمێردو قوتابخانەی زانستیو ئاهەنگی نەورۆز

زانستی بریتی بووە لە قوتابخانەیەکی (گەلی) خۆمالی، کە لەلایەن کۆمەڵی زانستیەوە براوە بەڕێوە، کۆمەڵی زانستی خۆی بریتی بووە لە کۆمەڵێك لە خوێندەوارو رۆشنبیرانو ناودارانی شاری سلێمانی، یەکێك لە کردەوە خزمەتەکانی بریتی بووە لە بەڕێوە بردنی قوتابخانەی زانستی شەو. قوتابخانەی زانستی بۆ ئەوە پێك هێنرابوو کە ئەو هەژارو کرێکارو دوکاندارو دەست گێڕانەی کە بە رۆژ لەبەر نان پەیدا کردن نەیان ئەپەرژایە سەر خوێندنو ماوەیان نەبوو بە رۆژ بچنە قوتابخانە، لە پاش ماندوو بوونی رۆژو پاش شانو قۆڵ کوتان، کتێبو قەڵەمو دەفتەرەکانیان ناوەتە بن دەستیانو زۆر بە گەرمیەوە چوونەتە زانستیو زۆر کەس بەهۆی ئەو قوتابخانەیەوە فێری خوێندنو نووسین بوون.

ئەرکو پێویستی باری شانی ئەو قوتابخانەیە بە پیتاکو بارو بووی هاولاتیانی شاری سلێمانی جێبەجێ کراوە.

لەو رۆژانەدا کە کورد پێویستییەکی زۆری بە خوێندەواریو خوێندەواران هەبووە، زانستی دەورێکی زۆر بالای دیوە. چونکە یەکەم قوتابخانەیەکی گەلی بووە کە هەموو چینێکی گەل ماوەی هەبووە بۆ خوێندن تیایدا، ئەوی لەبەر نان پەیدا کردنی رۆژ ماوەی خوێندنی نەبووە لەو قوتابخانەیەدا بە شەو ئەو هەلەی بۆ هەڵکەوتووە کە بخوێنێ. زۆر کەس هەبوو کە هەر وایان ئەزانی خوێندنو زانیاری بریتییە لە ئەرێ بابەی ناو مزگەوتو ضرب عمرو زیدا کە چوونەتە قوتابخانەی زانستی روانیویانە ئەو شتانەی فێر ئەکەن کە لە ژیانیدا پێویستن وەکو نووسینو ژمارەو کۆکردنەوەو لێدەرکردن ئیتر ئەمە کارێکی تەواوی کردۆتە سەر زۆر کەس بگرە هەندێکیش لەوانەی کە دژی قوتابخانە بوون، زانستی وای لێ کردن کە مل بۆ خوێندەواری راستی کەچ بکەن...

بەحاڵ دێتەوە یادم، کە زەنگی قوتابخانەی زانستی لێ ئەدرا، هەر پۆلە بە جیا کۆئەبوونەوە، قوتابیان هەموو بە جلی کوردیەوە رائەوەستان، لە پێشدا سروودی زانستی[12] وەیا چەند سروودێکی نیشتمانیان ئەوت، یاخود قوتابیەکی زانستی لە کۆمەڵ ئەهاتە دەرەوە پارچەیەك هەڵبەستی ئەخوێندەوە، پیرەمێردیش کە ماوەیەکی زۆر بەڕێوەبەری ئەو قوتابخانەی زانستییە بوو بە خۆی ریشە سپییەکەیەوە شانی دائەدایە سەر گاڵۆکەکەی، جاروبار کە شیعرێکی بەدڵ بوایە شانێکی هەڵ ئەتەکان و ئەهاتە ناو قوتابییەکانەوەو یەك دوو قسەی ئەکرد... ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی یەکێکە لەو هەڵبەستانەی کە لە شەوی (٦)ی نیسانی ساڵی ١٩٢٦دا بۆ کۆبوونەوەو گوشادکردنی کۆمەڵی زانستی وتوویەتی:

بەرزو بڵندە هێند دەرەجەی خاکەکەی وەتەن
هێشتا بەهاری ئێمە نەهات، سەوز نەبوو چەمەن
چوارلا بەهارە، بەزمە، سەدای سازو زیلەیە
لای ئێمە هەر شەستە، سەر بەکڵاوەو رەهێڵەیە
نیسان بەهاری ئێمەیە وا چاوەڕێین کە بێ
هەر قەترەیەکی گەوهەرە تەرزەی لەگەڵ نەبێ
زستان گەلێك بەزوقم و هەڵا بوو ئەمانەوێ
پاداشتی ئەو هەڵلایە بەهارێکی دەرکەوێ
هەر گۆشەیەکی خاکی وەتەن بێتە گوڵشەنێ
هەوری بەهار بگری، چەمەن شاد بێ، پێبکەنێ
سەر هەر چڵێك گوڵێ، بە نەوایەکی بولبولێ
بەزمێکی جەم بێ، بادە وەکو کانی هەڵقوڵێ
هەر بێشەیەکی پڕ لە هەژیرو شێر
بۆ رۆژی ئیحتیاجی وەتەن جان فیداو دلێر
مژدەی بەهاری پێیە شکۆفەی نیهالی گوڵ
وەکو ئایەتی (ژیانەوە)[13] ئومێد ئەدا بەدڵ

---

[12] هەڵبەستێکی تایبەتی مامۆستا شاکر فەتاح هەیە کە لە کاتی خۆیدا قوتابیانی زانستی لە کۆبوونەوەدا ئەیانوت.

[13] ئایەتی ژیانەوە: نیازی لەو ئایەتەیە کە لە قورئاندا ئەڵێ (یحیی الارض بعد موتها).

ئەمشەو گوڵی ئومێدی وەتەنمان ئەپشکوێ
میللەت ئومێدەوارە بە زانستی پێشکەوێ
زانستییە پلەی وڵات بڵند ئەکا
زانستییە کە ئێمە بناسێت بە ئەوروپا
زانستییە زۆر بەنرخە ئومێدی ئاتییە[١٤]
ئەم ئیحتیفالە فألە[١٥] روو لە هاتیە
تۆفیقی حەق بێتە رەفیقمان لەم ئیشەدا
وا دەست لە دەست، هەڵبەتە خوا قووەتیش ئەدا

پیرەمێرد زۆر دڵی بە قوتابخانەی زانستی و قوتابییەکانی خۆش بووە، رۆژنامەی ژیان لەوە چووە کە زمان و حاڵی کۆمەڵی زانستی و قوتابخانەی زانستی بێت... خاڵە[١٦] هەمیشە هانی قوتابیانی زانستی داوە کە بنووسن و ئەوەی کە بەدڵی بووبێت لە نووسینی قوتابییەکانی بۆ هاندانیان بۆ پێشکەوتن بۆی بڵاو ئەکردنەوە.

کە جەژنی نەورۆز ئەهات قوتابییەکانی زانستی ئەبوون بە پێشەنگ و سەرپەرشتی کەری گێرانی ئاهەنگی نەورۆز، بەیانی رۆژی نەورۆز هەموو خۆیان ئەگۆڕی، تیپ تیپ بەرەو گردی مامە یارە ئەڕۆیشتن و هەموو بە یەك دەنگ ئەیانوت:

یادکەن براکە یادکەن
یادی کاوەی ئاسنگەر
سەر رێ و شوێنی بگرن
تاکو وەتەن بێتە بەر

ئەتوانین بڵێین پیرەمێرد بەهێزترین هۆ بووە بۆ گێرانی ئاهەنگی نەورۆز و بووژاندنەوەی... هەموو جەژنێکی نەورۆز، نەورۆزنامەیەکی ئەنووسیەوە و بڵاوی

---

[١٤] ئاتی- دواڕۆژ.
[١٥] فال- سەرەو خێر.
[١٦] زۆر کەس لە هاوڕێ و خزمان، تا هەندێك لە قوتابیان و ئەوانەی کەلە چاپخانەکەی لەگەڵیا بوون هەموو بە پیرەمێریان ئەوت (خاڵە) بەناوی جەمیل صائیب و جەلال صائیب و براکانیەوە کە هەموو خوشکەزای پیرەمێرد بوون و بانگیان ئەکرد خاڵە بەو پێیە هەموو کەسێکی تریش بۆ رێز لێگرتن هەر بانگیان ئەکرد خاڵە.

ئەکردەوە لە رۆژنامەکەیدا، لە قوتابخانەی زانستی، یا لە شوێنی گێڕانی ئاهەنگەکە ئەخوێنرایەوە...

لەگەڵ ئەوەشدا کە پیرەمێرد دەست کورت بووەو مانگانەیەکی تەقاعدی کەمی هەبووە، بەڵام پێویستی ئاهەنگی نەورۆز هەرچی بوایە کەمو زۆر بۆی پەیدا ئەکرد، خۆی هەموو جارێك ئەیوت: نانێکەو شەش یاپراخە.

کە بەیانی نەورۆز ئەهات، زەردو سوور، ژنو پیاو، کوڕو کچ هەموو روویان ئەکردە کارێزی وەستا شەریف- کارێزەکە لەبەردەمی گردی مامە یارەدا- لەوێ پیرەمێرد دوو سێ دەواری پەیدا ئەکرد، قوتابیانی زانستیو لاوان کۆئەبوونەوەو ئەبوو بە گۆرانیو سروود وتنو هەڵپەڕکێ، دەهۆڵو زوڕنای خۆماڵی ئەو دۆڵی کارێزی وەستا شەریفەی ئەهێنایە جۆشو خرۆش، لەلایەك هەو هەوی شۆڕە سواران، لەلایەکەوە جغزینو کەوشەكو قەلە مردارەی فەقێ، لە شوێنێکی ترەوە سێبازو ئاشە بەتەنگورەی منالان، دەروێش عەبدولای سەرما بردەڵەش بە خۆیو تەبەقە حەلواکەیەوە شانی دائەداو بەشمشاڵەکەی کوڕو کاڵی ئەهێنایە جۆشو خرۆش، ئاوازی خاڵەی رێبوار هەمووانی ئەبرد بۆ ئاسمانێکی خەیاڵاوی زۆر سەیردا.هەتاکو ئێوارە ئەو قەرەباڵەغیە بە خۆشیو شادی رۆژیان ئەبردەسەر جاروبار چیرۆکەکەی ئەژدەهاكو کاوەی ئاسنگەر بە شێوەی تەمسیل لەو دەشتە لەلایەن قوتابیانی زانستییەوە پێشکەش ئەکرا. کە ئێوارەش دائەهات زەردو سوورو رەشو سپی پۆل پۆل بەرەو ماڵ ئەگەڕانەوە.

پیرەمێرد بەهۆی گێڕانی ئاهەنگی نەورۆزەوە تووشی گەلێك کێشەو بەرەو کۆنەپەرستی ناوخۆ بووە کە زۆر لەلایان شتێکی سەیر بووە کە پیرێکی وەکو پیرەمێرد بچێتە کۆڕی ئەو لاوو هەرزەکارانەوەو بەوێنەی ئەوان بێتە جۆشو خرۆش، لەبەر ئەوە لە هەندێ شوێندا بە تایبەتی لە هەندێ دیوەخاندا لێی ئەکەوتنە تەقەو توانج تێگرتن، هەندێك ئەیانوت پیرەمێرد ئاگر پەرستە بۆیە دوای ئاگری نەورۆز ئەکەوێت، هەندێکی تر ئەیانوت ئەم بەزمە بەپارەی ئینگلیز پێك دێت، تاقمێکی تر ئەیانوت نەخێر ئەم بەزمو رەزمە بە پارەی قونسڵی ئێران لە سلێمانی پێك دێت...

ئیتر هەرکەسەو بۆ خۆی لە ئاوازێك ئەیخوێند... پیرەمێردیش بێ ئەوەی گوێ بداتە ئەو پلارو توانجانە، ساڵ لەدوای ساڵ ئاهەنگی خۆی ئەگێڕا، چونکە ئەو نیازی پاك بوو، تەنها نیازی ئەوە بوو کە یادی رۆژانی جارانی کورد بکاتەوەو نەیەڵێ ئەو عەنعەناتەی کوردەواری جاران بفەوتێ.

ئاهەنگی نەورۆزیش یەکێك بووە لەو عەنعەناتانەی کە یادی ئەو رۆژانە ئەکاتەوە کە ئاگری رۆژی نەورۆز کە بەسەر لوتکەی چیا بەفرینەکانی کوردەوە ئەکرایەوە بۆ نیشانی گۆڕانی سەرماو هاتنی وەرزی بەهاری پڕ لە گوڵاڵەو وەنەوشەو چەچەی بولبولان... ئەو رۆژانەی کە قارەمانێکی وەکو کاوەی ئاسنگەر بەچەکوشەکەی سەری ئەژدەهاکی زۆردارو خوێنڕێژی پان کردەوەو گەلی لە زۆرداریێتی رزگارکرد ئیتر ئەمە نە ئاگر پەرستییەو نە بێگانە پەرستییە، تەنها یادی قارەمانێتی مەردێکە وەکو کاوەیە، بێگومان ئازادبوونو خۆ رزگارکردن لە زۆرداریێتی بە مێشکی هەندێ کەسا ناچێت لەبەر ئەوەیە کە هێرشیان ئەبردە سەر پیرەمێرد...

جگە لەمانەش پیرەمێرد گەلێك جار لەلایەن فەرمانبەرانی میریەوە تووشی گێرەو کێشە هاتوەو ماوەی گێڕانی ئاهەنگی نەورۆزی لێگیراوە...

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بەبۆنەی لێگیرانی ئاهەنگی نەورۆزەوە وتووەو بەناوی (دەباشانی)یەوە بڵاوی کردۆتەوە، لێرەدا بێزاری خۆی بەرامبەر موتەسەریفی سلێمانی ئەو سەردەمە دەربڕیوە:

ئەم خاکە پاکە، هێندەم لا چاکە
بەشۆڕی سەودای دیدەم نمناکە
بە تەماشای دوور تێری لێ ئەخۆم
کەی دەم گەیشتە سینەی خۆم ئەخۆم
من بەسەر ئەودا ئەویش لەسەر من
بەیەکتر شاد بین بە کوێری دوژمن
لەمەودوا ئەگەر ئێواران یاران
لەدووم بگەڕێن وام لە کۆساران
کارێزی شەریف، دەمی بەربەیان
بریقەو وێنەی سینەی بەر بەیان
ئارامگای شۆخی دیدە مەستانە
رشێنەی رۆخساری حەسرەت کێشانە
لەگردی یارە چاوم لێیەتی
نازانم وێڵی سەودای کێیەتی

یاخوا ئەو کەسەی کە ئەم دوو ساڵە
لێم کەوتە گیزە وەك زەردەواڵە
نەیهێشت ئاگری یارە بگرێ
چەقۆی ئاهی من جەرگی هەڵدڕێ
بە نەشئەی بەهار لەو مێر غوزارە
کۆئەبوونەوە خەڵکی ئەم شارە
سەیری شیرینی وڵاتیان ئەکرد
داخی زستانیان لە دڵ دەرئەکرد
نیشتمان بەسەیر دێتە بەرچاومان
بە (حب الوطن) بەرز ئەبێت ناومان
من زەوقی شیعرم بە چەشم ئەندازە
شنۆی بەیانم لەگەڵ هامڕازە
ئەمەوێ گۆیژەو ئەزمڕ بێت بەرێم
وەك قەیسی دوجەیل پیایا بگەڕێم
لەگەڵ باڵندەو درندەی یاربم
وەك تاق تاق کەرە شەوان بێدار بم
هەر جێیەك خاکی وڵات پڕ نم بێ
هەر شوێنی دانەی ئاو لەسەر لم بێ
ئەوجێیە جۆشی گریانی منە
ئەوە هەواری هاواری منە

بێگومان دوژمنانی نەورۆزو ئاهەنگی نەورۆز خەیاڵیان زۆر خاو بوو، چونکە نەورۆز بوو ئاگرێکی وەهای خستە جەرگەوە، لاوان بە عەشق ئەچوون بە بەرەو پیری مەرگەوە... ئەو ساتەی کە کردنەوەی ئاگری نەورۆز لەسەر گردەکەی مامە یارە قەدەغە کرا... لاوان لە جیاتی گردی مامە یارە بەسەر هەموو لوتکەی چیاکانی دەورو پشتی سلێمانیدا ئاگری نەورۆزیان ئەکردەوە جگە لەو ئاگرەی کە

لەناو دڵی خۆشیاندا جۆشیان ئەدا. دوژمنانی نەورۆزو دوژمنانی گەلی خاوەن نەورۆز رووڕەشییان بۆ مایەوە، هەمیشە سەرکەوتن هەر بۆ گەلە...

ئەوساڵەی کە چوار ئەفسەرەکەی رێگای ئازادی کورد کە خۆشناوو عیززەت و قودسی و خەیروڵلا بوون لەسەر داواکردنی مافی کورد کران بە سێدارەداو تەرمەکانیان هێنرایەوە بۆ کوردستان، پیرەمێرد لەسەر ئەوە ئێجگار دڵگیر ئەبێت و خەم دای ئەگرێت... ئەوساڵە هەرچەند ئەکات دڵی بەرایی ناهێنێ کە ئاهەنگی نەورۆز بگێڕێ، لەجیاتی ئاهەنگ ئەم فتوایەی خوارەوەی لەسەر کارتێک بەشێوەیەکی ماتەم لەناو چوارچێوەیەکی رەشپۆشدا لەچاپ ئەدا بەسەر دۆست و ناسیاوەکانیدا بڵاو ئەکاتەوە. لەو کارتەدا ئەمە ئەنووسێت: (دانەیەك لەو کارتەی لای من ماوە).

"ئاگری نەورۆز من هەڵم گیرساندو، ساڵان لە گردی مامە یارە بوو، ئەمساڵ وا لە جەرگمایە! گوڵاڵە سوورەی نەورۆزو گەزیزە لە خوێنی ئازیزە فتوام دا هەتا تەمی ماتەم نەڕەوێتەوە نەورۆز نییە"

پیرەمێرد لە ساڵانی دوایی ژیانیا بۆ نەورۆز بەرزترین هەڵبەستێك کە هەتا هەتایە لەسەر زمانی هەمووان ئەبێت بەرزترین مارسلیزی کوردی پێشکەش کردووە کە سەرەتاکەی ئەم دێرەیە و لە شوێنی خۆیدا هەموو هەڵبەستەکەی بڵاو ئەکەینەوە:

ئەم رۆژی ساڵی تازەیە نەورۆزە هاتەوە
جەژنێکی کۆنی کوردە بە خۆشی و بە هاتەوە

پیرەمێرد بەجلوبەرگی کوردییەوە بە یادی تاڤ لاوێتی لە یەکێك
لە جەژنەکانی نەورۆزدا

پیرەمێردی نووسەرو ئەدیب

وشەی ئەدیب، بە هەموو واتایەکییەوە پیرەمێرد ئەگرێتەوە، بەڵکو بە یەکێك لە ئەدیبە هەرە بەرزەکانی کوردستان ئەژمێررێت، وەکو لە شیعردا دەستێکی باڵای بووە هەروەهاش لە پەخشاندا (نثر) دەستێکی زۆر بەرزی بووەو گەلێك بەرهەمی بەنرخی پێشکەشی ئەدەبی گەلی کورد کردووە.

پەخشانەکانی پیرەمێرد زۆر سادەو بێ گرێ بوون، هەرچەند لە سەرەتادا نەیتوانیوە لە لاسایی کردنەوەی نوسەرانی بەر لەخۆیو هاوچەرخی خۆی بە تەواوی لابدات بەڵکو هەموو جۆرە (بەلاغەو محسناتێکی بدیعی) بەکار هێناوەو هەوڵی داوە وەکو ئەو نووسەرانە (جناسو طباقو توریەو کنایە) بەکار بهێنێت، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەهۆی شارەزاییو دەسەڵاتیەوە بە هەموو شێوەیەك مەلەی کردووەو لە هەموو دەریایەکی داوە، ئەو زاراوەو وشەو بابەتانەی بەکار هێناوەو لێی دواوەو کە خۆماڵیو سادەو بێ گرێ بوونو نووسینەکانی یەك زنجیرەیی بوون... بابەتی نووسینەکانی پیرەمێرد وەکو زۆربەی هەڵبەستەکانی رۆمانتیکی بووە، مرۆڤ بە خوێندنەوەیان بە ئاسمانێکی خەیاڵاویدا ئەفرێت بۆ ئەو شوێنو مەرامو ئاواتانەی کە لە نووسینەکانیا لێیان دواوە.

لە نووسینەکانی پیرەمێرد: دوانزە سوارەی مەریوانە کە چیرۆکێکی ناو کوردەواریە، هەرچەند بە شێوەیەکی کورت پێشکەشی کردووە، بەڵام بە کوردیەکی پەتیو رەوان نووسیوێتیو لە چاپخانەکەی خۆی لەچاپی داوە. بۆ جاری دووهەم

لەکاتی خۆیدا، لەساڵی ١٩٦٠دا منیش لە بڵاوکراوەکانی کتێبخانەی (ئازادی) لە چاپم داوەو نزیکی (٢٠٠٠) دانەیەکی لێ بڵاو کراوەتەوە... هەروەها چیرۆکە بەرزەکەی ئەحمەدی خانی (مەم و زین) بە شێوەی شانۆیی نووسیوێتی لە چاپی داوەو گەلێ جار لەسەر شانۆی قوتابخانەکان پێشکەش کراوە... بەشی گاڵتەوگەپ، باسی مەحمود ئاغای شێوەکەڵ هەردووکیانی نووسیوەو لەچاپی داوە.

چیرۆکی (کەمانچەژەن- الفرد موللەر ئەفەندی) کە چیرۆکێکی ئەڵمانیە، پیرەمێرد لە تورکیەوە گۆڕیوێتی بە کوردیو بە دوو جلد لە چاپخانەی ژین چاپی کردووە.

بێجگە لەوانەش لەو رۆژنامەو گۆڤارە کوردییەکانا هەمیشە هاوبەش بووەو نووسیوێتی بە تایبەتی لە گۆڤاری گەلاوێژدا جگە لە چەند کۆمەڵە چیرۆکێك کە هەر یەکەی داستانێکە بۆ خۆی ئەمانەی هەریەکەی بە شێوەیەکی زۆر سادەو پەتی بڵاو کردۆتەوە...

وەکو لەمەوبەر وتمان، پیرەمێرد لە سەرەتادا هەوڵی داوە کە وەکو نووسەرو شاعیرە بەناوبانگەکانی ئەوسا کە لایان باو بووە وشەی بە توێکڵو گران بەکار بێنێ ئەویش هەوڵی داوە ئەو جۆرە وشانە بەکار بهێنێ، بەڵام لە قوتابخانەی زانستیو دەرهێنانی رۆژنامەکانیەوە هەوڵێ داوە کە بە کوردییەکی پەتیو خۆماڵی بنووسێت بۆ ئەوەی هەموو لێی تێ بگەن بە تایبەتی شاگردەکانی زانستی شەوی کە تازە فێری خوێندەواری ئەبوون پێویستیان بە نووسینێك بوو کە بە کوردییەکی پەتی خۆماڵی بێت بۆیە پیرەمێرد باری گۆڕیوەتە سەر ئەو شێوەیە، کەواتە پیرەمێرد هەروەکو شاعیرێکی گەلی (شەعبی) بووە، هەروەها نووسەرێکی گەلیش بووەو نووسینەکانی بۆ هەموو چینەکانی گەل بووە نەك هەر بۆ چینێکی تایبەتی بۆیە بە مامۆستایەکی بەرزی ئەدەبی گەلی ئەژمێررێت...

پیرەمێرد کە لە شارستانێتی تورکیاو، شاری گەورەو شەقامی پانو گازینۆو باری گەورەو پڕ لە ئافرەتی جوان، لە گوێی دەریای رەشو بوسفۆرو دەردە نیل، قوتابخانەی گەورەو جەنەراڵە فێست بەسەرو نیشان بە بەرۆكو رۆژنامەی ئاگراویو شۆڕشگێڕ، لەمانەوە کە هاتەوە کوردستان، کوردستانێکی دواکەوتووی پچڕپچڕ... کوردستانێکی لەناوخۆدا ناڕێكو یەك بەخوێنی یەك تینوو... بێگومان پیرەمێرد لە بارێکی وادا لە شوێن پێی رۆمانتیکیەت بەولاوە نەیتوانیوە دوای هیچ شێوەیەکی تر بکەوێ... ئەو بە کوڵێ ئاواتەوە هاتبووەوە بۆ کوردستان، ئاواتێك

که ماوەی بیستو پێنج ساڵێك بوو لەناو دڵو هەستو هۆشیا کەڵەکەی کردبوو هەر رۆژە بە خەیاڵ پووره هەنگێکی شارستانێتی تیا بەدی ئەکرد.

لەو هەموو ئاواتانەوه که هاتەوەو کوردستانی دی، له کوچكو کەڵەكو خانووی زەلو قامیشەکەی جاران بەولاوه هیچی تری بەدی نەکرد، ئیتر ئاواتەکانی هەموو وەکو بەفری بەهار هەمووی توایەوەو لە واقعی ئەو سەردەمەی کوردستان دوور کەوتەوه. لە خەفەتا بە ئاسمانی خەیاڵ ئەفڕی، رووی ئەکردە چۆڵو بیابانە لماویەکان بەدوای کەوڵو پۆستەی قەیسو لەیلی دوجەیلدا ئەگەڕا لەگەڵ کۆچو بارو هەواری نوێی رەشمالانی جافدا گەرمیانو کوێستانی ئەکرد، بەدوای شەمی شەوانی وەلی دێوانەدا وێڵ بوو... له دەشتی شاکەلو قەلای شیروانەوه ئەیدایەبەر، بەگوێ سیروانو دواوانی زەلمدا شوێن پێی هەوارانی جافی هەڵ ئەگرت... ئەو جافانەی که له زستاندا لە گەرمیان ئەیان خستو لە بەهار بەدواوه سەرەو ژوور ملیان ئەنا بۆ کوێستانەکانی گەلگەو دەوروبەری بانەو کەلیخان... یادی ئەو رۆژانەی ئەکردەوه کە لە گردی گەلگەی لای پێنجوینەوه ساباتیان بۆ مەحمود پاشای جاف ئەبەستو بەرلەوەی بارگەو بارخانەی بگاتەجێ پێنج شەش جافی سمێڵ قەوی گالۆك بەدەست ئەهاتن چاوێکیان ئەگێڕاو بەساباتو شوێن هەواری نوێی پاشادا... خۆ ئەگەر تاقە دەلاقەیەکی بچوکیان لەساباتەکەدا بەدی بکردایە یەکێکیان ئەیوت ئائەوه شەوەقە! ئیتر ئەبوایە دە پانزە بار گەلای تریان بهاویشتایەته سەر ساباتەکە بۆ داپۆشینی ئەو شەوەقە.

جاروبار کە پیرەمێرد ئەهاتە بەغدادو بەراوردی بەغدادی ئەکرد لەگەڵ شارە دواکەوتووەکانی کوردستاندا، لە بەغداد بەچاوی خۆی ئەو هەموو کۆشكو شەقامو بازاڕو شارستانیەتیەی بەدی ئەکرد، ئەچووه گوێ رووباری دیجلەو کەشتیو بەلەمەکانی ئەبینی، لەوێوه بەخەیاڵ ئەفڕی بۆ سەر چیا سەختەکانی کوردستان، بۆ ئەو شوێنانەی کە هێشتا دێوو درنجی نەخوێندەواری باڵی رەشی کێشابوو بەسەریانا، بەخەیاڵ لەسەر ملەو یالەکان، بەهەزاران گازینۆو ئوتێلو هەوارگەی دروست ئەکرد، شاخەکانی کون ئەکردو بە ئوتومبیلوشەمەندەفەر بەناو تونێلەکانیا تێ ئەپەڕان... ئوتومبێلو شەمەندەفەری بە هەورامانو قەندیلدا سەر ئەخست، لە بەرانانەوه کارەبای رائەکێشا بەسەر شاری سلێمانیدا هەتاکو لوتکەی ئەزمڕو گۆیژە، بەهەزاران گڵۆپی رەنگا و رەنگی بەسەر شارەکەدا شۆڕ ئەکردەوه...

کە ئەگەڕایەوە شاری سلێمانیو پەستی دای ئەگرت لەداخی ئەوەی کە ئاواتەکانی هیچیان نایەنە دی ئیتر لە داخا کاڵەو پیتاوی ئەبەستو رووی ئەکردە گردی مامە یارە، لەوێدا شانێکی دائەداو یادی بابە ئەردەڵانی ئەکردەوە، بەخەیاڵ گفتوگۆی لەگەڵ بێسارانیو وەلی دێوانەو مەولەویدا ئەکرد، بەخەیاڵ گوێی لە هاڕەی بەرداشەکەی دۆستەکەی سەیدەی هەورامی بوو... لە دوورەوە چاوی لەو سینیو خوانە بوو کە ئەحمەدی خانی لە سەرەتای مەمو زیندا بە هەڵبەست ئەیڕازاندەوە... بە دووربینی خەیاڵ ئەیڕوانیە کێوی بێستونو یادی رۆژانی شیرینو فەرهادی ئەکردەوە...

دوای ئەوە بە خۆیو بۆرە گاڵۆکەکەیەوە سەر ئەکەوت بەسەر لوتکەی ئەزمڕو لەوێوە ئەچووە قەڵاچوالان بۆ ئەوەی بە خەیاڵ رۆژانی رابردووی دەوری بابانو شۆڕەسوارانی دوانزە سوارەی مەریوان بێنێتەوە یاد... لە قەڵاچوالان لە خانووی رووخاوو بنچكو دارو دەوەن بەولاوە هیچی تری بەدی نەئەکرد لەداخا ملی ڕێی ئەگرت بەرەو چیای گمۆ لەوێ لەگەڵ توتنەوانە چەوسێنراوەکانا دەستی ئەکرد بە وەچ کردنو بژار کردن... کە ماندوو ئەبوو شانی دائەداو بەخەیاڵ ئەفڕی بۆ لوتکەی چیاکانی هەورامان لەوێوە ئەیڕوانیە ناوچەی ئەردەلانو یادی رۆژانی رابردووی ئەو ئەمارەتەی ئەکردەوە کە ساڵەها ئەردەڵانیەکان حوکمڕانی خۆیانیان تیا ئەکرد.

ئەمانە هەمووی ئەو خەیاڵانە بوون کە لە ئاسۆی خەیاڵی پیرەمێرددا ئەفڕین، لە بەینی دڵگیریو خەفەتو نائومێدییەوە بۆ هیواو ئومێد، بۆ جۆشو گوڕو تەوژمو تین. بۆ کەوتنە خۆو هەڵمەت دان، ئەو پەلامارو هەڵمەتانەی کەزۆرجار لەلاوێکی دڵگەرمی تێکۆشەر بە جۆشترو بە گوڕتر بوو وەکو خۆی هەموو جارێ ئەیوت:

بەسەر شاخی ئاراتدا، بەلاوك پیرەمێرد سەرکەوت
ئەڵێ شوێنم کەون کوڕگەل شەوی سەرکەوتنە ئەمشەو

وا بۆ نموونە لە خوارەوە پارچەیەك پەخشانی (نثر) پیرەمێرد بلاو ئەکەینەوە کە لەکاتی خۆیدا لە گۆڤاری گەلاوێژدا بلاوی کردۆتەوە:

موناجاتی ئەرواح

هەڵسە وریابەرەوە خۆشەویستەکەم، لەخەو هەستە، وا روحم بانگت ئەکات! لەکوێوە؟... لەوپەڕی سەرحەدەوە، لە شاخێکی بڵندو داخێکی بێ سنوورەوە، بۆیە وا سەرکەوتووم کە دەنگم بتگاتێ دایە گیان..

توخوا گوێت لێم بێ و منیش لێم لێت بێ، رۆڵەی هەژارت نزیکە شێت بێ ها ئێستە دەنگم بیستی...

لە خۆشیانا لەسەرخۆ چووم، پەری پەڕی باڵی تێ هەڵسووم و هوشیار بوومەوە، داپەڕیم بەناو ئەو درەختانەدا رامکرد، پێ خاوسم، پێم و جلە شڕەکانم بە نمی ئاونگ تەڕ بووە، وام لەبن دار بەڕوویەکدا، چۆن بەچاوی خۆم دەبینم خوا لە جەوت کڵاوی بۆ بەڕوو کردووە، وا بەگوێی خۆم گوێم لە دەنگتە ئەڵێی وا هاتم!...

تۆ هەر بڵێ: (دێم)، بەخوا نایەیت، بەڵام هیچ نەبێ بدوێ، دایە گیان توخوا بدوێ، دووریش بیت شەماڵ دەنگت دێنێت و دەی بیەم، وام بەشاخی گمۆوە وەك یاران بە (داڵەهۆ)وە، شەوە تاریکە، زیندەوەرم لێ تەریکە، لە دوورەوە روحم لە گەڵتا خەریکە، جانەوەر خزاونە ناو لانەوە، چرای ئاوەدانی کوژاونەوە، هەر من، هەر تەنها من نەنوستووم، شەو بێدارم، ناڵەکارم، پڕ دەردو قارم، گوێم لە دەنگتە بدوێ، شار خامۆشە، سەراوردێکی بە چارشێوێکی خومی غەم، بە توێژاڵێکی دووباوی ئەستووری تەم سیا پۆشە، فەقیرو هەژار کفتە کەوتەیە بێ هۆشە!! دەوری منیش توتنەوان، لەبەر شان و قۆڵ کوتان پرخەی دێت، ژنەکەشی پەلی لە کەمەی بێشکە هەڵکێشاوە، خۆی لە برسا بێ شیر، منالی بە لایە لایە بۆ ژێر نابێت، هێزی راژەندنی نەماوە، ملیشی کەوتۆتە لاوە.

دایە گیان!! ئەمە دراوسێکانی (گمۆ)م، وا لەوپەڕیشەوە بەری گردە شین و سوورکێو دەبینم، تروسکەی ئاگری دیارە و دەنگی دەستارێکیش دێت، مێرد لە بێگار هاتۆتەوە، برسییەتی، ژنەکە هەڵساوە کەردڕ ئەهارێت و ئەیکات بە خەپلە...

ئۆف!! وەرە بەم شەوە کەردڕ بهارە و بیشێلەو بیکە بە خەپلە!! مێرد کە تێری خوارد بەلادا بنوێت، منال بگری، سبەینێش زوو هەڵسە گەوڕ بماڵە، ئۆف لەم حاڵە!!.

ئاسمان پەردەیەکی زەربەفتی لە شەوقی مانگەشەو تەنیو کێشای بەسەر گمۆدا تاکو لەپێش چاوی ئاغایان شیرین بێت، شەماڵ شنەیەکی پڕ لە بۆنی گوڵ‌و وەنەوشەی هێنا، دای بەبەر کەپرو ساباتی کەڵەمێردانددا بۆ ئەوەی مێشوولەیان لێ نەنیشێت، ئەستێرەی سیوەیل لەسەر سیوەیل کوژایەوە، شەوگەردی زۆرداران‌و گوناهی بەدکاران شاررایەوە، دەنگی بلوێرو لاوکی سەحەری‌و سیرەی سەماوەر لەلایەك، دە تووڵەباب هەستە ئەوڕۆ هەرەوەزە لەلایەك بە هەردووکیشیان ئەڵێن گوزەران!!

هەرچەند پیرەمێرد بیری ئەو نووسینەی لە نووسراوێکی (جبران خلیل جبران)ەوە وەرگرتووە، بەلاَم وەنەبێت کتومت وەریگرتبێ، بەڵکو بەرگ‌و پۆشتەنیەکی کوردەواری بەبەرا کردووە، لەجیاتی ئەو شوێنەی جبران نیازی بووە ئەم چۆتە گمۆو بانگی دایکی نیشتمانی کردووە کە کوردستان بووە...

وەکو هەموو نووسەرێکی رۆمانتیکی، ویستوویەتی هەست‌و هۆشی خۆی بەرامبەر بە جوتیارو سەپانە هەژارەکان دەرببڕێت، ئەو چینە چەوسێنراوەی کە شەوو رۆژ خۆی‌و خاوو خێزانی لەبەر سوورە سووری هەتاوا چنگەکرێ ئەکەن، بێگاریان پێ ئەکرێت، کەچی هێشتا هەر رەش‌و رووتن‌و بە سکێك برسی‌و بە سکێك تێرن... لەولاشەوە دەستەیەکی تری چەوسێنەری زۆردار لەناو پەردەو کوللەدا ئەژین بۆ ئەوەی وڕەو مێشووله لە خەویان نەکات‌و لەشیان نەهێننە خروو...

پیرەمێرد هاوار ئەکاتە دایکی نیشتمان‌و ئەڵێ: دایە گیان، زۆربەی رۆڵەکانت هەژارو کەساسن!! بە کولەمەرگی ئەژین، ساچاوێك هەڵبڕەو تەماشایان بکە... فریایان کەوەو رزگاریان بکە، بەلاَم چۆن؟ وە بەچی رزگاریان بکات؟؟ ئیتر هاوارەکەی پیرەمێرد وەکو هاواری زۆربەی نووسەرانی رۆمانتیکی هەر تاکو ئێرە بڕ ئەکات... بەلاَم چۆن وە بە چ رێگەیەکدا رۆڵەکانی دایکی نیشتمان رزگاریان ئەبێت ئەمەیان بەشی پێویستی سەرشانی نووسەرە (ریالی)یەکانە ئەو نووسەرە ریالی‌یانەی کە بەبێ ترس‌و لەرز نیشان ئەپێکن‌و لەگوێی هونەر ئەدەن... ئەمانە بەبێ پێچ‌و پەنا باسی هۆی پەیدا بوونی ئەو دەردانە ئەکەن ئەوسا بە ئاشکرا پەنجە درێژ ئەکەن بۆ چۆنێتی ریشەکێش کردنی ئەو دەردانە لەسەر رووی جیهاندا بۆ بڕای بڕای بێ ئەوەی ترسی تانووت‌و توانجی کۆنەپەرستیان هەبێت...

پیرەمێردی شاعیر

بەشێوەیەکی گشتی، شیعرەکانی پیرەمێرد ئەکرێن بەدوو شێوەوە، شێوەی یەکەمیان کلاسیکی دووهەمیان ڕۆمانتیکی جگە لە هەندێ هەڵبەستیش کە بریتیە لە شێوەیەك لە شێوەکانی ریاڵی سەرەتایی کە (تصویریە) لە شێوەی یەکەمیاندا بەشی زۆری ئەو هەڵبەستانەی ئەگرێتەوە کە لە تورکیا وتوویەتی و هەندێك لەو شیعرانەش کە لە سەرەتای گەڕانەوەیا بۆ کوردستان وتوویەتی...

هەتاکو لە تورکیا بووە، شیعری شاعیرە کۆنەکانی فارس و تورك کارێکی تەواویان تێ کردووە بە تایبەتی شیعرەکانی شێخی سەعدی و حافظی شیرازی، وەکو هەموو جارێك لە زمانی خۆشیەوە بیستوومە شیعرەکانی (عبدالحق حامد) و (نامق کمال)ی تورك زۆر کاریان تێ کردووە و دڵبەندی هەڵبەستەکانیان بووە... وە لە شاعیرە کوردەکانیش، شیعرەکانی نالی و سالم و مەحوی و حاجی قادری کۆیی و شاعیرەکانی ناوچەی هەورامان، بە تایبەتی مەولەوی و بێسارانی کارێکی زۆریان تێ کردووە. شیعرەکانی مەولەوی هەمیشە مەزەی بیرو خەیاڵ و هەست و هۆشی پیرەمێرد بووە.ئەتوانم بڵێم پیرەمێرد وەکو دەروێشێکی مەولەوی وابووە کە بۆ مووفەرك تاکە تاکە لە هەندێ شوێندا دێڕی مەولەوی بۆ ئەم ئامانجە لەناو هەڵبەستێکی خۆیدا تێ هەڵکێش کردووە.

لە سەردەمی دواییدا کە لە تورکیا مابوو لەگەڵ خزمەکانی سلێمانیدا نامەیان بۆ یەکتری ناردووە بەتایبەتی لەگەڵ مستەفا سائیبی خوشکەزایدا.

سەیر ئەوەیە کە مستەفا سائیب کاغەزی بە تورکی بۆ پیرەمێرد نوسیوە و داوای لێ کردووە ئاگای لەخۆی بێت و دەمی خۆی بگرێت نەوەکو تووشی کێشمەکێش ببێت. پیرەمێرد لەو نووسینەی مستەفا سائیب زۆر پەست و دڵگیر ئەبێت و بەم هەڵبەستەی خوارەوە وەرامی ئەو نامە تورکیەی ئەداتەوە:

مصطو[١٧]، وا دیارە، تۆش جل[١٨] خوار ئەکەی
ئەستۆت ئەخوریٚو مەیلی بار ئەکەی
نامە ئەنووسیت بەزبانی تورکی
لە میللەتدا مائل بەشرکی
ئێمە کە کوردین لەلِامان وایە
کوردی زبانێکە زۆر بێ هاوتایە
ناوی پێغەمبەر حەمەی رەسوڵە
نوێژمان بە کوردی لای خوا قبووڵە
ئەگەر تەلقینم بە کوردی نەدریٚ
گوێی لیٚ ناگرم با کفنم بدڕیٚ
گەر مەرنەمووکەی[١٩] عارب لیٚم پرسیٚ
وای تیٚ ئەخوورِم کە ئەو بترسیٚ
ئەمە دینمەو دینێکی بەحەق
لەسەر بەیتی خۆم ئەگەر بکریٚم شەق
نوسیوتە گوایا وەزیفەم ماوە
هەرچیمان کردووە هەر ناتەواوە
چیم کردووە ئێستا جاریٚ لە کوێمە
میللەت لەمەودوا ئومێدی پیٚمە
سەیرکە بەهارم لیٚ بیٚ انشاء الله
لە کوردستاندا بیکەم بە هەڵلا
شمال و جنوب تێکەڵ کەم بە قین
بلەرزێنمەوە گاکەی ژێر زەمین

---

[١٧] مصطو: نیازی لە مستەفا سائیبی خوشکەزایەتی، کە بە شێوەی بادینانی بە مستەفا ئەڵێن مصطو....

[١٨] جل خوار: جاران ئەوانەی کە سەر بە تورك بوون و تورکیان خۆش ئەویست و پڕوپاگەندەیان بۆ بکردایە لەناو کوردستاندا پێیان ئەوتن جل خوار....

[١٩] مەرنەمووکە– وشەی (من ربك)ەی عەرەبیە دەسکاری کراوەو بووە بە مەرنەمووکەی کوردی کە لێرەدا نیازی لە مەلائکەتە، گوایە کە مرۆڤ مردو مەلائکەت ئەچنە سەری لێی ئەپرسن (من ربك)ە...

بەیداغی کوردی بلەرێنمەوە
ئەرثی رۆیوەکان بگەڕێنمەوە
سەلاحەدین و کەریم خانی زەند
بابەشەرەف خان شای کۆی دەماوەند
بێنە جمو جووڵ رۆحیان شاد بێ
پێی میللەتەکەم لە بەند ئازاد بێ
لەسەر هەر کێوێك شێرێ تێخوڕێ
ناوجەرگی هەموو دوژمنان ببڕێ
ئەوجا سەربەستی بە ئێمە ئەدرێ
خێر ئەوان بیدەن کەڵك ناگرێ
نامەوێ بیدەن، ئاهبی بیسێنم
فکرم ئەمەیە هەتا ئەمێنم
هەزاری وەك من هەتا نەکوژرێ
بە قەڵەم بە خوێن مرثیەی نەنوسرێ
بەو خوێنەی خوێنی میللەت نەجۆشێ
میللەت بۆ وەتەن سیا نەپۆشێ
کچانمان لەژێر بەیداغی رەشدا
چاو هەڵنەهێنن بە خوێنی گەشدا
تا خاکەکەمان بە خوێن نەشۆررێ
ئیمان بە سکەی رووپیە نەگۆڕرێ
تەشبثاتی من تەواو نابێ
مطلق ئەم ئیشە هەر ئەبێ وابێ

ئەو هەڵبەستەی سەرەوەی پیرەمێرد لە دەست خەتێکی خۆیەوە وەرمگرتووە، کە لەکاتی خۆیدا لە تورکیاوە، بە قەڵەمێکی قورقوشم نووسیوێتی و ناردویێتی بۆ مستەفا سائیبی خوشکەزای.

بەڕاستی ئەم هەڵبەستە بەرزە پەردەیەکی تەواو هەڵ ئەداتەوە بۆ ڕۆشنکردنەوەو دەرخستنی بیرو باوەڕی پیرەمێرد، بیرو باوەڕی بەرامبەر بە زبانی گەلەکەی، بەرامبەر بە نیشتمانەکەی، بەرامبەر بە مافی گەلەکەی، بەرامبەر بە ڕێگەی تێکۆشانی هاوولاتیەکەی، دەربڕینێکی تەواوە بەرامبەر بە هیواو ئامانجی خۆی، بەرامبەر نەترسانو کۆڵنەدانی بەرامبەر گوێ نەدانی بە هیچ جۆرە گیروگرفتو ناخۆشیەك، وەکو لاوێکی هەرزەکار چاکی مەردانەی لێ کردووە بەلاداو ئەڵێ جارێ چیتان لە من دیوە، ئەمە هێشتا سەرەتایەتی، با بگەڕێمەوە کوردستان ئەوسا ئەبینن چ شۆڕشێکی فکری ئەنێمەوە.

بەڕاستی پیرەمێرد کە گەڕایەوە کوردستان وەکو ئەو هەڵبەستە پرۆگرامێکی ژیانی بێ، بەو جۆرە هەوڵی دا کە هەمووی بێنێتە دی. بۆ ئەمە بە زبانێکی کوردی پەتیو ڕەوان دەستی کرد بە نووسینو بڵاوکردنەوە، بە نووسینە ئاگرینەکانیو بە هەڵبەستە بەرزەکانی کوردستانی سەروخواری هێنایە جووڵە، باسی شۆڕشی کوردستانی تورکیاو شەهیدانی ڕێگەی ئازادی لەلایەك، باسی شۆڕشی کوردستانی عێراقو هەڵمەتی لاوانی لەلایەکی تر، شۆڕشێکی ئەدەبیو فیکری ئەوتۆی لە کوردستاندا بەرپا کرد کە لە مێشکی لاواندا جێگر بووو هێنانیە جۆشو تێی گەیاندن کە سەربەستی هیچ کاتێ نەدراوەو نادرێ بەڵکو ئەبێ بەهۆی خەباتو تێکۆشانەوە بسێنرێ، سەندنیشی هەروا خۆڕایی نییە، بەڵکو خۆبەخت کردنو خوێن ڕشتنی ئەوێ. بۆ ئەم مەرامە داوای لە کوڕو کچ ئەکرد بچنە قوتابخانەو بخوێنن، بۆ ئەوەی وڵات لە شەوە زەنگی نەزانین ڕزگار بکەن، داوای لەلاوانو تێکۆشەران ئەکرد کە بچنە کۆڕی خەباتەوەو ئاڵای شۆڕشگێڕی هەڵکەن، واز لە پارە پەرستی بێننو دووربکەونەوە لە ڕووپیە پەرستنی بێگانە.

بەڵێ ئەمانە هەمووی ئەوانە بوون کە هەتا پیرەمێرد مابوو وەکو وێردی سەر دەمی وابوون، بە زمان، بە دەم، بە قەڵەم، هەمیشە دەری ئەبڕینو کۆی لە هیچ هەڕەشەو گوڕەشەو بەربەرەکانیەك نەئەکردەوەو هیچ کۆسپو بەرهەڵستیەك ساردی نەئەکردەوە.

لەو هەڵبەستەی پێشووی پیرەمێردا ئەم چەند دێڕەی حاجی قادری کۆییمان بیر ئەخاتەوە، کە لە کاتی خۆیدا لە تورکیا ئەبێو کابرایەکی کۆیی ئەبینێ زۆر بە پەرۆشەوە دەنگوباسی کوردستانی لێ ئەپرسێ، ئەویش لە وەڵامدا ئەڵێ: بەخوا غەیری کاك ئەحمەدی شێخ چ عالمو شارەزایەکی ئەوتۆ نەماوە، بەڵام داخەکەم

ئەویش بە کوردی دەرس ئەڵێتەوە، حاجی قادر کە گوێی لە وەڵامی کابرا ئەبێ چاوی ئەپەڕێتە پشت سەری و پێی ئەڵێ:

هەر کە وای وت وەها مکدر بووم
وام دەزانی کەوا لە دین دەرچووم
وتم ئێستاش لەسەر کەری ماوی
چاك بوو مستم نەدا لە نێوی چاوی
کوردی ئاخر چییە عەیبی؟
هەر کەلامی حەقە نییە عەیبی
لەفزی کوردی بلاو نەبوو گردبوو
وا لە مابەینی ئێمەدا تیاچوو

وەکو لە هەندێ شوێنی تردا باسمان کرد، پیرەمێرد لە سەرەتادا تا ماوەیەك زۆربەی هەڵبەستەکانی بریتی بووە لە کلاسیکی، یەعنی بایەخێکی زۆری داوە بە وشەو محسناتی لەفزی بەکار هێناوە. ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی نموونەیەکە لەو هەڵبەستە کلاسیکیانەی کە لە کاتی خۆیدا لە تورکیا وتوویەتی و لە مسوەدەیەکی دەست خەتی خۆیەوە وەرم گرتووە:

وا دەمی دەوری رەواحە گوڵ لە سەحرا رەوح ئەدا
مل لەگەڵ گوڵدا دڵ ئاگاهی لە سری لەوح ئەدا
طوری ئاڵی لالە، ئاگری طوری موسا هەڵدەکا
ئەوگرە وا سڕی ئەم سیحری حەلالە حەل دەکا
هەردە ئاڵ و سورو مۆرە، وەك کەوای سورمەی عروس
گوڵ گەڵای لول کردوە وەك طرەی دڵداری ڕوس
ساحەیی وادی لەوادە ڕوویی سەحرا طاوسة
کەڵکەڵەی ئەم موڵکە دوو سەد کاوسی لێ ئاوسە

عەكسی میهرو مەه لەئاوا سلسلە داوی دڵە
طالعی ئەم كوردە وەك ئەو سلسلەی سەدری گوڵە
گرمە گرمی هەورو دەردی كێ دەڵێ دڵ دەسرەوێ
ڕۆحی علوی كورد سەمای ئامالی سامالی دەوێ

لەوهەڵبەستەی سەردەمدا هەست بەخۆماندو كردنێكی تەواو ئەكرێ، لێرەدا پیرەمێرد لەسەر پێڕەوی شاعیرە كۆنەكان بۆ ئەوەی دەسەڵاتی خۆی دەربخات لەبەكار هێنانی وشەی گرانو بەتوێكڵدا، بە كورتی زۆرتر بەدوای وشەدا گەڕاوە وەك لە ناوەڕۆك، ئەگەر ناچار بووبێ لەبەر خاتری وشە مانای پلیشاندۆتەوەو لە مەرام لایداوە، بۆ ئەوەی لەسەر ڕێچكەی شاعیرانی كلاسیكی بڕوات، بۆ كێشو قافیە ناچار بووە زۆر پارسەنگی بەكار هێناوە، بێگومان ئەو پارسەنگانە هەر بۆ وەزنی شیعر بوون، با پەیوەندییەكی ئەوتۆشی نەبووبێ لەگەڵ زنجیرەی بیری هەڵبەستەكەیدا، كە ئەمە لەگەڵ شێوەو وەزنو مۆسیقای شیعری كوردیدا ئاشنایەتیەكی تەواویان نییە. بەڵام پیرەمێرد لەم دواییەدا خۆی لەو داوە ڕزگار كردووە.

پیرەمێرد كە لە توركیا ئەبێ، هەواڵی كوردستانو شۆڕشەكانی شێخ مەحمودی قارەمانی مەزن ئەبیسێتەوە، ئیتر خۆی پێ ڕاناگیرێ، سۆزو خۆشەویستی دایكی نیشتمان وای لێ ئەكات كە دەست لە دوو جگەرگۆشەی خۆی هەڵبگرێو بگەڕێتەوە گوێ ئاگردانە كۆنەكەی شاری سلێمانی لە گەڕەكی پوورەبەگی، بۆ ئەوەی پاش دوور كەوتنەوەیەكی ٢٠-٢٥ ساڵی تاوێك سەر بكاتە سەر رانی دایكی نیشتمان، بۆ ئەوەی بە كلچێوكی ئازادی لە سورمەی خاكی نیشتمانە خۆشەویستەكەی چاوەكانی بڕێژێو تەمو غوباری ئاوارەییان لەسەر ڕامالێ تاكو مێشكە ماندوو بووەكەی نەختێ لەناو بێشكەی دار قەزوانی چیاكانی كوردستانا ڕاژەنێت، لەشە تاساوەكەی لەناو ئەو جۆلانەیەی كە بە بەنی خوری شەكی كاڵ ڕاهێڵرابوو نەختێك ئارامی پێ ببەخشێت، بە سروودو ئاوازو بەستەی قوتابیانو سەربازان، دڵە تینووەكەی پاراو بكاتو بە شنەی شەماڵی كوێستانەكان ئارەقەی ماندوێتی زەمانە وشك بكاتەوە. ئەو گوێچكانەی كە ماوەیەكی دوورو درێژ بوو بە وشەی بێگانە ئاخنرابوون نەختێ بە وشەی كوردی پەتی بیان زڕنگێنێتەوەو چڵكو ژەنگی چەند ساڵەی سەر پەردەكانیان ڕامالێ.

ئەو ساتەی کەپێ ئەنێتە ناو شەمەندەفەرەوە بۆ ئەوەی لە تورکیاوە بگەڕێتەوە بۆ کوردستان، هەروەکو منداڵێکی کۆرپە، چۆن بۆ ماوەیەك لە سنگو بەرۆکی دایکیو لە شیری دوور کەوتبێتەوە لەناکاو ئەو دایکەی بینێ بە سنگیەوە، پیرەمێردیش هەر کە پێ ئەنێتە ناو شەمەندەفەرو پێچکەکانی ئەکەوێتە خولاندنەوە، ئیتر گیانی بە خەیاڵ لە لەشی جیا ئەبێتەوەو بەباڵی خەیاڵ ئەفڕێو خۆی ئەگەیەنێتە چیاکانی کوردستانو بین ئەنێ بەو کانیاوە ساردانەی کە لە بەفراوی ئەو چیایانە پێك ئەهاتن.

پیرەمێرد ئەوەندە تامەزرۆو بە پەرۆش ئەبێ بۆ دایکی نیشتمان، هەرچەند ئەکا لە شەمەندەفەرەکەدا جێ بەخۆی ناگرێو خەریك ئەبێ شامەرگ ببێت، بۆ ئەو هەستو هۆشەی ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە:

ئەوا ڕوومکردە تۆ، ئەی دایکی موشفق بیستو پێنج ساڵە
لە غوربەتدا، بەیادی تۆ ئەژیم خوا شاهیدی حاڵە
بەیانیدا، نەسیم لای تۆوە هات، بۆنی وەتەن پێوە
ئەوا نووسرایەوە پیرانە، سەر عومرم لەسەر نوێوە
ئەڵێن نەفحەی ژیانی پێوەیە، بادی[20] بەهار وایە
بەسروەی بای وەتەن ماوم بەهارو بای لەلام بایە
(ترین)[21] جووڵایەوە وا کەوتە ڕێ، باوەڕ بەخۆم ناکەم
خەوە یاخود خەیاڵ، یا ڕاستە ئەم حاڵی فەرەحناکەم
هەوای تەختی سلێمانی هەیە، بادی ترین بابێ
(بلا)[22] بابێ، لە (شهبا)[23] بێ، لە (فیحا)[24] بێ، لە (زورا)[25] بێ

---

[20] باد- هەوا.
[21] ترین- شەمەندەفەر.
[22] بلا- بەشێوەی بادینانی یەعنی (دەبا).
[23] شهبا- شاری حەلەب.
[24] فیحا- شاری شامە.
[25] زوراء- شاری بەغدادە.

به چاوما بێ ئەگەر تۆزێك لە تۆزی بای (سلێمانی)[٢٦]
کە نووری توورە توورێك ناهێنێ سوورمەی (سلێمانی)[٢٧]
کە با بۆنی گوڵێکی (کانیبا)[٢٨] بێنێ لەلام وایە
تەڵای کەیخەسرەوی وەك گەنجی باداوەر هەمووی بایە
گزنگی خۆر ئەداتە بەفرەکەی شاخی (عمر گدرون)[٢٩]
بریقەی خۆشترە لای من لە دوڕو گەوهەری قارون
بە ئاواتی ئەخوازن خەڵك طعامی مائدەی عیسا
هەمووی حەڵوا گەزۆیەك ناهێنێ دەستم کەوێ ئێستا
شەماڵ دێنێتە گوێم دەنگی مناڵانی قوتابخانە
نەشیدی میللیان لاهووتیە قووتی دڵ و گیانە
هیوام پێیانە ئەم دەستە کوڕانە مەشخەڵی هەڵکەن
لە تاریکی نەزانیندا بە زانستی وەتەن دەرکەن

لەو هەڵبەستەی پێشوودا، هەرچەند پیرەمێرد هەوڵیداوە کە لە شێوەدا وەکو شاعیرە کلاسیکیەکان جناس و توریەو هەموو جۆرە محسناتێکی بدیعی بەکار بهێنێ وەکو شهبا و زورا، طورو توور بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا وەکو شاعیرانی بەر لە خۆی هەست بە قورسی و پارسەنگ ناکرێ. ئەوەی کە وای لە پیرەمێرد کردووە کە ئەو هەڵبەستە بەرزە بهۆنێتەوە، هەست و هۆشێکی کوردەواری بوە، دوور وڵاتی و ئاوارەیی بوە. لەبەر ئەوە ماوەی ئەوەی نەبوە کە بە چرای رۆن گەرچەکەوە بەدوای وشەی توێکڵاویدا بگەڕێ، ئەوەی کە هەستی پێ کردووە، ئەو شوێنانەی کە بە پەرۆش بووە بۆ دیدەنیان، لەوانە دوواوە. ئەو شتەی وتووە کە ئاواتی بۆ خواستوەو بۆی تامەزرۆ بووە.

---

[٢٦] سلێمانی- نیازی لە شاری سلێمانیە.
[٢٧] سلێمانی- نیازی لە پێغەمبەر سلێمانە.
[٢٨] کانیبا- کانیەکی بچووکە لە رۆژهەڵاتی شاری سلێمانیدا، گردێکی لە تەنیشتەوەیە، نەرو شەخسێك بەسەر ئەو گردەوەیە کە لە بەهارانا سەیرانکەران، بەتایبەتی ئەچن بۆ ئەوێ بۆ سەیران و لای هەندێکیان وایە کە ئەو شوێنە بۆ باداری باشە!
[٢٩] عمر گدرون- یەعنی چیای پیرەمەگروون.

پیرەمێرد بەو هەموو ئاواتانەوە هاتەوە کە شەوەهای ڕێگە خەوی پێوە بینیوە، تاکو گەیشتۆتە داوێنی خاکی نیشتمانی، کە پێی ناوەتە خاکی وڵاتەوەو چاوی بە باری دواکەوتنو باری ناکۆکیو ناڕێکی ناو هۆزو تیرەکانی کورد کەوتووە، ئیتر چاوی ڕەشی کاڵ بۆتەوە، ئاواتەکانی وەکو بەفری بەهار بەتینی گڕەی دەروونی ئەتوێتەوە، بە دەورو پشتی خۆیدا چاوی ئەگێڕا چاوەڕوانی هاتنە دی یەکێك لە ئاواتەکانی بووە، بەڵام ئەفسوس!! لە هەموو لایەکەوە داو بەرەڵا بوو، پشێوی ناوخۆو کۆنەپەرستیو ناڕێکیو دووبەرەکانی هەموو شوێنێکی نیشتمانی گرتبووەوە، کەس نرخی خۆی نەئەدرایە، بەهۆی نەشارەزاییو ناشێتیەوە هێزی کۆنەپەرستی لە برەودا بوو، خوێندەوارو منەوەرەکان هەموو بە کافر درابوونە قەڵەم. جەمال عیرفان کە یەکێك بووە لە خوێندەوارو ڕۆشنبیرە بەرزەکانی ئەو سەردەمەی ناوچەی سلێمانی، شاعیرێکی وەکو عارف سائیبی خزمی پیرەمێرد، هەردووکیان بە دەستی نەزانو ناشیو سەرچڵ کوژراونو لەکیس چوون.

لە ئەنجامی ئەم بارە ناڕێکەدا پیرەمێرد ناچار بووە وەکو ئەحمەد بەگی ساحێبقران ئەویش دەنگی بێزاری خۆی بەرز بکاتەوەو بە شیعرو هەڵبەست پلارو توانج بگرێتە ئەو خواریو ناڕێکیانەی کە رووی ئەدا.

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی یەکێ بووە لەو هەڵبەستانەی کە بێزاری خۆی تیا دەربڕیوە.

بەر لەوەی هەڵبەستەکە پێشکەش بکەین حەز ئەکەم شتێك هەیە بۆ خوێندەوارە بەڕێزەکانی روون بکەمەوە، ئەویش ئەوەیە کە ئەو کارەساتە ناڕەوایانەی کە هەندێ لە نەزانو سەرچڵ، لە کاتی بزوتنەوەکانی قارەمانی مەزنی کورد (شێخ مەحمود)ی نەمردا ئەیانکرد، هەرچەند بێگومان کە شێخی مەزن ئەو کارەساتانەی پێ ناخۆش بوو، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا رووی ئەداو بێ ئەوەی ئاگای لە هیچیان بێ.

لە کاتی خۆیدا باسی ئەم هەڵبەستە لە داریکەلی لە خزمەتی شێخ مەحمودا کراوە، فەرمووی وتەی پیرەمێرد شتێك نییە کە بشارڕێتەوە، بەڵکو بەبێ پێچو پەنا ئەبێ ئەو هەڵبەستە لەناو هەڵبەستەکانیا بڵاو بکرێتەوە چونکە ئەو ڕۆژانە ئەخاتەوە یادی گەلەکەم کە دابوومە چیاو وەکو دێوانە کەوڵو پۆستی خۆشەویستی نیشتمانەکەم پۆشی بوو، بەڵام داخەکەم ئەو سەردەمە خوێندەواری تەواو نەبوو، ئەوەش کە هەبوو هەندێکی پەیوەندی بە بێگانەوە هەبوو هەندێکی تریشیان لە گێرەشێوێنی بەولاوە هیچی ترمان لێ دەست نەئەکەوتن. هەروەها

فەرمووی: ئێمە لەگەڵ پیرەمێرددا پیرو موردین و حەقی زۆری بەسەرمانەوەیە، جگە لەوەش شاعیرێکی بەرزو دڵسۆزو نیشتمان پەروەر بووە، هەرچی وتووە بە نیازێکی پاك وتوویەتی هەر لەبەر ئەوەیە کە دۆست و خۆشەویستی منیشە، ئەمەش هەڵبەستەکەیە.

له گوێم دێ دەنگی لای‌لایەی وەتەن، دایك جگەر سووتاو
ئەڕژێنێ بەسەر وێرانەکەی خوێناویا خوێنا و
ئەلاوێنێتەوەو ئەگری، سەری شینە لە ماتەمدا
شەوو ڕۆژ کۆتەڵی مندالەکانیت وا له بەردەمدا
ئەڵێ: لەو گەردشەی کوردا، کوڕی چاکم هەبوو کوژران
ئەوەش مابوو هەموو مردن، لەبرسا بێ کفن نێژران
خودا پاداشتی ئەم تەنگانەیەی وا دایەوەو وام دی
بەپێی خۆی هاتە بەرپێم تاجی گەوهەردارەکەی کوردی
سەلاحەدین جەلالی وای نەبوو تەئریخ لەبەرچاوە
هەموو پاشای بەبان مردن بە حەسرەت ڕۆژێکی واوە
شەوێ دەس ئەهرەمەن کەوت خاتەمی موڵکی سلێمانی[٢٠]
کەچی میرو گزیری پێ ئەکرد، قەدری وەها زانی
بەدەم ئەم نالەوە، دەستی درێژ کرد، خستیە سەر شانم
وتی: تۆفیق هاتیتەوە، بۆ باری میحنەت ئەیزانم
بەڵێ حالم پەشێواوە، فڕندە باڵی سووتانووم
نەما غەیری کەلاوە، شەو، بنالێنە لەوێ وەك بووم
وتم: دایە، کە دایکم مرد! نەگریام، چونکە تۆ ماوی
ئەگەر ئەولادەکانیشت بکوژرێن، تۆ دەبێ چابی

---

[٢٠] نیازی نگینەکەی پێغەمبەر سلێمانە. ئەم دێڕە تێهەڵکێشەی هی ئەحمەد بەگی ساحێبقرانەو پیرەمێرد لەم موناسەبەتەدا بەکاری هێناوە.

قەسەم بەو عەزمی کوردەی شانی (ریچارد)[٣١]ی بەشیر رووشان
کڵاوی کورد ئەبێ قوچ بێ کە هاتو شانی خۆی جووڵان
شەوێ پیاوێك لەبەفرا ما، نەمرد ئاگرێکی دووری دێ
لەلای من نائومێدی کفرە، ئەم ئاگرەی دڵم بوکێ

لەو سەردەمەدا شاعیرێکی وەکو ئەحمەد بەگی ساحێبقڕانو پیرەمێرد نەبووبێ، زۆر گران بووە کەسێکی تر بەو جۆرە رەپو رەوان بتوانێ بێزاری خۆی بەرامبەر بە حوکمداری ئەو سەردەمە دەربڕێت، بەڵام وەکو وتمان، پیرەمێرد حەقی بوو لە کارەساتی کوشتنی هەندێ کەس زویر بێ وەکو عارف سائیب کە خزمی پیرەمێرد بوو جێی بڕواو کارگوزاری شێخ مەحمودیش بوو. وەنەبێ شێخ مەحمود بە کوشتنی عارف سائیب رازی بووبێت، بەڵکو بە پێچەوانەوە کە هەواڵی کوشتنی ئەبیستێ زۆر دڵتەنگ ئەبێ و ئەمری کوشتنەوەی ئەو کەسە ئەدا کە عارف سائیبی کوشتووەو ئەفەرموێ (رەزا بەگ، مەلا عارف خۆشەویستم بوو، لەهەموو رازو نهێنیم ئاگادارم ئەکرد، زیرەكو بە جەوهەر بوو، خوا حەمە[٣٢] بگرێت ئەبێ بکوژرێتەوە[٣٣]).
ئەڵێن گوایە ئەم هەڵبەستەی پیرەمێرد بە جۆرێکی تر ئەگاتە دەمی شێخ مەحمودو هەندێ قسەی پێوە ئەنێنو هەر ئەوانەش کە ئەو هەڵبەستەی پیرەمێردیان بە جۆرێکی تر گەیاندبوو بە شێخ مەحمود، لە پیرەمێردیش ئەگەیەنن کە شێخ لێی زویر بووەو گلەیی و هەڕەشەی کردووە. پیرەمێردیش لە وەڵامی ئەوەدا ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە.
شێخ مەحمود خۆی دەستی شیعری بووەو رێزی لە شاعیران گرتووە، زۆر دڵ سافو دڵپاکیش بووە، کە سارد ئەبووەوە ئیتر هیچی لە دڵا نەئەماو هیچ وەختێ قینی نەئەگرتە دڵ، ساتێ کە وەرامەکەی پیرەمێرد ئەبیستێتەوە دەست ئەکا بە پێکەنینو زۆری پێ خۆش ئەبێ و ئەفەرموێ: دە فەرموو، من دەرەقەتی بەڵای وا چۆن دێم؟ بۆیە خۆشم ئەوێ.

---

[٣١] ریچارد شای ئینگلیزە کە لە شەڕی سلیبیەکاندا زامدار کراوە سەلاحەدین کە کورد بووە سەرکردەی لەشکرەکەی بەرامبەری بووە.
[٣٢] حەمە– نیازی لە شێخ محەمەدی سەیدە بچکۆلە بووە.
[٣٣] تکایە بۆ ئەم فەرموودەی شێخ مەحمود بڕوانە ل٢٦ لە بەرگی دووهەمی (چیم دی) لە نووسینی مامۆستا ئەحمەد خواجە دەربارەی کوشتنی عارف سائیب کە لەم دواییەدا چاپ کراوە.

ئەمەش وەڵامەکەی پیرەمێردە:

ئەبێ بەخشندە مل کەچ کا، لەڕاستی موچەخۆری خۆی
سوراحی سەر فروو دێنێ لەبۆ پیاڵە کە تێکا بۆی
کە ئاو داری لەسەر سەر راگرتووە ئەیزانی چی تیایە
لەلای نەنگە کە پەروەردەی نوقم کا گەورەیی وایە
لقی شۆڕی درەخت مێوەی ئەخۆن بێ ئەرکی بەردو دار
پەڵی بەرد بۆ پەلی بەرزە، لەقەش بۆ سەر پەلی بەردار
لە دەوری دووریا پەستم دەروون پڕ دەردو زووخاوم
ئەجا! دێ بمکوژێ، نامناسێ چی بکەم نامرم ماوم!!
لەبەر ئاشووبی خێڵم، هیچ شەوێ خەو نایەتە چاوم
خەوی ناخۆش ئەبینم بەم پەرێشان خاویە خاوم
ئومێدی سەر لەسەر دەرکەن، ئەوانەی راستو روناکن
قەڵەم هەر سەر قەڵەم، مەزم بۆ مقەست هەر بۆ ئەویش چاکن
ئەڵێن مورغی سلێمان ئاو لەژێر خاکا ئەبینێ ئەو
منیش حەوت ساڵە رێ دوور بێ، بەچاوی دڵ ئەبینم ئەو
چرا رووناکی بۆ ژێر خۆی نیە رەحمەت لە بابی با
ئەوی روناکی کەچ بینانە گۆڕە رەنجی با بیبا
بە جووت پەروانەو ماسی کە دڵ دادەی چراو گوڵن
نزیکی ئەم ئەسووتێنێ، لە دووری ئاو ئەوان حۆڵن

ئەم هەڵبەستە زۆر بەرزەی پیرەمێرد، بیروباوەڕی هەندێ لە دێڕەکانی لە هەڵبەستێکی فارسیەوە وەرگرتووە، بەڵام ئەوەندە وەستایانە ئەو بیرەی هۆنیوەتەوەو بەرگێکی کوردەواری سەر بە خشڵی ئەوتۆی کردووە بە بەردا، هەر مەگەر پیرەمێرد خۆی زانیبێتی ئەو بەرگەی چۆن بڕیوەو چۆن تەریبی داوە. لەبەر ئەوەی هەڵبەستەکە زۆر بەرزەو بە دانسقە هەڵبەستی وا ئەوترێ، لەبەر ئەوە ئەوا لە دێڕەکانی ئەو هەڵبەستە ئەکۆڵینەوە.

پیرەمێرد لە سەرەتای هەڵبەستەکەدا رووی دەمی ئەکاتە شێخ مەحمودی مەزن‌و ئەڵێ:

بەڵێ تۆ راستە بەخشندەیت‌و چاکەت لەگەڵ هەمووانا کردووە، بەڵام ئەوە مانای ئەوە نییە کە شانازی پێوە بکەی چونکە تۆ سەیری سوراحی بکەو بڕوانە کە سەرەڕای ئەوەی کە ئەو ئاو ئەبەخشێ بە پەرداخ، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا ئەو خۆی سەر بۆ ئەو پەرداخە کەچ ئەکاو هیچ کاتێ داوا لە پەرداخەکە ناکات کە ئەو بۆی سەرشۆڕ بوەستێ، تۆش مادام گەورەو سەرۆکیت‌و بەخشندەیت، ئەبێ بە وێنەی ئەو سوراحیە بی....

داریش کی زادەی ئاوە، ئاو خۆی پێی گەیاندووە، کە وەختێ ئەو دارە پیر ئەبێ‌و پەکی ئەکەوێ‌و ئەکەوێتە سەر ئاو ئەو ئاوە پێی نەنگە کە دارەکە نوقم بکات، بەڵکو لەجیاتی ئەوە ئەیخاتە سەر تەوقی سەری، پیاوی گەورەش ئەبێ بەوێنەی ئەو ئاوە وابێ..

تۆ گلەیی لە من ئەکەی هێرشم بردۆتە سەرت‌و پلارم تێگرتووی بەڵێ راستە پلارم تێگرتووی، چونکە تۆ وەکو لقی دارێکی بەردار وایت ئەگەر مرۆڤێکی نزم بیوتایە پێویستت بە پەڵە بەرد هاویشتن نەبوو، بەڵکو بە ئاسانی چنگت لێ گیر ئەکراو بەرت ئەڕنراو ئەخورا. خۆ ئەگەر دارێکی زڕیش بویتایە ئەوا نە لەقەت لێئەدراو نە پەڵە بەردیشت بۆ ئەهاوێژرا، کەواتە تۆ دارێکی بەرداری لق‌و پۆپ بەرزی لەقەشت بەر ئەکەوێ‌و پەڵە بەردیشت بۆ ئەهاوێژرێ.

دووبارە رووی دەمی ئەکاتەوە شێخ مەحمودو ئەڵێ: ئەوانەی کە وەکو تۆ بەتەمای گەورەیی‌و سەرۆکین پێویستە هەمیشە لە خۆیان ببورن‌و بەتەمای خۆیان نەبن[٣٤].

قەڵەم نایەتە نووسین‌و بەکاری هیچ شتێ نایەت هەتاکو سەرەکەی دانەدرێ، مۆمیش تا سەرەکەی نەقرتێنرێ‌و دەزووەکەی ناوی دەرنەخرێ ئەو مۆمە ناسووتێ‌و گڕو شەوقی نابێ، مرۆڤی خاوەن بیروباوەڕیش ئەبێ وەکو ئەو قەڵەم‌و مۆمە سەریان دابنێن لەڕێی سوودو پێشکەوتنی گەل‌و نیشتمانەکەیانا ئەوسا ئەتوانن ئەو بیرو باوەڕەی کە هەیانە سەری بخەن‌و بگەنە ئامانجی خۆیان.

---

[٣٤] بەڕاستی شێخ مەحمود لەو سەرۆکانەی کورد بووە کە لەخۆ بوردوو بووەو گوێی نەداوەتە دنیا، تا بڵێی ئازاو چاونەترسا بووە، هیچ کاتێ سەری دانەنەواندووە بۆ بێگانە، بەردە قارەمانی دەربەندی بازیان‌و دەر بە دەری‌و ئاوارەیی بۆ هیندستان گەورەترین بەڵگەن بۆ ئەم راستیە، لە کۆتایی ژینیا، تەنانەت لاشە ساردەوە بووەکەشی لە گوللەی دەسڕێژ رزگاری نەبووە.

لەدوای ئەوە پیرەمێرد وردە کارییەکی زۆر جوان بەکار ئەهێنێ و ئەڵێ:

چرا شەوقی بۆ خۆی نیەو ژێر خۆی رووناك ناکاتەوە دەسا رەحمەت لە باوکی هەوا کەوا ئەیکوژێنێتەوە، ئەوانەش کە سوودیان بۆ گەل و هاوڵاتیەکانی خۆیان نیە گۆڕ وایە وەکو ئەو چرایە هەوای زەمانە بیان کوژێنێتەوە.

پەروانەو ماسیش، ئەویان کە سەوداسەری شەوق و روناکیەو ئەمیان لەناو ئاودا نەبێ ناتوانێ بژی، یەکەمیان هەتا لەو گڕو روناکیە نزیك بێتەوە زووتر ئەسووتێ، دووەمیشیان هەتا زۆرتر لەناو ببرێت حۆل و گێژتر ئەبێ و ئەسووتێ.

لێرەدا دووبارە پیرەمێرد رووی دەمی ئەکاتە شێخ مەحمودو ئەڵێ: ئەوانەی کە وەکو ئەو پەروانەیە لێت نزیك بوون و دڵسۆز بوون، هەموو کوژران و لەناوچوون، ئەوانەش کە حەز بە نزیك بوونەوەت ئەکەن و ئێستا لێت دوور کەوتوونەتەوە وەکو ماسی دوور لەناو حۆل و سەرگەردان و گێژو وێژن.

کە وەختێ پیرەمێرد گەڕایەوە بۆ کوردستان، هەوێنی رۆمانتیکیەتی شاعیرە تازە پێگەیشتووەکانی ئەوسای تورکیای لەگەڵ خۆیدا هێنابوو، وەکو مەستێکی بادە نۆش، خوماری بادەی رۆمانتیکیەتی هێشتا لە کەللەدا مابوو، لەگەڵ ئەوەشدا کە باری کوردستان ساردو سڕ بوو، جووڵەی لێوە نەئەهات، تاك و تەرایەك نەبێ کە ئەوانیش بەهۆی گۆڤارو رۆژنامەوە شیعری رۆمانتیکی تازە شاعیرەکانی تورکیا کاریان تێ کردبوون وەکو تۆفیق فیکرەت کە کاری کردبووە سەر شێخ نوری شێخ سالح و عەبدولحەق حامد کاری کردبووە سەر پیرەمێردو نازم حیکمەت سەر عەبدولواحید نوری و گۆران و گەلێکی تر، هەروەها شیعرە ناگراویەکانی حاجی قادری کۆیی کە سەرەتای خۆڕاپسکاندنی شیعری کوردییە لە داوی شیعری لاسایی کردنەوەو باسی زوڵفی رەشماری و ئەبرۆی کەوانی، ئەمانە هەموویان کاریان کردبووە سەر شاعیرو خوێندەوارەکانی ئەو سەردەمە، ئەو شاعیرو خوێندەوارانە هەر کەسەیان لە شوێنی خۆیەوە جۆرە شۆڕشێکی فیکری کۆمەڵایەتی نابۆوە. تاقمێك لە خوێندەوارانی دوای شۆڕشی جیهانی یەکەم سەرو باستۆنیان گرتبوو بە دەستیانەوە بەشێوە جل وبەرگ لاسایی بێگانەیان ئەکردەوە، بەم جۆرە کەسانەیان ئەوت (منەوەر)، سەرچاوەی هەست و بیرو باوەڕی ئەو تاقمە لە گۆڤارو رۆژنامەکانی تورکیای ئەو سەردەمەوە هەڵ ئەقوڵا کە تاك و تەرای ئەگەیشتە کوردستان یاخود هەندێکیان بەهۆی هاتوچۆوە بۆ ئەستەمبول دەستیان ئەکەوت و ئەیانخوێندەوە. بەڕاستی هەڵکەوتنی ئەو جۆرە کەسانە لەشوێنێکی دواکەوتووی وەکو ئەوسای کوردستاندا بەس بوو بۆ ئەوەی کە هێرشیان ببرێتە

سەرو بە کافرو خوا نەناس و فەرمەسۆن بدرێنە قەڵەم، هەر بەوەی کە بیان وتایە زەوی تەخت نیەو خڕەو بە دەوری ڕۆژدا ئەخولێتەوە بەس بوو بۆ ئەوەی فتوای کوشتنیان بۆ دەربچێت وەکو جەمال عیرفان کە چۆن کوژرالەم ڕووەوە.

هەروەها پیرەمێردیش یەکێك بوو لەوانەی کە هەمیشە پڕیشکی پلارو توانج و هەڕەشەو گوڕەشەی بەرکەوتووە.

پیرەمێرد لە گەڕانەوەیدا، پاش ئەوەی لەبارەی سیاسەتەوە ئومێدی بڕاوەو چاوەڕێی ڕۆژێکی نوێی تری کردووە کە بەسەر ئاسۆی نیشتمانەکەیەوە هەڵبێت وەکو نیشتمانی گەلانی تر، ئیتر سەری کردۆتە سەر شیعرو ئەدەبیات بۆ ئەوەی لەم ڕێگەیەوە خزمەتی گەل و نیشتمانەکەی بکات، بۆ ئەم مەرامە ئاوڕێکی داوەتەوە لە شیعرو ئەدەبیاتی کۆنی کوردی، تەماشای کردووە زۆریان کوردین بەڵام یا چەفتەو عەگالیان بەسەرەوەیە یاخود تەپلەی فارسیان لەسەر کردووە، لە پێ دەشتەکانی وادی ئەیمەن و دوجەیل و شوێنی گول گەشتی موسلاو ڕەی و تاران و خۆی و سەڵماسەوە تێکەوتوون، قورئان و دینی ئیسلام کارێکی ئەوتۆی کردبووە سەر عەنعەناتی کوردی هەر مەگەر خۆی کردبێتی[٣٥]، شاعیرێکی کورد جاران لەپێشدا ئەبوایە لە هەڵبەستی ئایینیەوە دەستی پێ بکردایە بۆ ئەوەی شارەزای دەسەڵاتی خۆی دەربخات، هەوڵی داوە وشەی بێگانەی قەڵەو قەڵەو و ئاڵۆزکاو و بە توێکڵ بەکار بێنێ.لەم ڕووەوە ناچار بووە خۆی تووشی داوی عیلمی و عروض بکات و لێی لانەدا، جاروبار ماناو مەبەستی پلیشاندۆتەوە، تەنها بۆ ئەوەی قافیەی هەڵبەستەکەی یەك پیتی بێ. شاعیرێکی، وەکو حاجی قادری کۆیی نەبێ کە لەو سەردەمەدا سەرکەشی کردووەو خۆی لەو داوە ڕاپسکاندووەو وتوویەتی:

باسی زوڵفی درێژو چاوی بەخەو
نەبڕایەوە بووە تڕی خەسرەو
قیدو تذییل و حاشیەو ئەعراب
هەمووی با بردی بوونە مەوجی سەراب

---

[٣٥] لەبیرم دێ لەم ڕووەوە بۆ یەکەمجار مامۆستا شێخ محەمەدی خاڵ کە تەفسیری جزمی عەمای کردو لەچاپی دا بە کوردی، لەلایەن هەندێ مەلا و نیمچە خوێندەوارەوە گەلێ هێرشی ناڕەوای برایە سەر.

یاخود ئەڵێ:

بەیتەکان عەیبی مەکەن خوارو کەچن

مەقسەدم لەم بەندو باوە دەربچن

شاعیرەکانی تر، وەکو نالی و سالم و مەحوی ئەمانە هەر یەکەیان شاعیرێکی زۆر بەرزی کورد بوون، بەڵام ئامێتەی وشەی بێگانە بوون، پەیرەوی شاعیرانی بێگانەیان کردووە، خۆیان بەچاوی کاڵ و زوڵفی رەشماری و باڵای عەرعەری و برۆی کەوانیەوە خەریك کردووە.

بەڵام پیرەمێرد ئەگەر چی تا رادەیەك لە سەرەتادا کلاسیکیەت و لاسایی کردنەوەی هەڵبەستی بێگانە کاری تێ کردبوو، بەڵام لەدوای ئەوە هەڵبەستەکانی مەولەوی و بێسارانی و وەلی دێوانە و شاعیرەکانی تری هەورامان کاریان تێ کردووە و سۆزی ئەو شیعرانە و مۆسیقای تایبەتیان وای لە پیرەمێرد کردووە کە ئەویش جڵەوی شیعری خۆی وەربگێڕێت.

بەشێکی زۆر لە هەڵبەستەکانی پیرەمێرد (١٠) برگەییە، کە ئەمە شێوەی شیعری گۆرانیە لەناو کوردەواریداو لە بناغەوە ئەگەڕێتەوە سەر ئاوازی هەڵبەستەکانی کۆنی کوردی بە تایبەتی بەشی (گاتە)ی ئاوێستا. بەشێکی زۆری شیعرەکانی هەورامیش هەر لەسەر ئەو کێشەیە، بە تایبەتی شیعرەکانی مەولەوی و بێسارانی و وەلی دێوانە و سەیدەی هەورامی و خانەی قوبادی. لەبەر ئەوە ئەبینین پیرەمێرد لە هەڵبەستەکانیا تاك و تەرایەك نەبێ خۆی گیرۆدەی شیعری یەك قافیەیی نەکردووە. چونکە پیرەمێرد روانیوێتی شیعری یەك قافیەیی دادی مەرامی نادات و لە زۆر کاتا دەست بەستی ئەکات و ناچاری ئەکا بەدوای وشەی بێگانە و وشەی ئاڵۆزکاودا بگەڕێت بۆ ئەوەی قافیەی هەڵبەستەکەی یەك بخات بە بێ ئەوەی کە پێویستی بە بەشێکی زۆر لەو وشانە بێ. هەرچەند پیرەمێرد لەم رووەوە تووشی هێرشی گەلێك لە شاعیرانی کلاسیکی یاخود ئەوانەی حەزیان بە شیعری لاسایی کردووە پێیان وتووە: کەی ئەمانە شیعرن؟ هەمووی لەسەر وەزنی هەلوور بلوورە!!. لای ئەوانە شیعر ئەوە بوو کە شاعیر خۆی پێوە ماندوو بکات و خوێندەواریش بە چرای گەرچەکەوە بەدوای مەرامەکانیا بگەڕێ تاکو لە مەبەست و نیازی شاعیرەکە بگات. لای ئەو کەسانەی رەخنەیان لە کێشی هەڵبەستەکانی پیرەمێرد ئەگرت، ئەبوایە نیوەدێڕی شیعرێك

بەقەد نیوە گوریسێك درێژ بوایە، ئەوسا ئەوە نیشانەی دەسەڵات و شارەزایی و شاعیری بووە!!. پیرەمێردیش وەکو حاجی قادری کۆیی وەڵامی ئەوانەی ئەدایەوەو ئەیوت:

من وەزن و قافیەم نەدەویست، سەهلی ممتنع
روانیم بە قەیدی قافیەوە رەخنەدار ئەبێ
هاتم بە قافیەو بە قسەی قۆڕو لەنگ و درێژ
نووسیم نەوەك بڵێن کە تەڵا کەم عیار ئەبێ
خۆزگە ئەوانەی بە فەساڵ و بە فیشاڵ ئەدوون
لەو تیرەیە ئەبوون کەوا کەوانیان دیار ئەبێ

بەر لە پیرەمێرد، جگە لە حاجی قادری کۆیی، نالی شاعیریش هەر تەنها بەوەی کە شیعری بە کوردی وتووە تووشی پلارو توانج بووە، بەنالیان وتووە: جا شیعر وتن بە کوردی چ ئازایەتی و هونەرێکی تیایە؟؟ نالیش ناچار بووە بۆ دەمکوت کردنی ئەوانە بەمجۆرە وەڵامیان بداتەوە.

تەبعی شەکەرباری من کوردی ئەگەر ئینشا ئەکا
ئیمتیحانی خۆیە مەقسودی، بە عەمدەن وا ئەکا
با لە مەیدانی فەساحەتدا، بە مثلی شەهسوار
بێ تەئەمل بم هەموو نەوعە زبانێ وا ئەکا
کەس بە ئەلفاظم نەڵێ خۆ کوردیە، خۆ کردیە
هەر کەسێ نادان نەبێ خۆی تابعی مەعنا ئەکا

بێگومان لە زەمانی پیرەمێرددا کە هێزی نەتەوایەتی جووڵەی تێ کەوتبوو، تازە کۆنەپەرستی ئەو هێزو گورەی زەمانی (نالی) نەمابوو کەوا بێ شەرمانەو بە ئاشکرا بوێرێ رەخنە لە شیعر بگرێ بەوەی کە بەکوردی وتراوە، تەنها رووی ئەوەی هاتووە کە بە پیرەمێرد بڵێن: بۆچی لە رێچکەی شاعیرانی بەر لە خۆت لات داوەو پەیڕەوی شاعیرانی کۆن ناکەی؟؟. بۆچی شیعری بە تونکلی وا نالێی کە لێکدانەوەی ماناکانی گران و قورس بێ بۆ ئەوەی خەڵك خۆی پێوە ماندوو بکات

ئەوسا لە ماناكانی بگەن؟؟. بەڵام پیرەمێرد گوێی نەداوەتە ئەو جۆرە رەخنانەو لە نالی رەپ و رەوانتر بە وێنەی حاجی قادری كۆیی وەڵامی داونەتەوەو پێی وتوون: تازە باوی وشەی قەڵەو نەماوە، رۆژ رۆژی ئەوەیە كە شیعر بە شێوەیەكی سادەو بێ گرێ بوترێ بۆ ئەوەی بە ئاسانی هەست و هۆشی خۆی، مەرام و خواستی خۆی دەربـبڕێ و بیگەیەنێتە خوێنەران بۆ ئەوەی زۆربەی گەل لێی تێبگاو سوودی لێ وەربگرێ نەك تەنها تاقمێكی وەستای خۆ خەریك كەر بە ئوسولی شیعری كۆن و شارەزای بەلاغەو عیلمی و عەروز.

پیرەمێرد كە لە سۆزی مۆسیقای شیعرەكانی مەولەوی و بێسارانی و وەلی دێوانە ورد ئەبۆوە، لە كێش و مانا و ئاوازیان ورد ئەبۆوە، ئەو شیعرانەی كە ساڵەهای ساڵە بەسەر زمانی گۆرانی بێژو دەنگ خۆشەكانی كوردستانەوەیە، بە قەتار، بە ئەڵلا وەیسی، بە خاوكەر، بەدەم هۆرەو باڵۆرەوە، بەدەم سیاچەمانەوە، بە ئاوازی شمشاڵی خاڵەی رێبوارەوە، ئیتر پیرەمێرد جڵەوی شیعری بێگانەی بەرداوەو دەستی بردووە بۆ دەستە جڵەوی شیعری خۆماڵی و پەتی. جارێ دەستی كردووە بە گۆڕینی ژمارەیەكی زۆر لەو هەڵبەستە كوردیانەی كە بە شێوەی هەورامی وترابوون، بەتایبەتی شیعرەكانی مەولەوی كە شاعیرێكی زۆر مەزنی كورد بووە. هەموو شیعرەكانی گۆڕیوەتەوە سەر شێوەی سلێمانی و بە دوو جلد لە چاپخانەكەی خۆی هەڵبەستە هەورامیەكەی ئەسڵی و وەرگێڕاوەكەی خۆشی هەردوكیان لەچاپ داوە[٣٦]. هەروەها ژمارەیەكی زۆریشی لە شیعرەكانی بێسارانی و وەلی دێوانە وەرگێڕاوەتە سەر شێوەی سلێمانی و لە رۆژنامەكەیدا بڵاوی كردوونەتەوە.

پیرەمێرد زۆر حەزی لە دەنگی (رەشۆڵ) ئەكرد، رەشۆڵیش زۆر نەرم و لەسەرخۆ، ئەم چەند دێڕەی پیرەمێردی بە قەتار بۆ ئەوت. بە تایبەتی لە رۆژەكانی

---

[٣٦] بەڕاستی مەتا پیرەمێرد هەڵبەستە بەرزەكانی مەولەوی وەرنەگێڕابووە سەر شێوەی سلێمانی، تا ئەو سەردەمە خەڵك زۆربەی شیعرەكانی مەولەوی نەبیستبوو، بە تایبەتی لە ناوچەكانی دوور لە سلێمانی و هەورامان. بۆ وەرگێڕانی ئەو هەڵبەستانەی مەولەوی مفتی سلێمانی و (عەبدولعەزیز)و مەلا عەبدوڵای مەریوان یارمەتی پیرەمێردیان داوە، چونكە مفتی بە دەست خەتی مەولەوی خۆی هەندێ شیعری لابوو، ج ئەو و ج مەلا عەبدوڵای مەریوانی لە هەورامیدا شارەزا بوون، لەبەر ئەوە پیرەمێرد سوودی لێیانەوە وەرگرتووە.

سەیرانی گویّ زەلّما، پیرەمیّرد داوای لە (رەشۆل)[٣٧] ئەکرد کە ئەم چەند دیّرەی بە گۆرانی بۆ بلّیّ:

ساقی بە عیشقی بەرزی خاکەکەم
بەیادی قەومی دلّ غەمناکەکەم
بۆم پرکە جامی مەی با دلّ خۆش بیّ
کەلّکەلّەو سەودای دلّ فەرامۆش بیّ
توخوا سا رەشۆل[٣٨] تۆش قەتارەکەت
سەدای سوب سەحەر پای کۆسارەکەت
بەلّکو بیّنە جۆش نەوجەوانانمان
تیّکۆشن بە عیلم بۆ خانو مانمان

پیرەمیّرد هەر لە سەرەتای گەرانیەوە بۆ کوردستان لەناو خەلّکی شارەزاو نرخدەر بە شیعرو ئەدەبدا ژیاوە، لەناو کۆمەلّدا زۆر ریّزی لیّ گیراوەو بە مامۆستایەکی شارەزاو دەسەلاّتدار ناسراوە، شاعران زۆر جار بۆ باسی شعریّك کەپەیوەندی بەلیّکدانەوەو نرخ پیّدان بوایە بیچو رای ئەویان وەر ئەگرتو بریاری ئەو نرخیّکی تەواوی هەبووە.

بۆ ویّنە: هەموومان مامۆستا گۆرانی شاعیری بەرزی کورد ئەناسینو ئەزانین کەچۆن بەرهەمەکانی دوایی شۆرشیّکی نایەوە لەشعرو ئەدەبیاتی کوردیداو هەلّبەستەکانی چوونە ریزی هەلّبەستی شاعیرە بەرزەکانی گەلانی جیهان، ئەو مامۆستا گۆرانە کە لەسەرەتادا دەستی کردووە بە هەلّبەست، لەپیّشدا وەکو فەقیّیەکی تازە چاوەروانی ئافەرین بووە کە لە دەمی پیّرەمیّردی مامۆستایەوە بیبیستیّ، بۆ ئەوەی پاش ئەو ئافەرینە، ئیجازەی مەلایەتی لیّ وەربگریّ...

لەکاتی خۆیدا گۆران لە هەلّەبجەدا مامۆستای قوتابخانە بووە، کە وەختیّ کەوتۆتە سەر سەودای هەلّبەست یا وەکو کۆنەکان ئەیانوت وەختیّ کە جنۆکەی شیعر دەستی لیّ وەشاندووە، ئیتر کەوتۆتە سەر سەودای ئەوەی کە لە خەلّك

---

[٣٧] رەشۆل دەنگ خۆشیّکی کوردە کە ماوەیەکی زۆر بە بولبولی کوردستان بەناوبانگ بوو، مرۆڤیّکی قسەخۆشو لەخۆ بوردوو بە وەفایە، گویّ ناداتە مالّی دنیا هەر زرمەی دیّ، لای من تەنها هەر عەیبی ئەوەیە کە ژمارەیەکی کەمی لە هەلّبەستەکانی کوردی لەبەرەو ئەبوایە زۆربەی هەلّبەستە بەناوبانگەکانی لەبەر بکردایە، هەروەها ژمارەیەکی زۆر کەمیشی لە گۆرانیەکانی تۆمار کردووە کە ئەمەش راست نیە.

[٣٨] رەشۆل کە ئەو گۆرانیەی ئەوت رەشۆلەکەی ئەکرد بە کوردەو ئەو دیّرەی بەمجۆرە ئەوت:
توخوا سا کوردە تۆش قەتارەکەت

بپرسێ ئایا هەڵبەستەکانی تا چ رادەیەك لە هەڵبەست ئەچن و نرخیان چیە؟ بۆ ئەمە پەنای بردۆتە بەر پیرەمێرد لە هەڵەبجەوە لە ١٩٣٢/٤/٤دا ئەم نامەیەی خوارەوە کە بە دەست خەتی مامۆستا گۆران خۆی لەناو مسوەدەکانی پیرەمێرددا چنگم کەوتووە، وا لە خوارەوە بەبێ دەسکاری شێوەی نوسینەکەی پێشکەش ئەکەم:

هەڵەبجە

١٩٣٢/٤/٤

استادی محترم[٣٨]:

رەنگە لە بیریشتان چوبیت: هاوینی رابوردو، لە دوکانی حماغای عطار بە ملاقاتێکی بچوکتان فیضی گەورەم چنگ کەوت، بەرامبەر بە ملکەی شعرم، لە ضمنی تشویقا متفائل دیار بون. هەرچەن ئەم التفاتەم حرفیاً بە جدّی وەرنەگرت، بەلاّم چونکە لە شخصیتیکی صلاحیتدارو تجربە دیدەی شعرەوە صادر بوبو، حاشا ناکەم، قوەتێکی مؤثری بە هیوام بەخشی. ذاتاً پیش ئەوەش مفتونی (پەری شعر) بوم، انجا بە هەموو اشتهایەکەوە تێی آلآم کە هەر ساتە بەرەنگیك، لە شکلی ئەوا دێتە پیش چاوم...

حاصلی چە اوبیت، چە شیطانیك لە شکلی ئەوا، بەرامبەر بە خوینیکی زوری جگرم، دڵی نەرم بوە، چەن جارێك خوی تسلیم کردوم.... بەری ئەم عشقە آگرینە چەن روڵەیەکە، هیچیان لە هیچیان ناچن، و هەر یەکە خوینیکی جیاوازیان بەلەشا ئەگەریت، بعضیکیان دلوپیك چیە خوینی کوردیان تیانیە، بەلاّم کەموزور جریانیکی پەری پەتی لەناو دەماریانا هەیە، بعضیکیشیان بە عکسەوە....

لەم رۆژانەدا، لە دەمی خور کەوتنا، لەناو منظرەیەکیجوانی بەهارا آخر بیچومان هاتە دنیا، بە خوین، بە کالاّ، بە بالاّ، لە بیچکەی کوردی، لە روڵەی پەری ئەچو.... لە خوشیانا وەختەبوو گەشکەم پی بگات... نەختیك یان گەلیك لاواز بوو.... مع مافیە لاوازی لای من مطلب نەبو. من طلسمی سك و زای شعرم ئەویست شعری کوردیم بۆ ساغ بێتەوە.

آ بە شەوقی ئەم آوات واحلامە شیرینەوە- کە لە پاش تاریکستانی (گومرایی) وەك نووری ایمان روحی لە اشکنجە آزاد کردم- کەوتمە ناو کۆڵانەکانی

---

[٣٨] جاران لەجیاتی (۷) لە ئیملای کۆندا (.·.) نوقتە دائەنرا لەسەر لامەکەی کە ببێ بە لامی قوڵەو.

هەلەبجە... بەتەما بوم شهادتنامەی جنسیت، بو ئەم جگر گوشە عزیزەم بە هیئتی اختیاریەی (وڵاتی خیاڵ) تصدیق بکەم....

هیهات!... هیئتی اختیاریە، بە جلی بیگانەوە نەبی پەری زادە ناناسنەوە.

وتیان: پویلانەی متنبی و معری عرب، مجوهراتی حافظ و سعدی عجم، متومورری نفعی و باقی تورکی پیوەنیە....

لەبەر ئەوە "طبیعی" لە رونق و جاذبەی جمال محرومە...

ئەتوانین بڵێین: هیچ وینەیەکی لە پەری شعرو خیاڵ ناچی!...

هەروا سەرم سورِ ما... چەن جاریکی تر، بە سکەی قەڵب و نارەواج، بە دراوی بیگانە (اشهد باللە)م لەم ذاتانە کریوە، نازانم اوان سکەی صاغ ناناسن، یا من حقایق پیچەوانە وەرئەگرم؟....

بەشکو اوان مصیب بن؟ بەشکو من علتیکی نفسیم لەگەل بیت، سلامتی فکرو ذوقی تیک دابم؟!... بەشکو من لە ریگای ضلالت بم....

شیطانیکی فاحشە، بە عشقیکی حرام، بە عشقیکی سفیلی ملوث اغوای کردبم؟! افسوس!... عمری جوانیم خەسار گیرا لە پێناوی عشقیکا، کە مایەی هیکلی مقدسی خاطرەی حرامزادەیەك دەرچوو!....

بە دەم ئەم چەشنە مجادلەوە، لە بینی یأس و تردّدا، بیابانی خەیاڵم گرتەبەر، نازانم کەمم پشکنی؟ زورم پشکنی؟ ئەوەندە ئەزانم لە پر، بەرامبەر بە منظرەیەکی علوی حەپەسام... لەجێی خوم – هەر وەك مێخ– داچەقیم. لەسەر یاڵیکی بەرزی سەوز، پر گوڵاڵە، داوین دارستان.... لە ژیر سیبەری رەنگا و رەنگی چەن پەڵە هەوریکی تەنك تەنکا.... دەرویشیکی نوورانی بەرامبەر بەروژ راوەستابو.... پر بە دوڵەکەی بەردەمی– کە چەمیکی گورەی پێچ پیچوکەی، هاژە هاژ، پیا ئەکشا– پەپولەی هەزار تەرحە ئەجریوایەوە، هەزاران بیچوە پەری بە دەوروپشتی سەریا هەڵفر هەڵفریان بو کە هەر یەکە ئەوەندەی کوتریکی تەقڵەباز ئەبون، بەلام گەلی جوانتر بوون، ورشە ورشی پەپولەیان گەلی زیاتر بو.... دەستی راستی، عاسایەکی پرشنگاوی دریژی پی گرتبوو، بە دەستی چەپیش، دڵیکی لاوی خوین گەرم و پر نبضی بە سنگی خویەوە نوسانبو– پرچیکی خاوی دریژ، وەك چوری شیر بەسەر شانوملیا پەخشان بوبو.... ریشیکی سپی سپی، سەر سنگی لەگەل بەشیکی زوری دڵە جوانەکەی باوەشی داپەشی بو....

دەستی عاساکەی لی هەڵتەکانم... بەهەرّا کردن ملم نا بوّ لای.... لە پاش زیارەتی داوینی کەوڵەکەی بەخشوعیکەوە پرسیم:

"قوربان! بی ئەدەبی نەبی- ایوە کین؟" بە زەردەخەنەیکی شیرینەوە جوابی دامەوە:

"قەلەندەر"[٣٩]

ناسیم... ایتر حاجت نەما بر پرسین: لە معنای عاساکەی دەستی، دڵە تازەکەی باوەشی، راوەستانی لەناو ئەم منظرە شاعرانەدا....

گورج پەلی هەتیوە بەدبختەکەمم گرتو فریم دایە بەر پێی.... دەستم کرد بە باخەڵما، صورەتی شهادتنامەکەم دەرهینا- کە امضا نەکرابو-و تقدیمم کرد.... بە اصراریکی استرحام کارانەوە دەستم کرد بە لالانەوە:

"تو ئەم جیگا مقدسە! تو ئەو شعارانەی بە هەردو دەست گرتوتن! هەرچی راستە ئەوەم پێ بڵی....

ئەم هەتیوە حلاڵ زادەیە یان حرامزادە؟ ئەگەر حلاڵ زادەیە، با نجاتم بیت لە دەست اشکنجەی وسوسە.... ئەگەر حرامزادەشە، با جەرگی دایکە فاحشەکەی بسوتیم.... زیندە بە چاڵی کەم!!....

لەو حەلەوە بە ئاگری چاوەنواری ئەتویمەوە: آخو کەی بی "حکمی قطعی" لە قەلەندەری محترم ببیەم؟

عبدالله سلیمان[٤٠]

هەلەبجە

ئەو نووسینە زۆر بەرزەی مامۆستا گۆران، ئەو گۆرانەی کە لەپاش ماوەیەك بوو بە مامۆستای قوتابخانەیەکی تایبەتی لە شیعرو هەڵبەستی موردیدا، بەڵگەیەکی زۆر بێگەردە بۆ دەرخستنی پایە بەرزی پیرەمێرد لەو سەردەمەدا... بێگومان لەو سەردەمەدا کە گۆران ئا بەو جۆرەو بەو هەموو پاڕانەوەیەوە هاواری بردبێتە بەر

[٣٩] قەلەندەر:

نیازی لە پیرەمێردە کە پیرەمێرد پاش ئەوەی گەڕایەوە بۆ کوردستان دوای ماوەیەك رەندی قەلەندەری لە خوی ناوەو ژووری چاپخانەکەی کە تیایا ئەژیا ناوی نابوو (قەلەندەر خانە).

[٤٠] ئەو کاتەی کە گۆران ئەم نوسراوەی ناردوە بۆ پیرەمێرد، هێشتا لەقەبی گۆرانی لەخۆی نەنابوو، بەڵکو چ هەڵبەستو چ نووسینی بە ناوی (عەبدوڵا سلێمان)ەوە بڵاو ئەکردەوە. دەست خەتە کۆنەکانی گۆران ئەوانەی کە لای منن هەموو بەو ناوەوەیە.

پیرەمێرد، دیارە پیرەمێرد مامۆستایەکی تایبەتی بووە بۆ نرخ پێدان بە هەڵبەستی خۆماڵی[٤١].

پیرەمێردێك کە شاعیری هەموو چینەکانی گەلی کورد بووبێت، یا بە کورتی بڵێین کە پیرەمێرد شاعیرێکی گەلی بووبێت و زۆرترین بەشی ژیانی خۆی تەرخان کردبێت بۆ بوژاندنەوەو گەشە پێدانی شیعرو ئەدەبی کوردەواری، چۆن شاگردێکی وەکو گۆران و شاگردانی دوای ئەویش داوای ئەوەی لێ ناکەن کە شەهادەتنامەی ئەوەیان بۆ مۆر بکا کە هەڵبەستەکانیان خۆماڵیەو تۆوی بێگانەی تیانیە.

وەکو لەمەوبەر وتمان، طابعی رومانتیکی بەسەر زۆربەی هەڵبەستەکانی پیرەمێردا زاڵ بوو، ئەوا لە خوارەوە پارچە هەڵبەستێکی پێشکەش ئەکەین کە لە ساڵی ١٩٢٥دا لەپاش گەڕانەوەی لە تورکیا، لە گوێ رووباری دیجلە، لە بەغداد دانیشتووەو لە پاڵەوە بەراوردێکی دواکەوتنی کوردستانی کردوە لەگەڵ وڵاتانی تردا، ئەو وڵاتانەی کە بەهۆی هەڵکەوتنی شوێن و بۆ رێکەوت و خوێندەواریەوە بوونەتە خاوەنی بازرگانی و شارستانێتی پڕ لە کۆشك شەقام و باخچە... ئەویش بەخەیاڵ فریوە بۆ کوردستان وئاواتی دوا ڕۆژێکی زۆر سەیری بۆ کوردستان خواستوەو بەشێوەیەکی ڕۆمانتیکی وولاتێکی ئاوەدان و پێشکەوتوی هێناوەتە بەرچاوی خۆی، بەلام وەکو ووتمان، بەبێ ئەوەی لەو ڕێگایانە بدوێ کە چۆن گەلی کورد بەو هۆیەوە ئەگات بەو هیواو ئاواتانەی وەکو هەموو شاعیرێکی ڕۆمانتیکی تر. وا لە خوارەوە هەڵبەستەکە پێشکەش ئەکەین:

شەوێ لەگوێ شەتی بەغدا، خەیاڵی کوردم ئەکرد
گەلێ لە گەل بەجێمابووم دەست و بردم ئەکرد
بەباڵی شعرو خەیاڵ کەوتمە پەڵەو تەك و تاز
لەئاسمانی سەرفرازی، بە جارێك کەوتمە پەرواز
فەزای ئومێدم ئەدی، بێنیهایەت ڕۆشن، ساف
تلووعی تالعی کورد، ببووە نووری پەردە شکاف

[٤١] مامۆستای شیعرو ئەدەبی کوردی، مامۆستا رەفیق حیلمی هەموو جارێك کە باسی پیرەمێرد ئەهات ئەیوت مەڵێن پیرەمێرد بڵێن دەریای شیعرو ئەدەبی کوردی....

که دیم دەوڵەتی تازەی، شوێن دەوڵەتی عەبباسی
منیش ئەکەوتمە خولیا، خولیای لالە عەباسی
خەتی حدودم کێشا لە خاکی ڕۆم‌و عەجەم
بەپانی فەیلی‌و لوڕو زەهاویشم دابووە دەم
لە راستەوە سابلاخ بوو هەتا خەتی حکاری
لەبەر تماسی شیماڵ لازمە هەتا (چاری)[٤٢]
کە راست‌و چەپ ئەمە بێ، ڕوو لە ڕۆژهەلات بڕۆ
هەموو قەومی خۆمانن، ڕەنجەڕۆن‌و سەرەڕۆ
ئومێدی زۆر بە کوردی موکریانە دیندارن
بەلام لەدەست گەڕی زاڵم کەساس‌و غەمبارن
ئەلەکتریك لە بەرانانەوە هەتا گۆیژە
تەلی بەسەر شارا راکێشرابوو بەبێ پەیژە
لە راستی تەختی سلێمانی، چوار پێنج ئەوەندەی مانگ
کلۆپی نوور دەرو ژوور روناك ئەکاتەوە بانگ
ترصداتی تلسکۆبی سەر عومەر گدرون
لەپێش قوللەی ئیقڵ بۆی لواوە کشفی شئوون
لە سەرچنارەوە تا تانجەرۆ، لەڕیزی چەم
بوخاری مەکینە رووی ئاسمانی کردووە بە تەم
لە (گولپ)[٤٣]ەوە چەمی (خواجایی)[٤٤] هەتا (شنروێ)[٤٥]
بە پێی تەبیعەتی بەگزادە (مۆنتیکارلۆ)[٤٦]ی ئەوێ

---

[٤٢] چاری ناوچەیەکە لە هەرێمی شکاك کە جاران بەشی ئیسماعیل خانی سمکۆ بوو لە کوردستانی ئێران.

[٤٣] گولپ- گوندێکە لای ژووروی شاری هەڵەبجە.

[٤٤] چەمی خواجایی- چەمێکە نزیکی شاری هەڵەبجەیە.

[٤٥] شنروێ- چیایەکە لە ڕۆژهەلاتی شاری هەڵەبجە.

[٤٦] مۆنتیکارلۆ- شارێکی بچکۆلەی سەربەخۆیە کە مەرکەزەکەی مۆناکۆیەو بە قومار کردن بەناوبانگە، بەگزادەکانی جافیش لە هەڵەبجە بەوە بەناوبانگن کە حەز لە قومار ئەکەن، پیرەمێرد لە شوێنێکی تریشدا باسی قومار کردنی جافەکان ئەکات.

به تاڤگەی سەری زەڵم بۆچی نەڵێم نیگارە
ئەوەندە بەفەیزە، پریشکی کەفی گەوهەر بارە
ئەساسی مەرکەزی تەیارەخانە لای خورماڵ
مواصەلاتی لەگەڵ ئەوروپا ئەکات ئیکمال
تونێل بەناو گۆیژەو تاریدەرا وەکو تورووس
خەتی شەمەندەفەری پێ گەییە ناو خاکی رووس
دەماری مەعدەنی ئاڵتوونی شاری عەوالان
تیجارەتی هەموو دنیا، کێش ئەکا بە تالان
بۆری نەوتی سپیمان گەیشتە بەحری سپی
شکستی خوارد ئەمەریکا کە بیری نەوتی تەپی
لە گۆیژەوە سەرکەوە بۆ ئەزمڕ هەتا قەیوان
بەریزە ئوتێلو ئەیوانی گەییوەتە کەیوان
ئەمانە من بە خەیاڵ، یا بەخەو کەوا ئەمدی
هیوام بەخوایە بۆ کورد بەڕاستی بێنێتە دی
بە فەیزێتی سابتە، هەولێر، دیبەگەو مەخموور
ڕەواجی دەغڵی پێسەی[٤٧] بلادی[٤٨] خستە فتوور
هەموو تیجارەتی (ئەزمیر)[٤٩] تەنها بە هەنجیرە
ئەوەندە زۆرە، ئەترشێ و فڕێی ئەدەن لێرە
خەڵووزی ماوەت، ئەڵماسی مۆمیای دەوری (خاوێ)[٥٠]
ئەمانە بێنە برەو مەعدەنی تری ناوێ

---

[٤٧] پیسە- جۆرە پارەیەکی بێگانە بووە.
[٤٨] بلاد- بەهەموو شتێکی بێگانەی جاران ئەوترا (بلاد) وەکو قۆندەرەی بلاد.
[٤٩] ئەزمیر- شارێکە لە تورکیا بە هەنجیر بەناوبانگە.
[٥٠] خاوێ- گوندێکە لە ناوچەی قەرەداخ لە سلێمانی.

سەهۆڵی پیری موبارەك[٥١]، بۆمانتی[٥٢] سەر قەندیل
دەماری نەوت یەك بگرن ئەبێتە رووباری نیل
داری میوەی بەرداری، داری کەرەستەی بەرزی
چەوەندەرو گێزەری لەگەڵ سێوی بن ئەرزی
گەزۆ، بنێشت، کەتیرە، سمۆرە، رێوی، دەڵەك
بەرازو گورگ و چەقەڵ، ئاسك و پڵنگی بەڵەك
ترێ و هەنارو بەهێ، قۆخ، هەڵووژە، سێو، گێلاس
کەما، چنوور، بەڕەزا، کاشمەو قارچك و رێواس
بە قوەتی ئەمەوە ویسعەتی قەریحەم بوو
لە خاکی رۆم و عەجەم گەیشتمە مەتڵەبی زوو
وەختێ لەوێ هاتمەوە رووم کردە دیجلەو بەغدا
کەچی خیلافی ئەمەل موشکیلات ئەبوو پەیدا
وەکو سەدای بێگانە جۆششی ئاوی دیجلە
بە عارەبی بانگی کرد وتی: لا تجی وەحلە
وەختێ چاوم هەڵبڕی لۆزەندەرێکی لنگ رووت
بە یایابە رووی کردە من و عەتابەی ئەوت
تەمای بوو بێتە سەرم، تۆپزی لە دەست ئاڵان
چاوی کەوت بە خەنجەری کوردی رای کرد تێی تەقان

لە باسەکانی پێشوودا بۆمان دەرکەوت کە هەڵبەستەکانی پیرەمێرد زۆر بەرز بووەو کارێکی تەواوی کردۆتە سەر جیلێکی نوێ لە خوێندەوارانی کورد، بە تێکرای ئەوەی کە لە بەرهەمی هەڵبەستەکانی پیرەمێردا ئەبینرێ ئەمانەی خوارەوەن:

---

[٥١] پیری موبارەك- نیازی لە چیای پیرەمەگروونە لە رۆژئاوای شاری سلێمانی کە هاوین و زستان هەمیشە سەهۆڵی پێوەیە.
[٥٢] بۆمانتی- کارخانەی بیرەیە.

١- پیرەمێرد لەدەریایی زمانی کوردیدا مەلەوانێکی زۆر چابوك بوە، کوردیەکی پەتی و ڕەوانی زانیوە شارەزاییەکی تەواوی هەبوە لەهەموو شێوەکانی زمانی کوردیدا، بەتایبەتی لەهەورامیەوە گەلێ شیعری وەرگێڕاوە بۆ شێوەی سلێمانی، هەروەها گەلێ شیعری فارسیشی گۆڕیوەتە سەر زمانی کوردی بە تایبەتی هەڵبەستە بەرزەکانی (مەولانا خالید) کە لە فارسییەوە کردویێتی بە کوردی خزمەتێکی یەکجار بێ پایانە.

پەندەکانی پێشوونیانی، چیرۆك و داستان، بەسەرهاتە مێژوویی و کۆمەڵایەتیەکانی ناو کوردەواری ڕەوشت و خوو عەنعەناتی کۆنی گەلی کورد لەمانەدا هەمووی شارەزاییەکی تەواوی بووە، مێملی گاڵتە و گەپ بووە، حەزی لە شیعری کۆن و چیرۆکە کۆنەکانی گوێ ئاگردان کردووە، زۆر بە خزمەتی زانیوە کە فۆلکلۆری کوردی هەمووی بەرودوا لە ڕۆژنامەیەکدا بڵاو بکاتەوە بۆ ئەوەی هیچ نەبێت لە بیر نەچنەوە بە ئومێدی ئەوەی لە دواڕۆژدا یەکێك هەموویان کۆبکاتەوە و لە چاپیان بدات.

پیرەمێرد لە ژیانیا، هەر لە فەقێیەتیەوە، تا دواڕۆژەکانی ژیانی کە ڕۆژنامەچی بووە، تێکەڵ بە هەموو چینەکانی گەل بووە و لەگەڵیانا هەڵس و کەوتی کردووە لەبەر ئەوە بە زبانی زۆربەی گەل شیعری وتووە، نەك بە زبانی چینێکی تایبەتی، هیچ ساتێك بۆ وشە دانەماوە، هەڵبەستەکانی زۆر سادە و بێ گرێ بوون، بیرو وشەکانی لە سەرچاوە ڕۆشنەکانی کوردەوارییەوە هەڵگۆزراوە، هەوڵی نەداوە چنینی هەڵبەستەکانی بە تان و پۆی بێگانە بێ، لەبەر ئەوە بەشێکی زۆری شیعرەکانی پیرەمێرد هەمیشە لەسەر زمانی خوێندەوارانی کورددا بووە.

٢- لە هەموو جۆرێك شیعری وتووە وەکو شیعری نیشتمانی و دڵداری و کۆمەڵایەتی و ویژدانی ئیتر تا... هونەرمەندێکی بلیمەتی گەل بووە، ویستوویەتی لە هەموو وەتەرەکانی ئەدەب بدات بۆ ئەوەی لە هەر یەکەیان دەنگێکی تایبەتی لێ هەڵبسێنێ، ئەو تاقیکردنەوە و بەسەرهاتانەی کە لە تەمەنی درێژیا دەسگیری بووە و دیویەتی، ویستوویەتی بە شێوەیەکی بەکەڵك و سوود بەخش پێشکەشی گەلەکەی بکات، کۆن نوێی لێك داوە و نوێی لەگەڵ کۆنی هەڵبژێراوا موتوربە کردووە و بەرێکی خۆشی بەتامی لێ هێناوەتە بەرهەم، بەزۆری هیوای سەرکەوتن و ئومێد بوون بە دواڕۆژی گەل و نیشتمان زاڵتر بووە لای وەك نائومێدی.

جاروبار که پەستو دڵگیر بووەو نائومێدییەکی دەربڕیوە هەر دوابەدوای ئەوە هەڵبەستێکی بەرزی پڕ لە هیواو پڕ لە ئومێدی بەدواڕۆژی وتووە کە تەمی نائومێدیو پەستی پێشووی رامالیوە.

بەڕاستی ئەم دێڕەی خوارەوەی کە لەکاتی خۆیدا لەناو هەڵبەستێکی تریدا بڵاومان کردەوە ئەو راستیەی پێشوومان بۆ دەرئەخات:

شەوێ پیاوێك لە بەفرا ما، نەمرد ئاگرێکی دووری دی

لەلای من، نائومێدی کفرە، ئەی ئەم ئاگرەی دڵم بۆ کێ؟

٣- شیعرەکانی مەولەویو بێسارانیو وەلی دێوانە کارێکی تەواویان کردۆتە سەر هەستو هۆشی، ئەم کارتێکردنە لە زۆربەی شیعرەکانیا بە ئاشکرا دەرئەکەوێ، چ لە رووی شێوەوەو چ لە رووی ناوەرۆکەوە.

بەشێکی زۆر لە هەڵبەستەکانی پیرەمێرد لەسەر کێشی گۆرانین کە ئەمە شێوەی شیعرەکانی کوردەواری پێش ئیسلامیەتە، بە تایبەتی ئەو شیعرانەی کە لە ئاتەشکەدەکانی دەورروبەری زەردەشتدا موغانەکان ئەیانوت. هەروەها ئەو شیعرانەی کە بە ئاوازە لەناو نەچووەکانی کورد ئەوترێ وەکو قەتارو ئەڵلا وەیسیو خاوکەرو گەلێکی تر.......

٤- تابیعی رۆمانتیکی بەسەر زۆربەی شیعرەکانیا زاڵ بووەو ئەمیش لە شوێنی خۆیەوە رچەی کلاسیکی شکاندووەو خۆی لەداوی هەڵبەستی ئالۆزکاوو پڕ لە مەعنای تونێکڵدار رزگار کردووە، هەر چەند بەر لەویش حاجی قادری کۆیی ئەویش لە شوێنی خۆیەوە ئەو رچەیەی شکاندووە، وەکو ئەزانین شان بە شانی پیرەمێرد شێخ نوری شێخ سالحو عەبدولواحید نوریو گۆرانو هەندێ شاعیری تر بە ئاشکرا لە داوی شیعرو نووسینی کۆن خۆیان رزگار کردووەو بگرە بەرەو ریالی ملیان ناوە وەکو لە هەڵبەستەکانی دوایی گۆراندا. پیرەمێرد لە هەڵبەستی تەصویریدا دەستێکی زۆر باڵای بووە، لە هەندێکیان وەکو وێنەگرێکی بێ وێنە شاپەڕی هونەری بەکار هێناوەو بەشێوەیەکی بەرز ئەو باسانەی بۆ هۆنیوینەتەوە کە ژمارەیەکی زۆر کەم لە شاعیرانی کورد توانیویانە پێی بگەن.

بە تێکڕایی پیرەمێرد شاعیرێکی هەرە بەرزی کورد بووە کە هەر لە منالیەوە نیشانەی ئەم بەهرەیەی تیا دیاری دابوو، هەر لە منالیەوە حەزی لە شیعر خوێندنەوەو شیعر لەبەر کردن بووە، ئەوە بوو لە سەرەتادا کە وتمان لەگەڵ مامۆستاکەیدا لەسەر شیعرێکی خواجە حافز تێك ئەچێ.

لە بابەت زیرەکی پیرەمێردەوە هەر لە منالّیەوە، لە شارەزایەکم بیستوە کە وەختی وەسمان پاشای جاف لە سالّی ١٣٠٠/ی کۆچی خانوویەکی سێ نهۆمی دروست کردووە، دیوارەکانی ژووری دیوەخانەکەی هەموو ئاوێنە بەنگ بووەو بە ئاوێنەی گەورە گەورە رازێنراوەتەوە ئەو سەردەمە ئاوێنە بەنگ لە کوردستاندا ئەوەندە نەبینراوە، بە تایبەتی تیرەی جاف کە کۆچەری بوونو هەمیشە لەژێر رەشمالّا ژیاون، ئەو خانوەی وەسمان پاشایان زۆر لەلا شتێکی سەیر بووە.

پیرەمێرد بۆ دروست کردنی ئەو خانووەو بۆ دانانی مێژووی دروست کردنەکەی ئەم دێرەی بە فارسی وتوە:

شد بە توفیقی خدایی لاینام

در هزارو سیصدی هجری تەمام

لەو دێرەی سەرەوەدا سالّی دروست کردنی خانوەکە بە ئاشکرا وتراوە کە سالّی هەزارو سێ سەدە کەچی کە بە حیسابی ئەبجەدیش ئەو دێرە لێك ئەدەیتەوە هەر ئەکاتەوە هەزارو سێ سەد. بێگومان ئەبێ ئەو سەردەمە پیرەمێرد لە یەکێك لە مزگەوتەکانی هەڵەبجەدا فەقێ بووبێتو بە پێی ئەو دێرە تەمەنی پیرەمێرد لەو کاتەدا ١١-١٢ سالان بووبێت کە ئەمەش نموونەیەکی تری زیرەکییەتی.

پیرەمێرد هەمیشە هەستو هۆشی بەرامبەر بە نیشتمانەکەی لە جوولّەو جۆشو خرۆشدا بووە، بەشێکی زۆری بەرهەمی هەڵبەستەکانی بۆ خۆشەویستی نیشتمانەکەیو زمانەکەی تەرخان کردووە. زۆر دلّسۆزانە لە هەستو دەروونێکی زۆر پاكو خاوێنەوە گوشراوی دلّو مێشكو بیرو باوەڕی هەمووی پێشکەش کردووە بە گەلّو زمانەکەی، بەبێ ئەوەی چاوەڕوانی هیچ پاداشتێك بکات. ئەو هەموو پلارو توانجو بەرهەلّستیانەی کە لەم رێگە پیرۆزەوە تووشی بووە، زۆر لەسەرخۆو بە ئارام بەسەر هەموویانەوە زالّ بووە بێ ئەوەی لە بیرو باوەڕی خۆی لابداتو سارد بێتەوە یاخود دلّگیرو زویر بێت.

بەڵێ ئەمەیە پیرەمێرد، پیرەمێردی دلّسۆزی لە دنیاو خۆبوردوو، پیرێکی نوورانی پاك، پیرێکی سادەو بێ هەواو خۆ لێ نەگۆڕاو، پیرێکی خاوەن بیرو باوەڕو هیوادار بە دواڕۆژێکی شاد، هیوادار بە سەرکەوتنی گەلّو نیشتمانەکەی. بێگومان ئەو پیرە هەتا هەتایە، گەلی کورد یادی ئەکاو بە چاکەو شانازیەوە ناوی ئەهێنێ...

زۆر ئومێـــدەوارم کـــە ئـــەو ڕۆژە نزیـــك بووبێتـــەوە کـــە ئـــەدیبو شـــاعیرو فەیلەسوفێکی وەکو پیرەمێرد نرخی خۆی بدرێتیّ و لە شوێنێکی وادا کە شایانی بێ پەیکەرێکی بۆ بکرێت، پەیکەرێك بە خۆیو گاڵۆکەکەیەوە، بە خۆیو ریشە نوورانیەکەیەوە.

بابەتەکانی شیعری پیرەمێرد

بابەتەکانی شیعری پیرەمێرد گەلێ جۆرن، هەڵبەستەکانی نیشتمانی و دڵداری و تەصویری و کۆمەلاّیەتی و ویژدانی بەرزترینیانن. شیعرەکانی پەندی پێشوونیانی بەشێکی ئێکجار زۆر پێك ئەهێنن، هەندێ شیعری تریشی هەیە وەکو شیعری فێرکردن (تعلیمی) وچیرۆك و گاڵتەو گەپ و شیعری ئاینی. بەتایبەتی بەشی دینی زۆری بەتان و پۆی ووشەی بێگانە چنیوەو بریتی بوە لە لاسایی کردنەوە. لای من ئەو هەڵبەستە ئاینیانەی بەهۆی سۆزی هەڵبەستە فارسیە بەرزەکانی (مەولانا خالید) و هەڵبەستە ئاینیەکانی مەولەویەوە بووە کە لە (العقیدة المرضیة)دا وتویەتی[٥٣].

ئەوا بەرو دوا بابەتەکانی شیعری پیرەمێرد، بەش بەش و جیا جیا پێشکەش ئەکەین، کە لێرەدا تەنها ماوەی هەڵبەستەکانی خودی خۆی هەیەو ئەو هەڵبەستانەی کە وەری گێڕاوەتە سەر شێوەی سلێمانی بەشێکی تری جیاوازی ئەوێ.

---

[٥٣] لەگەڵ ئەوەشدا ئەو هەڵبەستە ئاینیانەی پیرەمێرد بە بەرزترین هەڵبەستێکی ئاینی ئەژمێردرێ لە زمانی کوردیدا.

(١)

بەشی شیعری نیشتمانی

پیرەمێرد بە یەکێك لە شاعیرە نیشتمان پەروەرەکانی کورد ئەژمێررێت، شیعرە نیشتمانیەکانی هەموو لە هەستێکی پاك و دەروونێکی خاوێنەوە هەڵقوڵاون، خۆشەویستی نیشتمانەکەی بە جۆرێك لە دڵیا جێگیر بووە زۆرجار لە بابەتێکی تریش شیعری وتبێ دواییەکەی یا چەند دێڕێکی نیشتمانی تێ هەڵکێش کردووە، چونکە لای پیرەمێرد سۆزی نیشتمانەکەی هەوێنی هەموو هەڵبەستێکی بووە، وشەی کوردو کوردستان هەمیشە وێردی سەر دەمی بووە، لە رووی خزمەتی کۆمەڵایەتی و ئەدەبی کوردەواریەوە خزمەتێکی یەکجار بێ پایانی کردووە، بە تایبەتی ئەو ٢٠-٢٥ ساڵەی دوایی ژیانی بە خۆیو بۆرە رۆژنامەکەیەوە تەرخان کردبوو بۆ بووژانەوەی ئەدەبی کوردی، بۆ گەشە پێدان بە زانستو خوێندەواری، بۆ هاندانی لاوانو کچان بۆ ئەوەی خۆیان لە داوی کۆنەپەرستی رزگار بکەنو بە هەموو هێزو توانای خۆیانەوە بچنە مەیدانی کۆڕی تێکۆشان، بۆ پێشخستنو رزگار کردنو ئازادی گەلو نیشتمانەکەیان.

لەو سەردەمەدا کە پیرەمێرد گەڕابۆوە بۆ کوردستان، ئیمپریالیزمی رۆژئاوا، ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاستی لە بەینی خۆیدا وەك برا بەش کردبوو. هەر بەشەی کەوتبووە ژێر رکێفی تاقمێکەوە، کوردستانی پچڕ پچڕ کراویش بەشێك بووە لەو بەشانە. هەر لەو سەردەمەوە ئیتر نیشتمانی کورد تووشی کارەساتێکی جوگرافی بووە. کوردستانی عێراق بەهۆی ئەوەوە کە دەورو پشتی بیرە نەوتەکانیان گرتۆتەوە، بۆ ئەم بەشە هەر لەو ساتەوە سیاسەتو پرۆگرامێکی تایبەتی بەکار هێنراوە. لە سەرەتادا، ئیستیعمار رەنگێکی وای لەخۆی دابوو کە گوایە ئەیەوێ دەسگیرۆیی گەلی کورد بکاتو پاڵی پێوە بنێت بۆ پێشەوە. بە تایبەتی لە

کردەوەکانی میجەرسۆن لە کوردستاندا ئەم تەقەلایە زۆر باش دەرئەکەوێ بەڵام پاش ئەوەی کە بەرژەوەندی خۆی و کۆمپانیا نەوتیەکانی جێگیر بوو، ئیتر لە پرۆگرامی خۆیدا ئەوەی کوژانەوە کە کوردەکان ئەبێ هیچ جۆرە مافێکی ئەوتۆیان دەسگیر بێت کە ببێتە هۆی ئەوەی رۆژێك لە رۆژان بیرە نەوتەکانیان بکەوێتە ژێر مەترسی گەلی کوردەوە. ئیمپریالیزم بۆ ئەوەی ناوچەی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست ئارام و ئاسایشی تێ نەکەوێت و گەلەکانی ئەو ناوچەیە برایانەو بەبێ شەڕو شۆڕ پێکەوە نەژین و پێکەوە هەڵنەکەن، لە هەموو شوێنێکدا تاقمێکی کردبوو بە دار دەستی خۆی و بە پارە ویژدان و بیرو باوەڕیانی کڕیبوو. هەر کاتێ مەرامی بوایە ئەو دار دەستەی دەخستە کارو وەکو داشی دامە ئەیجوڵان و نیازی خۆی پێ جێبەجێ ئەکرد. بێگومان ژیانی رێك و پێك و برایانە لە نێوانی گەلانی جیهانا، بەتایبەتی گەلانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست بەرژەوەندی ئیمپریالیزم و کۆمپانیاکانی ئەخاتە مەترسیەوە، لەبەر ئەوە لەوساوە لەسەر پرۆگرامی بەگژ یەکترا و گێرە شێوێنی و ئاژاوە و شەڕ نانەوەی براکوژی ئەڕوا بەڕێوە. لەسەرەتای پێکهاتنی حکومەتی عراقدا، پاش ئەوەی کە شێخ محمودی قارەمان لەلایەن ئینگلیزو نۆکەرەکانیەوە دەربەدەر کراو دوور خرایەوە بۆ هندستان، ئیتر لەو سەردەمەوە تۆوی ناکۆکی ئەچێنرێ لەنێوانی کوردو عەرەبدا لە عێراق. بەهۆی پیلانگێڕان و هاندانی ئیستعمارو نۆکەرەکانیەوە گەلێ شەڕو شۆڕو ئاژاوە رووی داوە، رۆژنامەکانی ئەو سەردەمەی کە لەزمانی ئینگلیزو بەدواوە لەبەغداد دەرئەچون، هەموو بەچاوێکی سوکەوە ئەیانروانیە گەلی کورد، بەچەتەو رێگریان ناو ئەبردن... ئەو رۆژنامە موچە خۆرانەی کەپارەی نەوتاوی گێژی کردبون وویژدان و دەست و قەڵەمیان فرۆشتبوو، گەلێ قسەی پڕو پوچ و درۆو دەلەسەی بێ سەرو پێیان بۆ گەلی کورد هەڵبەستبوو هێرشیان ئەبردە سەر. ئەم هێرشە نارەوایانە، ئاگری قینە بەری و کینە جۆیی و نارێکی لەنێوانی گەلی کوردو عەرەبدا خۆش ئەکردو کۆنە پەرستی عەرەبیان هان ئەدا کەسەری کوردەکان پان بکەنەوە!!. ئەو هێرشە بێ سەرو پێیانەی کەهیچ کاتێ سودی گەلی عەرەبی تێدانیە جگە لەسودی کۆنە پەرستان و ئیمپریالیزم و بازرگانەکانی شەڕ بەولاوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بۆتە هۆی ئەوەی کە بەرامبەر بەوە دڵی لاوان و رۆشنبیرانی کورد زویر بکات و دڵی هەندێکیان پڕ بکات لەرق و کینەو دووبەرەکی کە لەئەنجامی ئەمەدا شۆڤینیەتیکی تەواو بەناو هەر دوولادا بڵاو بۆتەوە و دروشمی دەمار گیرانە بەرامبەر بەیەك بەرز کراوەتەوە. بەوێنە: لەوولاتی کوردەواریدا، لەو سەردەمەدا، هەر تەنها سدارە

لەسەر کردن کە ڕەمزی میری ئەوسا بوو، ئەو سدارەیە بەگڵاو زانراوە، بەتایبەتی لەڕۆژی شەشی ئەیلول و ڕۆژانی ڕاپەڕینەکانی تر بەدواوە گەلێ دروشمی دەمار گیرانە بڵاوکراوتەوە کەلەم ناوەدا کۆنەپەرستی و نۆکەرانی ئیمپریالیزم ئاگرەکەیان خۆش کردوەو زیاتر فویان لێکردوە.

پیرەمێردیش لەو کاتەدا کەدڵی ژانی تێچوە بەرامبەر بەو تاوان و زۆرداریەی کەدەربارەی گەلەکەی کراوە، خۆی پێ نەگیراوەو دەماری جولاوەو بەم پێیەی خوارەوە هەستی خۆی دەربڕیوە:

سەر لەژێر سیدارە[٥٤] نانێم کوردم و تەپلەم بەسە
جۆق و بۆقم[٥٥] بۆچیە، گۆرانی و چەپڵەم بەسە
ئاسمانی باوەپیارە، کاری بۆ فیصل[٥٦] نەداین
مائدەی بۆ عمرو زید بێ، من بە ڕوو خەپلەم بەسە
قەت گەزۆ ناخۆم کە ناوی (من)ە، زادەی منەتە
کوردی دۆشاو خۆرم و (چرکی)[٥٧]، (دڕی)[٥٨] و (ڕەزڵەم)[٥٩] بەسە
هەر بە منداڵی لەسەر شاخی بڵند پەروەردە بووم
بەرزە ئەستۆم نانەوێ بۆ مسند ئەم ئەقڵەم بەسە
سانعی ئەم ئەرزە ئێمەی خستە ژوور بەغدا بەجێ
زۆر بەجێیە (عصبە)[٦٠] مۆری کرد و ئەم شەقڵەم بەسە
وەك غەرامەفون لە قەشقە، هەوهەوی سوارەی بەبان
هەر لە گوێم دێ ئێستەکەش ئەم عەنعەنەو تەپڵەم بەسە

[٥٤] سیدارە نیازی لە سدارەیە.
[٥٥] جۆق و بۆق– نیازی لەو باندی مۆسیقایانەیە کە لەو سەردەمەدا لە بەغداد هەبووە.
[٥٦] فیصل – مانای چاك و خراپ لێك جیاکەرەوە، و نیازیش لە مەلیك فەیصەلی یەکەمە کە لەو سەردەمەدا مەلیکی عێراق بووە.
[٥٧] چرکی– بە دۆشاوێك ئەڵێن کە دووجار کوڵابێت و زۆر خەست و تونگ بووبێتەوە.
[٥٨] و [٥٩] – دوو گوندن یەکەمیان لە ناوچەی ماوەت دووهەمیان لە ناوچەی بەرزنجە کە هەردوکیان بە ترێ و دۆشاو و باسوق و سجوق بەناوبانگن.

[٦٠] عصبە– نیازی لە عصبە الامم کە لە شەڕی جیهانی یەکەمدا دانی بە مافی کورددا نابوو.

ئەو کەسەی خۆی وا لەژێر خەڵکدا ئەڵێ: سوارت ئەبم
ئەحمەدی سوارەو حەمەی خەتابم ئەم ئەقڵەم بەسە[٦١]
بۆچی وەك کەو جنسی خۆم راکێشمە ژێر داوو بەڵا
دانی گەنمی ناو قەفەس ناخۆم‌و گیاو گەپڵەم بەسە

لە رۆژی شەشی ئەیلولدا کە بە رۆژە رەشەکەی شەشی ئەیلول بەناوبانگە کە لە ساڵی ۱۹۳۰دا رووی داوە، ئەو رۆژە رۆژێکە لە راپەرینەکانی گەلی کورد. بەهۆی هەڵبژاردنی ئیستیفتایەکی درۆوە، گەلی کورد لە شاری سلێمانیدا خۆپیشاندانێکی زۆر گرنگ ئەگێرێت، لە ئەنجامدا سەربازانی میری کە بەرامبەر لاوان بەچەکەوە وەستابوون، دەست درێژی ئەکەنە سەریان‌و دەستڕێژیان لێ ئەکەن‌و چەند کەسێك ئەکوژرێ‌و چەند کەسێکیش زامدار ئەبێت[٦١].

گەلی کورد لەو هەڵلایەی شەشی ئەیلولدا کوشتاری لێ ئەکرێ‌و خوێندەواران‌و مامۆستایانی هەموو لە بەندیخانەکان توند ئەکرێن، گەلی کورد دڵشکاوو زویر ئەبێ، کەچی سەرەرای ئەوەش کاربەدەستانی ئەو سەردەمەی میری، بەناوی (ئەشراف)ەکانەوە وەفدێك دروست ئەکەن‌و بێ شەرمانە ئەو وەفدە ئەچێتە بەغداد

---

[٦١] بۆ ئەحمەدی سوارەو حەمەی خەتاب، پیرەمێرد ئەم چیرۆکەی خوارەوە ئەگێرێتەوە ئێمەش لێرەدا ئەم چیرۆکە بۆیە بڵاو ئەکەینەوە بۆ ئەوەی دەری بخەین کە لەو سەردەمەدا دەمارگیری گەیشتبووە چ رادەیەك:
پیرەمێرد ئەڵێ: لە ساڵی ۱۲٤۲ی کۆچیدا، عەبدولرەحمان پاشای بابان بە خۆی‌و سوپاکەیەوە روو ئەکاتە شاری بەغداد بۆ داگیرکردنی، پاشا ئەسپێکی نایابی ئەبێ کە رەخت‌و شەقەبەندەکەی زێڕ ئەبێ ئەحمەدی سوارەو حەمە خەتاب هەردوکیان مەیتەرو نێشکچی ئەو ئەسپە ئەبن. شەوێك لە ئارامگای سوپادا ئەحمەدی سوارە رەخت‌و شەقەبەندەکە ئەخاتە ژێر سەری ئەومکو لەو چۆڵە بیدزن، حەمەی خەتابیش رەشووی ئەسپەکە لە دەستی خۆی ئەئاڵێنێ‌و بە هەردوکیان ئاگاداری ئەسپ‌و رەخت‌و شەقەبەندەکە ئەکەن. دوو عەگال بەسەر کە بە رۆژ چاویان بە ئەسپەکەی شا کەوتبوو، بەشەو بڕیار ئەدەن کە ئەسپ‌و شەقەبەندەکە بدزن، کە ئەگەنە ئارامگای لەشکر ئەحمەدی سوارەو حەمەی خەتاب وریا ئەبن هەردوو عەگال بەسەر ئەگرن‌و ئیشیان بۆ چاك ئەکەن. جا پیرەمێرد هاتووە ئەو کردەوەیەی ئەو دوانەی بە شتێکی‌نازایانە پیشان داوە.
[٦١] ئەو ساتەی کە شەشی ئەیلول روو ئەدات، شێخ مەحمودی مەزن بە چیای پیرانەوە ئەبێ، هەواڵی ئەو شەڕو کوشتارە زۆر پەست‌و دڵگیری ئەکاو ماتەمی دایئەگرێ، یەکێك لەو کوژراوانەی بەر دەرگای سەرا، ناوی (ئەلە گون سووتاو) ئەبێ کە حەماڵ ئەبێ‌و بەرێکەوت بەوێدا تێپەڕ ئەکاو بەبێ تاوان ئەکوژرێ، شێخ مەحمود ئەڵێ: پەیمان بێ ئەبێ ئەمێڵم خوێنی ئەلە گون سووتاو بە فیڕۆ بڕوات، لە تۆڵەی ئەو شەڕی بەر دەرکی سەرایەدا شێخ مەحمود خۆی ئەگەیەنێتە دەوری ئاوباریك‌و لەوێ شەڕێکی زۆر گەورە بەرپا ئەکات بەرامبەر بە هێزی میری ئەو سەردەمە، کە بەراستی لەو شەڕەدا حەشریان پێ ئەکات.

بۆ ئەوەی کڕنووش بەرێت بۆ عەرشی عێراقی، بۆ ئەوەی سەرەڕای ئەو هەموو کوشتارو زوڵم و زۆرو تاوانانە، ئەو وەفدە تکای لێبوردن لە عەرش بکات! قەوانی ناردنی وەفدی دروست کراو کڕنوش بردن شتێکی کۆنە ئەمە یەکەمجاری نەبووە، بەڵام گەل خۆی ئەزانێ کە کێ وەفدی راستەقینەیەتی و لە چ کاتێکدا وەفدی خۆی ئەنێرێ.

پیرەمێرد لە چوونی ئەو وەفدە، پاش ئەو هەموو کوشتارو رەشبگیرە، زۆر دڵگیر ئەبێ و نارەزایی خۆی بەرامبەر بەو وەفدە، بەم هەڵبەستە بەرزەی خوارەوە دەرئەبڕێت:

وەفدی کوردستان

وەفدی کوردستان، میللەت فرۆشان
هەرزە وەکیلی شاری خامۆشان!!
چەپکێ لە گوڵەکەی، باخەکەی سەرا
کە بە خوێناوی لاوان ئاودرا
بیبەنە خزمەت عەرشی عێراقی
بڵێن یار باقی و هەم سوحبەت باقی
پەردەو تارای سوور بەرن بۆ ئەمیر
بڵێن پاش کوشتار، هێشتا تۆی دڵگیر
دەك خەجاڵەت بن لەڕووی مەحشارا!!
ئێمە خاکی خەم ئەکەین بەسەرا
ئێوەش ئەو عەرشی بەخوێن گوڵ رەنگە
سوجدەی بۆ ئەبەن هیچ ناڵێن نەنگە
کورد نەمردوە، خەیاڵتان خاوە
بەراتی نەجات بە خوێن نووسراوە
من رەنگی سوورم بۆیە خۆش ئەوێ
مژدەی شەفەقی لێ دەست ئەکەوێ

بەمجۆرە پیرەمێرد، مۆری ناپاکی ناوە بەڕووی ئەندامانی ئەو وەفدە داتاشراوەدا، هەمیشە ئەنجامی ئەو جۆرە وەفدانە هەر شەرمەزاریو روو رەشییە، میللەت دامغەی شەرمەزارییان ئەنێ بەڕوودا.

لەکاتی خۆیدا تورکە کەمالیەکان، پاش ئەوەی کە بە مەرامی خۆیان گەیشتنو هەرچی نەتەوەکانیتر هەبوو هەموو خرانە ژێر سزاو ئەشکەنجەوە، بەتایبەتی ئەرمەنیەکانو کوردەکان، جگە لەو کردەوانەی کە جەمال السفاح بەرامبەر بە عەرەبەکان کردبووی، شێخ عەبدولقادری شەمدینانیو د. فوئادو گەلێ تێکۆشەری تری گەلی کورد گیرانو خنکێنران، بەهەزاران سێدارە لەناو دێهاتو چیاو دۆڵەکانی کوردستاندا هەڵخرابوو بۆ خنکاندنی لاوانی کوردو بەهەزاران پیرو منداڵو ژن، کۆرپەی ساوای سەر بێشکە هەمووی ئەکوژرێنو گرانیەکی پیس لە کوردستانی تورکیا بڵاو ئەبێتەوە ئەم دەست درێژییە ناڕەوایە کارێکی تەواوی کردبووە سەر هەموو مرۆڤێکی بەویژدانو هەستو هۆش پاکو خاوێن. پیرەمێردیش یەکێك بووە لەوانەی کە ئەو کارەساتە خوێناویە کاری تێ کردووە، بە بۆنەی یادی ئەو شەهیدو قارەمانانەوە، بەتایبەتی شێخ سەعید کە لە کاتی خۆیدا پێکەوە لە ئەستەمبوڵ بووە، گەلێ هەڵبەستی بەرزی وتووە، وا یەکە یەکە ئەو هەڵبەستانە پێشکەش ئەکەین:

ئەم هەڵبەستەی لە ٢٤ی ئایاری ساڵی ١٩٢٥دا وتووە:

بۆ گیانی قارەمانانی کورد

ئەم ئاسمانە شینە کەوا بەرگی ماتەمە
تەحلیلی وا کراوە، کە قوبەی غەمە، تەمە
چەرخێکی کۆنە، ماکینەکەی ژەنگی گرتووە
چەوری ئەکا بە خوێن پەکی سووڕانی کەوتووە
پیرێژنێکە، هەر شەوەی شوویەك ئەکا بە خەڵق
سووراو بە خوێنی مێردی ئەکا پێی ئەڵێن شەفەق
گوڵگون بە خوێنی عاشقا دێو جامەی فەلەك
چنگی پڵنگی ناوەتە ژێر قاقمی بەڵەك

گاهێ بە خوێنی ئالی ئەبی سوور ئەبێ فورات
گاه خوێنی کوردی تێکەڵ ئەبێ دیجلە زیاد ئەکات
سەرداری ئێمە کە لەسەر دار بە پێکەنین
بانگی ئەکرد: بە کوشتنی من، میللەتم ئەژین
ئەم خوێنی کوردە کە وەکو خوێنی سیا وەحشە
خوێنێ نەسێنرێ هەڵدەقوڵێ دائیمە گەشە
بۆ ئێمە لازمە هەموو ساڵێك هەتا دەژین
ئەم رۆژی (٢٤)ی ئایارە بکەین بە شین

دووبارە پیرەمێرد، ئەم هەڵبەستەی خوارەوەشی هەر بۆ ئەو قارەمانە نەبەردانە وتووە:

هاتن شەهیدەکان

هاتن شەهیدەکان بە جلی سووری خوێنەوە
دایکی وەتەن دەهەڵسە سلاویان بسێنەوە
شێخ قادرە لە پێشەوە سەرقافڵەی ئەوان
چەند جوانە، خوێن و ریشی سپی، پیرو نەوجەوان
سەیری ئەمانە کەن، هەمووی کوردی سەفشکەن
گیانیان پێشکەش ئەکردو ئەیانوت بژی وەتەن
قوربانی تۆن بەرێزە، کە خەم لەبەر نەبێ
بۆ ئێمە مردنە ئەگەر ئازادەسەر نەبێ
مەگری، مەناڵە، با بە خەفەت دڵ شکست نەبن
نەختێ لەلات ئەمێننەوە بۆ بەهەشت ئەچن
من وام ئەزانی کە حەشر ئەکرێم خوێن بە بەرگەوە
بەم عەشقی میللیەوە بە·کزەو سۆزی جەرگەوە
ئەو ئاگرەی لە دڵمەوە بەربێتە کفنەکەم
تا دوژمنم نەکا بە زوخاڵ، شەرتە پف نەکەم

دووباره ئەم هەڵبەستەشی لەکاتی خۆیدا هەر بۆ ئەو شەهیدانە وتوە کە لەسەر وەزنێکی تایبەتی بە گۆرانی وتراوە:

گوڵاڵە بەڕەنگ سوور ئەکاتەوە
وەك من داخدارە لە بنیاتەوە
لە جورعەی شەونم خوێن ئەخواتەوە
شەهیدەکانم بیر ئەخاتەوە — شێوەی سلێمانی
ئۆف ئۆف ئۆف
پایز رەنگی ماتەمە
دنیا تاریك‌و تەمە
نووری چاوانم کەمە

گەزیزەی پایز چون من روو زەردەن
جە گلی گولاّن جدایش وەردەن — شێوەی زەنگنە
ئاە جەو بۆنەوە خاسیش دەربردەن
سەر نە پای فرار شەهیدان کردەن
ئۆف ئۆف ئۆف

دڵ، دەژین تەوەلایە
نەوەی شێخ عبیداللە یە — شێوەی بادینانی
بە دەستا تورك خنکایە

ئەم پێنج دێڕەی خوارەوەشی بۆ ئەو شەهیدو قارەمانانە وتوە، لە کاتی خۆیدا لە جەژنێکی قوربانا بە یادی ئەوان بلاّوی کردۆتەوە.

ئەو جەژنەی میللەت تێیدا کەساسە
من سەرم شینەو بەرگم پەلاّسە
مەڕ سەربڕینەو قۆچی قوربانە
قورربانی ئێمە کچ‌و کوڕمانە

با گرتن تەمی ترسم لێ لابا
بریندار نەبێ شێر هەڵمەت نابا
کوڕگەل بە گاڵتە بڵێن بە دوژمن
کەوتن بۆ ئەوەو سەرکەوتن بۆ من
قوربانی ئێمە زۆر پەسەند ترە
هی حاجی مەڕە، ئێمە کچ و کوڕە

ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگ کە بۆ ماوەیەك سەرۆکی کۆمەڵی زانستی بووەو دووجاریش موتەسەرفێتی شاری سلێمانی کردووە، یەکێ بووە لەو کوردانەی کە دەستێکی باڵای بووە بۆ بزواندنی هێزی نیشتمان پەروەری لە ناو گەنج و لاوانی ئەو سەردەمەدا، زۆر هەوڵی داوە کە شاعیران و نووسەران بە کوردییەکی پەتی و بێ گرێ بنووسن.

پیرەمێردیش لەسەر خواست و ئارەزووی ئەحمەد بەگ ئەم هەڵبەستە بەرزەی خوارەوەی بۆ شێخ عەبدولقادرو هاوڕێکانی وتووە، کە بەڕاستی بە یەکێك لە دانە گەوهەرەکانی ئەدەبی کوردی ئەژمێررێ:

کچە کوردی پۆشتەو پەتی

من و ئەستێرەکان

ئەستێرە بەرزەکان ئەدرەوشێنەوە بە شەو
وەك من بەداخەوەن، ئەسرەوتیان هەیە و نەخەو
چەند ساڵە ئاشنای شەوی بێداری یەکترین
وەك سەرسەرین، شەوێ سەر ناکەینە سەر سەرین
من خوارو ژوور لەدەست چووەکەی بێوڵەت خۆم ئەوان
وەك خێڵی خوارو ژوور کەری کورد: وێڵی ئاسمان
شەو شەونمی ئەوانە چەمەن ئاو ئەخواتەوە
ڕۆژ هەڵمی ئاوی چاوی منە سەریەخاتەوە

دویَ شەو بەری بەیان بوو ئەگریان بەسەر منا
منیان کەساس ئەبینی لەناو دۆستو دوژمنا
دڵسۆزی وام نەدیبوو، کە بۆم بگری وەك خەشیم
فرمێسکەکەی ئەوان بوو بە ئاونگی تێگەییم
بام راسپارد کە خەفەت بۆچ ئەخۆن ئەوان
وەك ئێمە نین نزیکتری لای بارەگای خوان
جوابیان نووسیبوو بە شەونم لەسەر گیا
تا ئاسمان پریشکی بەدی ئێوە هەڵیڕژا[٦٢]
ئاهو نزای کوردەکانی شیمال گەییە ئاسمان
بەو دووکەڵی هەناسەیە ئاو دیَ لە دیدەمان

پیرەمێرد لەکاتی خۆیدا بە دەستخەتی خۆی ئەم هامشەی خوارەوەی بۆ ئەو هەڵبەستەی پێشوو وتووە، وا ئێمەش بەبیَ دەسکاری پێشکەشی ئەکەین:

ئەم کچە کوردیەم، کە بەم جلە کوردیە پەتی پۆشتە کردۆتەوە، تیتۆڵێکی بێگانەی تێدا نیە، بەلاَم پێی لیَ ئەنێم، کە تەنها لە جل بڕینەکەیدا دەستی منی تێدایە، کالاَکەی والاَیەکی[٦٣] منی تیایە هی یەکێکە لە پێگەیشتوو، تێگەیشتوو، بەشەوق، پڕ شەوقەکانی وەتەن، کەواکەی بەری سەرو بەرە سەرکەویَ، بەرکەویَ، ئەو منی هێنایە سەر سەودای کوردی پەتی نووسین، بە شۆریکی زۆرەوە ئەیویست نووسینمان چاكو ڕێكو پێك بیَ، تێکەو پێکەڵ نەبیَ، گوڵ بیَ پەیکوڵ نەبیَ، بە چرای خۆمان بەڕێدا بڕۆینو بەرێوە بچین، لەم دیارەدا ئەم لەمەوە دیاری داوە، دیارە ئەبیَ بکریَ بە دیاری (ئەو)[٦٤] خوا یار بیَ.

---

[٦٢] لە شوێنێکی تردا ئەو هەڵبەستە بەم جۆرەی خوارەوەیە:
راسپێری هاتەوە کە بە خەڵکی سەر زەمین
نابیَ لە دەستی کردەوەتان بیَ خەفەت بژین
[٦٣] والاَ- ئەو پارچەو بڕشتانەیە کە کچی بچووك ئەیکەن بە جلە بووکی منالاَنە.
[٦٤] نیازی لە (ئەو) ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگە.

هاوین

سالی ١٩٤١

هەوای هاوینە، هەوای هاوینە
ئەمسالْ هاوینمان زۆر لێ بەقینە
گڕی ئاگری سەبوون بەتینە
بەرگی ئاسمان بۆ ئێمە شینە
فەسڵی گوڵگەشتی باغی پێنجوینە

ئەو سەبوونەمان لە کوێوە بۆ هات؟
بەتینی گەرمی هەڵقرچا وڵات
ئەستێرەی تالع ئەوەی کردە نەهات
بێ شنەو سروەی شەماڵ کش‌و مات
دڵ بەم گەرمایە کزو غەمگینە

گردەکەی یارە جێی خۆرەتاوە
ڕێگای سەیرانی نەورۆز بڕاوە
کارێزی شەریف ئاوی نەماوە
ئەرخەوان لق‌و پۆپی شکاوە
گردەکەی سەیوان جێی زارو شینە

سا خوایە هەڵکەی کزەی شەماڵێ
هەوای ژەنگی خەم لەدڵ بماڵێ
ئای بۆ دەنگ خۆشێك لەگەڵ شمشاڵێ
بە ئای ئایەوە تێر بۆم بناڵێ
دەردم کاریەو جەرگم برینە

گوڵ بووە بەخار، بولبول پڕ جەخار
بەخەوان کەوتووە لە پەنا حەشار
شاباز تۆری کرد، گلا میرشکار
یەکسەر گرانی کەوتە ناو بازاڕ
کەوتوونە رەواج سلق و پەلپینە

دووبارە هاوین

هاوینمان بۆ هات وەك کلپەی تەنوور
تەپە دووکەڵی خستە شارەزوور
زوڵفی بەڕازەی شۆخی هەڵقرچان
نێرگزە جاڕی بەجارێ تەپان
چنووری چون نوور کەوتە ناو دوکەڵ
ملی وەنەوشە کەچ بوو بە ئاژەڵ
(لدوس)[٦٥]ی ناو بوو بەڕەزای پەست کرد
پەلی چنارو سەوڵی بەیدەستکرد
مانگە شەو جلوەو تریفەی کەم بوو
وێنەی دەماوەند گەردوون پڕ تەم بوو
خۆزگە ئەم گڕە تاوی عەشق ئەبوو
لە دڵی وەتەن پەرست بەر ئەبوو
ئەوسا ئەو جۆشە، دڵی ئەنەخشان
دڕکی تەماعی شەخسی ئەسووتان
هانام بەتۆیە خوای (ژیان)و (ژین)
لەم دەرفەتەدا شپرزە نەبین
جارێکەو ئەمجار کوڕگەل بێنە کار
کاڵای کوردستان بخەنە بازاڕ

---

[٦٥] لدۆس بە تورکی یەعنی رەشەبا.

تەنها دڵسۆزی

ساڵی ١٩٤٥

ڕەنگی ژەنگێکی کە بۆتەی[٦٦] سروشت
قاڵبی منی کوردی پێ داڕشت
خۆ تاکو دەمرم لێم نابێتەوە
کەواتە، واتەی چیم لێبێتەوە
بەڵێ هەر کوردم، کوردێکی سەرچڵ
پەژارەی هەژار دەبەمە ژێر گڵ
هەرزە گەردێکم بەسەر یاڵەوە
سەر ئەدەم لە بەرد بەدەم ناڵەوە
ئەبینم هەرچی بانگی ئەکەمێ
دەمی گیراوە ئاخ بۆ هاودەمێ
ئەم قەومە وەکو مەڕی بێ زمان
دوای هەرکەسێ کەوت ئەیبردە ناو ڕان
بە خوری و شیری دست هەڵناگرێ
بۆ گۆشتی مەڕە سەری ئەبڕێ!
ئێستا دەستەیەك پەیدا بوون غەیبین
کە دەنگیان هەیە و ڕەنگیان نابینین
کەوتوونە خولیای باڵا پەروازی
بەڕیشی بابە کەوتوونە بازی
بە باڵی خەیاڵ بە لاف و گەزاف
هەڵمان ئەفڕێنن بۆ سەر کێوی قاف
ئێمە لە خاکی عێراقدا ئەژین
چۆنمان بۆ ئەلوێ لەم خاکە دەرچین

---

[٦٦] بۆتە- ئەو شتەیە زێڕنگەرەکان زێڕو زیوی تیا ئەتوێننەوە.

عێراقێك كە خوا دایمەزراندبێ
تۆوی دوو قەومی تێدا چاندبێ
چۆن ڕێی تێ دەچێ کە ڕێی بێگانە
بکەوێتە ناو ئەم جێو مەکانە

پیرەمێرد موناسەباتی زۆر بووە، بە تایبەتی لە جەژنەکانی نەورۆزو جەژنە ئاینییەکاندا.

ئەم تاقە (٣) دێڕەی خوارەوەی بە بۆنەی جەژنێکی قوربانەوە وتووەو لەسەر کارتێکی بچووك چاپی کردووەو بەسەر دۆستو هاوڕێکانیا لەجیاتی کارتی جەژنە پیرۆزە بڵاوی کردۆتەوە:

خوا حەزرەتی ئیسماعیلی لەژێر تیغ هێنایە دەر
ساڵتان هەموو هەر بەجەژنو بەشادی بباتە سەر
ئەو جەژنە جەژنە، میللەتی تیا شادمانی بژی
بۆیە بەهاری پەسەندە گوڵو میوەی دێتە بەر
پێکمانەوە بێ، جەژنو دڵشادی
تاسەر بێ سەرو گەردن ئازادی[٦٧]

نەعرەی دێوانە

کاك ئەحمەدەکەی[٦٨] خۆشەویستی خوا
زۆر کەس بەسایەی تۆوە نان ئەخوا
لەوانە زیاتر من تۆم خۆش ئەوێ
هەرتۆی سەربەرزی قەومەکەت ئەوێ

[٦٧] ئەو دێڕەی دواییان کێشی لەگەڵ کێشی دێڕەکانی تردا جیاوازە.
[٦٨] کاك ئەحمەد نیازی لە کاك ئەحمەدی شێخە کە باپیری شێخ مەحمودی قارەمانە، مرۆڤێکی پاكو ئایندار بووە، پیاوی دنیا نەبووە، وا بەناوبانگە کە هەتا جوولەکەکانی سلێمانیش خۆشیان ویستووە.

که لە زیندانیان تێك خزاندبووین
سێدارەیان بۆ داچەقاندبووین
تۆ چوویتە لای (بدیع الزمان)[٦٩]
مژدەت دابوویە بە ژیان و مان
فەرمووبووت ئێوە نامرن ئەمێنن
تا سەر ئازادی گەلتان ئەسێنن[٧٠]
خۆ من باوەڕم بەوە کردووە
بەوەسیەت ناوی ئەوەم بردووە
بەڵام وا ئەمرم بەو ئاواتەوە
بشمرم گۆڕم دەنگ ئەداتەوە

وەمو لە زۆر شوێنی تردا باسمانکرد، پیرەمێرد زۆرجار چەند دێڕە هەڵبەستی شاعرێکی تری لەگەڵ چەند دێڕێکی خۆیدا تێهەڵکێشی کردووە، یاخود بەناوی شاعیرە ئەسلیەکە، یاخود بەناوی یەکێکی ترەوە بڵاوی کردۆتەوە، ئەم کارە هەرچەند پاشا گەردانیەو پشێویە لە ئەدەبی گەلدا، بەڵام چار چیە وا پیرەمێرد کردوویەتی، شیعری زۆری بۆ هاتووەو چاپخانەو رۆژنامەی لەبەر دەستا بووەو بە ئارەزووی خۆی بڵاوی کردۆتەوە.

بۆ وێنە: ئەم هەڵبەستەی خوارەوە لە کاتی خۆیدا بەناوی (وەلی دێوانە)وە بڵاوی کردۆتەوە، ئەم هەڵبەستە لە راستیدا خۆی شێعرێکی دڵداری وەلی دێوانەیە بە شێوەی هەورامی، پیرەمێرد گۆڕیویەتیە سەر شێوەی سلێمانی و چەند دێڕێکی خۆیشی لەگەڵا تێهەڵکێش کردووەو هەمووی بەناوی وەلی دێوانەوە بڵاو کردۆتەوە. هەروەها لەکاتی خۆیدا پیرەمێرد لەشوێنێکی تری رۆژنامەکەیدا هەڵبەستەکەی وەلی دێوانەی بەبێ دەسکاری گۆڕیوەتە سەر شێوەی سلێمانی، لە بڵاوکردنەوەی هەردوو هەڵبەستەکەدا، دێڕە تێهەڵکێشەکانی پیرەمێرد و هەڵبەستە ئەسلیەکەی وەلی دێوانەمان بۆ ئاشکرا ئەبێت.

---

[٦٩] بدیع الزمان: زانایەکی زۆر بەرزی کورد بووە لە ئەستەمبوڵ دانیشتووەو نیازی لە بدیع الزمانی هەمدانی نیە.

[٧٠] لە هەندێ شوێنی دەست نووسدا ئەو نیوە دێڕی دواییە بەم جۆرەی خوارەوە نووسراوە:
تا سەر ئازادی گەلتان ئەبینن

هەڵبەستەکەی وەلی دێوانە بەشێوەی سلێمانی بەبێ دەسکاری:

هەی نائومێدی، هەی نائومێدی
هەی ڕەنجەڕۆیی و، هەی نائومێدی
بەدبەختی وەك من لەکوێ پەیدا بوو
بۆ حاڵ نەزانی شێت و شەیدا بوو
سەحراو دەشت و دەرگەڕام سەراسەر
لە تووناو توونی طوسیش چوومە سەر
هەردەی دوجەیلی مەجنون گشت گەڕام
وێنەی پەروانەی ڕەهەندی سەودام
هەوار گشت خاڵی، چۆڵ و وێرانە
بایەقوشم دی لەسەر هێلانە
نە دەنگی دیار، نە سەدای یار بوو
(لیس فی الدیار) غەیرە دیار بوو
وتم: بایەقوش، هاودەردی دەردم
ڕەفیق و هاوڕاز ناڵەی نەوەردم
من پەروانەی وێڵ، شەمی شەوانم
جێنشینی قەیس، شای کەم فامانم
کەچی کۆچی کردووە شای شەم جەبینم
شەوقی زیندەگی ڕووی سەر زەمینم
بایەقوش وتی: شێتی نەگبەتم
بۆ درەنگ هاتی فریای نەکەوتم
لەیلا کۆچی کرد ڕووی کردە لەیلاخ
بۆ تۆ حسرەت و بۆ من ئاخ و داخ
بە چارەی نەحسی خۆم گەڕامەوە
خۆم دا بەئەرزا بۆی تلامەوە
دەخیل هامسەران، چیم لێ قەوماوە
بەد بەختی دنیا هەر بۆ من ماوە

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەش ئەوەیە کە پیرەمێرد دەسکاری کردووەو چەند دێڕێکی خۆی تێهەڵکێش کردووەو ماناکەشی گۆڕیوە کە هەر هیچ لە ئەسڵی شیعرەکەی وەلی دێوانە ناچێ و لە دڵدارییەوە جڵەوی گۆڕیوە بۆ نیشتمانی:

ئای نائومێدی[٧١]

هەی نائومێدی، هەی نائومێدی
هەی رەنجەڕۆیی و دڵ نائومێدی
بەدبەختی وەك من سا توخوا كێ دی
دەردی مەجنوونم لێ هاتۆتە دی
هەر لە نەجدەوە تا هەردەی دوجەیل
بۆ لەیل ئەگەڕام دەروون لە غەم كەیل
هاتمە بێستوون لای قەسری شیرین
بۆ فەرهاد گریام بەدڵەی نمین
چوومە زمناكۆ راگۆزەرگای لەیل
هیچ كەسم نەدی، نە شیرین نە لەیل
لە دەربەندیخان هەتا كەلیخان
ئەوناوە یەكسەر شێواوە و وێران
شیوو هەردو بەرد تا لوتكەی بەرزان
پڕ لە وەیشوومە بە گەڵا رێزان
نەكەروز گەڕام وادی بەوادی
شوێنی هەوارگەی ئێلی مورادی[٧٢]
بەجەوری فەلەك یەكسەر وێرانە
بایەقوش تیایا گرتوویە لانە

---

[٧١] ئەم هەڵبەستە زۆر بەرزە لەلایەن شاعیرو دەنگ خۆشی كوردستانەوە كاك محەمەد سالح دیلان بە ئاوازێكی تایبەتی زۆر بەرز ئەوترێ.
[٧٢] ئێلی مورادی عێلێكە لە عێلە كۆچەرییەكانی جاف.

پرسیم: بایەقوش دۆستی هاو دەردم
لەجیهان بێزار یاری چۆڵ گەردم
بۆچی وا چۆڵە ئەم مەرزو بوومە
لەکوێ پەیدا بوو ویشوومەی شوومە
جوابی دامەوە بە قوڵپی گریان
منیش وا جەرگم بووە بە بریان
ئەمساڵ بەهارمان کە بێ بارانە
گوڵاڵەی سوورمان جەرگی یارانە
لە هەر سێ لاوە شاییە بەڕیزە
خەنە بەندانمان خوێنی ئازیزە[٧٢]

لەدوای رووخاندنی کۆماری مهاباد، پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەی پێشووی بڵاو کردۆتەوە لە رۆژنامەکەیدا، بۆ وەڵامی ئەوە رۆژنامەیەکی بۆگەنی بەکرێگیراو لەشاری کەرکوکدا کە نیوە بە تورکمانیو نیوە بەعەرەبی دەرئەچوو لە ژمارەیەکیدا توانج ئەگرێتە کۆماری مهابادو گەلی کورد، پیرەمێردیش خۆی پێ ناگیرێ، بەم تاقە دوو دێڕەی خوارەوە لە رۆژنامەیەکدا وەڵامی ئەو هێرشو توانجە بۆگەنە ئەداتەوە:

غەزەتەی کەرکوك لە ئێران ئەدوێ ئەڵێ:
دیموکرات پەت لە مل ئەسوێ
هەمزەو هەباسو تەورداسیە
خەرباری ماسی کونە ماسیە

[٧٣] پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەی بەبۆنەی رووخاندنی کۆماری مهابادەوە وتووە کە لە کوردستانی ئێران بەسەرۆکایەتی قازی محەمەد پێکهاتبوو. پیرەمێرد بەم دێڕە نیازی لەو پەندی پێشوونیانەیە کە ئەڵێ: ترە لەوراسی چیو هەفرە لە هەباسی چی؟

عەشرەت هاوارە[٧٤]

عەشرەت هاوارە، عەشرەت هاوارە
کەوتوومە ئاراس ئاو بێ بوارە
رێم نیە منیش شوێن ئەوان کەوم
پیرم هەنگاوێك بنێم ئەکەوم
لێرەش وا کەوتووم بەدەم دەردەوە
لە ئێشی دووریو ئاهی سەردەوە
دکتۆر دەوای تۆم ناوێ لێمگەڕێ
بەڵکم بە ئاهم دەوران وەرگەڕێ
یا وا وەرگەڕێ ئەیەڵم وەرگەڕێ
یا زرمەی تۆپی زەڕەی بەرکەوێ
ئەوسا کە دووعای من وا گیرابێ
لەخانەی خاکا ئاواتم نابێ
ئینجا تەلقینم بدەن بە کوردی
بڵێن ئاواتت هاتە جێو مردی

لە بیرم دێ رۆژێك دەمە دەمی عەسر بوو لە شاری سلێمانی- وابزانمساڵی ١٩٤٨ بوو، لاوان بە کوڕو کچەوە بەناو شاری سلێمانیدا بە شەقامەکاندا خۆپیشاندانێکی گەورەیان نواند، شاری سلێمانی بە تەواوی سامی لێ نیشتبوو کۆنەپەرستو دوژمنانی گەل بەسەر شۆڕییەوە ئەیانڕوانیە دیمەنی ئەو لاوە خوێن گەرمانە، ئەو رۆژانە رۆژەکانی راپەڕین بوو لە شاری هەڵمەتو قوربانیدا وەکو هەموو شوێنەکانی تری عێراق... لەو خۆپیشاندانەدا. تاقمێك کوڕو کچی مناڵ لە پێش هەموانەوە ئەڕۆیشتن، سەرو چەپکە گوڵی رەنگاورەنگیان بەدەستەوە بوو، هەموو روویان ئەکردە گردی سەیوان بۆ ئەوەی ئەو چەپکە گوڵانە لەسەر گۆڕی شەهیدانی ڕێی ئازادیو کوردستان دابنێن.

---

[٧٤] ئەم هەڵبەستەی بۆ ئەو قارەمانانە وتووە کە لەکاتی خۆیدا لە سنووری تورکیاو ئێرانەوە خۆیان دەرباز کردووەو گەیشتنە خاکی شوورەوی.

لەو کاتەدا پیرەمێرد لەبەر دەرگای سەرادا لەبەر دوکانەکەی وەستا حەمە سەعیدی خەیاتا بە خۆیو بۆرە گاڵۆکیەوە راوەستابوو، چاوەکانی بڕیبوە شەپۆلی ئەو لاوە سەربەرزە نەبەردانەی کە هەموو قینو بێزاریو تووڕەییان لێ ئەتکا، بەرامبەر بە دوژمنانی گەل. پیرەمێرد جاروبار شانی هەڵئەتەکاندو تفی قوت ئەدا، رەنگێکی ئەهێناو رەنگێکی ئەبرد، لەدڵی خۆمدا وتم وا دیارە خاڵە شتێکی پێیە، لەو کاتەدا یەکێك کە لە نزیك پیرەمێردەوە راوەستابوو، توانجێکی زۆر ناڕەواو بێ سەروپێی گرتە پیرەمێرد، بەڵام پیرەمێردی دڵپاکی دڵسۆز بۆ گەل، ئەو پیرەمێردەی کە دڵی تەنها بۆ خۆشەویستی گەلو نیشتمانەکەی تەرخان کردبوو، ئەو جۆرە توانجو قسە پڕو پووچانە لەکوێ کاری تێ ئەکرد.

وێنەی پیرەمێردی فەیلەسوفو قەلەندەر بەر لە کۆچی دوایی

لە دواییدا بیستم کە شەو دایەت و میوانەکانی قەلەندەرخانە گرد ئەبنەوە، پیرەمێرد ئەڵێ: جەمیل (نیازی لە جەمیل سائیبی خوشکەزایەتی) کچ و لاوەکانی ئەمڕۆت دی ئەویش لە وەڵامدا ئەڵێ: بەڵێ خاڵە[٧٥]...

پیرەمێرد ئەڵێ دە گوێ بگرە ئەم هەڵبەستەم پێشکەش بەوانە کردووە.

نەورۆز

ئەم رۆژیساڵی تازەیە نەورۆزە هاتەوە
جەژنێکی کۆنی کوردە بەخۆشی و بەهاتەوە
چەند ساڵ گوڵی هیوای ئێمە پێ پەست بوو تاکو پار
هەر خوێنی لاوەکان بوو گوڵی ئاڵی نەوبەهار
ئەو رەنگە سوورە بوو کە لە ئاسۆی بڵندی کورد
مژدەی بەیانی بۆ گەلی دوورو نزیك ئەبرد
نەورۆز بوو ئاگرێکی وەهای خستە جەرگەوە
لاوان بە عەشق ئەچوون بە بەرەو پیرەی مەرگەوە
ئەوا رۆژهەلات، لە بەندەنی بەرزی ولاتەوە
خوێنی شەهیدە رەنگی شەفەق شەوق ئەداتەوە
تا ئێستا رووی نەداوە لە تەریخی میللەتا
قەڵغانی گوللە سنگی کچان بێ لە هەڵمەتا
پێی ناوێ بۆ شەهیدی وەتەن شیوەن و گرین
نامرن ئەوانە وا لە دڵی میللەتا ئەژین

بەڕاستی شیعر هەر ئەوەندە بەرزو جوان ئەبێ هەر ئەوەندە بە نرخ ئەبێ، لە رووی شێوە، لەرووی ناوەرۆکەوە، لەرووی هەست و هۆشی بەرزو پاك و خاوێنەوە.

بەڵێ ئەم هەڵبەستەیە کە بۆتە مارسلیزی گەلی کورد کە هەمیشە ئەدەب و شیعری کوردی ئەشێ شانازی پێوە بکات، بەڕاستی ئەو هەڵبەستە گوشراوو پوختەی هەموو ئاوات و ئامانجەکانی پیرەمێرد بوو...

---

[٧٥] خاڵە- زۆر کەس لە زمانی خوشکەزانی پیرەمێردەوە پێیان ئەوت خاڵە.

نەورۆز، ئەو نەورۆزەی کە ساڵەهای ساڵ بوو یاخود لەسەر گردی مامە یارە ئاگری بۆ ئەکردەوەو ئاهەنگی بۆ ئەگێڕا، کە وەختێ ڕێگەی ئەویشی لێ ئەگیرا، ئەو ئاگرەی لەناو دڵیا ئەکردەوەو تەنووری دەروونی بۆ دائەخست.

جگە لەوەش بە نووسینو بە هەڵبەستو بە چیرۆك، بە ڕۆژنامەو گۆڤار، بە قسەی ناو قەلەندەرخانەو ناو کۆڕی قوتابیانی زانستی شەو بە هەموو توانای خۆیەوە هەوڵی ئەدا کە برەوی پێ بدرێو هەموو ساڵێك لەکاتی خۆیدا یاد بکرێتەوە. یادی جەژنی نەورۆزو کاوەی قارەمانی مەزنو یادی ڕاپەڕینی گەلی کورد بۆ خۆ ڕزگارکردن لە زۆردارو تاوانبار...

ئنجا لە دوای نەورۆز دێتە سەر باسی خوێنی لاوانو شەفەقی سوور، ئەو خوێنەی کە بارەها پیرەمێرد ئەیوت: وڵاتو گەل تەنها بە خوێنو قوربانی پێشکەش کردن ڕزگاریان ئەبێت لە کۆتی دیلیو چەوساندنەوە، ئەوا ئەو لاوانە هەموو خوێنی خۆیان خستۆتە سەر بەری دەستیانو ئامادەن کە گیانیان پێشکەش بکەن بۆ ڕزگار بوونی گەلو نیشتمان.

ئەوا ڕۆژیش هەڵات لە بەندەنی بەرزی وڵاتەوە، ئەو هیوایەی کە هیچ کاتێك پیرەمێری ئومێدی لێ نەبڕابوو... ئەو کچانەش کە هەتا ئێستا خزابوونە ناو سەرتەنگوورو خەریکی ئیشی پڕوپووچ بوونو لەچوار دیواری خانوەکانیان دیل کرابوون، وا ئەو ئاواتەی تری پیرەمێردیش هاتە دی. وا ئەو کچە قارەمانانە سنگی خۆیان کردووە بە قەڵغانو شان بە شانی براکانیان ڕووبەڕووی دوژمن سنگ بۆ پێشەوە ئەنێن.

پیرەمێرد زۆر ئاواتەخواز بوو کە بە چاوی خۆی ببینێ، کوڕو کچ شان بە شانی یەکتری بچنە کۆڕی تێکۆشانو خەباتەوە، بنوو خاڵە گیان بنوو، چاوەکانت لێك بنێو ئاسوودە بە، دڵنیابە گەلە نەبەرەکەت نەمردووەو نامرێ، چونکە تازە ئەو ڕۆژانە تێپەڕی کە گەلان بمرێنرێن، گەلەکەی تۆش زۆری نەماوە ئەو ئاواتە پیرۆزانەی کە ساڵەهای ساڵ بوو ئاواتت بۆ ئەخواست هەمووی بێتەدی.

ئەو سەردەمەی کە ئاڵای ئازادیو کامەرانی هەڵ ئەکرێ، بڕوام وایە ئەو کاتە لاوە دڵسۆزەکان تۆیان لەیاد ناچێو پەیکەرێکت لەسەر گردەکەی مامەیارە بۆ دروست ئەکەن. ئەو هەڵبەستە بەرزەی نەورۆزیشت کە بووە بە مارسلیزی کورد لەسەر پارچە مەرمەڕێکی بەرز لە داوێنی پەیکەرەکەتەوە بنووسرێ، تاکو سەیارنکەرانی ئازاد بووی کارێزی وەستا شەریفو گردەکەی مامەیارە هەمیشە یادت بکەنەوە.

(٢)

بەشی شیعری وەسف

(نیگاو سروشتو جوانی)

ئەم بەشە، لە هەڵبەستەکانی پیرەمێردا زۆر بەرزە. پیرەمێرد خۆی لەخۆیا دڵتەڕ بووەو خەیاڵێکی ناسکو هەستێکی بەرزی هەبووە، دەستەڵاتێکی بێ پایانیشی بووە لەوەدا کە بە شێوەیەکی هونەرمەندانە باسی جوانی سروشتو دیمەنە دڵفڕێنەکانی کوردستان بکات، بە چیاو دۆڵو چڕو چغوردو رووبارو بەفراوو بەهارو گوڵو مێرگغوزاریەوە. دەسەڵاتێکی بەرزی وای بووە کە لە هەر چوار وەرزەکەدا ئەو دیمەنانە بخاتە ناو چوارچێوەیەکی رەنگینی هونەرمەندانەوەو لەو شێوەو دیمەنانەوە وەری بگێڕێتە سەر وشەی پڕ سۆزو ئاهەنگو کاریگەر.

لەم بەشەدا، لە شاعیرانی کورد هەر مەگەر مەولەویو مامۆستا گۆران توانیویانە شان لە شانی بدەن هەرچەند هەر یەکەیان شێوەو رێگەیەکی تایبەتی خۆی بووەو مۆسیقایەکی جیاوازی هەبووە. پیرەمێرد وەکو وێنەگرێکی بێ وێنەی هەستو هۆش بەرزی هونەرمەند، شاپەڕی خەیاڵی ناسکی لێ خستۆتە کارو بە هەستێکی گەرمو گوڕەوە دیمەنە جوانەکانی دواوانی زەڵمو تانجەرۆ، تاڤگە دڵگیرەکەی سەرچاوەی زەڵم، شاخی گۆیژەو بەرانان، سەهۆڵو بەستەڵەکەکانی سەر چیای عومەر گدرون (پیرەمەگروون)و هەورامان، تافە تافی ئاوی هەزاراکانیانی گمۆ. کە باسی کوێستانەکانی کوردستانت بۆ ئەکات، لەگەڵ وشەکانیا تەزوویەکی ساردت بەلەشا دێت، ئەڵێی دەمو دەست وای بە چیاو کوێستانە بەفرینەکانەوە، بە بەردەمتا بەفراوان بەسەر چوزەرەی رێواسدا هاژەی دێ، کە باسی دواوانو زەڵمو تانجەرۆت بۆ ئەکا، دەمو دەس هاڕەی ئاوو کناچەی پۆڕی گوێ چەمو چغوردەکانی دەوری سۆیلەمێشو قوماشت ئەدا ئەگوێدا،

یاخود کە باسی رابردووی جارانی کوردستان و کۆچ و باری کۆچەرانت بۆ ئەکا، ئیتر بە ئاسمانێکی رۆمانتیکیدا لەگەڵ پیرەمێردا ئەفڕێ بۆ لاپاڵەکان، بۆ ئەو چیایانەی کە تیشکی زێڕینی خۆرەتاو ئەیدا لە بەفری خاڵخاڵاوی سەر لوتکەکانی، لەگەڵیا ئەدەی لە شەقەی باڵ و ئەگەیتە پێدەشتەکانی شارەزوور، بۆ ئەو مێرگ و مێرغوزارانەی کە جاران جافە کۆچەریەکان ئەیانکرد بە هەوارگەی خۆیان، تاك و تەرا رەشماڵان دوکەڵیان لێ بەرز ئەبۆوە، لە دوورەوە دەنگی هاژەی مەشکە دۆ دێ کە کەنشکە جافەکان لەبەر چیغی ژێر دەوارەکەیانا ئەیژەنێت. رەشماڵ لە دوورەوە لە ناو رەشە گیادا، دەورو پشتی هەمووی بە چیغی ئەسمەرپێچ کە بە پەنجەی کەنیشکە جاف بەنی بۆ رەنگاو رەنگ کراوە و نەیجوولی گوێ چەمی بۆ کراوە بە قامیش و چنراوە و هەڵپێچراوە، دەنگی کارو بەرخ لەناو کۆزو بەرمالانا تێکەڵ بووە بە کوڕەی ماینی کەحیلە و حیلە و جوانوو، لە دووریشەوە هەرزەکاری جافی سمێڵ قەوی بە خۆی و گالۆکیەوە بە بانگی گوڵبانگ لەگەڵ کەنیشکی یاڵە و یالا بالۆرە ئەکا و حۆیلانێیەتی، عیوەی شوانی لاپاڵ لەگەڵ دەنگی شمشاڵی ناوڕان، بەسۆزی خاڵەی رێبوارەوە، هۆرەی گەرمی دەزگیراندارو خرنگەی بازنگی دەستی کیژۆڵەی گوێ چەم و روباران، ئەمانە هەمووی لەگەڵ جوانی دیمەنی کردگارا یەکیان گرتووە و بە هەمووان دیمەنی جوانی کوردستانیان پێك هێناوە. پیرەمێردیش بەرامبەریان وەکو پیرێکی نوورانی، بەخۆی ریشە سپیەکەیەوە، بە خۆی و بۆرە گالۆکیەوە، خۆی ئاسایی بەرامبەر بەو دیمەنە جوانانە شانی داداوە و لە خۆشیدا مەست بووە، دانە دانە فرمێسکی شادمانی، فرمێسکی خۆشی و پڕ لە ئاوات بە دواڕۆژی ولاتەکەی هۆن هۆن بەسەر ریشە سپیەکەیدا ئەتکێتە خوارەوە و ئەڕژێتە بن ئەو گوڵاڵەی ناو چەمەنی کە شانی تیا داداوە...

ئەم هەڵبەستەی خوارەوە یەکێکە لەو هەڵبەستانەی کە لە ساڵی ١٩٤٤ بە یادی (جاف)ەوە وتوویەتی، ئەو جافانەی کە جاران سەرکردەکانیان سەرکردەیەکی تەواو و پیاو بوون و وەکو خاڵە ئەڵێ ئێستا لە جیاتی ئەوان شوێن هەواریان بۆتە قومارخانە:

کزەی دەروون

دواوانەکەی شوێن ماڵە گەورە

سەرەو خوار ئەڕۆی بە پێچ و دەورە

تۆ بە روناکی وێنەی بلوری

ئاوی زیندەگی گشت شارەزووری

ئەنالم ئەڵێم: تۆ وەك ئاوێنەی

بۆ شوێن دەستکردی کردگار وێنەی

بۆچ پێم نانوێنی وێنەی فۆتۆغراف

وێنەی شیرینی نازدارانی جاف

نموونەی دەستی پەروەردگار بوون

بەدەوری تۆدا گوڵی بەهار بوون

بەشەدەی لارو کراسی کەتان

وەك مانگ (کەتان)ی[٧٦] چەرگیان ئەسووتان

وەك مانگ بە شەدەی تاریکی دەیجوور

بورجی رەشماڵیان پڕ ئەکرد لە نوور

شەوێ مانگە شەو ئاوایی خەوتن

لەدوای سرەوتن کاتێ تێکەوتن

ئەو لەش و لارە بە شڵپەی مەلە

دڵی دڵداریان ئەخستە پەلە

ئای بۆ (پەری خان)[٧٧] نازداری جافان

ئاهووی زەرِباهووی عەنبەر کلافان

ماڵە بەگزادەو سیرەی سەماوەر

---

[٧٦] کەتان: جۆرە گوڵێکی زۆر جوانە کە لە بەهاراندا لە دەشت ئەڕوێ، ئەڵێن کە تیشکی مانگە شەو ئەدا لەو گوڵە ئیتر گەڵاکانی هەڵئەوەرێ پەرەمێرد دڵی خۆی شوبهاندووە بەو گوڵە کە بە دیمەنی مانگ رووخاران لەت و پەت ئەبێ.

[٧٧] پەری خان– کچی مەحمود پاشای جاف بووە.

رووی ئەو روبارەی وا ئەگرتە بەر
دەنگی نەکیساو بەزمی خوسرەوی
لای مەحمود پاشا ئەکەوتە نەوی
ئاوازی سەقرو بازو باڵەبان
حیلەی ماینی جنسی کەحیلان
ئەمانە هەمووی خوا دابووی بە جاف
حوکمدارێك بوون بێ لاف و گەزاف
لەم دواییەدا خۆ (ناهیدە خان)[٧٨]
شا خانمێك بوو بەلاو دیوەخان
شوێنی دوو (پاشا)ی[٧٩] پڕ کردبۆوە
گرەوی لە روحی چەرخ بردبۆوە
توخوا ئاوەکەی بۆن گوڵاوەکە
بۆ سەرچاوەکە کەمێ لاوەکە
بڕوانم ئاخۆ جامی فۆتۆگراف
نیشانم نادات شێوەی ئێلی جاف
نەء!! ئەو دەبدەبەو سەر ئەو سەر ئاوە
ئێستا ئەفسانەو نەخشی سەر ئاوە
ئەم دڕك و داڵەو ئەم قەل و داڵە
ماونەوە لەشوێن ئەو گەورە ماڵە
ئازداران بوونە ماسی دواوان
بە بۆمبای راوکەر کەوتنە سەر ئاوان
لە تاوەی جەوری چەرخی چەپگەردا
ئەوان ئەسووتێن منیش لە هەردا
وێڵ و ئاوارەی ئێلی مورادیم

---

[٧٨] ناهیدە خان: ژنی عەلی بەگی مەحمود پاشای جاف و دایکی حەسەن بەگی جافە.
[٧٩] نیازی لەو دوو پاشایە مەحمود پاشا و وەسمان پاشای جافە.

نزیك له مەرگم دووریش لە شادیم
بۆ بازی موراد هەر (قەیسەر قوومە)[٨٠]
بەختم شوومەو باز کەوتە وەیشوومە
من بۆ ئێڵ ئەگریم ماتو دڵ خەستە
رستی خێوەتی بەگزادە (ریستە)[٨١]
لەشوێن سەر مەلاو الله اکبر
(کاری)[٨٢] کار ئەکاو (ستریت بە جۆکەر)[٨٣]
ئێستاکە رێی کۆچ گوشادەو ئاسان
کوا سەرئێڵ کۆچی لێخوڕی بۆ کوێستان

پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەی پێشووی بە یادی جافەکانەوە وتووە، یاخود بە شێوەیەکی تر بڵێین بە یادی بەگزادەی جافەوە وتوویەتی چونکە هەموو تیرەی جاف بەو شێوەیە رای نەبواردووە کە پیرەمێرد لێرەدا لێی دواوە...

پیرەمێرد لەپێشدا لە دواوانەوە دەستی پێ کردووە، ئەو شوێنەی کە زەڵمو تانجەرۆ لەوێدا هەردووکیان دەست لەملانی یەکتر ئەبن بە چەشنی دوو دڵدار... زەڵم لەسەردا بەگوڕو تەوژمو سەرەڕۆیی وەکو دڵدارێکی دوور لەیارو ژەمەن بوردە، پاش ئەوەی بە تەوژم لە سەرچاوەوە سەری خۆی داوە لە تاشو هەڵەت بۆ ئەوەی بە گورجی بە خۆشەویستەکەی بگات، تانجەرۆش لەسەرخۆو هێمن وەکو دۆستێکی مەنگی دەستەمۆ بەئاسانی خۆی ئەدا بە دەستەوە، هەردوکیان وەکو جووتەی دڵدار ئەئاڵێنە یەکتری.

پیرەمێرد بەرامبەر بەم دیمەنە دڵداریە راوەستێو فرمێسکی شادمانی ئەرێژێت، ئینجا وردە وردەو لەسەرخۆ لەگەڵ پێچی زەڵمدا سەرەو ژوور ئەبێتەوە بۆ ئەو دەشتاییو مێرگانەی کە جاران رێی کۆچەرانی جاف بوون، ئەو جافانەی کە بەری ئەو دەشتو گوێ ئاوەیان دائەپۆشیو لەبەر رەشماڵ هەمووی رەشی ئەکردەوە، هەر خێڵەی لە شوێنێکدا هەواریان ئەبەست، ئێواران ئەبوو بە هەرا،

---

[٨٠] قەیسەر قوو: جۆرە بانگەوازێکە لە کاتی خۆیدا لە راودا بۆ بانگ کردنی باز بەکار ئەهێنرا.
[٨١] ریست: ئەو پارەیەیە کە قومارچی لەبەر دەمی خۆیدا لەکاتی یاریکردندا دایئەنێ.
[٨٢] و [٨٣] هەردووکیان دوو ئیستلاحی قومارن لە یاری پۆکەردا.

کوڕگەلی خێڵ هەموو گرد ئەبوونەوەو دەستیان ئەکرد بە دەمەتەقێو گۆرانی وتن، کە شەو دائەهاتو تاریك ئەبوو لە هەموو لایەکەوە روناکی ئاگری بەر رەشمالان بەرز ئەبۆوە، کە وەختی خەوتن ئەهاتو دنیا ئارامی ئەگرت، ورتە لە زیندەوەر ئەبڕا، جاروبار نەبێ کە پرخەی مەڕو بزنێك یا چتیرە نێرییکی پیر ئەهات ئیتر ناو خێڵ ورتەی لێ ئەبڕا، هاژەی روبارو شڵپەی شەپۆلی جۆگەی تیژڕەو ئەو کاتە دەنگیان لێ بەرز ئەکردەوە، بەستەی دڵداریان بۆ جووتەی دەست لەمل کەران ئەوت، لەشو لاری شۆخو جوانەکان بەپیر ئاوازو شڵپەی رووبارو شەپۆلەکانەوە ئەچوونو تێئەکەوتنو دەستیان ئەکرد بە مەلە کردن، بە وێنەی دانسی پەریان ئەو لەشو لارانەیان لەناو ئاوا ئەهاتو ئەچوو، ئاوی ئەو چەمە بە بۆنی خۆشی ئەو ناسكو نازدارانەی کە ملوانکەی سملێو مێخەك بەنگیان لەملا بوو ئەبوو بە گولاوو سەرەو خوار ئەبۆوە.

ئینجا پیرەمێرد روو ئەکاتە ئەو رووبارەو لێی ئەپاڕێتەوە ئەڵێ: توخوا چۆن جامی فۆتۆغراف ئەتوانێ شێوەکەی خۆی جارێکی تر دەربخاتەوە، تۆش پیاوی چابە کەمێك لەو شێوەو دیمەنەی جارانمان پێ نیشان بدەو نەختێك لە بۆنی ئەو گولاوە خۆشەی جاران بدەرەوە بە لووتماناو بەو دیمەنە جوانانەی جاران نەختێ ژەنگی خەمو خەفەتی دڵمان رامالە.. بەلام بێ سوود بوو!! ئینجا پیرەمێرد لە داخا دەستێك ئەدا بەدەستاو هەناسەیەکی سارد هەڵئەکێشێو ئەڵێ: ئەفسووس!! تازە ئەو رۆژانەی جارانو ئەو دەبدەبەیەی جاران رۆیشتنو ناگەڕێنەوە!!

خەوێك بوو رۆیشت بەسەرچوو، ئێستا لەجیاتی ئەو بەزمو رابواردنە سادەو پاكو بێگەردەی جاران، بەزمو رابواردن هەمووی هاتۆتە سەر قومارو لەجیاتی کۆڕی نوێژ، کۆڕی قومار پۆکەر بۆتە سوارەی مەیدان!! ئینجا پیرەمێرد بە دڵێکی غەمگینەوە گالۆکەکەی با ئەداو سەرەو ژوور مل ئەنێ، لە دوورەوە گوێی لە کناچەی پۆڕەکەی دەوری زەردیان ئەبێو ئەیخاتە سەر سەودایەکی نوێ، ماوەیەك بوو وێڵو ئاوارە بوو بەدوای ئەو پۆڕەدا کە بەڵکو بە بینینی مژدەیەکی خۆشی لێ وەرگرێ، بەم هەڵبەستەی خوارەوە سکالای لەگەڵ ئەو پۆڕەدا ئەکات:

یادی نازدارانی جاف

پۆرە جوانەکەی دەوری زەردیان
ئای بۆ کناچەت دەمی بەر بەیان
کاتێ سپێدەی سەحەر دەرکەوێ
پێشخانەی شەفەق لە کەژ سەرکەوێ
دەمی بێداری کە دەستی مریەم
قۆناغەی عیسا ئەشوا لەسەر چەم
ئاوی زیندەگی دێتە زەمزەمە
ئەبێ بە زەمزەم ئاوی ئەو چەمە
زەڵم و تانجەرۆ دەست لەملان بن
سەرپۆپەی گوڵان جێی بولبولان بن
دەنگی کناچەی بەرزو سەر ئازاد
دەنگ بداتەوە وەك دەنگی صیّاد
لە کەناری زەڵم، ئەو سەوزە گیایە
تۆوی کەنیشکی جافی تێدایە
تۆ بە کناچەو لەنجەو لارەوە
من بە چاوێکی فرمێسك بارەوە
بەرامبەر بە یەك هەردوو بناڵێن
هەردوکمان وەك یەك بۆ یار عەوداڵێن
شێوەی ئەو سنگە جەودانەی سەد تەرز
لە سینەی مندا شیوەن بکا بەرز
گوێم لە دەنگت بێ بەیادی جاران
کوا ماڵە گەورەو پۆلی نازداران
منیش بە فەردی مەولەویەوە
بە هۆرەی گولبانگ[٨٤] پەهلەویەوە

---

[٨٤] هۆرەی گولبانگ: یەعنی هۆرەی بەرز، هەروەها گولبانگ بە خوێندنی بولبولیش ئەڵێن کە گوایە بانگ ئەکاتە گوڵ.

(بە شینی تیپی نازدارانی جاف
دووکەڵی ئاهم پڕکا سەمای ساف
وەك چەهرەی خەیاڵ روخسارەکەی خۆی
لە پەردەی دڵەی پڕ لە ئاخ و ئۆی[٨٥]
پرشەی رووی دەرکەوت شای سوسەن خاڵان
کەم کەم لە گۆشەی لایَ سیامالاْن)
لە تویَی تاریکی شەدەی بێگەردا
وەك ئاوی حەیات شەپۆلی ئەدا
ئێستا لە شوێنی ئەو عیشوەو نازە
بایەقوش لەگەڵ تۆدا هاوڕازە
ئێلی جاف رێگای کوردستانیان نیە
نازانم فەلەك مەیلی بە چیە؟!
ئومێدم وایە هەر بەم زووانە
ئێلات بچنەوە بۆ ئەو کوێستانە[٨٦]
وەلی دێوانە ویستی لە یەزدان
کە رێی شەم نەبێ بچێت بۆ کوێستان
ئەوسایە دوعای ئەو گیرا ببوو
ئیستا بازاڕی وەلی بەسەرچوو
جێنشینی ئەو منم ئەمەوێ
ئێل بۆ هەوارگەی کوێستان سەرکەوێ

[٨٥] ئەو سێ دێڕەی کە بە کەوانە نیشان کراوە ئەوەو لەوە بەدواوە هی مەولەویەو پیرەمێرد لەگەڵ ئەو هەڵبەستەی خۆیدا تێهەڵکێشی کردووە.
[٨٦] جاران ئێلاتی کۆچەری بەئارەزوی خۆی گەرمیان و کوێستانی ئەکردو هیچ سنورێکیان بۆ نەبوو، لەزستاندا ئەچوونە ئەو دەشتی گەرمیانە هەتاکو سەرماو تۆفی زستان بەسەر ئەچوو. ئەوسا لە بەهار بەدواوە رووەو کوێستانەکان سەر ئەکەوتن و ئەو مەڕو ئاژەڵانەی کە هەیانبوو لە مێرگ و مێرغوزاری کوێستانەکاندا ئەیان لەوەڕان، بەلاْم لەم دواییەدا کە سنووری ئێران و عێراق تێکچووە ئیتر لە ئێران پووشانەیان لەو ئێلاتە سەندەوە و تەنگیان پێ هەڵچنیون و رێگەی کوێستانیان لێ گرتوون.

پیرەمێرد لەو هەڵبەستەدا، رووی دەمی ئەکاتە پۆڕەکەی زەردیان و لێی ئەپرسێ:

وا دیارە تۆش بەدوای خۆشەویستەکەتا وێڵی، پۆڕ کە ئەخوێنێ ئەڵێ: کناچە، کناچە، کناچە... کناچەش بە شێوەی هەورامی یەعنی کچ، پیرەمێرد لێرەدا بەو پۆڕە ئەڵێ: وا دیارە تۆش بۆ ئەو کچە شۆخ و شەنگانەی جاران ئەخوێنی کە بەو ناوەدا سەرەو خوارو سەرەو ژووریان ئەکرد بۆ گەرمیان و کوێستان؟ کەواتە من و تۆ هەردوکمان هاودەردین، بەڵام تۆ وەکو من نیت، تۆ دەنگت زۆر بەرزو بەسۆزە، مەترسە هیچ ترسی راوچیت نەبێ، پڕ بەدەم تێ چڕیکێنەو بانگەوازت بەرز کەرەوە، منیش لەگەڵ ئەو چریکەو بانگەوازەی تۆدا بە هۆرەیەکی بەرزو بەسۆز شیوەن بۆ ئەو نازدارە لەدەست چووانە ئەکەم.

ئینجا پیرەمێرد لەپاش دەشتاییەکی دەوری زەردیان، دوای ئەوەی کە کناچەی پۆڕ دایی نادا، چونکە پۆڕ لەتاو دەردی خۆی توانای ئەوەی نەبوو وەڵامی پیرەمێرد بداتەوە، هەروەها ترسی راوچیشی هەبوو، لەبەر ئەوە وەڵامێکی ئەوتۆی بە ئارەزووی پیرەمێردی نەدایەوە، تەنها هەر خەریکی کناچەی خۆی بووو بە دوویا وێڵ بوو. لەبەر ئەوە وردە وردە پێ هەڵئەگرێ و مل ئەنێ بۆ لای هەورامانەوە، لەپاش ماندوو بوون و چنگە کرێیەکی زۆر خۆی ئەگەیەنێتە داوێنی قەڵبەزەو تاڤگەکەی زەڵم، لەوێدا پاش ئەوەی بە شنەی فێنکی تاڤگەکە، بە رشینەی تۆزی ئەو ئاوە ساردە دڵە لە کوڵەکەی دائەمرکێتەوەو پشوویەك ئەداو ماندوێتی دەرئەچێت. ئەوسا گاڵۆکەکەی دەستی بەرز ئەکاتەوەو روو ئەکاتە سەرچاوەی تاڤگەکەو لە پەنا ئەو تاشە بەردو تاوێرانەی کە ئەو تاڤگەیە بەسەریا تیژڕەو ئەڕوا ئەڵێ:

تاڤگەی زاڵم زەڵم، تاڤگەی زاڵم زەڵم
گریەی چاوی چەرخ پڕ لە ناڵەو تەم
زادەی جەرگی کێو، موجودی عدم
دێوانە ئاسا شەیدای روو لە چەم
سەر لە بەرد ئەدەی تۆش بە سەودای شەم[٨٧]
سرەوتت نیە لەناڵە یەك دەم

---

[٨٧] شەم کورتەی ناوی (شەمس)ەیە کە خۆشەویستەکەی وەلی دێوانە بووە.

لەو کێوە بەرزە ئەکەویە خوارێ

ریزە مرواریت لەدەم ئەبارێ

دیارە عاشقی وا ناڵە کاری

سەحرا نەوەردی پەی جۆیی یاری

پەروانە بەسۆز خۆی دەسووتێنێ

ئاوی ساردی تۆ جیهان ئەژێنێ

ئەم سەر لەبەردو ئەم هەڵپژانەت

(یاهو یا من هو)ی قودسی تەرانەت

بۆ زیندەگانی شارەزوورمانە

ئاخ میللەتەکەت قەدر نەزانە

باخ و بێستانت لەبەرا ناکەن

تا بەو سایەوە وڵات ئاواکەن

ئەگەر گشت کێڵگەی داچێنرێ دەلێن[٨٨]

فیرعەونی[٨٩] خاکی میسری پێ ئەڵێن

ئەگەر شارەزوور پیت و ئاوابێ

رۆژی شەطی[٩٠] میسر ئەبێ ئاوابێ

---

[٨٨] دەلێن جۆگە ئاوێکی بەناوبانگە لە شارەزوورا کە برنج و کشتوکاڵێکی زۆری لەبەرا ئەکرێ.

[٨٩] فیرعەونی خاکی میسر- پیرەمێرد نیازی ئەوەیە کە ئاوی دەلێن بەقەد فیرعەون دەسەڵاتی ئەبوو.

[٩٠] شەطی میسر- نیازی لە رووباری نیلە.

خۆرنەوەزانی شای خان ئەحمەد خان[٩١]
بوبوە نموونەی ئیرەمی جیهان
ئێستا ئەو شوێنە کەوا وێرانە
بۆ چاوی هیوام بووە بە تانە

دووبارە- تاڤگەی زەڵم

ئاوە جوانەکەی سەرچاوەکەی زەڵم
بۆچ بەهار لێڵی و پایزان پڕ تەم[٩٢]
ئەڵێی سەرچاوەی بەختی کوردانی
لەسەردا ساردو سەر لە ئاسمانی
زۆری پێ ناچێ ئەکەویە زەوی
وەك فرمێسکی چاو بڵاوو نەوی

---

[٩١] خان ئەحمەد خان حوکمدارێکی بەناوبانگ بووە لە شارەزووراتەئریخی راشد لە دەربارەی خان ئەحمەد خانەوە بەم جۆرەی خوارەوەی باس کردووە:
وەختێك کە سوڵتان مورادی چوارەم چوونە سەر بەغداد، لە پێشدا لەشکردەکەی لە شارەزوورا هەڵنەدا، حوکمداری ئەو سەردەمەی شارەزوور کە خان ئەحمەد خان بووە پەلاماری ئەو لەشکرەی سوڵتان مورادی داوەو رای فڕاندووەو تاڵانی کردووە، خان ئەحمەد خان لە ئەنجامی ئەوەدا بارگەکەی صەدری ئەعظمی دەست ئەکەوێ:

خان ئەکراد یەعنی خان ئەحمەد	ساڵ (بخت)[١] ئامەد ئەزعدم بیرون
ساڵ (کج بخت)[٢] یافت حکمو جلوس	در (غلط)[٣] گشت واڵەو مەجنون
باز صبح بیافت ئەندر (غم)[٤]	یافت حکمی زبیشتر ئەفزون
ساڵ (غمها) هزیمتش دادند	رفت بیرون ئەزین زەمانەی دوون

١- بخت- بە حیسابی ئەبجەد ئەکاتە (١٠٠٢) کۆچی کە ئەمە مێژووی هاتنە دنیای خان ئەحمەد خانە.
٢- کج بخت- بە حیسابی ئەبجەد ئەکاتە (١٠٢٥) کۆچی کە ساڵی چوونە سەر تەختی خان ئەحمەد خانە.
٣- غلط- بە حیسابی ئەبجەد ئەکاتە (١٠٣٩) کۆچی کە ساڵی لەسەر تەخت لابردنی خان ئەحمەد خانە.
٤- غمها- بە حیسابی ئەبجەد ئەکاتە (١٠٤٦) کۆچی کە ساڵی مردنی خان ئەحمەد خان بووە.
هەروەها دەربارەی خان ئەحمەد خان، زینووری کە شاعیرێکی کوردە بەشێوەی هەورامی باسی بەسەرهاتو حوکمداری خان ئەحمەد خانی کردووە، پیرەمێردیش ئەو هەڵبەستەی گۆڕیوەتە سەر شێوەی سلێمانی و لە کاتی خۆیدا لە رۆژنامەیەکدا بڵاوی کردۆتەوە.

[٩٢] پیرەمێرد لە هەندێ شوێندا ئەو دێڕەی بەمجۆرەی خوارەوە وتووە:

ئاوە جوانەکەی سەرچاوەکەی زەڵم	بۆ گەڵا رێزان سەر بەتەمو هەڵم

ویڵو عەودالّی ڕێی چغوردو[٩٣] هەرد
بە قەڵبەزەوە سەر ئەدەی لە بەرد
یکدگیر ئەبێ لەگەڵ تانجەرۆ
بە عەشقی سیروان ویڵو ڕەنجەڕۆ
لە دواواندا کە یەك ئەکەوی
وەك دوو مەصرعی فەردی مەولەوی
سیروانی ئەو چەم تانجەرۆی ئەم چەم
بدەن وەهەمدا ئەم چەم تا ئەو چەم
سەر بنێرەوە بە لەو خاکا
بگری لە بارگەی سەلمانی پاکا
بڵێ: بەقوربان، تۆ ناوت پاکە
بمناخەرە ڕێی یەکێتیو چاکە
تۆ خۆت ئەزانی ئەو عەردە دێمە
کە پاراو ئەبێ بە ئاوی ئێمە
کەوابێ گوڵو نێرگز پێکەوە
با شادبن بە دڵی ڕێكو پێکەوە

پیرەمێرد لەو هەڵبەستەی سەرەوەدا، هاوار ئەباتە بەر سەلمانی پاك، کە لەسەر ئاوی دیالەیە لە نزیك شاری بەغدا، ئاوی دیالە بەشی زۆری لە ئاوی زەڵمو تانجەرۆو سیروان پێك دێ، پیرەمێرد لێرەدا بەئاوی ڕوباری دیالە ئەڵێ: تۆ خۆت ئاگاداری کە ئەو دەشتە چۆڵو لماویەی خوار وڵاتی ئێمە بە ئاوی ئێرە پاراو ئەبێو کشتوکاڵی لەبەرا ئەکەن، کەواتە هەردووکمان لە پیتو بەرەکەتی ئەو ناوچانەدا برا بەشین، ئیتر بۆچی ئەبێ ئێمە لە مافی خۆمان بێ بەش بکرێین؟؟
بەڵکو ڕاست ئەوەیە کە هەردولامان پێکەوە وەکو برا بە خۆشیو شادیو ئاسوودەییو بە ئاشتی لەم وڵاتەدا پێکەوە بژین.

---

[٩٣] چغورد– شوێنێ کە قامیشەڵانو چڕبێ لەناو چەما پێی ئەڵێن چغورد.

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی لە ڕۆژێکی مانگی نیساندا وتووە لە ساڵی ١٩٣٢دا. دەمەدەمی بەیانی بووە کە لەخەو هەستاوەو لە پەنجەرەی ژوورەکەیەوە ڕوانیویەتی ئەوا بەفر دارو بەردی داپۆشیوەو هەمووی سپی ئەکاتەوە:

کوردی ڕەوان

سبەینێ بوو، لەخەو هەستام کە ڕوانیم بەفرە باریوە
سلێمانی ئەڵێی بەڵقیسە، تارای زیوی پۆشیوە
دەمێك بوو چاوەڕێی بەفرێکی وابووم مژدەبێ باری
سەرم بەفرەو کەچی هێشتا شەڕە تۆپەڵمە بۆ یاری
لە بیرمە شێرە بەفرینەم ئەکرد، سواری ئەبووم بێ زین
نسێ بوو جێگەکەی ئەیبەست، ئەما تاکو دەمی هاوین
بە بەرگی سپیەوە چەند شۆخە شاخی گۆیژە بیبینە
لە ڕەنگی ئاسمان دولبەر ترە، ئەو سپیە ئەم شینە
ئەڵێن بەرگی فریشتەی ئاسمانیش سپیە وەك بەفرە
فریشتەی ئێمە بالایە، بەلام ئاخ بۆچ ئەخۆین تەفرە؟!
هەموو پێچە کلوری بەفرێك فریشتەی خوای لەگەڵدایە
فریشتە کەوتە ناومان، بۆیە وا ئاشووب و هەلایە
ئەوا ساماڵی کرد، ڕۆژ کەوتە سەرشاخی گڵەزەردە
بەسەر ئەو بەفرەدا تیشکی هەتاو ئەڵماسی خواکردە
بەسەر گۆنای سپیدا خشڵی زێڕینە بریسکەی دێ
پەری سەر کێوی قافیش هێندە پرچی زەردی خۆی لێ دێ
لەسەر سەربان بەفر توێژاڵی بەست، وێنەی چوڕی شیرە
قەتارەی سەر لق و پۆپی درەختان چەند دڵگیرە
چلوورەی گوێسوانە، پلپلەی زیوی کچە کوردە
سەهۆڵ ئاوێنەیە، لێکدانەوەی ئەم دوو شتە وردە
کە پیرێژن سەرو پۆیلەی بەشینی چلە تێك ئالا
بەهاریەت، داری پیر ئەژێتەوە دێتە قەدو بالا

بەڕاستی ئەگەر شتێك ببوایە لەجیاتی پێنووس هەستو هۆشی پیرەمێرد وێنەی ئەو دیمەنە جوانەی ئەو بەفربارینەی بگرتایە، یاخود شاپەڕی وێنەگرێك کە وەکو پیرەمێرد هەستو هۆشی بەرامبەر بەو دیمەنە جوانە دەر بخستایە، بەفربارین بەو هەموو جوانیەی، هەر بەشێکیش لە دیمەنی ئەو بەفر بارینە دەسەڵاتو توانای ئەوەی ببوایە کە هەر بەشەیان بەشوێنی خۆیەوە باسی جوانی خۆی بکاتو بەتانو پۆی خۆیدا بێتە خوارەوە، قەت بڕوا ناکەم بەهیچ جۆرێك توانای ئەوەی ببوایە کە لەم وەسفەی پیرەمێرد جوانترو بەرزتر دەربخات، بەڕاستی وردەکاریو هەستو هۆشی هەر ئەوەندە بەرزو ناسك ئەبێو گومان نابەم دەسەڵاتی شاعیرە بەرزەکانی بێگانە لە وەسفی دیمەنێکی وادا لە دەسەڵاتی پیرەمێرد زۆرتر بێ.

ناوقەدی چلەی زستان پچڕا

لەساڵی ١٩٤١دا ئەم هەڵبەستە لەکاتی خۆیدا پیرەمێرد بەناوی (زەردیانی)یەوە بڵاوی کردۆتەوە

ناوقەدی چلە زستانمان پچڕا
ئەمڕۆ پشکۆکەی هەوامان گڕا
هەوا بەتینی ئەو تەشقی شکا
پەنجەی لەگۆ چوو پێکەوە لکا
بەفری سەرچاوەی زەڵم توایەوە
هەتاو کەوتە تین ڕۆژ گەڕایەوە
لەوبەرمانەوە، لە نێرگزەجاڕ
نێرگز بە بۆنی خۆشی کەوتە جاڕ
بەو چاوە جوانەی وەك دیدە مەستان
ئاگری خستە ناوجەرگی زستان
شێوەی شیرینی نێرگز لەو ڕێیە
ئەفسونی شێوەی شیرینی پێیە
کە ئەڵێن نێرگز ئەڵێ کێ؟؟ ئەو کەس
گۆشەی چاکی دڵ بەرنەدا لەدەس

راستەوە بوونە بەو چاوە جوانە
بە دوولا نەشئەی بۆ دڵو گیانە

ساڵێکیان دوای ئەوەی کە چلەی زستان بەسەرئەچێو بەهار خەریك ئەبێ نزیك بێتەوە، لەناوەختا سەرمایەك پەیدا ئەبێو ئەیکا بە وەیشوومەو بەفربارین، ئەو سەرماو سۆڵەو بەفرە، چونکە وەختی بەسەر چووبوو دارو درەخت هەمووی گۆپکەی کردبوو، ئەو سەرماو بەفرە ئەو گۆپکەو چرۆیانە کز ئەکا.
پیرەمێرد لە ١٨ی مارتی ساڵی ١٩٤٣دا بە بۆنەی بەفر بارینێکی ناوەختی واوە ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە:

بەفری بەهار

بەفری رووسپی بە دەمەو بەهار
سەری دایەوە سەری پێ بوو هار
ئاوەدانیو چۆڵ هەروەك پەموانە
لە لۆکەی بەفرا تێکرا پەنهانە
دڵ ساردو روو رەش بێ بەزەییە
روو سپیەتیەکەی ناوی تورکیە
وەك گەنمە شامی برێشکەی سەر ساج
سپی هەڵگەڕا هەژار بێ عیلاج
کلکە خاکەناز لە سەرما سووتا
گوێسەوانەکانمان بە زوقم رووخا
گۆپکەی درەختی نازداری ترسان
پەلکی وەنەوشەی سیس کرد چروسان
ئەو چاوە جوانەی نێرگزی کوێر کرد
بەستەڵەك دەستی (خانمەڵی)[٩٤]ی لێبرد

---

[٩٤] خانمەڵی: جۆرە گوڵێکە لە بەهارانا لە سەرەتاوە سەوز ئەبێت.

پیرێژن ئەڵێ: بەفر ئارد بووە
قەدریان نەگرتووە لە کیسیان چووە
چی دەبوو بەفر شەکر بوایە
سەرمایە[٩٥] ئەبوو بۆ ئەم سەرمایە
هاتوە خۆی پیشان هەڵەکوك ئەدا
جاڕی ریسوایی کۆکە کۆك ئەدا

پاش ئەوەی سەرماو سۆڵەی زستان بەسەر ئەچێ و بەفر سەر شاخەکان ئەتوێتەوە، تەنها لوتکە چیا بەرزەکان نەبێ، گژو گیاو گوڵ چوزەرە ئەکات، دارو درەخت گوێکە ئەکاو ئەبووژێتەوە، ئینجا پیرەمێردیش پێ ئەنێتە وەرزی بەهارەوە. بەهار بە هەموو دیمەنە جوانەکانیەوە، بە نەورۆزو سەیرانیەوە، بە گوڵ و گوڵزاریەوە، بە بولبول و مەلی ناو میرگ و مێرغوزاریەوە، بۆ ئەمانە هەمووی پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی لە مانگی مارتی ساڵی ١٩٣٢دا وتووە:

رۆژی تازە

رۆژی تازەی ساڵی تازەی ئێمە هات
رۆژهەڵات، رۆژی هەڵات سەرما هەڵات
بای بەهار هات خاکی زیندوو کردەوە
بۆیە نێرگز چاوی مەستی کردەوە
نەوجەوانی هات و پیری بردەوە
تیشکی رۆژ دەرکەوت تەمی لابردەوە
هەردە سەوزو مۆرە وێنەی بەرگی بووك
شایی دەنوێنێ چراخانی گلۆوك
شەونمی ناو لانە بادەی بولبولە
بەو مەیە سەرخۆشە وا شەیدای گوڵە

[٩٥] سەرمایەی یەکەم یەعنی ئەبوو بە دەستمایە.

چونکه خۆش ئاواته هەم ئاواتەخواز
زۆر بەسۆزە ناڵەی وەك سۆزو ساز
هاته جنبوش ئاوو سەوزە با و درەخت
دەوری کانی بوو بەگوڵزاری بەهەشت
ئەو بەهەشته خۆشه جێی بەزمی جەمه
دەم بە دەم جێی یەکدگیری هەم دەمه
بورجی بەرخه رۆژ سەر ئەفرازی ئەکا
بەرخی ئێمەش بۆیه وا بازی ئەکا

نەوبەهار

له ساڵی ١٩٤٠دا بەناوی (زەلمی)یەوە وتوویەتی

یاران نەوبەهار، یاران نەوبەهار
خوا نەشئەیەکی وای دا بە بەهار
گیاندارو بێ گیان، زەوی و گیا و دار
خروشا و زەڵمیش کەوته هاڕە هاڕ
سەری نایه دەشت وێڵ و بێ قەرار
بەشۆڕی شێتی خۆی ئەدا لەدار

شارەزوور بەرگی سەوزی لەبەردا
کەمەری زیوی چەم له کەمەردا
هەوای بووکێنی تازەی لەسەردا
چەن خوازبێنیکەر له داخ و دەردا
دەستی له زاوای نێرەمووك بەردا
له دەردی سەری نابەکار بێزار

نێرگز بە دیدەی شۆخ و شەنگەوە
پۆڕ بە کناچەی خۆش ئاهەنگەوە
راوکەر بە شوێنیا بە تفەنگەوە
نێرەکەر بە جۆش زەڕو دەنگەوە
هەندێ بە سەودای قەنگەی بەنگەوە
هەریەك بەرەنگێ کەوتوونە ڕووی کار

بەهاری کەنار شار

لە ١٩٣١/٤/١٠دا وتوویەتی

دوێنێ بەیانی چوومە قەراغ شار
خەیمەی بەهار بوو دیارەو دیار
لە پرشەی ئاونگ بە تیشکی هەتاو
گوڵ چووبووە شێوەی بووکی سەر بەدراو
شنەی بای بەهار ئەیدا لە خونچە
ئەیگەشانەوەو لای ئەدا پەچە
نەك دڵێك سەد دڵ ئاواتە خوازی
ئەو پێکەنینەو گریشمەو نازی
هەمیشە بەهار لە کەناری چەم
ببووە لاگیرەو گوڵی سەر پەرچەم
لە ڕێگاکانا گوڵەزەرد یەکسەر
ببووە زنجیرەی تەلاری پشتەسەر
قەتارەی نەسرین لە نشێوی شیو
بریسکە ئەدا وەك هەیاسەی زیو
سێپەڕەو مینا بە خنجیلانە
ئەتوت ملوانکەی موروو شیلانە
پەلکی گۆزروان بەسەر گیاوە

جووتەی دڵخوازە وا تێك ئاڵاوە
ئەگریجەی بووکە بەڕەزاو چنوور
چارەچەقیلە بۆتە تارای سوور
بەلیس گیای پیشۆك ئەدۆزرێتەوە
وێنەی پرچی کچ ئەهۆنرێتەوە
گوڵی زەردو سوور لەگەڵ ئەرخەوان
وەك جسری مۆدە بەرۆژی شەموان
شەوبۆو رەیحانەو کەنێرو گیابەن
پەکی لاوانتەی ئەورووپا ئەخەن
شنگو هەڵە کووك چەورەو پیقەلە
چاوبازەو بزنە رەشەو خەرتەلە
کاشمەو بەڕەزا لووشەو ترشۆکە
کوزەڵەو کاردوو پونگەو بەنگووکە
تۆڵەکەو جاترەو شویت بەڕیزە
کەرەوز، تەرخون، پیاز، تەڕەتیزە
ئەمانە هەمووی کە گیای بەهارن
هەر یەك بۆ دەردێك دەرمانو چارن
سەوزەڵەو نازدار بە لەنجەو لارن
تازە کیژۆڵەی تیپی گوڵزارن
کارێزی شەریف مەڵبەندی جوانان
ئاخی بۆ ئەبەن پەری ئاسمانان
ئەو ئاوە جوانە لەو دەشتە وێڵە
چاوی قرژانگی لە چاوا لێڵە
هاڕە هاڕی دێ لەو کۆڕە شیوە
وەك سەرچۆپی کێش دێتە قریوە
ناز نازو نێرگز، شەوبۆو گەزیزە

هەڵدەپەڕین وەك كچان بەڕیزە
دەستیان گرتبوو پڕ جۆش و خرۆش
گۆرانیبێژیان بولبولی دەنگ خۆش
بە سۆزو ناڵە پیاوی ئەگریان
وەك كای كۆن دڵی منی ئەسووتان
دارو گیاو گیاندار پڕ نەشئەو دڵخۆش
من و وەنەوشە ملكەچ و شین پۆش
ئەو پابەندی خاك كۆنە هەواران
من دڵبەندی خاك مەزاری یاران

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی لە ساڵی ١٩٤٩دا وتووە، تەنها لێرەدا نیازی لە ناوهێنان و ریزكردنی ناو گوڵان بووە، وە نەبێ لە ڕووی شیعرەوە هونەرێكی ئەوتۆی تیابێ. وا دیارە پێشكەشی ئەوانەی كردووە كە گوڵبازن و حەزیان لە پەروەردە كردنی گوڵ كردووە وەكو مەلا ئەسعەدی مەحوی چونكە لە دەستخەتەكانیا نامەیەكی مەلا ئەسعەدم دی دەربارەی گوڵەوە نووسیبووی.

پیرەمێرد لەناو گوڵانا

هەڵسە، وا گوڵان كەوتنە پێكەنین
با ساتێ لەناو گوڵانا بژین
یەكەم (نەورۆز)ە[٩٦] دەرچووە لەخاك
لە عەشقی یاران شێت و یەخەچاك
سێ گەڵای جوانی لەملاو لەولاوە
هەرسی تەلاقی دڵتەنگی داوە
(ئابی) و (ئاوداری) و (نیلوفەر)ی زەرد
حاشیەی دەوری وەك خاڵی بێگەرد
گوڵە (قەیسەری) بەرزە ڕەنگاوڕەنگ
(لالە) و (شەقایق) ئاڵ و شۆخ و شەنگ

[٩٦] ئەوانەی لەم هەڵبەستەدا لە كەوانەدان هەمووی ناوی گوڵە.

(شەوبۆ)ی عەتر ئامێز خۆشبوی خۆش نەفەس
بۆ بەرگەردنی (مینایی) ئەنفس
گوڵە (سوسەنان) نازك‌و نازدار
شفایە بۆ دەردە (شەقشەقە)و (بیمار)
(فامیلیا)ی سپی لەپای بەفراوان
لەنجەو لارێتی وەك کۆرپەی باوان
(چنوور) لە دەوری ئەڵقەی بەستووە
پەنجە پێی پیانای بەدی گەستووە
(گوڵە بەڕۆژە) عاشقی تەواوە
ئەسوورێتەوە روو لە هەتاوە
(نیلوفەر) ئەویش پەروەردەی ئاوە
کە لە ئاو بڕرا بێ ئاو خنکاوە
(وەنەوشە)ی سەرشین لەشوێن هەواران
گەردن کەچی غەم دووری نزاران
(بەڕەزا) بەچین تورەی تاتاوە
با ئەیشەکێنێ بەملاو بەولاوە
بە شکنجی زوڵف خۆش قوماشەوە
تاتا پەخشانە بەرووی تاشەوە
(پەردەعروسی) لە پەردەی سوورا
نازو نووزێتی بەسەر چنوورا
گوڵی (بەیبوون)و گوڵی (مفرّح)
بۆنیان خۆشترە بە (مسکی)و (قدح)
گوڵی (سنەوبەر) گوڵی (یاسەمەن)
لەگەڵ (نەسرین)و گوڵی (نەستەرەن)
گوڵی (نیسان)و گوڵی (زەردەگوڵ)
پێکەوە ئەڕۆین لەگەڵ (قرنفل)
گوڵی (خاشخاش)و گوڵی (کوهکەن)
گوڵی (پایتۆنیا)، رەونەقی چەمەن
گوڵی (شاپەسەن)، (لالە عەباسی)
(چەشمە خرۆش)و (زوڵفی هەیاسی)

گوڵی (ئەسپەکی)و گوڵی (دووپشکە)
گوڵی (قەتارە)و گوڵی (گوێ مشکە)
گوڵی (ساق سپی)و گوڵی (خەنایی)
(گوڵچینی)و (جەوهەر)، (گوڵە خەتایی)
(خەتمی)و گوڵ (تەبەق) دوو شێوەو دوو ڕەنگ
باڵا وەك بەیداخ درەخشی ڕووی جەنگ
(لاولاو) عاشقی نەوبەر نەمامان
تێوە دەئاڵێ سەر تا بە دامان
ئەمانە ئەڕوێن لە خاکەکەمان
کەچی قەومەکەم لە پایەی کەمان
بەهارمان خەزان، پێ هەڵخزانە
بۆ نەونەمامان گەڵا ڕێزانە
سا خوایە تەنها ئێمەش تۆمان هەی
پەروەردگارا کەرەمت بۆ کەی؟

وێنەی پیرەمێرد لەناو گوڵانا لە وەرزی بەهاردا

لەدوای ئەوەی وەرزی بەهار بەسەر ئەچێت، گژو گیا زەرد هەڵئەگەڕێ، گوڵاڵەی مێرگ و مێرغوزاران سیس ئەبن، گەرما وردە وردە ئەبزوێ، هەوای کوێستانان خۆش ئەبێت، پیرەمێردیش لەگەڵ ئەوەدا پێ ئەنێتە وەرزی هاوینەوە و ئەڵێ:

قەلەندەر

له تەموزی ساڵی ١٩٤١دا وتوویەتی

دەردی گرانی گرانی کەم بوو
سەبوونی چلەی سووکی بۆ غەم بوو
هەناسەی ساردی دەم گەرمی گەرمام
ئیتر ناکەومە جێی گەرما گەرمام
ئەڵێن هوودڕە لەم شارەزوورە
کەری خستووە لەم شارەزوورە
هاوین هاودەمی مارو دووپشکین
لە بەشی ژارا خێوی دوو (پشك)ین
ئای بۆ تاڤگەکەی سەر ڕێگای بەڵخە
ئەو ئاوە ساردەی بێ قەوزەو بەڵغە
هی واشمان هەیە بە یادی مەستان
ژووری زستانەی لێ بووە بە کوێستان[٩٧]

گەرمای هاوین

لە ساڵی ١٩٤١دا بەناو (بالان تەرانی)یەوە وتوویەتی

های گەرمای هاوین، های گەرمای هاوین
قرچەی تێخستین بە تەوژم و تین
ڕەشەبا دیسان لێمان کەوتە قین

---

[٩٧] پیرەمێرد لەم دێڕەدا نیازی لە شێوەی ژیانی خۆیەتی کە ساڵ دوانزە مانگە لە ژووری قەلەندەر خانەکەیدا خزابوو بەبێ ئەوەی گوێ بداتە گەرمای هاوین.

نە باغی هێشتین نە گوڵ نە پەرژین
هانامان بۆ تۆ خوا (ژیان)و (ژین)

(لدوس)ی ناوە لای تورك رەشەبا
لەگەڵ پەیدا بوو نەشئەی خەڵك ئەبا
تەختە قروسی وەكَ دێڵەبەبا
ئەسووڕێتەوە خەوو خوێن ئەبا
بەبۆنی پیس‌و بە خرووو گەزین

گوڵ‌و گوڵاڵە كەوتوونە پەستی
بولبول وا دیارە ماری خار گەستی
نە ناڵەی دیارە نە سەدای هەستی
رێی راوە ماسیش مەرەزە بەستی
وەرن بەشینی بەهار تێر بگرین

لەپاش ئەوەی وەرزی هاوین بەخۆی‌و رەشەبا و تەپ‌و تۆزیەوە بەرەو پایز مل ئەنێ، هەوا وردە وردە فێنك ئەبێ، پایز بەخۆی‌و كۆكەو هەڵامەت‌و هەوا گۆڕینیەوە دەرئەكەوێ، پیرەمێرد بەم هەڵبەستەی خوارەوە بێزاری خۆی بەرامبەر قەوزەی پایز دەرئەبڕێ.

پایزی دڵتەنگ

پایز دڵتەنگە، پایز دڵتەنگە[٩٨]
هەوری نوێی پایز زویرو دڵتەنگە

---

[٩٨] پیرەمێرد لە هەندێ هەڵبەستیا وەكو شاعیرە هەورامیەكان‌و ئەوانەی بەشێوەی زەنگنە هەڵبەستیان وتووە سەرەتای مصرعی یەكەمیان دووبارە كردۆتەوە.

ڕەشەبا لێمان بەژارو ژەنگە

گەڵاڕێزانە گوڵ ئاڵتوون ڕەنگە[٩٩]

شتاوان وەك مار لە دەشت پێچ ئەخۆن

وەك سەودا كاران شێت و سەرەڕۆن[١٠٠]

تەم بە بەرگی شین سەركێوی پۆشی

بولبول خزایە لانەی خامۆشی

خەڵووزە[١٠١] گەڵای بێستانی سووتان

گەلاوێژ بەرگی هەتیوی دڕان

كچە كورد بەڕیز بە بەرزانەوە

بەلەرز ئەلەرزان بە بەرزانەوە

منالان سەریان كەوتە ژێر قۆچكە[١٠٢]

هۆمان كەوتۆتە بەر بڕۆچكە

ئەمان ڕوانیە ڕۆژ بە ڕووی ساردەوە

ئێستا پێویستە وا خۆی شاردەوە[١٠٣]

قازو قوڵنگان هاتنە خوارەوە

قیژو هووڕیانە بەسەر شارەوە

شەوگار درێژ بوو بۆ ناڵەی غەمگین

زستان ستەمە بەبێ دڵدار ژین

---

[٩٩] لە هەندێ دەستنووسدا مصرعی دووهەمی ئەو دێڕە بەم جۆرەیە:

(پیری دەربارەی جوانی بە جەنگە)

[١٠٠] لە هەندێ دەسنووسدا ئەو دێڕە بەم جۆرەی خوارەوەیە:

شتاوان لە دەشت بە پێچ و دەورە

سەر شێتن لە دەس جەوری ئەم دەورە

[١٠١] خەڵووزە: جۆرە نەخۆشیەكە تووشی بێستان ئەبێ.

[١٠٢] قۆچكە: جۆرە كڵاوێك بوو لە شكلی كلێتەدا لە قوماش دروستیان ئەكردو تەنها منال لەسەری ئەكرد.

[١٠٣] لە هەندێ دەسنووسدا مصرعی دووهەمی ئەو دێڕە بەم جۆرەیە:

ڕۆژیشمان تۆران وا خۆی شاردەوە

یارم بە ئاشتی دەڵێن دێتەوە
بەختە بنوو با نەسڵەمێتەوە
گشت هاواریانە لە بەختی نوستوو
من هاوار ئەکەم بەختە زوو بنوو
خاڵانەی ئەوەی وتم چاوکاڵان
تا چاوکاڵ ژینی بردم بەتاڵان

لەناو رەزانا

لەناو رەزانا، لەناو رەزانا
ئەگەڕام بەناو رستی مێوانا
مێوم دی لە توێی شیوی عوریانا
گرژ بوو بوو لەناو گەڵاڕێزانا
وەختێ بەوەرزی تەرزی خۆش تەرزی
سەری بەرز ئەکرد بە بەرگی سەوزی
هێشووی مرواری گەردنی بەرزی
بەبای غروری شۆخی ئەلەرزی
تیف تیفەی ئەدا نم نمەی باران
بۆ تامە تامەی گرۆی مەی خواران
گەڵای بۆ خەنەی زوڵفی نازداران
ترێکەی ئەبوو بە دیاری یاران
ئێستا بێ بەرو بێ سەرو سامان
رەنگ زەردی وەرەم سەر تا بەدامان
بە شنۆی خەزان وێنەی نەمامان
ئەلەرزێتەوە ئامان سەد ئامان

پرسیم: ئەی هەڵەم، دانەت بێ هەڵەم
بۆچ رەنگ زەرد هەڵگەڕای بە دەردی وەرەم؟
شەراب لە میوەی تۆ دێتە بەرهەم
ئەبێ بە شفای پەژارەو ئەلەم
توخوا پێم بڵێ، چییە ئەم دەردە؟
ئەم پەشێوییەو ئەم رەنگە زەردە؟
ئەم بێ رەنگیە، بەم قەوزەی سەردە[١٠٤]؟
ئەم مەلوولیە وەك ئازیز مەردە
وتی: لێم گەڕێ، دەروون لە غەم کەیل
منیش وێنەی تۆ کەوتمە سەودای لەیل
عاشق بووم بەڕووی ئەستێرەی سیوەیل
شۆڕی کەوتبووە دڵەکەی پڕ مەیل
پرشنگی جەوری هەڵی قرچاندم
سەودای دڵداری جەرگی سووتاندم
دوایی بێ مەیلی خۆی پێ نواندم
بای بێ وەفایی هەڵی وەراندم
وەسیەتی من بێ، جوانت خۆش نەوێ
کێ دیویە وەفا لای جوان دەسکەوێ
گیرۆدەت ئەکا بە تەنها شەوێ
لەپڕ وەك ئاسکی سڵ لێت ئەڕەوێ
ئێستا وەك جوانان رۆڵەی زەمانە
کەمەندت ئەکەن بە گیانە گیانە
بۆ ئیش پێڵاوت لەسەر چاوانە
کە ئیشیان نەما دەردت گرانە

---

(١٠٤) قەوزە: وشەی قەوزە بە تایبەتی بۆ وەرزی پایز بەکار ئەهێنرێت وەکو ئەوترێ: لە قەوزەی پایزدا.

هەی کانی شەکراو[١٠٥]

لە ١٨ی تشرینی دووهەمی ساڵی ١٩٤٠دا وتوویەتی

هەی کانی شەکراو، هەی کانی شەکراو
کانیەکەت کانی عەنبەرو گوڵاو
ئاوی زیندەگیت ڕژاوەتە ناو
جێی حەسانەوەی تیپی سەربەدراو[١٠٦]

چەشمەسارێکی سەر ڕێی نازداران
گوڵاڵەی دەورت دەمی بەهاران
نەشئە دەماغتە دڵی ڕێبواران
جێی سازو سەودای بۆ هەرزەکاران

گەردی غوباری ڕووی کچان ئەشۆی
تیف تیفەی شەوقی زوڵفی سەمەن بۆی
مایەی هەرزانی و ڕۆنی مەشکە دۆی
جێی وسڵی قرگەو وێڵەدەری تۆی

کە مەشکەی لەکوڵ داگرت شۆڕەژن
شڵپەی ئاو دێنێ بە خرنگەی بازن
دڵ کون کون ئەکا وەك سوزژن ئاژن
چاو ڕوونیمان بێ بەکوێری دوژمن
ئەم خاکە پاکە کە دوور بێ لە چاو
سەد چاوگەی تیایە وەك چاوگەی سەراو

---

[١٠٥] کانی شەکراو– کانیەکە لە نێوانی گوندی قرگەو وێڵەدەر کە ئەکەونە ڕۆژهەڵاتی شاری سلێمانی.
[١٠٦] دراو مانای پارەیە، تیپی سەربەدراو نیازی لەو کچو ژنە لادێییانەیە کە پارەی زیو ئەکەن بە کڵاوەکانیانا وەکو تاکەو جووتەی عەجەم کە ئەمە لە کۆنەوە جۆرە خشڵێکی ناو کوردەوارییە.

(٣)

بەشی دڵداری

پیرەمێرد هەرچەند زۆربەی شیعرە دڵدارییەکانی لەو سەردەمەدا وتووە کە شێوەی قەڵەندەری لەخۆی نابوو، ئەو سەردەمە تەمەنی گەیشتبووە نزیکی (٦٠)ساڵان، هەرچەن بەتەمەن، بەشڵو شێواوی دیمەنو جلو بەرگیا، بە شێوەی هەڵکردو گوزەرانیا، بە ریشە سپییەکەیو گاڵۆکەکەی دەستیا، بەمانەدا هەمووی بۆمان دەرئەکەوێ کە پیرەمێرد کەوتبووە ئەو پلەیەوە کە مرۆڤ تەنووری دڵداری تیا دائەمرکێتەوەو لە یادی کۆنو هەناسە هەڵکێشان بە یادی رۆژانی رابردووی تافی گەنجیو هەرزەکارێتی بەو لاوە هیچ دەسەڵاتێکی تری نامێنێ. بەڵام پیرەمێردی دڵتەڕی بە لەشو دیمەن پیر بە بەرگو پۆشتەنی پەڕپووتو شڵو شێواو بوو، بەڕاستی مرۆڤێکی ئێجگار سەیر بوو، لەگەڵ ئەو تەمەنەیدا، هێشتا لەناو دڵو دەروونیا ئەوەندە ژیلەمۆی گەرمو بەتینی دڵداری تیا مابوو کە لە سکڵی گەرمی ناو دڵی لاوێکی عاشق، کە لە هەرەتی هەرزەکاریدا گەلێك بەتینترو، سووتێنەرتر بوو.

مرۆڤ کە شیعرە دڵدارییەکانی پیرەمێرد ئەخوێنێتەوە، بەمەرجێك کە پیرەمێردی نەدیبێ، یاخود مێژووی ژیانی نەبیستبێتو نەزانێ لە چ تەمەنێکا ئەو هەڵبەستە دڵداریانەی وتووە، هەر وا ئەزانێ کە ئەو هەڵبەستە دڵداریانە، کە هەمووی هاڵاوی سۆزو بۆکڕووزو بۆچڕوکی عەشقو دڵداری لێ بەرز ئەبێتەوە لەناو دڵو دەروونی لاوێکی ١٨-٢٠ ساڵی پەرێشانەوە هاتۆتە دەرەوە، لەدڵی لاوێکی واوە هاتۆتە دەرەوە کە لە هەرەتی هەرزەکارییو لە گوڕو تەوژمی دڵداریدا بووە.

ئایا هۆی ئەم سۆزو دڵدارییەو ئەم شیعرە تەڕو پڕسۆزو پاراوەی پیرەمێرد چی بووەو لە چ سەرچاوەیەکەوە هەڵقوڵاوە.

پیرەمێرد تەمەنی لاوی و هەرزەکاری خۆی لە وڵاتی بێگانەدا بردۆتە سەرو ئەو ماوەیەدا هەڵبەستێکی دڵداری ئەوتۆیمان نەبیستوە تاکو بڵێین کە کچە جوان و شۆخە دەنگ ناسکەکانی ئەستەمبوڵ کاریان تێکردووە، بۆ ئەوەی هیچ نەبێ بیر لەوە بکەینەوەو بڵێین کە هەر ئەو کارتێکردنەی دەوری گەنجێتی لە سەردەمی گەڕانەوشیا بۆ کوردستان هێشتا دانەمرکابووەوەو ژیلەمۆکەی لەناو دڵیا هێشتا هەر مابوو.

لەتاك و تەرای هەڵبەستەکانی دواییدا، کە یادی ئەو ڕۆژانەی تافی لاوی و هەرزەکارێتی خۆی ئەکاتەوە لە باسی وەسف و یادی ئەو شێوەو دیمەنانە بەولاوە کەدیبووی، بۆنی هیچ جۆرە دڵداریەکی لێوە نایەت.

لە کوردستانیشدا، لە ژیانی خێزانیدا وەنەبێ ئەوەندە زۆر کۆك بووبێ. ئەوەی کە من ئاگادارم (هەرچەند زۆرجاریش ناڕێکی و شەڕی لەسەر خواردن بووە) لەگەڵ غەزالە خانی ژنیدا زۆر ڕێك و پێك نەبوون، بەڵکو بگرە هەمیشە ناکۆك بوون و زۆر زوو لە یەکتری ئەتۆران.

خۆ ئەوەشی لەبارا نەبووە کە بڵێین کچێك یاخود ژنێکی تایبەتی خۆش ویستبێ تاکو گڕی ئەو خۆشەویستیە نەهێنیە بووبێتە هەوێنی ئەو بەرهەمە بەرزانەی کە بەڕاستی بە سامانێکی زۆر بەرزو بەنرخ ئەژمێررێن لە لاپەڕەکانی مێژووی ئەدەبی کوردیدا.

کەواتە هەر دێینە سەر ئەوەی کە بڵێین: پیرەمێردی قوتابی بێسارانی و مەولەوی، پیرەمێردی جێنشینی وەلی دێوانە، ئەو شاعیرانە بە هەست و هۆشیانەوە کە هەر یەکەیان لە کاتی خۆیدا لەڕاستی خۆی تەنوورێکی دڵداریان داخستبوو، هەر ساتە ناساتێك بەو گڕی تەنووری دڵداریە خۆیان ئەبرژان و ئەسووتان و بە عەشق و سۆزی دڵداریەوەسەر لەنوێ ئەبووژانەوەو تەمی مەستی و بێهۆشیان ئەڕەوایەوەو وەکو نانی گەرمەتەنوور ئەو هەڵبەستانەیان لەناو تەنووری دەروونیانا ئەبرژان و ئەیانخستە سەر سەبەتەی ژیانی خۆیان. تەنووری ئەو شاعیرانە هێشتا گەرمی و ژیلەمۆی ئەوەندە مابوو کە پیرەمێرد لەسەرخۆ نانێکی ساردە تەنووری جوان و ناسکی پێ ببرژێنێ و بیکا بە پێخۆری ژیانی خۆی.

بەڵێ کەواتە شیعری ئەو شاعیرانە بووە کە بوونەتە هۆی کارتێکردن لە هەست و هۆشی پیرەمێرداو بوونەتە هۆی هێزێك کە گۆمی دڵی پیرەمێردیان هەمیشە ئەهێنایە جووڵەو شڵەقاندن و ماوەی مەنگی و بێدەنگیان نەئەدا.

پیرەمێرد خۆی ئەڵێ: لە کوردستاندا کە وەلی دێوانە ئەما ئیتر من بووم بە جێنشینی، کە مەولەوی‌و بێسارانی ئەمان باسی چاوە جوانەکانی کچە جاف‌و کەنیشکە شۆخ‌و شەنگەکانی هەورامان بکەن، ئیتر من لەجیاتی ئەوان کەوڵ‌و پۆستی دڵداریم لەبەر کردو بووم بەجێنشینیان. پیرەمێرد جگە لە هەوای ئەو دڵداریەی کە لە هەڵبەستی ئەو شاعیرانەدا هەستی پێ ئەکرد، هەروەها سۆزو جۆش‌و خرۆشی مۆسیقای شیعرەکانیان کاری کردبووە سەر شێوەو مۆسیقای هەڵبەستەکانی، ئەو مۆسیقاو ئاوازانەی کە لەو شیعرانەدا هەیە بۆ زۆربەی گۆرانیە کوردیەکان ئەشێ وەکو قەتارو ئەڵڵا وەیسی‌و خاوکەر، هەروەها بۆ گۆرانیە بەجۆشەکانی هەورامان وەکو سیاچەمانەو شیرینێ خانم، ئەو گۆرانیە کلاسیکیانەی کە هەتا هەتایە کۆن نابێ‌و هەتا بێ سۆزیان خۆشترو بەجۆشتر ئەبێ. داخی گرانم، وا بزانم کە پیرەمێرد کۆتایی ئەو دەستە شاعیرانەیە کە لەو شێوە بەرزە هەڵبەستەیان وتووەو جارێکی تر کەم شاعیری تر بەو شێوە هەڵبەست ئەڵێ.

سەراپای کچە جاف

کچۆڵەی بەناز، کچۆڵەی بەناز
جنسی لەتیفی شۆخی سەرفراز
بازی عیشوەباز، دۆستی شەکەر راز
پێکەنینەکەت بۆ زام مەرهەم ساز
بولبولی سەرچڵ، سەرچڵی غمّاز
شاهینی شاهی سەر قوللە پێباز

رەنگی روخسارت بەیانی بەهار
ئەگریجەت بەندی دڵە وەك زنّار[107]
برۆت لەڕووی روو تۆر کردووی لووت لار
کەوانە پەرگار دەستی کردگار
برژانگ لە کەوان ئەبرۆ تیر ئەنداز

[107] زنّار- جۆرە پشتێنێك بووە کە سەلیبیەکان لەکاتی شەڕدا ئەیان بەست‌و خۆیان پێ شەتەك ئەدا بۆ گورج بوونەوە.

چاو دیدەی ئاهوی[١٠٨] خەواڵووی خامۆش
بروسکەی تیلی سەرجۆی شەڕفرۆش
بە نەشئەی بادەی نازی خۆت سەرخۆش
مەیخانەی عەشقی خستۆتە خرۆش
حوسن و عەشق لەگەڵ یەك کەوتوونە راز

گوارە کەوتۆتە ژێر ئەگریجەی خاو
هەڵاوەسراوە لە خوێندا گیراو
لامل و گوارە هەردوو تەڵای تاو
هەردوو ژێرِماڵەی فەرقی زەڕکلاو
گیان و دڵ بۆیان کەوتۆتە پەرواز

سەر گۆنات سێوی لاسوورەی سەردەشت
پاوانەت داوی گەنمەکەی بەهەشت
تامەزرۆ زۆرە هیچ کەس لێی نەچەشت
کەمەر بەستەی دەست وەیسی ماهی دەشت
ئاڵ لەسەر سپی صنعی کارساز

سینە زیوی قاڵ لە بۆتەی یەزدان
جووتێك شەمامەی بێستانی چنان
هێشتا نەیدیوە دەستانی دەستان[١٠٩]
پەنهانە لەژێر کراسی کەتان
لە درزی بەرۆك وەك مانگ شەوق ئەنداز

---

[١٠٨] ئاهو- یەعنی ئاسك.

[١٠٩] دەستان- لەقەبی رۆستەمی مازندەران (رۆستەمی زاڵ) بووە کە پاڵەوانێکی بەناوبانگە لە شانامەی فردەوسیداو بە رۆستەمی یەکدەست ناوبانگی سەندووە.

لەو هەڵبەستەی سەرەوەی پیرەمێردا، لەچاو شێوەی هەڵبەستەکانی تریا، هەست بە خۆماندوو کردنێکی تەواو ئەکرێ کە کەمجار پیرەمێرد خۆی تووشی ئەو گەرداوە کردووە.

پیرەمێرد بەزۆری حەزی لە هەڵبەستی پەتیو سادەو رەوانو بێ گرێ کردووە، حەزی نەکردووە ئاڵۆزیو گرێ بکەوێتە ناو هەڵبەستەکانیەوە، زۆرکەم هەست بە پارسەنگ بەکارهێنان ئەکرێت لە کێشی هەڵبەستەکانیا.

بۆ وێنە:

ئەم هەڵبەستە بەرزەی خوارەوەی لەو هەڵبەستە سادەو بێ گرێو رەوانانەیە کە لەگەڵ سروشتو ئارەزوویدا گونجاوەو حەزی لێکردووە، لەم هەڵبەستەدا هەستو هۆشی خۆی بە کوردیەکی پەتی رەوان، سۆزو ئاهەنگێکی کوردەواریمان پێشکەش ئەکات. لەکاتی خۆیدا ئەم هەڵبەستەی بەناوی (بێسارانی)یەوە لە رۆژنامەکەیدا بلاو کردۆتەوە، بەلام لە راستیدا زادەی هەستو بیری خۆیەتی:

دیاری

گیانە وەنەوشەو چنوور لەگەڵ گوڵ
سەودای دیدەنی تۆیان کەوتە دڵ
چنوور لە کێوان، وەنەوشە لە چەم
گوڵ لە گوڵستان یەکیان گرت سەرجەم
هاتنەلام وتیان: تۆ رابەرمان بە
ئەمەمان بۆ بکەو تاجی سەرمان بە
ئەوا هەرسێکم بەستن بە دەستە
هاتنە خزمەتت بە دەستی بەستە
هەریەك بەڕەنگێ مەرامی پێتە
بۆ نیازی خۆی خاکی بەرپێتە[١١٠]

---

[١١٠] لە هەندێ شوێنا ئەم نیوە دێڕەی دوایی بەم جۆرەیە:
گیانیان بۆ خاکی گەردی بەرپێتە

چنوور بۆ زوڵفت لوولو پەشێوە
وەنەوشە مل کەچ خاڵی لای لێوە
گوڵ کە نازکی گۆنای تۆی دیوە
چقڵی خۆی لەژێر پێی هەڵچەقیوە
تۆ پایە بەرزی شای شیرین ئەندام
با لە سایەتا بگەن بە مەرام

سەیری ئەو دیاریە بەنرخە بکەن، بزانن پیرەمێرد چ جۆرە دیاریەکی پێشکەش کردووە بە خۆشەویستەکەی خەیاڵی؟ بەڕاستی دیاری هەر ئەوەندە جوان ئەبێ، هەر ئەوەندە سادەو بەنرخ ئەبێ. بێگومان پیرەمێرد نە زێڕی بووەو نە زیوو نەدراو، لە باخچەو مێرگی دڵدارانا ئەو گوڵانەی چنیوەو کردوویەتی بە چەپکو وەکو دڵدارێکی لاو لە تافی هەرزەکاریا پێشکەشی کردووە بە خۆشەویستەکەی.
ئەم هەڵبەستەی خوارەوەشی بەیادی شەوێك لەو شەوانەی کە لە تورکیا بووە، یادی (هەگبەلی ئەطە)[١١١]ی کردۆتەوە.

شەوێ لە هەگبەلی ئەطە

شەوێ مانگە شەوی چواردە، دەمە دەمی نیسان
بەهاری تازە کە زستانی خستە ناو (نەی سان)[١١٢]
لە هەر دڵێکەوە جۆشێك بە بانگی دەنگ خۆشی
لە لازەرەوە شەونم، شەرابی، مەی نۆشی
خەریکی جونبوشو زاخاوی ژەنگی زستان بوون
کچو کوڕو ژنو مێرد، پێکەوە لە سەیران بوون
منیش لە خوارەوە چوبوومە گوێ لەبی دەریا
بە دەردی خۆمەوە گیرۆدە بێکەسو تەنیا

---

[١١١] هەگبەلی ئەطە- یەعنی جزیرەی ئەطە کە جزیرەیەکە لە تورکیا لە نزیك ئەستەمبولدا.
[١١٢] نەی سان- نەی یەعنی قامیش، نەی سان یەعنی قامیشەلان.

لەپاڵ داری سنەوبەر کە داری (چام)ە لەوێ
ئەوەی نەخۆش بێ هەوای دار چامی پێ ئەکەوێ
لە ئەستەموڵ، لە هەگبەلی ئەطە، بەبێ دەنگی
خزامە بن دەستی جوانان بە لاپلەو سەنگی
لە پێشەوە جووتێکی باڵا عەرعەرو لاولاو
کە تیشکی کوڵمی ئەوان مانگی خستبووە ناو ئاو
بە یەکدڵی تەکیان دابوە یەکتر بە سەوداوە
بە خۆشەویستییەکی پاكو بێگەردو ساواوە
بە میهرەبانی (پەری شوخ شەو)[113] کە لەژوور سەریان
بە تیشکی خۆی جلی زەربەفتی کردبووە بەریان
بەسۆزەوە کوڕە پرسی لە هامسەری گیانی
کە رۆژ هەڵدێو ون ئەبێ، کامیان خۆشە ئەیزانی؟
کچە وتی: کە بە رووی تۆوە رۆژ هەڵێ خۆشە
بەمەستی چاوتەوە دڵ نەشئەدارە، سەرخۆشە
بەڵام کاتێك لەپێش چاو نەبیو دوور بی لەلام
بینایی لێڵە!! لە زەردەدایە رۆژی هیوام
بەو خۆشەویستیەوە، کوڕ دەستی کردە ملی یار
سڕی لە ئاوێنەی رووی بە لێوی ژەنگی غوبار
وتی: کە تۆ ئەمەبی، کێ (گەواه)ی[114] عەشقم بێ
هەتا بژیم نەیەڵم عەشقی تۆم لەلا کەم بێ
کچە وتی: ئەوە ئەستێرەی تازەیە هەڵات
بەکوردی ناوی گەلاوێژە، شەوقی بۆ وڵات
وەرە بە پاکی ئەو سوێند بخۆین کەوا یەك دڵ بین
لە خزمەتی وەتەنا هەوڵ بدەین هەتاکو دەژین

---

[113] پەری شوخ شەو- یەعنی مانگە شەو.
[114] گەواه- شاهید.

له (ژین)[١١٥]ەوه ئەمه شاباشی ڕێی (گەلاوێژ)ە[١١٦]
له پایەی ئەدەبا نوکته بێژو هەم گوڵڕێژه

وەك من دەردەدار

له کاتی خۆیا بەناو بێسارانیەوه بلاوی کردۆتەوه

وەك من دەردەدار، وەك من دەردەدار
گوڵان ببینن ڕەنگ ڕەنگ بە قەتار
سەیری بەهارکەین دیارەو دیار
ئای بۆ یارێکی وەك من دەردەدار
له هەر ڕەنگێکیان غەمێك وەرگرین
بەهەر غەمێکی تێروپڕ بگرین
له وەنوشه شین، له نێرکس خومار
گوڵاڵه خوێنی دیدەی شەو بێدار
له خونچه پەیکان، لەگوڵ سوسەن خار
له نەورۆز[١١٧] بۆ دڵ زامی پڕئازار
چنوور وەك پێوەند، چنار سێداره
هەمیشه بەهار وەك وەرەمداره
ڕێحانه پەلکی شینی ماتەم بێ
مینا مینای غەم با نەشئەی کەم بێ
بەڵام هەر تەنها خۆم دەردەدارم
هەر غەم بەباری غەمان غەمبارم

---

[١١٥] له ژینەوه– یەعنی له ڕۆژنامەی ژینەوه.
[١١٦] گەلاوێژ– ئەستێرەیەکه کە لەپاش تەواو بوونی چلەی هاوین دەرئەکەوێ، لێرەدا نیازی له گۆڤاری گەلاوێژ بووه کە لەکاتی خۆیدا ئەو هەڵبەستەی بۆ پێشکەش کردووه.
[١١٧] نەورۆز– جۆره گوڵێکه.

دانیشتبووین لەگەڵ یار

مارتی ساڵی ١٩٣٢

دانیشتبووین لەگەڵ یار
من سەرمەستو ئەو هوشیار
بە تیلەی چاوی بیمار
دڵمی فڕاند بە یەکجار
شوێنی دڵ کەوتم ناچار
زۆری لێ پاڕامەوە
ئاوڕێکی لێ دامەوە
کەوتمو هەڵنەسامەوە
تێکیەوە پێچامەوە
ئەختیار بێ ئەختیار
ئینجا هاتە سەرینم
چاوی کەوت بە برینم
گیان گەییبووە بەر بینم
یەخەی لادا بیبینم
رووناك بوو دەرو دیوار
مانگ بە کەتان رازابوو
دوو دوگمەی ترازابوو
دوونار لە نوور سازابوو
باڵا دەستی بەیزا بوو
نووری لای طور تیرەو تار
هاتە گفتوگۆی یاری
بە شیرینی گوفتاری
حەڵوای گەزۆ ئەباری
ئێجگار لێوی خاڵداری

ئاڵتر لە پەڕەی گوڵنار
ئاخ نازانن دڵ چۆنە
لە برووسکەی سەر گۆنە
ئاگر بەربووە کای کۆنە
کەوتمە مەلە وەك (سۆنە)[118]
خۆم خستە بەرپێی دڵدار
بەدوو زوڵفی وەك زنجیر
پێم بەسترابوو وەك نێچیر
پێکەنی وتی ئەی پیر
وا تۆیشم هێنایە گیر
وەك جوانێکی بەختیار
پێم وت: پیری ئازاد بووم
قەلەندەری دڵشاد بووم
بەند نەبووم بەند گوشاد بووم
قارەمانی دێو زاد بووم
وا بۆ تۆ هاتمە ژێر بار
فەرمووی ئەو رۆژەی یەزدان
ئێمەی هێنایە مەیدان
ئەوسا بووین بە بناوان
بۆ سەرپەرشتی مێردان
ئێمە پیاو ئەخەینە کار
ئەوەی پەرین لە پێشین
رەگی دڵ رائەکێشین
بۆ لێقەوماوان خوێشین
باری غەمتان ئەکێشین

---

[118] سۆنە- مراویە.

هەم غەم خوارین هەم دڵدار
گەر ئێمە نەبووینایە
پیاو چۆن ئەهاتە کایە
کەچی لای ئێوە وایە
جیهان هەر ئێوەی تیایە
خود پەسەندو دڵ ئازار
ئێمە حەز لە شەڕ ناکەین
بەهیوای خوێندن و چاکەین
نەتەوەی باش پەیداکەین
وێرانەمان ئاواکەین
بە خوێندن دەبین رزگار
ئەو مژدەیە لەو دەمە
لام هەناسەی مریەمە
چوومە ریزیان ئەو دەمە
خوا یار بێ ئەو سەردەمە
وەتەن دەکەین بە گوڵزار

بەستەی کوردی

سالی ١٩٣٢

وا بەیانە گزنگی خۆر دەرکەوت
نمی شەونم بە تیشکی رۆژ سەرکەوت
خونچەگوڵ خۆنواندنی بەرکەوت
بولبولیش شۆڕی خستە ناو گوڵزار

لاله تارایه بۆ پەری شاخان
فێنکی گیانه بادی لەیلاخان
دەمی ئێواره سێبەری باخان
خۆشه بۆ یارو بادەیی سەرشار

ئەم تەرانەی گوڵو مله گیانه
بێ تۆ لای من ژیانی زیندانه
جەژنو شادیم هەمیشه گریانه
منو بولبول جووته زارو هەژار

فێری فرمێسکمه گوڵاڵەی دەورم
وا له داخی تۆ بێ وەفا ئەمرم
چاوەڕێم کەوا بێیته سەر قەبرم
به هەوات زیندوو ببمەوه دووجار

له بەهەشتا به یادی تۆ شادم
بەتەماشای فریشته ئازادم
جەننەت ئەفرۆشم ئادەمیزادم
به نیگاهێکی دیدەیی بیمار

به یادی کۆن
مانگی نیسان مانگی گوڵانه

نیسانی ساڵی ١٩٣٢

رۆژێك بۆ سەیری تەیارەخانه
ئەجەل بردمیه سەر رێی ئەو جوانه
بۆمبای نێونیگا درا له جەرگم
شەهیدم کفن مەکەن به بەرگم

وتم هەر منم کوشتەی ئەوچاوە
روانیم لاپاڵ زۆرن لەو ناوە
قۆچی قوربانین، جەژنی قوربانە
ئەو دەشتە بووە بە قەسابخانە

بەناوی زەرگەتییەوە

خەڵکی هاواری چاوی بەدیانە
کەچی خەنیمی من چاوی جوانە
شاعیر تەشبیهی مانگ ئەکەن بە رووت
سەروویش دائەنێن لەگەڵ باڵا جووت
مانگ لە راستی رووت وجوودی نییە
سەروویش بێ بەرە بە کەڵکی چییە
بەلێوی ئەڵێن یاقیقی ئاڵە
یاقیق بێ گیانو بێ حاڵو خاڵە
دەم دەمی عیسات بووە بە هاودەم
ئەو گیان ئەداو من گیانی بۆ ئەدەم
رووی تۆ نەخشێکەو (جەلال)ی[119] ناوە
سەیری صنعی ئەو بێ نوقتە ماوە

سۆزی پیرەمێرد

هاوار تێپەڕی، هاوار تێپەڕی
دووری باڵاکەت لەحەد تێپەڕی
پەژارەت هێزی لە ئەژنۆم بڕی
لە هێلانەی دڵ شەوقی دڵ فڕی

---

[119] جەلال- ناوی خوایە، جەلال کە نوقتەکەی لاببەی ئەبێ بە (حەلال).

فراقت فەرقی کرد بەکۆی مەفرەق
دڵ بە شەوقی غەم وەك شەبەق بوو شەق
تۆ جویێ بوویتەوەو گیان جیا بووەوە
رۆژی رووناکم تاریك بووەوە
تیریٚکی وەهات داوە لِە جەرگم
بیٚزارم لە ژین لام خۆشە مەرگم
توخوا خۆت بیلٚێ نەونەمامی نۆ
مردن خۆشترە یاخود دووری تۆ
مردن جاریٚکەو زوو ئەبریٚتەوە
دووریت دەردیٚکە ئەتەنیٚتەوە
رەنگە جەستەی من شووشەی پۆلا بێ
هیٚند بیرەنجیٚنین هیٚشتا هەر مابێ
چەرخی چەپکردار خستوومیە سەما
وەك بەردم دابێ لە شووشەی سەما
نایەڵێ ساتیٚك بسرەوم بۆ خۆم
ئەمە ساڵیٚکە من چاوەڕیٚی تۆم
با شەویٚك لەلات دەردم هەڵڕیٚژم
تامی شیرینی رازت بچیٚژم
ئینجا بشمرم هیچ باکم نابێ
گەرمە گۆڕمە نان و کەبابێ
ئیٚستا لە داخا هیچم پێ ناخورێ
نەوسن چۆن بەرگەی برسیٚتی ئەگرێ
دوو شتە ریٚگەی رزگاری من بێ
یا یار هی من بێ، یا یار هیٚمن بێ

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەش لەکاتی خۆیدا پیرەمێرد بەناوی بێسارانیەوە بڵاوی کردۆتەوە بەڵام هی خۆیەتی، تەنها دێری چوارەم هی مەولەویەو تێهەڵکێشی کردووە لەگەڵ ئەو دێرانەی تردا.

لە هێلانەی دڵ

لە هێلانەی دڵ، لە هێلانەی دڵ
ئەگەر جێت تەنگ بێ لە هێلانەی دڵ
ئەو لەشە جوانەی نازکتر لە گوڵ
لە ئاهی گەرمی دڵەی پڕ سکڵ
تینی بگاتێ، دڵ ئەبێ خەجڵ
دڵیش بەبێ تۆ هەڵکردی موشکل
کەوابێ بارێ[١٢٠] ئەی بەر گوزیدە
بگوێزەرەوە گلێنەی دیدە
برژانگەکانم ببێت بە پەرژین
رێی گوزەر نادا بە دیدەی بەد بین
بەهەر چوار دەورا لەئاوی دیدەم
جزیرەکەیت بۆ دێتە بەرهەم
لەوێ وەك پەری جزیرەی واق واق
چونکە تاقانەی دانیشە بەتاق

گیانە ئەژمێرم

دووبارە بە ناوی (بێسانی)یەوە وتوویەتی
گیانە ئەژمێرم، گیانە ئەژمێرم
بۆ ئاکامی مەرگ نەفەس ئەژمێرم
کاتێ بە نیگای تۆ گیان ئەسپێرم

---

[١٢٠] بارێ– بە شێوەی هەورامی یەعنی وەرە.

تیپی فریشتە گشت دێنە سەیرم
خۆم بە شەهیدی عەشق ئەژمێرم
مەقبولی مزگەوت پەسەندی دێرم
تاوێك لەو زوڵفەی سەودای زەرەتار
لە گەردنما بێت بە وێنەی زەننار
قەباڵەی عیسا و ئەحمەدی موختار
پارێزگارم بن لە دووتوێی مەزار
ئەوسا فریشتە دێنە سەرینم
تا لێم بپرسن رێگای ئایینم
شەرمی تای زوڵفی لوولی وەك زەننار
فریشتەکانم لێ ئەکا بەیار
هیچ کەس ناتوانێ بڵێ کوڕی کێی
یا خەڵکی کام دێی؟ یا لە کوێوە دێی؟

بۆ خزمەتی یار

بەناوی (کەس نەزان)ەوە بڵاوی کردۆتەوە
بۆ خزمەتی یار، بۆ خزمەتی یار
ئەمشەو رێکەوت بوو بۆ خزمەتی یار
نە رێی حەسحەس بوو، نە بەد نە ئەغیار
تەنها سەعاتێك تەنها منو یار
شەو خەرقەی نیلی قەترانی پۆشا
کەڵەشێر بێدەنگ نەدەخرۆشا[١٢١]

---

[١٢١] و [١٢٢] لە شوێنێکی تردا پیرەمێرد ئەو دوو دێڕەی بەم جۆرەی خوارەوە وتووە:
شەو خەرقەی نیلی لەبەر کردبوو
زراوی بووکە خورشەی بردبوو
کەڵەشێرەکەی عەرش هەڵ نیشتبوو
دیاربوو ماندوێتی رۆژی چێشتبوو

مورغی عەرش لەجێی خۆی هەڵ نیشتبوو
دیار بوو ماندوێتی ڕۆژی چەشتبوو[١٢٢]
کاکێشان[١٢٣] باری کەرێ کەوتبوو
کای ڕەشکەی لەسەر ڕێ هەڵڕشتبوو
گای حەوتەوانە کای زۆر خواردبوو
هەوساری بەدەست قطب سپاردبوو
ئەوشەوە لەیلاو مەجنوون یەك کەوتن
بەڵام لە خۆشیا نەئەسرەوتن
ئاواتەخوازی خەڵك هاتبووە دی
لە ڕێی ئەفلاکا جووڵەت نەئەدی
هەستام خۆم گورج کرد، ئازا، شێرانە
نەم ئەوت هیچ کەس لەلام ئینسانە
خەرقەی شەوگەردیم کێشا بەسەردا
چاکی داوێنم کرد بە کەمەردا
ڕۆییم تا گەیمە بەر دەرگاکەی لەیل
لەوێ ببوومە قەیسەکەی دوجەیل
چوومە ژوور سەری لەنیوە شەودا
ئێشکچی کچان هەموو لە خەودا
لەسەرخۆ پێم نا، چوومە سەرینی
ماچمکرد خاڵی لێوی شیرینی[١٢٤]
چاوی هەڵبڕی سەوڵی خەرامان
یەخەی کردەوە سەر تا بەدامان

---

[١٢٣] کاکێشان: نیازی لەو کۆو ئەستێرە وردانەیە کە لە ئاسماندا بەشەو دەرئەکەوێو پێی ئەڵێن ڕێی کاکێشان.

[١٢٤] لە شوێنێکی تردا ئەو نیوە دێڕەی بەم جۆرە وتووە:
ماچمکرد خاڵی کوڵمی نەخشینی

وتی: کام بێ شەرم لە نیوە شەودا
راستی کردمەوە لە شیرین خەودا
بەرقی روخسارم بدات لە جەستەی
هەڵی قرچێنێ ئەندامی خەستەی
وتم: ئەی شەمعی رووی نازەنینی
پەروانەکەت هات تا بیسووتێنی
بە ئومێدی سەر نەهاتمە ئێرە
من قوربانی تۆم بمکوژە لێرە
من شۆڕی عەشقت بێ ترسی کردووم
هەرچەند کە زیندووم لە ریزی مردووم[١٢٥]
چاوت بیماری بەناو لەسەرە
پیاو کوشتن لەلای نەخۆش خەتەرە[١٢٦]

سەوزەڵەی چاوڕەش

سەوزەڵەی چاوڕەش، سەوزەڵەی چاوڕەش
رۆژی رەش کردم سەوزەڵەی چاوڕەش
وەختێ زوڵف و پرچ لێك ئەبن بە نەخش
عەقڵ و هۆشی من هەردوو ئەبن پەخش
پرچت لوول مەکە حاڵم پەشێوە
کێ ناشێوێنێ ئەو طورە و شێوە؟
پڕ (روح القدس)ە سرری ئەو لێوە
هەرتای زوڵفێکت دڵێکی پێوە

---

[١٢٥] ئەو دێڕە لە شوێنێکی تردا بەم جۆرەی خوارەوەی وتووە:
شۆڕی عەشقی تۆ بێ ترسی کردووم
هەرچەندە زیندووم لە ریزەی مردووم
[١٢٦] لە شوێنێکی تردا ئەو دێڕەی بەم جۆرە وتووە:
بەڵام چاوی تۆ کەوا بیمارە
باش نیە لەلای ئەو ئەم کوشتارە

ڕەشی بەختی من کلی چاوتە
ڕشتەی حەیاتم زوڵفی خاوتە
ئەم چەند ڕۆژەیە کەوا باوتە
دڵم مەشکێنە کە پێناوتە
کوشتەی نازی خۆت زۆر مەدە ئازار
زوڵفت نەبێتە پەرژینی ڕوخسار
با ڕۆژ نەگیرێ‌و نەکەومە هاوار
عاشق لە بێزار زوو دەبێ بێزار
پرچت لوول مەکە، دڵم مەلوولە
شێوەی مەلوولیم وەك پرچی لوولە
تۆماری شەرحی دەردم بە توولە
تەریبی وەسڵ‌و بەختم شەفتوولە
بەسم بکوژە بە تیری غەمزە
غەمزەت ئەندامی هێنایە لەرزە
قەتلی دڵدادەت لەلای تۆ فەرزە
سەوزەی بێ بەینەت ئاخ داخت سەوزە
ئیشارەی دیدەت بە من ئەنوێنێت
خەریکی ئەوەی گیانم بسێنێت
وا گیانم دایتێ هەر تۆ بمێنیت
بە مەرجێك لەسەر قەبرم بخوێنیت

وەك ژەهر تاڵ بێ

بەناوی (مەجذوب)ەوە بڵاوی کردۆتەوە
وەك ژەهر تاڵ بێ، وەك ژەهر تاڵ بێ
تامی زبانم با هەروا تاڵ بێ
دڵێ بێ غەمی خاڵت مەلال بێ

ئەو دڵە دانەی شەو چرای لاڵ بێ
با گەوهەری تاج رۆستەمی زاڵ بێ
توخوا لێی گەڕێ با بە زووخاڵ بێ
سەری سەربەرز بێت بۆ بارەگای تۆ
بەشەو سەرنەدا لە بارەگای تۆ
ئەو سەرە سەردار دەورانی دوون بێ
توخوا لێی گەڕێ با سەرنگوون بێ
دیدەم دیدەیەك نەبینێ چاوت
چاو نەڕێژێ بە گەردی پێڵاوت
ئەو دیدە دیدەی ئاهووی تەنیا بێ
توخوا لێی گەڕێ با نابینا بێ
دەستی پڕ نووری یدی بیضا بێ
ئەگەر لە دەستەی زوڵفت جدابێ
هەرچەند فیرعەونی پێ پڕ ئازا بێ
ئەو دەستە با هەر بەستەی قەزا بێ
پەی پەی پەیجوورت نەبێ پەیاپەی
وەك سێبەر رێگات نەپێوێ پەی پەی
ئەو پایە پایەی عەرشی رەحمان بێ
یاخوا پا بەستەی کۆتی زیندان بێ

نازك تەدارەك

نازك تەدارەك فەصلی بەهارە
زەریف ئارایش هەردەو کۆسارە

گوڵ شێوەی روخسار ئازیز ئەنوێنێ
بولبول بەڕوویا وەك من ئەخوێنێ[١٢٧]
گوڵاڵە شەونم سەرمەستی ئەکا
دڵی رووی یارم بەد مەستی ئەکا
فرمێسکی چاوم شتاو ئەدا جۆش
وەنەوشە لەتاو دەردی من شین پۆش
ئای بۆ دڵخۆشێ کە زاری نەبێ
غصّەی بێ مەیلی دڵداری نەبێ
بدا بە قیبلەم عرضەی زەلیلیم
باش تێی گەیێنێ لە هەردە گیلیم
بەڵکو رێك کەوین رۆژێك لەگەڵ یار
سەیری بەهار کەین دیارەو دیار
سا نەیچی دەی نەی های دەروێش دەفێ
قەزای پەنجەکەت لە گیانم کەفێ[١٢٨]
تۆ بە سەدای دەف ئەو بە نەوای نەی
جەرگم لەت لەتکەن ریشەی دڵکەن پەی[١٢٩]
ئای بۆ ساقیەك چوارە ساڵە بێ
بینی شەرابی پڕ پیاڵە بێ
بەڵام شەرابی کۆن و چل ساڵە
بەڵکو رزگار بم لە دەست ئەم حاڵە

---

[١٢٧] پیرەمێرد لەم دێڕەدا وەکو مەولەوی گوڵی شوبهاندووە بە روخسارَی یار بە پێچەوانەی شاعیرانی ترەوە کە رووی یاریان شوبهاندووە بە گوڵ. ئەم دێڕە لە دێڕێکی مەولەویەوە وەرگرتووە کە ئەڵێ:
گوڵ چون رووی ئازیز نەزاکەت پۆشا
بەفراوان چون سەیل دیدەی من جۆشا
[١٢٨] و [١٢٩] پیرەمێرد ئەو دوو دێڕەی لە مەولەویەوە وەرگرتووە.

ئەموت پیشەی عەشق خاری شێرگیرە
چنگی چنگ نییە قولاپی شیرە
پەنجەی لەناو جەرگ هەر کەسێك گیر کرد
ئامانی نادا ریشەی دەر هاورد

یار شێوەی چۆنە

یار شێوەی چۆنە، یار شێوەی چۆنە
بێ چاوێنی بێ یار شێوەی چۆنە
برۆ مالّی جیم چاو خانەی نوونە
گوڵنکەی پووشین کلابتونە
کارخانەی دەستی خودای سروشتە
لە بەشەر ناکا حۆری بەهەشتە
هەرچەند لە نەسلی دایکە حەوایە
بەلاّم نموونەی دەستی خوایە
ئافەریدە صنع، بێ هاوتای ئێزەد
دوور بێ لەکاری چاوەزاری بەد
جلۆەی جدولی چاوی سورمەرێژ
چاوی ئاسکی کردووە گێژو وێژ
برژانگ سیافام بە سورمەی کۆی طور
بەتیری نیگای دڵ خانەی زەنبوور
رووی سفیدەی صبح، بەشەفەق قرمز
شیرینتر لە رووی شیرینی هورمز
لووت تەلاّی خسرەو قالّی نەوجەلا
زمرووت بەند بووە لە گۆشەی تەلاّ
هەناسەی دەوای دڵەی پڕخەمە

به ئەموستیلە ناوی خاتەمە
دوو پەڕەی گوڵناز ناوی ناوە لێو
ماچێکی لێوی شێخ ئەخاتە کێو
سیودوو ددانی دانەی مرواری
لە قوتووی لەعلا حەڵوا دەباری
لەهەر چوار لاوە یاقووت تەنیویە
یاقووت یاقووتی گیانە کێ دیویە؟
چەناگەی زیوی سپی خاڵ بێ خاڵ
کۆی غەبغەب مینای پاکتاوی زوڵاڵ
گەردن گەردنی ئاسکی خوتەن گێڵ
یا گەردنی قاز دەلیلەی رەوێڵ
چاڵی تینوێتی ئاوی حەیاتە
قەترەی ئارەقی دوایی مەماتە
قۆڵ بە بازی بەند دانەی لالەوە
پەنجە بە رەنگی خەنەی ئاڵەوە
سنگ تەختەی عاجی شەترەنجی شاهان
شاماتی و شاهان ئەخاتە ئامان
دوو سێو لەو سنگە تەلیسم بەندە
کەس نەیزانیوە بەهای سێو چەندە
لەوە بەرەوخوار بۆ کەس نەبینرا[١٣٠]
پەردەی ئەدەبی بەسەرا کێشرا

---

[١٣٠] وا بزانم خاڵە نیازی لەوە بووە کە لەوە بەدواوە ئەبێ لێی نەدوێ و پەردەی بەسەرا بدا چونکە بۆ شاعیرێکی پیری وەکو خۆی ناشێ کە لەوە زیاتر لێی بدوێ بەڵکو ئەوە پیشەی شاعیرێکی وەکو (ئەدب)ە کە بە مصباح الدیوان بەناوبانگ بووە کە ئەو هیچ گوێی نەداوەتێ و سەرتاپای ئەندامی هەموو باسکردووە و بێ ئەوەی گوێ بداتە شەرم.

یاری دڵ پەیکەر

یاری دڵ پەیکەر، یاری دڵ پەیکەر
یاری دڵفریب، ریشەی دڵ پەیکەر
نموونەی نەخشی خودای بانیسەر
شێوەی شیرینت خوسرەو شەیداکەر
سیای زوڵفانت رێی ئاری زوڵمات
دەمت لەناویا سەرچاوەی حەیات
حەوت گورزی پرچت حەوت لەشکری رەی
بازوو شکێنی سەد کاوسی کەی
سێوت نارنجی زولەیخای پەستکرد
رۆژی رووت مانگی کنعانی مەستکرد
جەمالت مەجال بۆ نوختە ئەکا
جەلای جەلالت دڵ پوختە ئەکا
ئەمەت پێ ئەڵێم بە دڵسۆزانە
توورەیی ئەبێ و تۆرە بەهانە
قینت هەڵنەستێ گوێ بگرە لەمن
پابەندی من بی نەك بەندی دوژمن
گوڵەکەم ناوت لای عاشقان گوڵە
ناوی لای بەندەت وەك بەندی دڵە
گوڵ کەوتە دەستی خراپ و چاکێ
بۆنی نامێنێ ئیتر ئەژاکێ
گوڵ بۆ کەسێکە قەدری بزانێ
بیدا لەسەر وەك چقەی سوڵتانێ
هەندێ سەرسەری دوای جوان ئەکەوێ
گوڵی بۆ بۆنی سەعاتێك ئەوێ
دوای ئەوە کەوتە دەستی بۆنی کرد

هەڵیەپچڕکێنێ وەك شێت دەستو برد
بەنای نارەوا ناوی ئەزڕێ
پەردەی عصمتو جوانی ئەدڕێ
تۆ خۆت مەدە دەست هەرزەی هەرزەکار
دووربێ نەبێتە پەندی روزگار
دۆستی یەکێك بە، داناو سرپۆش بێ
هەرچی ببینێ ماتو خامۆش بێ
تۆماری شۆخیت نەخوێنێتەوە
وەك بەندەت تاسەر بمێنێتەوە
رۆژ لە رۆژ زیاتر عەشقی زیاد بێ
هەمیشە مەیلی ئێوەی لەیاد بێ
یەك بەدەن یەك روح یەك نەفەس یەك دۆست
ببنە بادامی دوو مەغزو یەك پۆست
تەنها مەجنوونێك لێوەی لۆنگ بەشان
نەك لووتو پووتی نارەوای شاهان
خۆ ئەگەر ساڵی ژوور سێ بست کەوێ
چاوباشقاڵ نابێ تەنها تۆی ئەوێ

ئەپرسی چۆنن

ئەپرسی چۆنن لەشو دیدەو دڵ
دڵ ژێر برۆتی کردوە بە مەنزڵ
توخوا لێی گەڕێ لەسۆزو تابدا
دوعا گیرایە لەژێر میحرابدا
چاویش لافاوی فرمێسك زۆری سەند
پێڵوو گلێنەی لە ریشە هەڵکەند

هاژەی ئەو دڵت دائەلەرزێنێ
هەرەس زۆر بەردی قورس ئەجووڵێنێ

واتەی پەخشان

پیرەمێرد لە ١٥ی ئەیلولی ساڵی ١٩٣٢دا سەرەتای ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بەچەند دێڕێکی پەخشان دەست پێ کردووە وا ئێمەش بەبێ دەستکاری پەخشانەکەو هەڵبەستەکە بەرودوا پێشکەش ئەکەین:-

ئا! خۆزگە، فەن ئەوەندە سەرکەوتایە کە بە (میناتون)[١٣١] وێنەیەکی بچکۆلەی تۆم لەسەر سینەی خۆم بکێشایەو ببوایە بە نەخشی سەر دیدەم، ئەوسا دیدە، کلی کۆی طور... تاقە تووزێکی نەدەهێنا لەلام. خۆزگە وەك رادیۆ چۆن دەنگ رائەکێشێ و دەنگ ئەداتەوە، پەڕەی گوێچکەش جاذبەیەکی وای ببوایە کە دەنگی تۆم هەمیشە لە گوێدا بوایە.

ئەوسا ئەمکرد بە ئاهەنگی روحم... ئەوسا دەنگی داودو زەبوورم بە ئەفسانە ئەزانی...

خۆزگە حلول و تناسخ راست ئەبوو، روحم ئەچوە قاڵبی پەپوولەیەکەوەو هەمیشە بەدەوری سەرتا ئەگەڕا.

خۆزگە تەیارەیەکم ئەبوو، خۆشم ئەمزانی لێی خوڕم سواری تەیارەم ئەکردیت و ئەم بردیتە سەر کێوی قاف، کە ئەوسایە بە تەنها چوبووم، بەبێ تۆ ئەو کچە گورجیە پەریانەم لەلا هیچ بوو، ئەموستم بۆ رائەهێشتن و هەڕەشەم لێ ئەکردن و ئەموت: رامەوەستن... ئەچمەوە، ئەفسەرتان بۆ ئەهێنم ئەوانیشم ئەکرد بە کارەکەرت.

خۆزگە شاعیر بومایە، ئەو شەوی مانگە شەوی بەهارە کە لە نیوەشەودا چووبوویتە ئەستێڵەکەی[١٣٢] کارێزی (حسێنی عەزیز جۆڵا)[١٣٣] و لەوێ دانیشتبووین، ئەمڕوانیە تۆ... شەوقی مانگەشەو دابوویە روخسارت، شەوقی رووی تۆش دابوویە ئاوی ئەستێڵەکە ئاو لە رووی تۆدا ئەلەرزی، ئەستێرە لە

---

[١٣١] میناتوز- کامیرا، فۆتۆغراف.

[١٣٢] ئەستێڵ- چاڵێکی زۆر گەورەیە کە ئاوی تیا کۆ ئەکرێتەوەو لەکاتی پێویستیدا بە جۆگە ئاوی لێوە ئەبەن بۆ ئاودان بە تایبەتی بۆ تووتن ئاودان.

[١٣٣] کارێزی حسێنی عەزیز جۆڵا- کارێزی عەزیز ئاغای پێ ئەڵێن لە ژوور شاری سلێمانیەوە کە ئێستە شارەوانی بە بۆری ئاوەکەی دابەش ئەکا.

ئەستێڵێکدا ئەلەرزی، گیان لە ئەندامی منا ئەلەرزی... هەروا ئەلەرزی، گیا بە هەوا ئەلەرزی، لەلای من هەموو جیهان ئەلەرزی.

جا ئەگەر شاعیر بوومایە، بە شیعری تۆ، لەرزەم ئەخستە عالەمی شیعرەوە، خۆزگە ئەوکاتە خۆشت لەو ئاوەدا بە چاوی من خۆتت ئەبینیو دڵت ئەلەرزی.

خۆزگە وەك عەشقی من کۆن نابێو تاکو پیرتر ئەبم ئەو عەشقە تازەترە، خۆزگە جوانیو شیرینی تۆش هەتاکو من ماوم هەروا بمایە...

بەڵام ئاخو داخ!!

من لە خاکمو تۆ لە ئێسك، ئەم ئێسکە سووکەت زوو ئەڕزێ. لێرەدا وا بە چەند شیعرێك کە لە کۆندا بۆ نەوجەوانێکم وتبوو وا بەو بۆنەیەوە بۆ جارێکی تر بڵاوی ئەکەمەوە[١٣٤]:

بت زانیایە

بت زانیایە گۆڕە سەرەنجامی ژینی تۆ!
ئەڕزێ لەژێر گڵا قەدو باڵای سیمینی تۆ
نامێنێ خاڵو میلو دەمو پێکەنینی تۆ
دڵت نەدەشکاندم!
بت زانیایە جامەیەکی جاو لەبەر ئەکەی!
تەڵقینی کوێرەکانە لەجێی دەنگی نایو نەی
لەو جێگە تەنگو تارە بە تەنهایی هەڵدەکەی
لەخۆت نەدەتەراندم!
بت زانیایە کە جوانی گوزەرگای پیریە!
مەرگیش کوتو پڕێکە دەوا ناپەزیریە
دوایی ئەوەی کە بە جوان ئەبڕێت دەستگیریە
جوانیت پێ دەنواندم

---

(١٣٤) بەڕاستیئەو چەند دێڕەی پیرەمێرد لایەك لەو سۆزو گڕەی دەروونی (لامارتین)مان ئەخاتەوە یاد کە لەسەر یەکێ لە گۆلەکانی سویسرا دائەنیشێو یادی (جولیا)ی خۆشەویستی ئەکاتەوە، هەستو هۆشی تێکەڵ بە زنجیرەی وردە شەپۆلی کەناری گۆلەکە ئەکات. پیرەمێردیش وەکو شاعیرە رۆمانتیکیەکان هەوڵیداوە خۆشترین شوێن بۆ دڵدارەکەی خەیاڵی پێك بهێنێ.

بت زانیایه دەست لە ملانی کاتی بەیانیان
چەند خۆشە تا لە گۆڕ ئەخزێی مەست و تێك خزان
چارەی بە بەزمی وایە غەمی گەردشی زەمان
وا رات نەدەپەڕاندم!

کوردی پەتی

سالی ١٩٢٣

ئەمسالیش دیسان وا گەیمە بەهار
سەوزەی مێرغوزار، سۆزەی مێرغوزار
دوگمەی سەر سینەی بەیان ترازا
بەیان بەگوڵی سپی و سوور رازا
هەوری بەهاری کردی بە هەلا
گولالە خەیمەی ئالی خۆی هەلا
بەرخ و کارژۆلەی بەهار بە قەتار
هەلپەرکێیانە بە بەستەو قەتار
کە بای داراوس ئەشنێتەوە
پیاو خۆی تێ ئەگا و ئەبووژێتەوە
ئەو بایەی خاکی زیندوو کردەوە
پیری لەبیری پیران بردەوە
بە دەماغ خۆیدا لە دەماغی من
ئاخ بێ دەماغە گولە باغی من
بەدەست پیریەوە کۆکە کۆکمە
خوازبێنی بەفرو هەلە کۆکمە
ساتوخوا کوڕگەل ئێوەو خوای خۆتان
سەیرکەن لەباتیم تا دەلۆی بۆتان
کە (ژین) و بەهار هەردوو بایەك بێ

جوانی و نەوجوانی هەردوو بایەك بێ
ژین ئەو ژینەیە بەیانی بەهار
لە گۆشەی ئاویێو یارێکی دڵدار[١٣٥]
دوو دڵ یەك بۆ یەك ئاواتەخواز بێ
نەك بە نەنگەویست نیازو نازبێ
دڵیان وەك ئاوی بەیانیان روون بێ
بە نەشئەی سەودای یاری گولگوون بێ
تیشکی رۆژ بدا لەو ئاوە جوانە
شەوق بداتە سەر کوڵم و بڕوانە
بە زەردەخەنە سەرگۆنای چاڵ بێ
بە بۆی هەناسە هەڵگریو ئاڵ بێ
دڵ سەراسیمەی شێوەی نازی بێ
گوێی حەڵقە لە گوێی شیرین رازی بێ
گیان بادەی غەمزەی چاوی بنۆشێ
دەست بێ پرس سێوی سینەی بپۆشێ
ئەو سینەسافە شەوق بداتە ئاو
ئاو بێتە لەرزە شەرم هەڵسێ لەناو
سەرمەستی سەوداو سەر لەسەر ران بێ
ئەگریجە لەسەر روو پەرێشان بێ
ئەو شلکەی رانەو زوڵفە سەد تەرزە
دڵ وەك بێی ناو ئاو بێنێتە لەرزە
دەم بەستەی تامی دوو لێوی ئاڵ بێ
دەماغ سەرخۆشی دوو لیمۆی کاڵ بێ[١٣٦]

---

[١٣٥] لە شوێنێکی تردا مصرعی دووهەمی ئەو دێڕە وا نووسراوە:
دانیشی لەگەڵ یارێکی دڵدار
[١٣٦] لە شوێنێکی تردا ئەونیوە دێڕەی دوایی وا نووسراوە:
زبانی بەستە زبانت لاڵ بێ

ئینجا بە تکای نیگاو بە نیاز
رازی دڵ بێتە سەر گروشم و ناز
بەڵام عەشقی پاك تاسەر ئەمێنێ
وجودیش نەبێ روحت ئەژێنێ
ئەوی ناتوانێ کە خۆی راگرێ
خۆڵەمێش ئەبا لەجێی ئاگرێ

پیرەمێرد لەکاتی خۆیدا ئەم چەند دێرەشی بەناوی (شیخ ابو الوفا)وە بڵاوکردۆتەوە بەڵام هەڵبەستی خۆیەتی:

وا لە دووریت هەرەتی مەرگمە، ئەی گیان هاوار
جوانەکان بێچووە موغان، بادە فرۆشان هاوار
جاذبەی عەشقی بەزۆر وا دەستی گرتووم ئەمبا
ئەی خضر راهبەرم بە، ئەی شەهی مەردان هاوار
سەر هەوای کەوتۆتە سەر، نانەوێ بۆ سوجدەی ئەو
ئەی پێچ و تابی خەمی گێسووی پەرێشان هاوار
دڵی دێوانە وا فێی لێ هات زنجیری ئەوێ
ئەی حەڵقەی سلسلەیی طوڕەیی پەیمان هاوار

دووبارە پیرەمێرد لەکاتی خۆیا ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بەناوی (شیخ ابو الوفا)ی کوردیەوە بڵاو کردۆتەوە بەڵام هەڵبەستی خۆیەتی:
هێند خەوی بەختم گرانە، سەر بکاتە کۆشی حەشر
چاوی هەڵنایە بە تینی ئاگرو تأثیری بەفر
پێچ و تابی مەینەتی من دەستی چەرخی بەرکەوێ
تێکی دەشکێنێ بەرەنگێك شەو لەژانی نەسرەوێ
تۆزی رێگاکەت بەچاومابێ، جەواهر، سورمەیە
کاولەکەی خۆم لا بەهەشتە و گونیە شاڵی تورمەیە

ئاخ قەناعەت گەنجی باقی و دەوڵەتی بێ مننەتە
ئۆدەکەی توونی حەمامیش بێ لەلام وەك جەننەتە
بۆیە بێزارم لە مەی ئەوەڵ قەومی ژارقەندەیە
قەهقەهەی ئاوی سوراحی دڵکەش و پڕ خەندەیە
جاری جاران بوایە من عاشق ئەبووم و شێت و وێت
ماڵی سەربەستی کچان ئاوا کە شوکرانەی ئەوێت
ئێستە بۆ عاشق کەمەندی زوڵفت نەماوە بیگرێ
خۆم لەبەر پێی جوانەکانا رائەکێشم بێ گرێ

خواپێداو

لە نیسانی ساڵی ١٩٣٧دا وتوویەتی
لە بەغداد کۆشکێ لە کەناری شط
باغی پڕ بولبول شطی پڕ لە بط
چیمەن زارێکە گوڵ و پەرژینە
هەرچی هات جۆشی بە هەڵپەڕینە
لێی راکشابووم بە خەیاڵەوە
بەشکو پەری بۆم بێتە ماڵەوە
ناگا چوار پەری چوار دەورەیان دام
سفید پۆشێکیان بەناز هاتە لام
بە تییلاییەکی چاوی بیماری
دڵم ئەنگێورا و دەردم بوو کاری
من بە شەرەرای ئێشی زامەوە
لەبەر پێی ئەوا ئەتلامەوە
لە پڕێك قاقای فریشتەی سەوز پۆش
گەییە سەر وەختم هێنامیەوە جۆش

وتی: بەم پیریە چیت لە جوانانە
ئەکەویە داوی خاڵو لەرزانە
وتم: هەر پیرە جوان تێك ئەبەستێ
نەمام بە داری پیر رائەوەستێ
وتی: نامەوێ تۆ نەمام گیر بی
بۆ ئەوە چاکی نیشانەی تیر بی[(١٢٧)]
تیرێکی هاویشت لە برژانگەوە
وەك تیری شەهاب لە رووی مانگەوە
هات دای لە جەرگم وامزانی مردم
جلە تازەکەی خوێناوی کردم
ئەو رۆیشت ئینجا پەمەیی پۆش هات
ئەویش تیرێکی کردم بە خەڵات
وتی: خۆت بگرە کافر بە گیری
پیری بۆ ئێمە کۆڵەکەی تیری
وتم: تیرێکت لە جەرگی پیر دا
سادەی تیرێکی تر بەشوێن تیردا
بەم سێ تیرەوە دڵم نەئەسرەوت
خوا دای زەرد پۆش لەولاوە دەرکەوت
بەو باڵای ئاڵای سەروی نازەوە
بەو چاوە بازەی عیشوە بازەوە
تریقەی قاقای زیندووی کردمەوە
ئێشی خەدەنگی لەبیر بردمەوە
بە میهرەبانی هات بەلامەوە
دڵخۆشی دەوای زامی دامەوە

---

(١٣٧) لە دەست نووسێکدا مصرعی دووهەمی ئەو دێرە وایە:
بۆ ئەوە چاکی چاك چاکی تیر بی

بانگیان کرد هەرسێ پەری کوشندە
هاتنە سەرینم بە عیشوەو خەندە
وتیان: هەرچەند خوێن کەوتە بەینەوە
ئەمجارە هاتووین ئاشتت کەینەوە
دەست لە ملان‌و گەردن ئازایی
کردمانە کەیف‌و بەزمی چاو شایی
چایی لە سایەی گەردنیان دیار بوو
حۆری بەهەشتیان لا خزمەتکار بوو
سیانیان دەربارەی من لوتف کار بوو
بەڵام یەکێکیان لە پیاو بێزار بوو
خوا تۆڵەی ئەویش لەبەد بستێنێ
دوژمنی جنسی لەتیف نەمێنێ
بە دەست لەملانیان بوومەوە بە کوڕ
سەرچۆپیم کێشا بە عەشق‌و بەگوڕ
بە دەماغەوە ئەموت: شا کێیە؟
بۆ کەس نەلواوە ئەم هەڵپەڕکێیە

بەیادی کۆن
خەیاڵی وردە

لە ساڵی ١٩٣٩دا وتوویەتی

خۆزگە یار ئەبوو بە خاوەن قەرز لێم
بۆ هەر کوێ ئەچووم ئەهاتە سەرڕێم
یار لەناو رەزا سەیری ترێی کرد
بۆڵێکم لێ خوارد مەست بووم دەست‌وبرد

بەیادی چاوی بادامی لەیلام
خوێنی بەدەنم بوو بەڕۆن بادام
فرمێسکم بۆ ڕووی لەبەرد شکا بوو
بەرد بوو بە شووشە گوڵاوی تیا بوو
مانگیش لە یەکتر کەوتوونە گزی
ڕەمەزان جەژنی لە شەوال دزی[١٣٨]
عەشرەی محەرەم کە جەژنی نوحە
بۆ شیعە بووە بە شین و نوحە[١٣٩]
سوێند ئەخۆم هێشتا من تۆم نەدیوە
لەگەڵ تۆ شێت بووم هۆشم پەڕیوە[١٤٠]

---

(١٣٨) ڕۆژەکانی جەژنی ڕەمەزان ئەکەوێتە مانگی (شەوال)ەوە کەچی جەژنەکەش بە جەژنی ڕەمەزان بەناوبانگە. پیرەمێرد ئەم وردەکاریەی لە هەڵبەستێکی مەولەویەوە وەرگرتووە کە ئەڵێ:

ڕەمەزان طلوع صبح شادیشەن
شەوال شام شووم نامرادیشەن
دەردینە شەوال ئای زام سەختەمن
تاڵە شووم شەوال ئای بەدبەختەمن
غورە غوڕەی ئەو، سەفاش پەی غەیری
ئازیز قبلەی من وفاش پەی غەیری

واتە: مانگی ڕەمەزان بە دەرکەوتنی بەرەبەیانی ڕۆژی جەژنی ڕەمەزان شادیەتی چونکە ڕۆژەکانی جەژن لە خۆی نیەو کەچی بەناوی ئەویشەوە بەناوبانگە، ئای لە دەردەداری مانگی (شەوال)و من، ئای لە بەدبەختی هەردووکمان، سەری مانگ هی شەوالەو کەچی خۆشی و ئاهەنگەکەی بۆ ڕەمەزانە، ئازیزیش کە قبلەی منەو من ئەیپەرستم کەچی وەفای بۆ بێگانەیە.
وەکو پیرەمێرد ئەڵێ، مانگەکانیش کەوتوونە گزی کردن لە یەکتری و لە یەك ئەخۆن.

(١٣٩) نوحە– نیازی لەو شین و شەپۆڕەیە کە شیعەکان بۆ حسێنی کوڕی عەلی کوڕی ئەبی تالبی ئەکەن بەهۆی کوژرانیەوە لە کەربەلا.

(١٤٠) پیرەمێرد لەو هەڵبەستەیدا لەسەر پێڕەوی شاعیرەکانی کۆن خەریکی وردەکاری بووەو بۆ وشەی پڕلێکدانەوە گەڕاوەو بەکاری هێناوە، بەتایبەتی لە دزینی جەژنی ڕەمەزان لەلایەن مانگی ڕەمەزانەوە. لە دوادێڕی هەڵبەستەکەدا بەئاشکرا دان بەوەدا ئەنێ کە ئەم هەست و سۆزەی کە لە سەرەتای هەڵبەستەکەیا گوایا بەرامبەر جوانێك دەری بڕیوە، لە دوا دێڕی ئەو هەڵبەستەدا وەکو تەمی بەهار بە تیشکی ڕۆژ ڕەواوەتەوە لە خەیاڵ بەولاوە هیچی لە کەللەدا نەماوە.
ئەمەش ئەو ڕاستیە دووبارە ئەکاتەوە کە لەمەوبەر لێی دواین دەربارەی نەبوونی ژنێکی تایبەتی لە ژیانی پیرەمێردا، کەچی لەگەڵ ئەوەشدا وەکو تەموورەی عەشقی دڵدارێکی هەرزەکار مرۆڤ ئەخاتە جۆش و خرۆش و لەگەڵ ئاوازی دێڕەکانیا پیاو بە خەیاڵ ئەفڕێ.

کۆتره باریکه

له ساڵی ١٩٣٩دا بەناوی (زەرگەتەیی)یەوە بڵاوی کردۆتەوە

کۆتره باریکەی خاڵو مل رەنگین
لانەت له پۆپەی دار طوبای بەرین
حەق و هووت نەغمەی جبریلی ئەمین
به گۆنای ئادەم کەوتە سەر زەمین

من و تۆ رشتەی بەینەت له مل بووین
نشیدە خوانی غونچەی یەك گوڵ بووین
سەرمەستی نەشئەی بادەی یەك مل بووین
زادەی سروشتی یەك ئاوو گڵ بووین

کاتێ یەك باڵو یەك ماڵ بووین له دەشت
چینەمان ئەکرد له دەشت وەك بەهەشت
لەناکاو دانەی بەدبەختیمان چەشت
لانەمان رووخا بەبای شۆری دەشت

هەردوو گرفتار داوی یەك صەییاد
من له داخاو تۆ له شاخا ناشاد
دەست بەستەی بێداد چەرخی کەچ بنیاد
نەمردین دیمان ئەم جەژنەی ئازاد

ئەمبینی هەودای داوی نەهاتی
هۆنراوەی پەنجەی چەند هاو وڵاتی
دڵسۆز بووم سۆزم ئەدی له باتی
هەڵۆ پەڕی خۆی بوو به خەڵاتی

ئێستاکە دەوری دەوران وەرگەڕا
مانگای گڵباخی مردو دۆ بڕا
ژوور ناڵ، فورمە، تەپڵ، هەرسێکیان دڕا
نازانم پیاوی بەد چی پێ بڕا؟

هاودەمی هام فەرد

له ساڵی ۱۹۳۹دا بەناوی (کەس نەزان)ەوە بڵاوی کردۆتەوە

هاودەمی هام فەرد، سەرکردەکەی خەم
ڕێنەکەوت خەمان جەمکەین لەگەڵ خەم
هیوایەکم بوو بۆم نەچووە سەر
ئەمویست بە بۆنەی بۆنکز بێ کەدەر
ئای بەو یادەوە ئێستەش سەرخ وشم
بەو شنۆی بایە هێشتا مەدهۆشم
کاتێك بەو گەردن زیوی سافەوە
وەك ئاسکی خوتەن بەبۆی نافەوە
لەو توون بۆ ئەو توون گۆمەتەی ئەبەست
عەتر ئامێز بوو رووی کۆو هەردو دەشت
ئەو بۆنە خۆشە شەماڵ ئەیپەخشان
دەرمانی دەردی دووری ئەگەیان
پەردەی دڵتەنگی لائەبردەوە
هەردەم ژیانی نوێ ئەکردەوە
دەنگت پێ چوو، چەواشەی چەپگەرد
تەسەلایەك بوو ئەویشی لابرد
ئێستا ئەو گەنجە ئەو لارو لەنجە
بەسەر پەنجەی زۆر دڵت کرد ڕەنجە
ئای لەش پڕ برین، دڵ بە خەریکی

دیدار بە دووری مەرگ بەو نزیکی
ئەلای کێ بەرین[١٤١] داخوازی تەدبیر؟
هەی داد لە تەدبیر، هەیڕۆ لە تەقدیر!!
خۆ ئەم بەدبەختەی خۆشی نەدیوە
بەختی رەشی خۆی زووتر ناسیوە
لەم چارەنووسەی قوربانی دولبەر
نەك جارێك چوار جار الله اكبر[١٤٢]
لە گێژی دەریای ئاشووبی زەمان
بۆ کەشتی خەلاس ئەبووە بادبان

بەناوی (دەباشانیەوە) لە ساڵی ١٩٤٠دا بڵاوی کردۆتەوە

واگوڵ بەسەرچوو بولبول شەیدا بوو
گڕێك لە ناڵەی دڵی پەیدا بوو
گڕەی بەردایەی سەوزەی بەهاران
شێوا وەك زوڵفی چەمەرە داران[١٤٣]
منیش کەمی شۆڕ بولبول لەسەردا
سەری خۆم ئەنێم بەدەشتو دەردا
گەرمای هاوینم بۆیە لا خۆشە
بەتینی سۆزی دڵ بە پەرۆشە
ئەو گڕو تاوە دڵ دەجۆشێنێ
بە یادی یاران تێر ئەم گرێنێ

[١٤١] یەعنی هاوار بۆ لای کێ بەرین کە تەدبیرێکمان بۆ بکات.
[١٤٢] مصرعی دووهەمی ئەو دێڕەی لەنییوەدێڕێکی مەولەویەوە وەرگرتووە. لێرەدا نیازی لەو نوێژەیە کە لەسەر مردوو ئەکرێت کە چوارجار الله اكبری تیا ئەکرێ.
[١٤٣] پیرەمێر مصرعی دووهەمی ئەو دێڕەی لە مەولەویەوە وەرگرتووە کە ئەڵێ:
تای بەڕەزای شۆخ لەسای موغاران
شێواوە وەك زوڵف تەعزیە داران

چەند خۆشە یادی هجرانی یاران
فرمێسك بە چاوما بێنێ وەك باران
رشینەی فرمێسك دڵ ئاوڕشێن کا
شینی عەشق هۆشم بێ سەرو شوێن کا

کەوتە کلێشەم

لە ساڵی ١٩٤٠دا بەناوی (دەباشانی)یەوە بلاوی کردۆتەوە

کەوتە کلێشەم، کەوتە کلێشەم
شەوێك سەودای لەیل کەوتە کلێشەم
پەروانە ئاسا، تەوافی رووی شەم
تێکی هەڵشێلا هۆش و ئەندیشەم
ژاری پەژارەی بێ سامانمە

بەزۆری شۆری سەودای پڕ سەودا
رووبکەمە کۆی یار لە نیوەشەودا
سەرگۆنای ماچکەم لە شیرین خەودا
هەرچیم بێتەڕێ لەڕێگەی ئەودا
خواست و ئارەزووی دڵ و گیانمە

بەرگی شەوگەردی نیلیم کردەبەر
پەڕە بەلۆکەم[١٤٤] لێ بەستە کەمەر
جامانە و چەفتەی سورمەم نایە سەر
وەك شێری شەرزە لەلان هاتمە دەر
ئەمشەو لە مەرگ و ژین قەیرانمە

---

[١٤٤] پەڕە بەلۆ جۆرە دەمانچەیەکە.

تیپی زیندەوەر یەکسەر کش و مات
کەڵەشێری عەرش قوقوی نەدەهات
شەوی دەیجوور بوو مانگ هەڵنەدەهات
هانگاوم نایە ڕێی هات و نەهات
بە قەڵەمبازی عەشقی جانانە

ڕێگام لێ بوو بوو بە هەردەی دوجەیل
تا خۆم گەیانە ئاستانەکەی لەیل
دڵ لە ئەندیشەی ترس و هەوا کەیل
گەیمە خوا بگای جانانەی پڕ مەیل
سامی وەك پایەی عەرشی ڕەحمانە

بێ خشپە و بێ هەست گەیمە سەرینی
بە نەشئەی شێتی هیچم نەبینی
دەمم گەیانە خاڵی جەبینی
ڕاپەڕی وتی: تۆ کام بێ دینی؟
چۆن گەیشتیتە ئەم جێ و مەکانە؟

سەری هەڵبڕی چاوی بەمن کەوت
یەخەی دادڕی بەیانی دەرکەوت
سفیدەی بەیان سەر ڕەشی شەوکەت
هێندەی جنێودا توورەیی سرەوت
جنێوی بۆ من بوو بە بەهانە

وتم: جنێوت خەڵاتە بۆ من
کەمەندی سەودای تۆم کەوتە گەردن
وا رام ئەکێشێ بێ باك لە مردن
زیندەگانی خۆم لێ بوو بە دوژمن
ئەگینە چیمە لەم هەوڵدانە

وتی: من چی بکەم ئەمە حاڵمە
بە دەست من نیە خەڵك عەوداڵمە
هەمووی ئاشووبی چاوی کاڵمە
خەتای تۆ نیە فیتنەی خاڵمە
ئەگینا من چیم لە ئەزێتدانە؟!

عەشقی راست

١٢/ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٤١

کە مەجنون کەوتە خەڵوەتخانەیی خاك
ندایەك هات لە قوببەی بارەگای پاك
وتی: ئەی شێتە دیاری کردەوەت کوا؟
سەرێکی هەڵبڕی رووی کردە لای خوا
وتی تۆ خۆت ئەزانی شۆڕی لەیلا
سەری وا گێژو وێژ کردم لە مەیلا
نە بیری رووی جیهانم بوو نە مەحشەر
خەیاڵم عەشقی لەیلا بوو سەراسەر
لەلای خوا خۆشبوو ئەم جوابە رەوانە
بووە ئەستێرە بۆ ئەم ئاسمانە
چ خۆشە شۆڕشی ئەو عەشقە پاکە
بەڵێ عەشقێك کە پاك بێ دیارە چاکە

کای کۆن

١٤ی ئابی ساڵی ١٩٤١

لەبیرتە شەوێك هاتیە لام
بۆ دڵنەوایی و تەسەلام
بەزوڵف و خاڵت سوێندت دام
کە تا دەمرم تۆ بی لەلام
ئینجا لێوت لەسەر لێو نام

ئیستاش لەسەر ئەو پەیمانەم
هەتا ئەمرم ئەو دێوانەم
گیرۆدەی ئەو زوڵفە جوانەم
سیابەختی ئەو خاڵانەم
تێم گەیشتووی چەند بەوەفام

ژین ئەوەیە عەشقی تیابێ
دڵ ئەوەیە بەسەودا بێ
سەر پڕ لە شۆڕی لەیلا بێ
نەك کوولەکەی پڕ لەبا بێ
ئۆف شێتی چەند خۆشە لەلام

عەشقی پاك نوورێکی خوایە
ئیلهامی شیعری سەمایە
تەجەللای رۆحی تیادایە
وەصڵی بەهەشتی لەدوایە
وەتەنە بەهەشتی دنیام

بەناوی (زەرگەتەیی)یەوە

لە کانونی دووەمی ساڵی ۱۹٤۲دا وتوویەتی

ئێستا خەو بۆیە نایەتە ناو چاو
جێی ئەو نەماوە پڕ بووە لە ئاو
بۆیە نایەڵێ کە خەو ببینم
با بەخەویش بێ نەك ئەو ببینم
دوو چاوم هەیە یەکێك چاوی سەر
کە بۆ رێگای دوور پەنای دێتەبەر
بەڵام چاوی دڵ بۆ دوورە مەنزڵ
هیچ مانعێکی بۆ نابێ حاصڵ
ئەگەر ئەو پەروای چاوی سەر ئەکا
چاوی دڵ هێندە تیژە سەر ئەکا
من لەخوام ئەوێ ئەو خۆی بنوێنێ
وەصل گڕی عەشق دائەمرکێنێ
لەزەتێکی وام لە عەشق دیوە
موڵکی ئازادیم بەوە کڕیوە
بە عەشق ئازادیم بۆ هاتۆتە دی
وەصڵ نامخاتە ژێر باری ماددی
من بە عەشق و ئەو بە حوسن ئەخوڕێ
هەر جوانە لەشوێن عاشق ئەگەڕێ
ئەگەر مەجنون و فەرهاد نەبوایە
لەیلاو شیرین چۆن ئەهاتنە کایە
بەڵێ تا عەشق رۆژی وەك ئەو بێ
ئەبێ بەیانی روخساری ئەوبێ

وام ئەزانی

٢٠ی مارتی ساڵی ١٩٤٣

وامزانی کە من دڵم دا بەتۆ
دڵی تۆش بۆ من ئەبێ بە مەکۆ
چی بکەم دڵەی شێت تووشی تۆی کردم
بە سەودای بێ سوود لەناوی بردم
تۆش تێگەیشتووی دڵ وا دوژمنە
ئیتر لەلای تۆ بووە بە گای بنە
ئەگینا ئەگەر دوژمن نەبوایە
نەت ئەهێشت بێتە ئەو بەردەرگایە
بەڵام گیانەکەم ماددەی تۆ بۆشە
لە تێکەڵیدا هەر راستی خۆشە
دڵی ئەڵماسی بێ گەردم ئەوێ
شتێ ساختە بێ زوو دەرئەکەوێ
توخوا حەیف نیە وەك ئەڵماس جوان بی
بە ژەنگی خوێنی عاشق پەنهان بی
دڵ بفرێنی بەدخوو بی وەك خۆت
ئەم جەورو زۆرە خێری چیە بۆت
چی دەبێ رۆژێك ئەگەر هی من بی
دەست نەوەشێنی و ساتێك هێمن بی

بە زوڵفم وت

ئەم دوو دێڕەی لە شیعرێکی فارسیەوە وەرگرتووە

بە زوڵفم وت لەبەرچی روو رەشی؟ گرژ بوو وتی: چی بکەم
هەمیشە وام لەبەر رۆژا، بە ئاهی خەڵکی گیراوم
بە دەوری دیدەما پەرژینی برژانگ پاسەوانێکە
ئیتر ئەو رێی نیە راوکاو خەویش نایێتە ناوچاوم

یاری چاویەشاو

نیسانی ساڵی ١٩٤٣

دیدە، دیدەی تۆ! دیدە، دیدەی تۆ
با گەیاندیە گوێم، ئێشی دیدەی تۆ
دیدەی شابازی خۆش پەروازی تۆ
دیدە نموونەی عیشوەو نازی تۆ
قولاپی جەرگی ئەوەی ئەتبینێ
ئیتر خودگیری لەلا نامێنێ
ئای جذبەی چاوت چەند بە تەئسیرە
بە نیگایەکی پڵ چەند ئەسیرە
حەیفە ئەوچاوە لەبەر چاو نەبێ
دڵی عاشقان پێی بەداو نەبێ
شێتی چاوت بووم چوومە میری سوور[١٤٥]
دوعام بۆ کردی لە نزیك‌و دوور
چاوی چڵکنە لێت کەوتۆتە کار
بە (ان یکادوا)[١٤٦] بۆت کەوتمە هاوار
کاشکی دکتۆری چاو بوومایە من
رەگی چاویەشەم ئەکێشا لەبن
دەرمانی لای خۆم ئەدۆزیتەوە
بێم چاوت ماچکەم چاك ئەبیتەوە

---

[١٤٥] میری سوور– مەزارێکە لە ناوچەی شارباژێر نزیکی گوندی ئەحمەد ئاواوە ئەوانەی کە تووشی نەخۆشی ببونایە جاران ئەیان بردە سەر ئەو مەزارە گوایا بەوە چاك ئەبێتەوە.

[١٤٦] وان یکادوا– سەرەتای ئایەتێکی قورئانە کە ئەڵێ:

﴿وان یکادوا الذین کفروا﴾

گوایا ئەم ئایەتە بۆ چاوەزار باشە، لەبەر ئەوە نوشتە نووسەکان بۆ چاوەزار ئەو ئایەتە لە نوشتەکانیانا ئەنووسن.

کۆنە فرۆشی

٣٠ی ئەیلولی ساڵی ١٩٤٣

گیانە دڵەکەم کوڵو کۆیەتی
ئارەزووی تیری پەنجەی تۆیەتی[١٤٧]
دەمێکە گیڤەی تیرەکەت نایە
چی بکەم ژیر نابێ بە لایە لایە
بەستوومەتەوە بە هەودا بەنێ
بەملاو بەولادا هەروا مل ئەنێ
من وام ئەزانی کە دڵ پیر ئەبێ
ئەگەڕێتەوە لای من ژیر ئەبێ

---

[١٤٧] پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەی سەرەوەی لەگەڵ چەند دێڕێکی مەولەویدا بە دەستکاریەوە تێهەڵکێش کردووە، وا لە خوارەوە ئەسڵی هەورامیەکەی مەولەوی‌و ئەسڵی وەرگێڕانەکەی کە پیرەمێرد وەری گێڕاوەتە سەر شێوەی سلێمانی پێشکەشی ئەکەین.

ئەسڵی هەورامیەکەی مەولەوی:–
ئازیز وەمەرگت دڵ نەخروشەن
ئارەزووی خەدەنگ پەنجەکەی تۆشەن
خەیلێوەن ئامان تیرەکەت ئامان
ئامان وەسەر وەخت بیمار زامان
وەختەن ساکن بۆ، قوربان سا تیرێ
دەماغەش بەرزەن دەخیل زنجیرێ
ئەوا جە حیکمەت بەربشۆ وەبەر
جار جار وەتیرێ دڵ ئەواییش کەر
وەش وەش تای توغرای وێت بنمانە پێش
با هەر ناسۆر بۆ زوو نەبۆ ساڕێژ
وەرگێڕاوەکەی پیرەمێرد بە شێوەی سلێمانی:
ئازیز دڵەکەم کڵو کۆیەتی
ئارەزووی تیری پەنجەی تۆیەتی
دەمێکە تیری تۆی لێ بڕاوە
برینی کۆن بوو ئێشی نەماوە
لووتی زۆر بەرزە سا قوربان تیرێ
پەڵ ئەبزێوێ ئامان زنجیرێ
بە تایەکی زوڵف زوو مەهارێکە
بە تیرێکی تر کوڵەوارێکە
تای طرّەی زوڵفت بکە بە دامی
با ساڕێژ نەبێ، ناسۆر بێ زامی

کەچی ناسرەویٚ سا قوربان تیریٚ
زۆر سەرەڕۆیە ئامان زنجیریٚ
تاوتاو طرّەی تای پیشاندە تارتار
لووتی زۆر بەرزە بۆی بکە بە مەهار

گیانە بەسیەتی

له ساڵی ١٩٤٤دا بە ناوی (بێ ناو)ەوە بڵاوی کردۆتەوە

گیانە بەسیەتی، گیانە بەسیەتی
توخوا بەسیەتی دەردو مەینەتی
هەر هێندە دەبێ تووشیو نەگبەتی
قنیاتم تەنها ژاراوی پەتی
لە نەحسی چارەو بەختی گومراهم
عالەم بیٚزارە لە ناڵەو ئاهم
ئەجەل قولاپی گیر کرد لە جەرگم
نیشانم ئەدا نیشانەی مەرگم
ئەوا هەناسەم کەوتە ژمارە
هیٚندەم نەماوە وا ئەمرم دیارە
توخوا وەسیەتم ئەمەیە لەلات
بە یادی عەشقی بەندەی جان فیدات
کاتیٚ کۆچمکرد بۆ هەوارگەی نۆ
ئاوام کردەوە مەنزڵگای گوڵکۆ
ئەوسا دیار نابم لەبەر دەرگاکەت
چۆڵ ئەبیٚ لەمن سایەو پەناکەت
بزانە هەی لەیل قەیست مردووە
حەسرەتی رووی تۆی بۆ خاك بردووە

من لەویێ تەنها پەژارەی تۆمە
چ باکی چۆڵی و ساردی گڵکۆمە
تۆش سا بێ باك بە لە تانەی ئەغیار
وەرە سەر قەبرم بۆم بگری جارجار
بڕوانە قەبرێك لە قەبران تاکە
بەردی وەك خەڵووز خاکی نمناکە
ئەوە شەرارەی قرچەی تاسەمە
تەپە دووکەڵی شوێن هەناسەمە
فیدات بم گیانە، من داغ بردەی تۆم
توخوا دانیشە کەمێك لە گڵکۆم
تۆزێك بۆم بگری گوێم لە دەنگتە
لەگەڵ فریشتەی منا جەنگتە
دڵۆپێ فرمێسك لە چاوت تکا
بەو فرمێسکەی تۆ خوا عەفووم ئەکا
تۆش وەفاداری لەگەڵ جوانی
بۆت ئەبێ بەناو فەخری جیهانی

پیرەمێرد چەند مصرعێکی ئەو هەڵبەستەی پێشووی لە هەڵبەستێکی وەلی دێوانەوە وەرگرتووە.
ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەیە کە بەوە کۆتایی بە چیرۆکی مەم و زین ئەهێنێ کە لە ئەحمەدی خانیەوە وەری گرتووە:

هەی ڕۆ ئەمڕۆ ڕوی شین و ڕۆڕۆمە
کە مەم ڕۆیی ڕوی پەژارەی تۆمە
ئەم زوڵفە لوولەم بۆ مەم شانە کرد
دەك فەلەك کوێر بی بۆنێکی نەکرد

ئەم خاڵو میلە من بۆ مەمم رشت
پەیمانم وایە بۆی بەرمە بەهەشت
لێوم دانابوو بۆ گفتوگۆی مەم
عەهدە تا مردن واتەی پێ نەکەم
توخوا مەم، منت لەکوێ پەیدا کرد
گوناهم چی بوو منت شەیدا کرد؟
هەرکەس هاوسەرێ بۆ ژیان ئەگرێ
منت بۆیە ویست لە بەرت مرێ
هەی خەجاڵەت بی چەرخی پڕستەم
هیچ شەرمت نەکرد لە نەوجوانی مەم
مەم لەژێر خاکا بە میوانت بم
بە برامەوە بە قوربانت بم
ناچارم بێ تۆ ژیانم نابێ
وا ئەبڕێمەوە هەر ئەبێ وابێ
لەناو دۆخمەدا دوو جێگا دەبێ
زاواو بووکێنی لەخاکا دەبێ
ئای مەم دەستی مەم نەگەیشتە تۆ
وا نووکی خەنجەر بوو بە سزای تۆ
خەنجەر بۆ دڵە گەر راستت دەوێ
ئاخ مەمی تیایە نەك بەری کەوێ
ئەی سینە بگرە خەنجەر بۆ تۆیە
هەرچی زۆر جوان بێ هەر رەنجەڕۆیە
بە بەرگی خوێنی شایی رەنگەوە
بەسۆزو ناڵەی خۆش ئاهەنگەوە
با دەست لەمل کەین مەم یەك جاریە
نە ڕای بێگانە نە بەدکاریە

ئاخ بۆ دەنگ خۆشێك لە ژوور سەرینمان
بە بەیتی كوردی بدا تەڵقینمان
بڵێ ئاخ دڵی دڵخواز مەشكێنن
بەزۆرە ملی كچان مەمرێنن

ئافرەت

لەساڵی ١٩٤٥دا بەناوی (شێخ ابو الوفا)وەبڵاوی كردۆتەوە

بەرۆژ زوڵف بێنیتە سەرِووو، ئەڵێن: هاوارە رۆژ گیرا
بەشەو رووی دەركەوێ مژدە ئەدەن وا جەژنە مانگ گیرا
بەشەو ناڵەی نەخۆش جێی رەحمە، من بێ تۆ بناڵێنم
ئەڵێ لاچۆ، هەڵەوەڕ، دەنگ مەكە دز دێتە سەر شوێنم
وتم: تۆ دەرم ئەكەی، پێی من بە مووی ئەگریجە بەستراوە
وتی: سەیری درۆیكە! ئێستە ئەگریجە لەكوێ ماوە؟!
وتی: بێڵە بنووم، بێیتە خەوم شایەد تەسەللام بێ
وتی: لێم تێر ئەبی بمبینی با هەر مەیلەكەت لام بێ
وتم: ئێوە وەفاكار نین، كەچی عاشق ئەشێوێنن
وتی: مەعشوق دڵیان ساردە، بازاڕ گەرمیە ئەی نوێنن
وتم: تۆ وا بڵێ، ئێمەش بەجارێك لا ئەدەین لێتان
وتی: تا مفلیسن هەروان، مەگەر ماڵ بێتە سەر رێتان
وتم: روویی جیهانم بێ، بەساتێ وەسڵی تۆی نادەم
وتی: كەم دەسەڵاتیە وا حەڵاڵ خۆری بەنی ئادەم

پیرەمێرد لەو هەڵبەستەی سەرەوەدا جگە لەوەی کە هەست بە قورسی و پارسەنگ ئەكرێت بۆ راستكردنەوەی تای هەندێ لە مصرعەكانی هەڵبەستەكەی، لە ناوەرۆكی هەڵبەستەكەشیا وەكو شاعیرە كلاسیكیە كۆنەكان بەدوای وشەی بەتوێكڵدا گەڕاوەو خۆی ماندوو كردوە بۆ راستكردنەوەی تای باری

هەڵبەستەکەی بە پێچەوانەی هەڵبەستە ڕێكو سوارەکانی تری کە مۆسیقایەکی تایبەتی پڕ لە سۆزی تیایە. ئەم جۆرە هەڵبەستانەی پیرەمێرد کە خۆی پێوە ماندوو کردووە وا بزانم هەر بۆ ئەوەی وتووە کە جاروبار بچێتەوە سەر ڕیچکەی شاعیرە کۆنەکانو یادیان بکاتەوە.

بەیادی کۆن

بەناوی (شیخ ابو الوفا)وە لە ساڵی ١٩٤٥دا وتوویەتی

بەڕوویا زوڵفی پەخشان کردووە لەیلو نەهارێکە
لەشەودا ڕۆژی پەنهان کردووە شێوەی عوزارێکە
بە تیرێکی تیلایی چاو دڵی لەت کردو بانگی کرد
ئەمە بۆ تۆیە ئەم نازە لە دڵتا یادگارێکە
دوعاخوازیت کە کرد، ئێسکم بە جارێ کەوتە ناڵە ناڵ
لەناو ئەو ناڵەدا باڵووڵی دڵ خۆش نەی سوارێکە
خەیاڵم وا بوو شەو بێیتە خەوم، چی بکەم خەوم نایە
خەتای گریانو سووچی دیدەیی شەو زیندە دارێکە
ئەگەر بم توانیایە، نەم دەهێشت دڵ هێند بناڵێنێ
بەڵام چی لێ دەکەی بێ عارو شێتو کەوتەکارێکە
لەناو شاری دڵانا جاڕ ئەدەن کێ بێ کە هوشیار بێ؟
لە هیچ لایەك جواب نایە، عەجەب خامۆش شارێکە!!

تاق تاق کەرە

لە ساڵی ١٩٤٥دا بەناوی بێ ناوەوە بڵاوی کردۆتەوە

تاق تاق کەرەکەی سەر داری کانی
بۆچ ئەناڵێنی هەتا بەیانی
هیچ کەس ناتوانێ تا ڕۆژ بناڵێ
مەگەر عاشقی سەودایی خاڵێ

ئەوا من دیارە بۆ یار ئەناڵم
تۆ پەی جۆری کێی هاوار بەماڵم
من گەنجی شادیم جەردەیەك بردی
تۆ چیت لێ قەوما کێ وای لێ کردی
من روخسارێکی وێنەی شەمم دی
دەردی پەروانەم لێ هاتۆتە دی
ناڵەی من لە شەوق ئەو روخسارەیە
ئاهم لە دووری ئەو دیدارەیە
تۆ کێ دەروونی وا هەڵقرچاندووی
کام بەفر وا بەم دەردەی گەیاندووی
من سووتای ئەو شوعلەو ئەو نوورەم
دێوانەی جذبەی ئەو کێوی طورەم
موسا (أرنی)ی[١٤٨] وت کەوتە تکا
بە (لن ترانی)[١٤٩] ئابرووی تکا
منیش تەمەنای دیدارم ئەکرد
لەجیاتی دیدار ئەم عەشقەم وەرگرت
دیارە منو تۆ هەردوو هام فەردین
هەردوکمان وەك یەك تووشی یەك دەردین
وەرە هەردوکمان ناڵەمان یەك خەین
بەڵکو بەم عەشقە نیشتمان سەرخەین

---

[١٤٨] و [١٤٩] نیشانەیە بۆ ئەوەی گویا پێغەمبەر موسا لەسەر کێوی طور تکای لە خوا کرد کە خۆی پێ نیشاندا (أرنی) ئەویش بە (لن ترانی) وەرامی دایەوە.

بگۆڕینەوە

تۆ وام تێ مەگە من هەردە گەردم
من خاوەن سوپای ئەندێشەو دەردم
هەرچی لە دەشتو چیاو سەر ئاوە
بەبەهای شێتی خوا بە منی داوە
سفیدەی بەیان، زەردەی خۆرەتاو
تریفەی مانگو لەنجەو لاری ئاو
سڵو ئاوڕوو گەردن بەرزی ئاسك
قاسپە قاسپی کەو لەسەر ئاسۆو باسك
گوڵو گولاڵەو نێرگسی بەهار
شۆخی بەڕەزاو چنوور لە نزار
ئەمانە یەك یەك بەتۆ ئەبەخشم
تۆش لە نازداری خۆت بدە بەشم
بۆ سفیدەی سوبح سای بەرۆکەکەت
بۆ زەردەی خۆریش زەردەخەنەکەت
مانگ بۆ روخسارت، ئاو بۆ جەبینت
رەمی ئاهویش بۆ لەنجەی شیرینت
قاسپە قاسپی کەو بۆ قاقای جوانت
نەغمەی بولبول بۆ وردە رازانت
گوڵ بۆ نازکیت، گولاڵەش لێوت
چنوور بۆ زوڵفی لوولی پەشێوت
ئەمانەم لەگەڵ بگۆڕەرەوە
بەراوردیانکەو گرەو بەرەوە

ئەمشەو[150]

حوزەیرانی ساڵی ١٩٤٥

خەیاڵی وا لە باخەڵما، لە توێی (پیراهن)ە[151] ئەمشەو
تەماشای هەرچییەکم کرد، سەراسەر گوڵشەنە ئەمشەو
هەموو موویەکی ئەندامم، لە خۆشیانا خەدەنگێکە[152]
ئەگەر ئازایە خۆی دەرخا ئەوی لێم دوژمنە ئەمشەو
شکستی زوڵفی تۆبەی پێ شکاندم، تۆبە بۆ تۆبە
دڵی شێخ و ملی (مل[153]) تێك شکا هەر بشکەنە ئەمشەو
بە سەرمەستی کە دەستم کەوت لە ناری نووری دەرکەوت
یدی بیضایە دەستم بۆیە دنیا رەوشەنە ئەمشەو
تەجەللای نووری (طور)[154] بەم (طەورە)[155]طوّرەی عەشقی نیشاندام
بە پەروازی جنون جلوەم لە (وادی أیمن)ە[156] ئەمشەو
لە دەوری بێستون دەنگی قوڵنگی گیانی فەرهاد دێ
قەوانێکی غەرامە فونی (شۆخی ئەرمەن)ە[157] ئەمشەو
کە گوێم زرنگایەوە، وا دەنگی زەنگی وشتری لەیل دێ
ئەوا لەولاشەوە مەجنوونە ئەگری شیوەنە ئەمشەو
بەسەر شاخی ئاراراتدا، بە لاوك پیرەمێرد سەرکەوت
ئەڵێ شوێنم کەون کوڕگەل شەوی سەرکەوتنە ئەمشەو

---

[150] ئەم هەڵبەستەی لە فارسیەوە وەرگرتووە.
[151] پیراهن– کراس.
[152] خەدەنگ– تیر.
[153] مل– شەراب، یاخود شووشەی شەراب.
[154] طور– نیازی لە شاخی سینایە.
[155] طەور– بەم طەورە یەعنی بەم جۆرە.
[156] وادی ایمن– یەعنی وادی مقدس کە لە شاخی سینایە.
[157] شۆخی ئەرمەن– نیازی لە شیرینی خۆشەویستەکەی فەرهادە.

بەهاری روو زەرد

ئابی ساڵی ١٩٤٧

بەهاری روو زەرد، بەهاری روو زەرد
منیشی خستە کەژو کێوو هەرد
رەنگ زەردو سەرشین دەروون پڕ لە دەرد
بۆ عالەم شادیو بۆ من ئاهی سەرد
جەرگم لەت لەتە وەك هێلی ناو وەرد
ئاخ بۆ دڵسۆزێك بۆم بێ بە هاودەرد
رەنگ هەڵبژێرێ لە شێوەی بەهار
لەو رەنگەی خۆشبێ لای دڵەی غەمبار
لە گوڵە زەرد رەنگ، لە گوڵ نەورۆزداخ
لە شەونم فرمێسك لە تەمی چەم ئاخ
لە وەنەوشە شین لە نێرگز خومار
لە گولاڵە خوێن دیدەی شەو بێدار
لە خونچە پەیکان، لە سۆسەن خارێ
دڵ بریندارکا لە دووری یارێ
من لە دووری ئێل جەرگم خوێنین بێ
چەند خۆشە برین لەسەر برین بێ
ئەگەڕێم بەشوێن دەردەدارێکا
کەسوکار کوژراو دڵ زامارێکا
وەك تاق تاق کەرە تا دەمی بەیان
ناڵە ناڵمە لەسەر کەلیخان
لافاوی فرمێسك لە دووری یاران
سەرەو خوار ئەڕوا وەك لێزمەی باران

به یادی گۆن

سالّی ١٩٤٨ مانگی شوبات

دلّ بریندار بێ نەوەك ناسۆری تیری تانەبێ
سینە چاکی چاکە بۆ تیری موژەی نیشانە بێ
عەشق کە کەوتە کەللەوە، هەر ڕێیەك بگرێ ڕێی ئەوە
یەك سیاقە حەق پەرستی، کعبە یا بتخانەبێ
خوا پەرستی باتنێکی پاك‌و بێ گەردی ئەوێ
(سبحە)[١٥٨] تەوقی زاهدە، سەدجار ئەگەر سەد دانە بێ
بۆ سوادی تاری طرّەی زوڵفی جوانان کاشکی
یەك لەسەر یەك زامی دڵ توێ توێ بێ وێنەی شانە بێ
پێکەنینی دولبەران مقداری عصمت کەم ئەکا
لێوی خونچە هەر ئەوەندە نازکە تا وانەبێ
خاڵەکانت دانە دانەن، چاوەکەم چاوی منیش
با بڵێن چاو لەو ئەکا فرمێسکەکەی با دانەبێ
خوا رەقیب ئاوارەکا ساتێك لەپێش چاوم نەبێ
خۆشەلام ئەو تانەبێ، تاکەی لەچاوما تانەبێ[١٥٩]

چاو

شوباتی سالّی ١٩٤٩

ئەم دێڕانەی خوارەوە هەریەکەیان بۆ چاو وتراوە، بەڵام کێشی هیچیان لەگەڵ دێڕەکانی تردا یەك ناکەوێ لەبەر ئەوە نابێ هەمووی بەیەك شیعر بژمێررێن، خوێندەوارانی خۆشەویست بێگومان لە خوێندنەوەیانا هەست بەوە ئەکەن:

ئەگەر چاوم بەتۆزی ڕێت بڕێژم
بە فرمێسك داری طووبای تیا ئەنێژم

---

[١٥٨] سبحە- تەزبیح
[١٥٩] یەعنی زۆر خۆشە کە دوور بێ لەلام‌و نەیبینم، هەتاکەی وەکو تانەی سەرچاوم وابێ.

لە دڵما تا خەیاڵی چاوی کاڵە
هەموو عالەم لەپێش چاوم خەیاڵە

تەلی چرایەك لە چاوی تۆوە بۆ کونجی دڵم راکێشراوە
ئەو دەمەی تۆ ئەڕوانیتە من، تەلی کارەبای دڵم پچڕاوە

شیعری بڵند کە تەعلیقی ئیلهامی پێوەیە
ئیلهامی شیعری من لە نیگای چاوی تۆوەیە

چاو کە دەردی دووری تێکەوت، ئارەزووی گریان ئەکا
نیوە موویەکیش کە کەوتە چاوەوە هەر ژان ئەکا

تۆ لە پێش چاوم نەمای، گیانیش لە لەشما دەرچووە
هەروەکو ئاوێنە سوورەت لاچوو عەکسیش لاچووە

بە چاوی مەستی هۆشی لێ فڕاندم عەشرەت هاوارە
نەخۆش ساغ رووت ئەکا، بێ حاکمیە شێواوە ئەم شارە

کاغەزێکی سپیە ناردم، تێ بگە مەعنای چیە
چاوی من بەد رەنگە سپیە چونکە چاوی لێت نیە

چاوت دووکەڵی لێ دێ، بڕۆ لەو دوورەوە مەمێنە
چونکە ئەو دووکەڵە قرچەی دڵمە ئاگری لە شوێنە

ئای بۆ سەرمەستی

ئای بۆ سەرمەستی تافی جوانی
جوانی شەوقێکە بۆ زیندەگانی
چەند خۆشە نەشئەی عەشقی دێکانی[١٦٠]
کە کچە کوردێك ئەچێت بۆ کانی
گۆزەی مێشەرۆ[١٦١] وا لەسەر شانی
ئاو دائەتەکێنێ بۆ سەر زوڵفانی
مێخەك بەند ئەخشێ لەناو مەمکانی
هەزار ئەلمۆدە بێ بە قوربانی

---

[١٦٠] دێکانی- گوندێکە لە کوردستانی ئێران.
[١٦١] مێشەرۆ- جۆرە گۆزەیەکە کە پێی ئەڵێن گۆزەی مێشەرۆ.

(٤)

بەشی شیعری ویژدانی

پیرەمێرد شاعیرێکی عاتفی بووە، دڵی زۆر ناسك بووە، بچووکترین کارەسات و بەسەرهاتێك کاری تێکردووەو هەست و هۆشی بزواندووە. زۆر زوو تووڕە ئەبوو بەڵام دڵی زۆر خاوێن بوو کە ئاشت ئەبووەوەو سارد ئەبووەوە هەموو شتێکی لەبیر ئەچووەوەو هیچی لە دڵا نەئەماو قەت قینی نەئەگرتە دڵ و لەسەری نەئەڕۆیشت.

قەت حەزی بە رقەبەری و کینەجۆیی و ناکۆکی نەکردووە هەمیشە داوای لە خوێندەواران کردووە کە یەك بگرن بۆ خزمەت و سوودی وڵات و گەل. داوای لێ کردوون کە لەخۆبوردوو بن لە پێناوی گەل و نیشتمانا، واز لە ناکۆکی و دووبەرەکی بهێنن.

باری نالەباری ژیانی کۆمەڵایەتی، باڵی رەشی نەخوێندەواری بەسەر وڵاتا،ناکۆکی و ناڕێکی عەشایرو سەرکردەکانی کورد کارێکی تەواویان کردۆتە سەر هەست و هۆشی. لەبەر ئەوە ناچار بووە لەزۆر شوێندا بەرامبەر بەو کەسانە هەڵوێستێکی پەلاماردەرانە بوەستێ و توانجیان تێ بگرێت.

زۆر رقی لە کۆنەپەرستی و وشکەڕۆیی بووە کە ئەو سەردەمە بە شێوەیەکی گشتی باڵی رەشیان کێشابوو بەسەر زوربەی خاکی کوردستانا، لەگەڵ ئەوەشدا باوەڕی بە دین بووەو لەدین لای نەداوە، بەڵام هەمیشە بێزاری خۆی بەرامبەر بە هەندێ کردەوەی ناپەسەند دەربڕیوە کە تاقمێك ویستوویانە کاسبی بە دینەوە بکەن و بەناوی دینەوە هەوڵیان داوە کە رێگە لە خوێندەواری و بیرو باوەڕی نوێ بگرن و نەیانهێشتووە کچان بچنە قوتابخانە بۆ خوێندن.

پیرەمێرد دووڕوو زمان بەد نەبووە، بەڵکو زمان لە روو بووەو هەر شتێکی بەڕاست بزانیایە رەپ و رەوان بەچەند دێڕێك بەناوی (پەندی پێشوونیان)ەوە دەری بڕیوە. لەم بارەوە ئەتوانین بڵێین کە پەندەکانی پێشوونیانیهەمووی یاخود بەشێکی ئێجگار زۆری لە شیعری ویژدانی پیرەمێرد بژمێررێن.

شێوەی ژیانی پیرەمێرد وەکو لەمەوبەریش لێی دواین شێوەیەکی سادەو قەلەندەرانەی بووە زۆرِ دەروێش مەشرەب بووەو گوێی نەداوەتەماڵی دنیاو بە رواڵەت نەخەڵەتاوە. بایەخی نەداوە بە دیمەن و جل و بەرگ و خۆش گوزەرانی، هەر تەنها نەیتوانیوە بەسەر نەوسنیا زاڵ بێ و دەرەقەتی نەهاتووە، لەوە بەدواوە بەرگ و پۆشتەنیەکی زۆر پەڕپووت و کۆنی لەبەر کردووەو زۆرجار کڵاشێکی دۆمی خستۆتە سەرپێی. زۆر بەزەیی بە هەژارو لێقەوماوانا هاتووە، هەمیشە هەستی بە کەم و کوڕی و کوێرەوەری و کەم دەرامەتی چینی هەژار کردووەو زۆرجار چ بە هەڵبەست و چ بە نووسین شان بە شانی ئەوان ناڵاندوویەتی و بەشداری هەست و هۆش و دڵشکاویان بووە.

لەم بەشە هەڵبەستانەیدا شیعری شاعیرە بەرزەکانی تورك و فارس وەکو شیعرەکانی عبدالحق حامدی تورك و هاتفی أصفهانی و ظهیري و شێخی سعدی و حافظی شیرازی کارێکی تەواویان تێکردووەو ژمارەیەکی زۆر لە شیعری ئەو شاعیرانەی وەرگێڕاوەتە سەر کوردی و بەشێکی زۆری لەکاتی خۆیدا لە رۆژنامەکانیا بڵاو کردۆتەوە.

وەکو وتمان پەندەکانی پێشوونیانی پیرەمێرد ئێجگار زۆرن و بە هیچ جۆرێك ماوەی ئەوەمان نیە کە لێرەدا هەموویان بڵاوبکەینەوە. تەنها لێرەدا وا چەند دێڕێکی هەڵبژاردەی پێشکەش ئەکەین. بەڕاستی ئەم پەندی پێشوونیانەی پیرەمێرد دووبارە ئەیڵێمەوە گەنجینەیەو سامانێکی زۆر بەنرخن لە مێژووی ئەدەبی کوردیدا کە هەرگیز کۆن نابێت و زۆربەیان بۆ زۆر بۆنە یاخود بە درێژایی رۆژ لەگەڵ زۆر بەسەرهات و کارەساتی نوێدا یەك ئەکەوێ. ئەم چەند پەندە هەڵبژێرراوانەی کە لێرەدا بڵاوی ئەکەینەوە لەکاتی خۆیدا پیرەمێرد هەرچەند دێڕێکی لە ژمارەیەکی رۆژنامەکەیدا بڵاو کردبووەوە بەڵام تەنها ئێمە ئەم چەند دێڕەی خوارەوەمان لێ هەڵبژارد.

پەندەکانی پێشوونیان

پیاوی حەرام خۆر وەك کەڵەشێرە
لایەك بانگ ئەداو بە چینەش فێرە
پیاوی تەماعکار هەر ئەڵێ: بیدە
کەر بەجۆ بمرێ ئەوسا شەهیدە

سوحبەتی نادان تاڵ رابواردنە
لەدوای کەر رۆیین تەرس بۆن کردنە
مەیەڵن نەفام دەنگی دەربێنێ
سەگی هەڵەوەڕ دزتان بۆ دێنێ

ئەمڕۆ بەکەڵکە تۆ بە دۆست دەرچی
پاش لێزمەو باران کەپەنك بۆچی
شێخ ئەڵێ: ئاگام لە عەرش و قورشە
کێت دیوە بەدۆی خۆی بڵێ ترشە

کە من بە رەنجی شانی خۆم بژیم
سەری سەرداران بەڕیشی زەعیم
لە زاڵم چاکە ناوەشێتەوە
گیا لەسەر بنجی خۆی ئەڕوێتەوە

بە سوێندی درۆ خۆم ناخەمە داو
تاریکە شەوو گەلاڵی لەناو
گرێی دەست بۆ دان مەهێڵەرەوە
شەڕ بەشی ئاشتی تیا بێڵەرەوە

زۆردار کە زانی مکسین بێ هێزە
پێی ئەڵێ سەگباب گاڵت وە گوێزە
من پلاوخۆرم بە دۆ تێر نابم
من ئەسپ سوارم بەکەر فێر نابم

قەت توخنی پیاوی سەرچەوت مەکەوە
بەدەست قەرز بدەو بەپێ دووی کەوە
دوو گوێو زوبانێك دراوە بەتۆ
دوو ببیەو یەکێك بڵێ لەسەرخۆ

ئاگری درۆزن ساتێك گڕ ئەگرێ
بەرە هەر لەلای تەنکی ئەدڕێ
لە پردی نامەرد مەپەڕەرەوە
جەردە رووتتکا با لەو بەرەوە

دوژمنی ناوخۆ رەگ دەردەکێشێ
دار پوازی لەخۆی نەبێ ناقلێشێ
لەهەموو هەورێك باران ناباریێ
راز کەوتە زارێ، راست کەوتە شارێ

وا دامەنیشە تەمەڵو بەتاڵ
تا نەگری مەمك نادەن بە منال
مادام کە خۆتان خستە کایەوە
نیوە شەڕ شەڕە چی تیا مایەوە؟

تف لە بەری دەست قووەت لە یەزدان
گوڕ ببەستنەوە بازدەن بە ئاسان
خۆ هەڵدەنە سەر بەرانی سپی
کاتێکتان زانی پێتان تێ چەسپی

خەڵکە من بۆ خوا وا پێتان ئەڵێم
ئەمە وەسیەتە وا من لەسەر رێم
ئەگەر ئەمجارە لێك بپسێنەوە
ئیتر تا مردن ناحەسێنەوە

تا لەبەینا بێ ئەم شەڕە جوێنە
ئاخری ئەبێتە چڵکاوی سوێنە
شەڕبێ و نیوە شەڕ هاتنە کایەوە
نیوەشەڕ شەڕە چی تیا مایەوە

دێی فرە کوێخا مسکین هەڵناگرێ
ترە کەڵەکێ دیارە سەرناگرێ
کە هات سیاسەت کەوتە ناو ژنان
ئەبێ دەس بکەین بە قوڕە رەش پێوان

زۆر گوڕتان بەست و بازێکتان نەدا
بۆیە باوەڕتان پێ ناکەین بەخوا
هەرچەندە هەڕۆ خۆشتان تێی دەگەن
وەرن یا هەڕۆ یا مەڕۆی لێ بکەن

وەك شێری بێشە گەردو خول دەکەین
کەچی لە دەنگی دەهۆڵ سڵ دەکەین
هاکا هەڵپچڕا ئەم گیرو بەندە
هەر کەسە عەقڵی خۆی لا پەسەندە

رامەکە لەدوای کاری پڕو پووچ
هەڵ ئەخلیسکێی لەپڕ لنگەو قووچ
ئەوەی بە چاکەی خۆی خۆشیان ئەوێ
دەستگیری زۆرە ئەگەر بشکەوێ

ئەوەی ئەخوێنێ و ئەی هێنێتە کار
ئەبێ بە چرا بۆ رووناکی شار
هەندێکی واش هەن چرا وەکوژێنن
جووتە ئەهاون کاسە ئەڕژێنن

بەر چاوو پێڵاو هەردوکیان تەنگ بێ
ئەبێ پێی دڵ و پێی رۆین لەنگ بێ
ناوەجاخ بێنە بیخەرە سەر کار
لەپێشدا برای خۆی ئەدا لەدار

گوێی راستت سووك بێ بۆ چاکە بیستن
گوێی چەپت کەڕ بێ لە فیت هەڵبەستن
قسەی چاك رەحمەت ئەگاتە جێی خۆی
واتەی بەد زۆر کەس پۆستەچیە بۆی

پاشەکەوتی جۆ بەکەم مەژمێرە
خواردنی چوارپێ و دوو پێیە لێرە
دووپێ بە چوارپێ ئەڵێ رووبەڕوو
نوخشەبێ لەتۆ نوخشەمان دەرچوو

چوارپێ لە دووپێی بەدخوو چاکترە
بەجۆ هەڵدەکاو دڵی پاکترە
یەکێ بە درۆ، یەکێ چاوەراو
یەکێ بە ئاغام، پاشام هاتە ناو

مادەم دنیایەو ئەمانەی تیایە
پیاوی دنیایی لە برەودایە
کە قەلەڕەشمان رێ نیشاندەر بێ
ئەبێ گەورەمان هەر دەربەدەر بێ

ئەمە دووجارە ئەکەوینە چاڵ
زەرەر دەبینین بەماڵ و مناڵ
هێشتا پیاوی چاك لێك ناکەینەوە
گرەو لە پیاوی بەد نابەینەوە

باوەژن چەپۆك نەدا لە هەتیو
هەرگیز فێر نابێ رێی ئەم دیوەو دیو
موور تا نەیتاشی نابێ بە تەختە
بێ تەجروبە خام نابێ بە پووختە

خۆی پیاوا وتی: باڵا شەش گەزم
سەیرمکەن ئەزم وا هەڵدەبەزم
کە هاژەی تەرزەی لەپڕ هاتە گوێ
بۆ کون ئەگەڕا کە خۆی تێکوتێ

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی پیرەمێرد یەکێکە لەو هەڵبەستانەی کە تیایا پێڕەوی شیعرەکانی (شاه مظهر)ی کردووە کە یەکێك بووە لە شاعیرە بەرزەکانی فارس:

بەرووپۆشینی تۆ رۆژم شەوە زەنگێکە تیرەو تار
وەکو تاوس کە هەوری دی ئەنالێنێ بە گریەو زار
پەچەت روخساری داپۆشیت‌و من دەردم گرانتر بوو
بەلێ دیارە کە رۆژ ئاوا بوو دەردی قورس ئەبێ بیمار
رەگی روحم بە دیدەی تۆوە پەیوەستەو بەسەربەستی
بەسەد لادا تەراندت ناپسێ سەختە وەکو بزمار
لە دەوری بێستوندا شەو کە دەنگێکی بەسۆز ئەبیەی
ئەوە گیانی منە بۆ بێکەسی فەرهاد ئەکا هاوار
لە دوجەیلا، کە ناقەی مەحمەلێکم دی ئەلێم لەیلە
بەرەو پیری ئەچم، ئەشعاری قەیسی بۆ ئەکەم تکرار
لە جێی قیدی عەقل زنجیری شێتیم هێندە لا خۆشە
لەگەڵ جوولآم زنجیرەکەم پڕکات دەرو دیوار
ئەگەر شێتی تەواو شێت بی، لەلایان هێندە ماقولی
بەری پێت ماچ ئەکەن دڕکی بیابان‌و سوپاهی خار
بە پەنجەی نازکی دولبەر، تەلی بێ گیان ئەنالێنێ
منی زیندوو بە دەنگی چۆن نەکەم شۆڕی جنون أظهار
ئەمانە شیعری مۆدەی کۆنە وەك من پیر بووە ئێستا
نەشیدت بۆ وەتەن بێ باشە بەڵکو پێی ببی رزگار
هەموو عالەم لە دووی ئازادی وێڵە بۆچی من وەك شێت
کەمەندی زوڵف لە ئەستۆی خۆم خەم‌و ببمە کەری ژێربار

پیرەمێرد لەو هەڵبەستەی پێشوودا بە ئاشکرا دانی پیا ئەنێت کە ئەو جۆرە هەڵبەستانەی کە باسی خاڵو میلو زوڵف ئەکات، ئێستە کۆن بووەو باوی نەماوە، رۆژ رۆژی ئەوەیە کە شاعیر بچێتە کۆڕی نیشتمان پەروەریەوە، سروودی نیشتمانی بۆ هاولاتیانی رێك بخات، مەشخەڵی ئازادیو بیرو باوەڕێکی رۆشنبیرانە هەڵکا بۆ گەلو نیشتمانەکەی، بۆ ئەوەی ئەو قوژبنە تاریكو نوتەکانە رۆشن بکاتەوە کە باڵی سامناکی نەخوێندەواریو کۆنەپەرستی بەسەریا کێشابووو داپۆشیبوو.

پیرەمێرد وەکو هەڵبەستە کۆنەکانی بۆمان دەرئەخات سەرەتای هەندێ لە هەڵبەستەکانی بەچەند دێڕێکی دڵداری دەست پێکردووە، دوای ئەوە وردە وردە خاوبۆتەوەو تەمی لاسایی کردنەوەی رەواندۆتەوەو باری راستەقینەی نیشتمانەکەی چۆن هاتۆتە بەرچاویو چۆنی دیوە وا بەو جۆرە خۆی گورج کردۆتەوەو گاڵۆکەکەی باداوەو وتوویەتی:

هەڵبەستی دڵداری بە شێوەی کۆن تازە باوی بەسەرچوو، باسی زوڵفی رەشماریو خاڵو میلو باڵای عەرعەری چ سوودێکی هەیە بۆ گەل، ئەمڕۆ گەلو نیشتمان پێویستی بە هەڵبەستێکی ئەوتۆ هەیە کە شادەمار ببزوێنێو گەل لە خەوی دوورو درێژ راپەڕێنێ، گەل پێویستی بە جۆرە سروودێك هەیە کە دەمارە سستەکانی گورج کاتەوەو پێڵوی چاوی خەواڵوویان گورج کاتەوەو لاوان بچنە کۆڕی خەباتەوە بۆ هەڵکردنی ئالاو مەشخەڵی ئازادی بۆ گەیشتن بە دوا رۆژێکی پڕ لە شادمانیو کامەرانی، دوور لە چەوساندنەوەو بەش خوراوی.

ستەمکاری

هەور ئەگری بەکوڵ، گوڵ پێئەکەنێ
باوكو فرزەندی بێ رەحم ئەنوێنێ
نێرگز بە بۆنەی چاوی مەستەوە
ئەژاکێ لەدەس دەستاو دەستەوە
گوڵاڵە ئالای ئاڵو والای خۆی
بووە بە لەکەی داخی دەروون بۆی

بەرەزا ئەڕۆی لە پەنا هەردا
بای مەینەت سەری ئەدا بە بەردا
وەنەوشە شێوەی شینی شینی خۆی
بووە بە باری گەردن کەچی بۆی
پیشۆك لە خاکا بە خاکساری
پەریشان پرچە لەبەر هەژاری
خۆی لەژێر خاکا ئەشارێتەوە
ژنە لادێیی ئەیدۆزێتەوە
هەڵەکۆك کە باو لە بەر ئەسێنێ
بێڵەکان سەرو بنی دەردێنێ
شنگی شۆخ و شەنگ بە سنگێکی دار
سنگی ئەشکێنن ئەیخەنە بازار
لاولاو کە بە شەو ئەگەشێتەوە
رۆژ رووی خۆی لە رۆژ ئەپێچێتەوە
مێخەك گەردنی هەڵ ئەقرتێنن
سنگ و بەرۆکی پێ ئەڕازێنن
گوڵ بەو جوانیە ئەیخەنە مەنجەڵ
جواناو ئەڕێژێ بە هەڵم و دووکەڵ
بەبۆنەی بۆنە وا ئەیخنکێنن
ئامانی نادەن هەڵیەپچوڕکێنن
چیمەن کە سەوزەی نەوخیزی ناوە
بە لقەی فتبۆڵ پێ پەست کراوە
ئەرخەوان پەنای بردە بەر مردوو
لەوێشدا ئەیکەن بەداری مردوو
ئەمە ناو ئەنێن سەیرانی بەهار!!
منیش ئەڵێم: داد لە دەست ستەمکار!

بەناوی (قمبر عەلی)یەوە وتوویەتی

لەخەو هەستابووم، لەخەو هەستابووم
بەر لە بەیان بوو لەخەو هەستابووم
شعور لە کەللەی خاڵی پەستا بووم
گوێم راگرتبوو بۆ بانگ وەستابووم
شەو شەوکراسی خومی خۆی داکەند
ئاسۆ بە شەفەق کەوتە شەکەر خەند
بەرقی پێشخانەی سەحەر ستێزا
سوپای ئەستێران لە رۆژ گورێزا
لەسەر منارە سەر بەرزی بێ دەر
بڵند بوو بانگی الله اکبر
بولبول بە نەغمەی خۆش ئاوازی بەرز
ئەیخوێند لەسەر چڵ بە ناڵەی سەد تەرز
ئافەریدەگان هەر یەك بە رەنگێ
بۆ کردو کۆشی دەنگ‌و ئاهەنگێ
یەکێك ئەکەوتە شوێن خولیای شایی
یەکێك ئەگریا لە بێ نەوایی
یەکێك هەستابوو پارەی ئەژمارد
یەکێك دامابوو بۆ نیو حۆقە ئارد!
شێخ لە رابیتەی کەشف‌و کەرامات
گۆرانی بێژیش شەیدای مەقامات
بت پەرست هەوڵی کلیسایانە
عەرەق خۆرەکان مەستی مەیخانە
بەدکار شوێن بەدو خێرەومەند بۆ خێر
حاجی بۆ کەعبە راهبان بۆ دێر

هەرکەس کارێکی پێ سپێرراوە
لە ڕۆژی ئەزەل خوا بۆی داناوە
هەر من بێ کارم وەك کابرای پیرەم
خۆشم نازانم کە لە کام تیرەم؟

بەناوی (پیروەیسی خلك)ەوە وتوویەتی

یاران کوێخایی، یاران کوێخایی
کارێکی پێم کرد دەردی کوێخایی
لەگەڵ مامەوە کەوتمە تەنهایی
زەبوونی کردم دەردی ریسوایی
کوێخایە لێم بوو بە تەختی شایی
لە دەستیان سەندم هەر بە خۆڕایی
داخم ئەو داخە کە بە شیربایی
گەینە کوێخایی و لەخۆ بوون بایی
لە دڵما نەما شاهەنگ و شایی
لە چاوما ون بوو نووری بینایی
ذکری مەولەوی و رەقصی سەمایی
بۆ من ببوونە سڕی سەمایی
وەك گێژەلووکەی خێڵی دوایی
عومری کوێخایی خستە کۆتایی
خووی جیهان وایە بەبێ وەفایی
لای کەس نەماوە بۆی ئاشنایی
ئەگەر بۆم ڕێکەوت بە خواستی خوایی
بوومەوە کوێخا بە دڵ نەوایی
سەد دەورەم بدەن رووتەی ئاوایی
بە کلکە لەقێی کەس نابم بایی

شۆڕەبی

ئەرێ شۆڕەبی سەر حەوزەکەمان
تۆ سێبەرێ بووی هاوینان بۆمان
بەهار بە لەنجەو لاری خەرامان
شنەت ئەبوو بە باوەشێنی گیان
بە بەرگی سەوزی تاوسی کاڵات
حەوزەکە ببووە ئاوێنەی باڵات
ئێستە بۆ رووت و بێ بەرگ و باری
سەرشۆڕو رنگ زەرد کزو غەمباری
وتی: وێنەی تۆم بەبێ زیادو کەم
لە ماڵی تۆدام وا لەتۆ دەکەم
جوانی بەهارم من کە شۆڕە بیم
لە ترسی پایز وا کەوتوومە بیم
هیچ نەبێ بەهار من سەوز ئەبمەوە
ئێوە پیریتان تاریکە شەوە

وا دوا بەدوا

وا دوا بە دوای یەك کۆچیان کرد ئاوڵ
تەنها من ماوم پێم رۆچۆتە گڵ
باران بە پەڵی دەورانی دوژمن
بڵاوبوونەوە وەك خەیاڵی من
تۆزی دوای کۆچی ئەوان دیارە
بەو تۆزە چاوی دڵ بێ قەرارە
شوێن هەوارگەیان کوچك و کەڵەکە
بەردی پڕ دەردی دەشتی فەلەکە

ئەو بەردە رەشەی کوچکی ئاگردان
هەم بەختی منەو یادی هام فەردان
بەوە تەسەللای دڵی خۆم ئەدەم
کەوتومە دوایان بە ماوەی زۆر کەم
رۆین باشترە لە زویریو زاری
مەرگ لەگەڵ ئاوڵ جَەژنەو کەیفداری

سۆزی پیرەمێرد

یاران فەرهادم، یاران فەرهادم
بە وێنەی فەرهاد هەر رەنج بە بادم
هەم مەجنوونیشم لە هۆش ئازادم
کوردێکی پەتیم بۆیە ناشادم
دوو عاشقی کۆن هەردوو ناودارن
هەردوکیان کوشتەی عەشقی دڵدارن
هەرچی شاعیرە بۆ ئەفسانەی عەشق
پیشەی ئەوانیان کردۆتە سەر مەشق
تاهیر بەگ ئەڵێ: یاران فەرهادم
جێنشینی خاص قەومی فەرهادم
وەلی دێوانەش ئەڵێ: مەجنوونم
دێوانە وارس قەومی مەجنوونم
ئیتر جنونە یاخود فەرهادە
تەرانەی عاشق دادو بێدادە
یەکێکیان مەجنون قەیسی عامری
ئەوی تر فەرهاد لە دنیا بەری

فەرهاد کوردێکی دەوری بێستوون
لە عاشقیدا شێت تر لە مەجنون
مەجنون هیچ نەبێ لەیل دڵخوازی بوو
لە منداڵیشدا لەیل هامرازی بوو
فەرهاد بە تەفرەی شیرینی بەدناو
هەر لە خۆیەوە پێی خۆی خستە داو
نەدیو نەناسیاو رەدوو کەوتبوو[١٦٢]
وەك کچە مەنگوڕ هەڵیان گرتبوو
بە سیاسەتی رەقابەت هێنای
فەرهادی کردە دۆستی جان فیدای
خەسرەو لەشکری ئەصفەهانی بوو
شیرینیش رێکەوت فەرهادی بۆ بوو
فەرهاد ئەیزانی کە بۆ رەقابەت
پێی ئەکەوێتە داوی سیاسەت
بە عەشقی شیرین تەشوێی ئەوەشان
بە زۆری بازوو کێوی ئەڕووخان
شیرین و خەسرەو بوونەوە بە یار
فەرهاد قوڵنگی خۆی لێ کەوتە کار
خۆ من عاشق نیم عەشقیش نەماوە
لەناو دڵخوازا بێ شەرمی باوە
بەڵام من لەسەر عاشقانی پێشووم
تەشوێی سیاسەت بووە بە تێشووم
ئەمەوێ کێوی بێستوون کونکەم

---

(١٦٢) رەدوو کەوتن– یەعنی هەڵگرتن، لەناو عەشیرەتی مەنگوردا کچ هەڵگرتن یاخود رەدوو کەوتن باوەو لەپاش هەڵگرتن کەس وکاری هەردوولا رێك دەکەون و هەموو شتێك ئەبڕێتەوە. زۆرجار رەدوو کەوتن لەماڵێکەوە بۆ ماڵێکی تر ئەبێ لەناو یەك دێدا بەبێ ئەوەی هیچ جۆرە گێچەڵێك رووبدا. عەشیرەتی مەنگوور لە ناوچەی رانیەو پشدەرایەو بەودیوی ئێرانیشدا هەیە.

به زمانی شیرین شوێنی خۆم ونکەم
ئاخ چی بکەم لەگەڵ سەرنویشتی خوا
کورد بە قاڵەی دەم زوو تەفرە ئەخوا

ڕەندی قەلەندەری[١٦٣]

مارت ساڵی ١٩٣٢

پێی وتم: پیری، لە جوانت چی؟ وتم: لاچۆ نەمام
بێتو نەیبەستی بە داری پیرەوە ئەشکێت نەمام
دوێنێ بە تۆبەیەك قدحێکم شکاند
ئەمڕۆ بە خوێنی ئەو قدحە تۆبەکەم شکاند
ئەڵێن: ساڵێك دوانگزە مانگە
من مانگم دی چواردە ساڵە[١٦٤]
فلان جێ قۆخ و قەیسی و نارو هەنگوین و ترێی باشە
بەڵام بێنە نموونەی پیاو لە داری گوێزێك داتاشە
من چوومە حەج، بەڵام ئەوە حەجی تەواو ئەکا
کە لێرە زیارەتی (کوڵبە)ی[١٦٥] دڵشکاو ئەکا
خۆزگە وڵات وا ئاوا ئەکرا
کە لە (شەمە)دا[١٦٦] جومعە ئەکرا

---

[١٦٣] ئەو هەڵبەستەی سەرەوەم لە دەستخەتێکی مامۆستا مەلا نەجمەدینەوە وەرگرت. هەرچەند هیچ بەڵگەیەکم نیە کە بیڵێم کە ئەمە یا هەڵبەستی پیرەمێرد نیە، یا ئەم چەند دێرە بە هەموویان یەك هەڵبەست نین چونکە هەندێ دێری پەیوەندی لە کێش و مانادا لەگەڵ ئەوانی تردا نیە، بەڵام ئێمە چونکە بەناوی ئەوەوە نووسرابوو وا وەکو خۆی پێشکەشی ئەکەین.

[١٦٤] نیازی لە کچی چواردە ساڵەیە.

[١٦٥] کوڵبە- مانای زنج یاخود خانووی دەروێشانەیە، پیرەمێرد ئەڵێ حاجی راستی ئەوەیە کە بچێ زیارەتی دڵشکاوێکی هەژار بکات کە لە کوخێکدا ئەژی.

[١٦٦] شەمە- گوندێکە لە ناوچەی تانجەرۆدا کە دانیشتوەکانی کەمەو نوێژکەرانی ئەو گوندە ئەوەندە پێك ناهێنن کە نوێژی جومعەیان لێ تەواو ببێ، چونکە وا بزانم نوێژی جومعە ئەگەر ژمارەی نوێژکەرەکانی لە (٤٠) کەس کەمتر بێ ئەوا ئەو نوێژە بە نوێژی جومعە ناژمێررێ بەڵکو ئەبێ بە نوێژێکی ئاسایی.

بەڕاستی ئەو چەند دێڕەی پێشوو پیاو دوو دڵ ئەکات، چونکە نە کێش و نەمانا هیچیان پەیوەندیان بەیەکەوە نیە، تەنها دوور نیە کە پیاو بڵێ ڕەنگبێ پیرەمێرد نیازی لەو چەند دێڕە ئەوە بووە کە گوایائەم دێڕانە بەدەم یەکێکی شێتوکەو دەروێش مەشرەبەوە وترابێ کە ئەو جۆرە کەسانە تاکە تاکە قسەی وا ئەکەن بۆیە پیرەمێردیش ناونیشانی هەڵبەستەکەی ناوناوە ڕەندی قەلەندەری.

بانگی بەیان

سالی ١٩٤٦

پیرو ئیفتادەو ڕەنجوورو غەمبار
بێ هیوای ژین و ژیان ناڵەکار
لەدەست بێدادی شای دەقیانووسی
تەئریخی مەرگی خۆمم ئەنووسی
وەك دەروێشەکەی گۆلی زرێبار
کەوڵ و پۆستی خۆم کێشابووە کەنار
مەرزی کوردستان تارو شەوە زەنگ
شاری خامۆشان بێ دەنگ بێ ئاهەنگ
تەختی تەخت بووبوو بابا ئەردەڵان
کەلاوەی کاول پەیکوڵ بەردەڵان
ئینجا لە قاپی شای پەروەرگار
ئاهو هەناسەی پیران کەوتە کار
ئاگا ئاسۆی شەوق بە شەبەقی نوور
وەك خوێنی جوانان بوو بە تارای سوور
سەدای سەڵاو بانگ ئاوازەی شادی
ئەو شەوەی کردە ڕۆژی ئازادی

بەناوی (کونە ماسی)یەوە

لە سالّی ١٩٣٩دا وتوویەتی

من ماسیەکم لە نەتەوەی نون
یونس پێغەمبەر بەو بوو بە ذالنون
داپیرەم چەندێك لەناو سینەدا
پارێزگاری کرد وەنەوزی نەدا
بە (لا الاه الاّ أنت)ەوە
قەهری ئیزەدی لیّ دوور کەوتەوە
کە هاتە دەریّو بوو بە پێغەمبەر
ئیتر لە ئێمەی نەپرسی خەبەر
لەوساوە لێمان بوون بە تەڕیدە
ئەمان خۆن ئەلّێن (لحماً طریه)
لەناو تاوەدا ئەبین بە کەباب
بۆ کەیف ئەمانکەن بە مەزەی شەراب
نالّێن ئەمانەش روح لەبەرێکن
نێرو میّ لەگەلّ یەك هاوسەرێکن
بۆچی نازانن کە روح شیرینە
لە گیانەلاّدا ئەوان ببینە
ئەو پەلە پەلە ئەو واوەیلایە
هەموومان روحە لەبەرمانایە
ئینسان ئەوەیە کە ئازاری خۆی
بۆ کەسێکی تر نموونە بیّ بۆی
کە بە برینێك جەرگی خۆی بێشیّ
بەخۆڕایی تیغ لەکەس نەکێشیّ
جاران هەر بە تۆڕ ئەکەوتینە داو
ئێستا بۆمبامان بۆ ئەخەنە ئاو

کە بۆمبا زرمە لە ئاو هەڵسێنێ
سەر ئاو ئەکەوین هۆشمان نامێنێ
ئینجا ئەو کەیفەو ئەو راکەو وەرە
عزرائیل لەوان بە رەحمترە
گۆڕیان بێ، ئێستا وا شەڕ قەوماوە
بۆمبا بۆ خۆیان دروستکراوە
ئێمە بێ کێردین بەستە زبانین
نەخوێندەوارین لە فەن نازانین
یاخوا هەر وابن ئەی بەناو ئینسان
نەتان پەرژێتە سەر ئێمە مانان

وڕێنەی مەستی

سالی ١٩٤٣

وشکە سۆفیەکان بەهەشتیان ئەوێ
بۆ ئەوەی حۆری و کۆشکیان بەرکەوێ
یادی تۆم لەهەر شوێنێ دەستکەوێ
بەهەشت دۆزەخی لێ پڕ نامەوێ
ئالتوونم هەیە کە هەر بیژمێرم؟
ناچارم ئەبێ بەتۆ رابوێرم
نائومێدیەو بێ موبالاتی
حەڵاڵ خۆریەو کەم دەسەڵاتی
ماڵدار ماڵی برد، من رەزای خوایی
ماڵ لە کورتیەو قەرز لە زیاییی
هەی قەلەندەری چەند (سبوکباری)[١٦٧]

---

[١٦٧] سبوکباری– بار سووکی.

له ریش‌و سمێڵ بەریت یەکجاری
جاران ئەمانوت: قەلەندەریە
له ریش‌و سمێڵ بۆیه بەریه
خۆ ئێستا ریش‌و سمێڵ مەترووکە
هەرچی ئەبینی وەك تازه بووکە
عومری ئەو ریشە زبرە نەمێنێ
که له روومەت کەوت دای ئەچڵەکێنێ
من ئەڵێم: ئەوەی که خاوەن ریشە
ئاین‌و ئۆینی کردووه به پیشە
خوایه من ئەگەر که خواستی خۆم بێ
بۆچی بمەوێ که ملم کۆم بێ
باری گوناهم ئەگەر له مله
بناوانەکەی باوکم وا شله
ئەو نەی ئەزانی شەیتان نایەوێ
کوێخایی عەرش‌و قورشی بەرکەوێ؟
ئێمە ئەیزانین که ئەو شەیتانە
بۆ ایڕێ بردن له پەی جۆرمانە
تەفرەمان بدا به دەنکە گەنم
وا چاکە بمانخەیتە جەهەنەم

بەناوی (قەرەطوغان)[١٦٨] یـیەوە

لە شوباتی ساڵی ١٩٤١دا وتوویەتی

سیا بازێك بووم، سیا بازێك بووم
لە ئەوجی گەردوون تیژ پەروازێك بووم
لە دەستی میران ئارام سازێك بووم
دایم پەروەردەی قەدرو نازێك بووم
بە زەردەخەنەی پیرێژن مەغرور

کاتێك دەچوویتە سەر راوو شکاران
لە کۆڕەی باڵم کەوی کۆساران
ئەلەرزین وەکو بێی جویباران
خۆیان ئەخستە پەنای نزاران
کونە مشکێکیان لێ ئەبوو بە ژوور

بە دەنگی دلێر کە تێم ئەخوڕین
لایان نەدەما هێزی هەڵفڕین
ئەمخستنە ژێر خۆم نووزەم ئەبڕین
بە چنگاڵی قین هەڵم ئەدڕین
دڕندەیەك بووم لە پیاوەتی دوور

---

[١٦٨] قەرەطوغان– گوندێکە لە ناحیەی تانجەرۆ لە سلێمانی، هەروەها قەرەطوغان بە تورکی یەعنی بازی رەش، لێرەدا پیرەمێرد بۆیە بەو ناوەوە ئەو هەڵبەستەی وتووە چونکە ویستوویەتی باسی بازێك بکات، ئیتر گەڕاوە بەشوێن ناوێکدا کە لەگەڵ ئەو ناوەدا رێك بکەوێ.

رۆژێك هەڵمەتم ئەبردە سەر كەو
لەپڕ شمقارێك هات بە تەك‌ودەو
پەلاماری دام لێم كەوتە هەو هەو
رۆژی رووناكی لێ كردم بە شەو
خستمیە خوارەوە بە لنگەو تلوور

قەرەطوغانی ئەمەت لەبیر بێ
ئەم پەندەت لەلا وەك پەندی پیر بێ
خوێن رێژی ناكا ئەو كەسەی ژێر بێ
زۆر لەكەس مەكە هەرچەند ئەسیر بێ
جەزای كردەی بەد ناكەوێتە دوور

فەزڵو هونەر

١١ی ئەیلولی ساڵی ١٩٤٩

فەزڵو هونەر لەناو تەمو غەمدا دیار ئەبێ
شەوقی چرا لەگەڵ شەوی تارا بەكار ئەبێ
پووشینی[١٦٩] رەش بەدەوری سەری قیبلەما گەڕا
بەختی رەشم لە قینی ئەوە داغدار ئەبێ
میحراب لە راستی تاقی برۆی ئەو چەمایەوە
پشتی شكاوو كۆم بە دیوار ئەستوور ئەبێ
چاوم لە دانە نەبووە بەدانەی ئەزەل قەسەم
بۆ پێم بە داوی دانە گرفتارو خوار ئەبێ؟
میوە كە كاڵو رەق بێ لقی بەرزە تەختگای
دەردی تەكاملە وا كە گەیی خەسار ئەبێ

---

[١٦٩] پووشین- جۆرە سەربەستێكی ژنە وەكو مشكیو هەوریو سركەیی.

مانگ تا هەموو شەوێ هەڵبێ، بێ قەدرە لای عوام
کە کەوتە پەناوە بۆی ئەگەڕێن تا دیار ئەبێ
نان لای خوا بڕاوەتەوە، روو لەکەس مەنێ
هەرچی کە نانی مننەتی خوارد شەرمەزار ئەبێ

شەرابی دووبارە

١٠ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٤٨

لەکاتی خۆیا مامۆستا تۆفیق وەهبی نامەیەکی ناردووە بۆ پیرەمێرد لە بارەی قافیەی شیعرەوە بەتایبەتی شیعری کوردی پیرەمێردیش بەم هەڵبەستەی خوارەوە وەڵامی داوەتەوە:

کێ دەڵێ کوردی قافیەی خۆی نیە
کە ئەمەیان دی ئەوە خۆی نیە
ئامان چەند خۆشە تافی جوانی
خۆزگە خوا بیدا، جوانی و نەوجوانی
بە هەرزەکاریم کە باوکم ساغ بوو
هەرزەگەردیمان لەلا یاساغ بوو
رەزو خانوومان بوو لە گوگدەر
گورگانە شەوێم ئەکرد بێ کەدەر
هاوینان کۆچمان ئەکرد بۆ ئەوێ
رامان ئەسپارد ولاغمان ئەوێ
وردو درشتیان ئەهاتنە شوێنمان
لەو دیارەوە دیار ئەبوو شوێنمان
ئەکەوتینەڕێ بە ریزەو قەتار
بەسۆزی شمشاڵ بە بەستەو قەتار

لەسەری گۆیژە هەڵپەڕکێ و سەما
سەیریان ئەکردین فریشتەی سەما
لەو بەندەنەدا چۆپی و دەست بەندی
لەو دەربەندەدا بەناو دەربەندی
لەو بەرزیەدا ئاوازەی شایی
بەرزتر لە تەپڵ و ئاوازەی شایی[١٧٠]
لەبەر ئاوایی تفەنگ ئەتەقی
ئاوایی دڵی بەدکار ئەتەقی
ساڵێك ئیجازەی کردبوو دەسدارێ
دەسدار دەس بەدار خەڵك دەست بەردارێ
هاتبوون زەوی خەڵکیان ئەخەسان
نەوەك رەز خێویان وەك خێو[١٧١] ئەخەسان
بیوەژنێك بوو ناوی پەروەر بوو
چوار هەتیوی بوو هەتیو پەروەر بوو
کاری هاتبووە سەر کرێکاری
دەستی بەسترابوو بەگرێی کاری
مێردی ئەو ژنە رەزی ناشتبوو
تا هاتبووە بەر خۆیان ناشتبوو
رەزێکی وێران لەخوار ئاوایی
رەنگی گەڵای زەرد وەك خۆر ئاوایی
رەز خەسەنێکی لای خۆی دانابوو
چواربار دەیەکی لەسەر دانابوو

[١٧٠] شای یەکەم مەعنای زەماوەنە، شای دووەم یەعنی پادشاه.

[١٧١] خێوی یەکەم مەعنای هاوەن هی دووەم یەعنی جنۆکە.

پەروەریان هێنا بە پەل ڕاکێشان
نیو حۆقە ترێی نەبوو بە کێشان
زۆردار گاڵی دا زۆری تێ هەڵلا
بەناچار کردیە گریان و هەڵلا
ڕای کرد خۆی خستە قسنی خەرگەڕەش[١٧٢]
زۆردار دەس بەجێ کەوتە ڕۆژی ڕەش
تیری پەنهانی جەرگی بڕی بوو
بۆ ئەوە دنیا لەپڕ بەری بوو
خوا وای لێکردن وا ئەو نەوەیە
هێند کزو ماتن نەدەنگ نە وەیە
جەوری ستەمکار ئاهی لەدوایە
زۆر دەوری دوایی کاری لەدوایە

بەهار

١٠ی نیسانی ساڵی ١٩٤٢

بەهار تازە ڕەنگ، بەهار تازە ڕەنگ
دیسان نواندی بەهار تازە ڕەنگ
وێنەی تەموورە تاڤگەی خۆش ئاهەنگ
لالەی ئاڵ دەرهات وەك لال لە ڕووی سەنگ
گۆپکەی درەختان ئاوس بە گەڵان
با ئەیکاتەوە بۆ نەشئەی دڵان
گوڵان خەواڵوو لە خەو هەڵساون
بۆ ژەنگی دڵان وەك نەرمە ساون

---

[١٧٢] خەرگەڕەش- مەزارێکە لە گوندی گورگەدەر لە ناوچەی شارباژێر خەرگە لە (خەرقە)وە هاتووە کە جاران پیاوە ئاینیەکان لەبەریان ئەکرد.

وەنەوشە بە نۆش ئەسرینی نەسرین
سەرخۆشەو گەردن کەچە بۆ ئایین
بولبول بە نەغمەی شۆڕی پەهلەوی
قەتاری (رەشۆل) بە نیوە شەوی
تەئسیری ناڵەی مورغانی چەمەن
ئاگرە بۆ دڵ دوور کەوتەی وەتەن
کەیف و سەربەستی فەسلی نەوبەهار
سەیری سەبزەزار دیارەو دیار
بۆ کەسێك خۆشە دڵ بە ئومێد بێ
نەك وەك من غەمبار ئاوارەی زید[١٧٣] بێ

زەردەشتی

١٥ی کانوونی دووەم ساڵی ١٩٤٢

تازە گوڵ رۆیشت لەباغا دڕکی پیر هەر مایەوە
گێژە هەرچی خۆی ئەخاتە گێژی ئەم دنیایەوە
دادی ئاینمان لەدەست مەی نۆشی و رەش پۆشیە
هەژ بەسەر ئەو جەژنە یا سەرخۆشی یا سەرخۆشیە
عادەتی جەژنی موسڵمانانە یەکتر ماچ ئەکەن
جەژنی ئێستا ماتەمە ئەو ماچ و مووچە لادەبەن
بێت و شەو تۆ بێیتە لام رۆژە حەرام پێویست نیە
بێجگە لەو تەشبیهە من پیشەم چرا وەکوژێنیە
زوڵف کە رووی داپۆشیایە، داد و هاواریان ئەکرد
خەڵکە مانگ گیرا لە تەپڵ و دومبەڵەك دەن دەست و برد
ئێستە زوڵف بڕرا، شەهاب گیراوە مانگ گرتن نەما

---

[١٧٣] زید– یەعنی نیشتمان یاخود شوێنی لە دایك بوون.

حەیفە هێلانەی دڵان شێواوە بیبینە سەبا
هێند بە ئازادی درۆ ئەم عالەمە پێی هەڵبەزی
کەوتنە ژێر قەیدی بڕین هەر قەیدی رووی زوڵفیان بڕی
پیری بێ پیرەو لە سەرمانا دەماغم وا سڕە
ئێستە هالاوی لە پێلاوو پلاوی خۆشترە

بەناوی (تازە دیوانە)وە

لە ٢٤ی کانونی یەکەمی ساڵی ١٩٤٠دا وتوویەتی

کەوتمە ناو شێتان، کەوتمە ناو شێتان
سەر ئازاد وێنەی شێتان‌و وێتان
خود پەسند نیە بێزارم لێتان
هیچ هیوایەکم نەماوە پێتان
بە شێتی لە دەس ئێوە بووم رزگار

چەند خۆشە شێتی ئەستۆ بەرەڵلا
دوور لە ناکەس‌و لە شەڕو هەڵلا
بە زبان دۆست‌و دوژمن لە دڵدا
بۆ یەکتر خستن لە گەرد‌و خولدا
نزیك بێ نزیك بە رەنج‌و ئازار

چەند خۆشە سەحرای شێتی شوێنت بێ
بەرد سەرینت بێ لۆنگ نوێنت بێ
لە شەڕەشەق‌و شەڕە جوێنت بێ
نەترس‌و کینەت لەهاو خوێنت بێ
نە نەزان هامڕاز نە بێگانە یار

هەر شوێنێك خۆش بێ، بە ڕۆژ لەوێ بی
خۆشت نەزانی بە ڕۆژ لەکوێ بی
زەمزەمەی زکری عەرشی لە گوێ بی
لە ڕەحمان نزیك لە شەیتان جوێ بی
بۆ ڕێگای ئەولا سەڵت و سوبوکبار

بەهار هات

مارتی ساڵی ١٩٤١

بەهار هات و دەردێك ئەبینم لە گوڵدا
ئەویش وەها دیارە گرێی وا لە دڵدا
ئەزانێ کەوا پێنج و دوو ڕۆژە دەوری
کە ناوی نەما نامێنێ کەس لە دەوری
کە ڕازاندیەوە سەر لە نوێ دەستی یەزدان
هەموو خەڵك بۆی بە ئاواتەوەن بەیانیان
بە ناڵە و نزان بولبول داغ لە دڵە بۆی
وەك مشت و ماڵی ژەنگی دڵ نایەڵێ بۆی
بۆ بەرۆکی جوانان و دەست و سەرو جێی
بەڵێ خوا کە دای کێ دەڵێ کێی کوڕی کێی
کە زادەی چقڵ زەنگ و بۆی جوانی وا بێ
ئەبێ ڕەنجی شەوگاری بولبول بە با بێ
لەدوای ئا ئەم خۆشەویستیە کوت و پڕ
کە هەڵیان پچڕکان و کەوتە سەر ئاگر
لەگەڵ هەڵمی مەنجەڵدا جوانا و ئەڕێژێ
بەدەم قوڵپی گریانەوە وا دەبێژێ
کە بێ بایەخە خۆشەویستی درۆزن
کە تێر بوو دەبینێ فڕێی دا سەروبن

ئەلای دولبەری دڵبەرە بایەخی بێ
مەپندار کە بۆرە پیاو دایەخی بێ

یادی مەولەوی

١٠ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٤٣

مەولەویم دیبوو ئەوسا کە مابوو
لە تافی پیری ئێستای منابوو
ئەم چەند شیعرانەی بۆ بەجێ هێشتووم
ئەیکەم بە تاسەی عومری رابردووم
وا وادەی گۆپکەی سپی پیریە
گۆپکەی گوڵ دڵگیر ئەم دڵگیریە
شکۆفەی باغچەی پیری سپییە
سەراسەر سەرو سینەم سپییە
بای موویەك تای مووی سپیمی بەبادا
رەشەبای پیری جوانی بەبادا
ئاخر بەهاری نەوجوانیمە
ئەوەڵ پایزی زیندەگانیمە
هەناسەم وەك بای گەڵاڕێزانە
تەمو دووی دەروون گەڵاڕێزانە
پەیدا بوو زویرو زاریو دڵگیری
پەی دەرپەی غەمو پەژارەی پیری
خەدەنگی باڵام وەك کەمان خەم بوو
روو لە نیشانەی ئەو دنیایەم بوو
ساقی وا پیری لێم بوو بە زنجیر
دەستم داوێنت تەنها تۆی دەستگیر
زووکە بە لەنجەی بێ درەنگەوە

بە ئاڵو واڵای باڵای شەنگەوە
بە جامی جەمی جەمسەری سەرجەم
ڕەگی ئەندامم تێك بەستە بە هەم
وام گورج کەرەوە بە مەستی جوانی
تازەکاتەوە ئەم پیرەی ڤانی
پێم بدە تا پێم هێزی پێ پەیکا
بێ وچان پلەی ڕێی مەحشەر تەیکا
ئاخ ڕەشۆڵ ساتۆش بە قەتارەوە
تا دەمرم خۆتم لێ مەشارەوە

بەناوی (خاكو خۆڵی)یەوە

١٢ی تشرینی یەکەمی ساڵی ١٩٤٣

لە بەردی توانج هێند سەرم سوڕما
بەرد بوو بە کولانەی سەرما لە سەرما
لە فەلەك دڵم لەخۆی نامێنێ
کە کەچی لەگەڵ مندا ئەنوێنێ
سەری خورشیدی بووکی بڕیوە
بە پاشکۆی خۆیدا هەڵی واسیوە
پێم ئەڵێن پۆکەر مەکەر حەرامە
ئەوەی حەلاڵ بێ لەم شارە کامە؟!
کیلۆیەك شەکر لەجێی یەك تەنە
ئەوی هەرزان بێ لافی وەتەنە
سەردەمێك باو بوو نیشتمان پەرست
ئێستا بڕشتی بڕاوە بە ڕست
داخی داخداریم ناوە لە دەستم
کە وتبێتم وەتەن پەرستم

بەرێکەوت هەرچی بۆی رێکەوت رۆژێ
وەك دەعبا پەنجەی دایکی ئەکرۆژێ
پێستی رورمەتیان هێندە ئەستوورە
تەرێو تەریقی زۆر لەوان دوورە
سا خوایە بەسیە ئەم تەنگانەیە
کەیف و قرپ و چرپ بۆ بێگانەیە

بەناوی (کوێخا رەمەزانی ورمزیاری)

کۆترە باریکە کۆترە باریکە
هۆی هۆی چیتە بەم شەوە تاریکە
بۆچ تۆش وەك ئێمە لانەت شێواوە؟
رێگای ژیانت لێ بەستراوە
وا بێچوەکانت گرتۆتە سەر باڵ
لە ترسی راوکەر ئەفڕیت یاڵەو یاڵ
من قەڵای شادیم دەوری گیراوە
دەرگای ژیانم لێ هەڵچنراوە
لەدەست رەمەزان هەڵهاتم بەتاو
وتم وا جەژنی عالەم دێتە ناو
لەگەڵ ئاوەڵان تێر پلاو ئەخۆم
تێر کەس وکارم ئەبینم بۆ خۆم
کەچی لە کەچی بەخت و ئیقبالم
نەحەسامەوە هاوار بەماڵم
ئێستاش هیوای من تەنها بە خوایە
ئایەتە: عوسری یوسری لە دوایە
من لە پاکی خۆم هێندە ئەمینم
لە خۆما سووچ و گوناە نابینم

دارو فەلاقەی باوکم لا خۆشە
بەڵام غەرەزکار بۆچ لیّم بەجۆشە
بۆ سەرداری خەڵك من نەچمە سەردار
کورسی و پەت بۆ من کورسی بۆ سەردار
باوکم منداڵی بیٚعاری دەبێ
بێزاری نابێ ئازاری دەبێ
مناڵ زینەتی ماڵی باوکە
بۆ ڕێی لێقەومان وەك چراوکە
بە فیتنەی بەدکار لێك نابینەوە
کەوتینە تەنگانە ئاشت ئەبینەوە

فەریادی پیرەمێرد

سالی ١٩٤٥

ئەڵێن فرمێسکی هەور بارانە
گوایە گریانی شینی یارانە
کوا؟ ئەگەر هەور وا بگریایە
ئەشیا بارانی هیچ نەوەستایە
چونکە چوار ساڵە ئەم سەر زەمینە
تێکرا بە خوێنی کوژراو رەنگینە
ئێمە کە خۆمان یەکتر بکوژین
هەورو ئاسمان بۆچ بۆمان بگرین
ئەم قرە قرەو قڕی ئینسانە
راستت پێ بڵێم فیتی شەیتانە
خواستی خواییە ئەبێ بێتە جێ
بۆ ئەوەی زەمین بە فەساد نەچێ

دڵە با بەس بێ

دڵە با بەس بێ، دڵە با بەس بێ
وەرەوە هۆش خۆت دڵە با بەس بێ
جڵەوت با بەس بە دەس هەوەس بێ
بە گڕی سەودا دڵت قەقنەس بێ
با بەس خەیاڵت خەیاڵی خاڵ بێ
بە پیری عەقڵت ورکی مناڵ بێ
تاکەی پەیجووری دیدەی بازانی
تاکەی گیرۆدەی گەردن قازانی
سەیرکە هام فەردان، هام دەردو هام مەشق
نازك خەیاڵان ماسی دەریای عەشق
هەریەکە بە داخ لەیلێکی بێ مەیل
دەردی پڕ محنەت دڵ لە هجران کەیل
بەرەودوا چوونە هەوارگەی ژێر خاك
ناوی ون کردن دەورانی بێ باك
خاڵیە شوێنی نازك خەیاڵان
نەما گۆڕانی ئەگریجەو خاڵان
لە هەموان پێشتر سای سینە سافان
مەخدومی (معدوم)[١٧٤] مەولەوی جافان
جێنشینی ئەو بێسارانی بوو
خاوەن تەیکەری هادی ثانی بوو
ئەبیاتی یوسف، دیوانی (خانا)[١٧٥]
مەلاکەی گۆران شاعیری دانا[١٧٦]

---

[١٧٤] معدوم لەقەبی شیعری مەولەوی بووە.

[١٧٥] خانا- نیازی لە خانای قوبادی شاعیرە کە خاوەنی چیرۆکی شیرین و خەسرەوە.

ئەشعاری ڕەنگین دێوانەکەی شەم[١٧٧]
واتەی (ڕەنجوور)ی[١٧٨] دەروون پڕ لە غەم
من کە لە شیعرا ناگەمە ئەوان
هاوار ئەبەمە بارەگای یەزدان
هانام بەتۆیە ئەی خودای بێچوون
عەفووت لە تاوان بەندەکان ئەفزوون
منیش دوای ئەوان ئەڕۆم بە نۆبە
لە گوناە تۆبە، بەخشندەش تۆبە

---

[١٧٦] مەلای گۆران– نیازی لە مەلای خاکیە کە شاعیرێکی ناودارە.

[١٧٧] دێوانەکەی شەم– نیازی لە وەلی دێوانەیە کە دێوانەکەی شەم بووە.

[١٧٨] ڕەنجوور– شاعیرێکی کورد بووە.

(٥)

بەشی کۆمەڵایەتی[١٧٩]

پیرەمێرد یەکێکە لەو شاعیرو ئەدیبە بەرزانەی کورد کە بەبێ رواڵەتو بەبێ پێچو پەنا هەندێ شێوەی ژیانو باری کۆمەڵایەتی ناو کوردەواری بە کوردیەکی پەتیو رەوان دەربڕیوە.

هەستی رەزامەندی بەرامبەر بە کردەوەی باشو بێزاریو پەستی خۆی بەرامبەر بە کردەوەی ناهەموارو زۆرداریو وشکەڕۆییو نەخوێندەواری دەربڕیوە.

لە ئەنجامی دەربڕینی ئەم بیرو باوەڕەیدا، تووشی گەلێ هێرشو توانج بووە لەلایەن کۆنەپەرستانو گۆشەگیرانەوە. ئەوانەی کە فێری رواڵەتو پیاهەڵدانی درۆو نەزاکەتی پڕ کەڵەکو ساختە بوون وایان ئەزانی کە گەورەییو بەرزێتی هەر لە کونجی دیوەخانەکانا بەدی ئەکرێ، تەنها هەر ئەوانە بە گەورەو پیاوماقووڵ ئەژمێررێن کە خۆیان ئەخزێننە ناو قوڵتفەی قووڵو پەستەکانی ناو ژووری دیوەخانەکانەوە. ئەو جۆرە کەسانە بە پێی رەوشتو کردەوەیان کە بە یەکتری ئەگەیشتن بە رواڵەت بەسەر یەکتریا ئەتوانەوە، بەڵام هەر تەنها دوو هەنگاو لە یەکتری دوور ئەکەوتنەوە ئیتر دەستیان ئەکرد بە جنێودانی یەکتری.

---

[١٧٩] لەم رووەوە مامۆستا (زێوەر) کە شاعیرێکی هاوچەرخی پیرەمێرد بووە ئەویش لە شیعری کۆمەڵایەتیدا دەستێکی زۆر باڵای بووە، هەرچەند بە وێنەی پیرەمێرد هەوڵی نەداوە کە بە کوردیەکی پەتیو خۆماڵی شیعر بڵێ، بەڵکو وشەی بێگانەی زۆر بەکارهێناوەو پێڕەوی شاعیرە کلاسیکیە کۆنەکانی کردووە، بەڵام ناوەرۆکی شیعرەکانی لەچاو ئەو سەردەمەدا کارێکی زۆر تەواوی کردووە، بە تایبەتی لەناو قوتابیانا کە خۆی بۆ ماوەیەك مامۆستای قوتابخانە بووە، توانیوێتی هێزێکی جووڵێنەر لەناو ئەو قوتابیانەدا بخاتە کارو دەربارەی هەندێ رەوشی کۆنو پڕوپووچ بدوێو خەڵك هان بدا بۆ خوێندەواری. پیرەمێرد زۆر رێزی لە مامۆستا زێوەر ئەگرتو هەموو جارێ ئەیوت زێوەر ئەفەندی استاذێکی تەواوەو زۆر شاعیرو شارەزایە.

بێگومان پیرەمێرد ئەو جۆرە کۆمەڵەو ئەو جۆرە دیوەخان و مێزو خوانانەی هیچ بەدڵا نەچووە، بەڵکو قەڵەندەرخانەکەی خۆی زۆر بە بەرزتر زانیوە لەو جۆرە دیوەخانانە، بۆیە هیچ گوێی نەداوەتە پلارو توانجی ئەو جۆرە کەسانە.

پیرەمێرد سادەو رەپ و رەوان قسە لە روو بوو، حەزی بە قسەی بە توێکڵ و پڕ لە پێچ و دەورە نەئەکرد، زۆر رقی لە زەم و سەرزەنشت کردنی خەڵك بوو، لە قەڵەندەرخانەکەیا بە هیچ جۆرێك ماوەی نەداوە کەس باسی یەکێکی تر بە خراپە بکات بارەها لەسەر ئەوە لە زۆر کەس زویر بووەو دڵی شکاندوون و قەڵەندەرخانەکەی پێ تەرك کردوون.

حەزی لە قسەی نەستەق و قسەی پێشوونیان و گاڵتەو گەپ و چیرۆکی کۆن و شیعر کردووە، حەزی لە سەیرانی دواوانی زەڵم و تانجەرۆ کردووە، بەتایبەتی لە بەهاراندا لەسەر گوێ زەڵم لەگەڵ هاورێکانیا چووە بۆ راوە ماسی، حەزی بە تێکەڵ بوون کردووە لەگەڵ هەموو چینەکانی گەلا، هەمیشە بە روویەکی خۆش و گەشەوە ئەو شیعرو نووسراوانەی لە نووسەران و شاعیرو تازە نووسەرو نوخشە شاعیرەکان وەرگرتووە.

ئەترۆانی ئەوا یەکێك بە بەروانکەیەکی نانەواییەوە کەوا ئاردو هەویری پێوە بوو، یەکێکی تر بە دەست و پەلی رەنگاویەوە کە بە رەنگی خوم یاخود بە رەنگی دەزووی لێفە رەنگی گرتبوو یاخود رەنگی چەرمی کەوش دروێتی چنگ و پەلی رەنگ کردبوو. ئەمانە هەر یەکەیان بەوپەڕی سەربەستیەوە خۆیان ئەکرد بە قەڵەندەرخانەکەیدا، نامەو شیعرو پەخشانیان دەستاودەست بۆ ئەهێنا بۆ ئەوەی لە رۆژنامەکەیدا بڵاوی بکاتەوە.

لەگەڵ هەندێکیانا جاروبار لەسەر بیرو باوەڕێك یاخود لەسەر هەندێ شیعرو پەخشان ئەکەوتە گفتوگۆو هەموویان بەوپەڕی سەربەستیەوە لە گەڵیا ئەدوان و بیرو باوەڕی خۆیان بەرامبەری دەرئەبڕی بەبێ ئەوەی هیچ کاتێك زویر ببێ یاخود بێ دەنگ ببێ لە وەرامدانەوەیان.

رۆژانی نەورۆز هەروەکو لاوێکی دڵگەرمی خوێن بەتەوژم لەگەڵ هەموو چینەکانی گەلا، نانەواو پینەچی و هەلاج و بەرگ دروو، قوتابیان و مامۆستایان و کاربەدەستان شان بە شانی هەموویان رووی ئەکردە کارێزی وەستا شەریف بۆ گێرانی ئاهەنگی نەورۆز، بەبێ ئەوەی هیچ گوێ بداتە ئەو پلارو توانجانەی لەملاولای شەقامەکانەوە تاکوتەرا تێیان ئەگرت. ئەو ئەوەی بە شانازی ئەزانی کە گوێ لە بەرهەمی تازە خوێندەوارێك و تازە شاعیرێك بگرێ، بەتایبەتی قوتابیەکانی

زانستی شەو وەك لەوەی گوێ لە خۆهەڵکێشان و باسی ئەم و ئەو بگرێت لەناو دیوەخانەکاندا.

لە وڵاتێکی کلۆڵی دواکەوتووی وەکو ئەوسای کوردستاندا کە دایکی هاڵی نەخوێندەواری نیشتبووەسەر ملی وڵات و مێردەزمەی کۆنەپەرستی هەموو لاوانی گلۆفتبووەوەو بە هەزارانی لە خشتە بردووو ترساندبوونی، لەناو ئەو هەموو تەمی ماتەمی و سامناکیەدا دەنگێکی نێری دلێر بەرز ئەبووەوەو گاڵۆکەکەی بە هەوادا بائەداو ئەیوت:

سەرکەوتن هەر بۆ گەلەکەمەو ژێر کەوتن بۆ دوشمنانێتی. خاوەنی ئەو دەنگە دلێرەش بێگومان پیرەمێردی بەرزو نەمر بووە، ئەو پیرەی کە تا بۆ دواجار پێڵووی چاوی لێك نا، بە خۆی و بۆرە رۆژنامەیەوە تۆمارێکی زۆر بەرزو بەنرخی کۆکردەوەو پێشکەشی مێژووی ئەدەبی کوردو سامانی نەتەوەکەی کرد. لە لاپەڕەکانی ئەو تۆمارە دوورو درێژەیدا هەندێ شێوەی ژیانی کۆمەڵایەتی سەیرو عەنعەناتی کۆن و هەندێك بەسەرهات و خوو رەوشتی وای بۆ هۆنیوینەتەوە کە وەکو نەخشی سەر بەرد وایەو هیچ کاتێك لەکیس ناچێت.

ئەو شێوەی ژیانی کۆمەڵایەتیە وەختێك نرخی بە تەواوی ئەزانرێ کە ماوەیەکی تر گەلی کوردیش وەکو گەلەکانی تری سەر رووی جیهان پێش بکەوێ، ئەوسا گەلی کورد کە شیعرە کۆمەڵایەتیەکانی پیرەمێرد ئەخوێنێتەوە وەکو بەرامبەر بە فلیمێکی سینەمایی دانیشتبێ و سەیری ئەو قۆناغە مێژووییە کۆنانەی خۆی بکات وایە.

بۆ وێنە:-

جاران لە کوردستانەوە وەکو لەزۆر شوێنی تریشدا هەر وابووە، هاتوچۆکەر بە نیازی بازرگانی وەیا بۆ هەر شتێکی تر ئەگەر بیویستایە بۆ شوێنێکی وەکو بەغداد بچێت، ئەبوایە تاقمێك یەکیان بگرتایەو کاروانێکیان پێکەوە بنایە، ئەبوایە کاروان لە پێش چەند رۆژێکدا خۆی ئامادە بکردایە، ئێستر ناڵ بکرایە، کۆپان پینە بکرایە، نۆردەوە نان ئامادە بکرایە، ساوەرو چنگ سووتەکەو کەشك بخرایەتە ناو کوڵ و بارەوە، ئەوسا قەتارچی کاڵەو پیتاوی ئەبەست، کاروان هەموو گرد ئەبووەوە، هەر بەشەو بە فێنکی بەرێی سوردا روەو شاخی سەگرمە بڕۆیشتایە هەتاکو کاروان ئەگەیشتە خانی ئیبراهیم خانچی، لەوێ بەدواوە ئیتر ئەگەیشتە پێ دەشت و گەرمای چۆڵ و بیابان دەستی پێ ئەکرد ئەگەر وەرزی گەرما بوایە، بەشەو لە شوێنێکدا لایان ئەداو نۆردوە نانیان دەرئەهێناو چنگ

سـووتەکەیان لێ ئـەناو کەشـکیان ئەسـوەوەو ئـەیانخوارد، بـەو پێیـە بـەو دەردی سەری و کوێرەوەریـە بـە ١٥-٢٠ رۆژ بگـرە زیـاتریش ئەگەیـشتنە بەغداو لـە رێگـە تووشی هەزاران نەخۆشی و سەریەشەو راوو رووت ئەبوون.

کـە ئەگەیـشتنە بەغدا، لـەوێش خانێکیـان ئەدۆزیـەوە، لـەوێ بـارو بارخانـەی خۆیـان لێ ئەخـستو ئەمانـەوە تـاکو ئـەو بـارو شـتومەکەی کـە لەگـەڵ خۆیانـا بردبوویـان ئـەیان فرۆشـتو لەوێشەوە چییان بە باش و پێویـست بزانیایـە ئـەیان کـڕی و دووبـارە بـە هـەمان رێگـەی پێشوودا ئەگەڕانـەوە شـارەکەی خۆیـان. بـەڵام ئێستا بە ٤ سـەعات ئەگەیتـە بەغدا، ئەگـەر بتـەوێ بەشـەو بێـی ئـەوا وەکـو ئـەوەی پیرەمێرد باسـی کـردووە شـەو لـە کەرکووکـەوە سواری شـەمەندەفەر ئـەبیت بـەیانی ئەگەیتە بەغدا، بەبێ ئەوەی هەست بە ماندوێتی بکەی. هـەر شـتێکت پێویـست بـێ ئەیکڕی و هەر ئەو شەوە یاخود بۆ رۆژی دوایی ئەتوانیت بگەڕێیتەوە.

پیرەمێـرد هـاتووە شێوەی ئـەو جـۆرە کاروانـەی جارانی بـە هەڵبەسـتێکی زۆر جـوان بـۆ هۆنیوینەتـەوە. لـە هەنـدێ دێرێـدا ئـەڵێی گەڕانەکـەی (مـستەر ریـچ) ئەخوێنیتەوە کە لەکاتی خۆیدا هاتووە بۆ کوردستان.

پیرەمێرد ئـەم هەڵبەستەی خوارەوەی لـە ساڵی ١٩٣٣دا وتووە، وا پێشکەشی ئەکەین دوابەدوای ئەوەش هەڵبەستە کۆمەڵایەتیەکانی تریشی پێشکەش ئەکەین:

کاروان

جاران دە رۆژ بە هەچەهەچەو بارەبەریەوە
بە گەرما و سەبوون و لێزمەی باران و تەڕیەوە
ترسی تەڕیدە، پێشکەشی سوار، شەو فڕێنی دز
دەستیاوی باری کەوتوو لە جێگای خلیسك و خز
ئەرگی گزیرو خانە بگیرو مۆریانی نوێن
بۆڵەی کەیبانوو، کفری قەتارچی، پلارو جوێن
چنگ سووتەکەی بە ئاوو کەڕووی نۆردووە نانی کۆن
جووتەو لەقەی ناو تەویلەو هاڵاوی تەرس و بۆن
ئاگری تەپاڵە، لۆکسی گزگل، گەڤینی سەگ
دەستەویەخەی قەتارچی لەسەر کا و شەڕە کوتەك

سیخورمەی قەتارچی بۆ هەڵسان و پەلەی
لۆقەو تریسکەی ئێسترو بازدانی جۆگەلەی
لاسەنگی بار بدەرە بەر پارسەنگی خواریەکەی
خۆ وتی پیت لە خرتکە چوو لەو دەشتە چی ئەکەی
ئێجگار کە ئافرەتت لە تەکا بوو بە ترسەوە
هەر سوارێك دەرکەوێ ئەڵێی ئای جەردەیە ئەوە
باج و پیتاکی زەنگنە، گیرو گرفتی جاف
هەرچیش کە هاتەڕێ هەمەوەند بردی ساف لە ساف
بەم کوێرەوەریەو کولەمەرگیە، بە چڵکەوە
سێ بەنگە وەرگەڕاو بە سەرو ریشی کوڵکەوە
ئەمجا دەچوویتە شارەوە، ناو ماڵی (عاصمە)
بێت و بنووسریت نابێتە خوێی چێشت ئەمە کەمە
ئیستا سواری ئوتومبیل بە، بە سێ سەعات[١٨٠]
ئەتباتە سەر شەمەندەفەر دەست و برد کە هات
سوار بە بنوو، بەیانی لەخەو هەستە زوو بە زوو
بەغدایە هات بە پیرتەوە دەیبینی روو بە روو
جاران ئەیانوت: ئەوە (وەلی)یە طیّ ی ئەرز ئەکا
پێچانەوەی زەوی نیە، عیلمە کاری بەرز ئەکا
ئینجا کە هات بروسکە خرایە تەلێکەوە
هێنرایە خانووەوە لە چرای هەر پەلێکەوە
زۆرتر لە مانگەشەو دەرو ژوور رووناك کرایەوە
تاریکی لاچوو تێگەیینی ئێمە مایەوە
جارێ ئەبێ بزانین ئەمانە لە کوێوە هات
چی چاکترە لەمانە بۆ بەرزی وڵات

---

[١٨٠] نیازی لەوەیە کە جاران بە ئوتومبیل بە (٣) سەعات لە سلێمانیەوە ئەگەیشتیتە کەرکوك و لەوێشەوە بە شەمەندەفەر ئەهاتی بۆ بەغدا، ئێستە لە سلێمانیەوە بۆ کەرکوك بە سەعاتێکە.

لەلای من خوێندەواریە، ئاە خوێندەواریە
هەر میللەتێك کە عیلمی نەبێ دەردی کاریە
ئاخ خوێندنیش وەکو من ئارەزووی ئەکەم
بیبینمو نەبێتە گرێی قورسی کفنەکەم

لە هەندێ دەستخەتدا ئەم (٧) دێڕەی خوارەوە لە کۆتایی ئەو هەڵبەستەی پێشوودا نووسراوە، بەڵام ئەگەر سەرنجی لێ بدەین ئەبینین ئەم دێڕانەی دوایی هیچ پەیوەندییەکی نیە بەسەر دێڕەکانی سەرەوە بەڵکو بە مناسەبەتێکی تر وتوویەتی لەبەر ئەوە وا ئێمە لێرەدا بە جیاوازی بڵاوی ئەکەینەوە. ئەوەی کە شایانی باسە لەم دێڕانەی دواییدا ئەوەیە کە پیرەمێرد لێرەدا مەئیوسیەتێکی تەواو دەرئەبڕێ بە پێچەوانەی هەڵبەستەکانی تریەوە کە هەمووی پڕە لە ئومێدو ئاواتی بەرز.

لەوساوە کە شاری سلێمانی دروستکرا
کوشتاری ئێمە بوو بە شەڕی دوو برا
ساڵێك بە توورەکانە بە ماڵو مناڵەوە
ئەژیاین بەڕیزە، ریزکەری کەوش بووین لە ماڵەوە
دیواربڕێك بە دزیەوە گەسکی لەماڵ ئەداین
شەو خەنجەرێك بە دزیەوە باوکی لەچاڵ ئەناین
سەرمایەی تجارێکی پێشوو معاشێکی ئێستە بوو
ترسێکی وای بوو کێ خەوی ئیستای لەچاو ئەچوو؟
ئەمنو ئاسایشو نیعمەتو سەیرانی ئیستەکە
توخوا بە ناشکری مەیبڕەو سپڵەیی مەکە
با وەکو ئەوانەی ژووروو نەخنکێین بە دارەوە
با دانەهێنرێین بە تەڕی بە پۆپەی مشارەوە
قەیوانو قوترەو کونەماسی لە دەست نەدەین
دوایی بە جرتو فرتەوە هانا بۆ کێ ئەبەین

سەیری کورد بکەن چۆن ژیاوەوچۆن ئەژی

سالّی ١٩٣٢

بیستوومە کەوا ئافرەتێك لەسەر پێپیلکەی بان
گایەکی گرتە باوەش‌و سەرکەوت بەبێ وچان
دیارە کە ژن ئەوەندە هێزی نابێ، چۆن ئەبێ
هێندەی کە گایەك هەڵگری کەی هەڵمەتی ئەبێ
ئەو گایە گوێلکێك بوو لە پێشدا کە هەڵیەگرت
خۆی رۆژ بەرۆژ بە بردن‌و هێنانی فێر ئەکرد
هەتا گوێلك زل بوایە ژنە هێزی زۆر ئەبوو
راهاتنە بە کوردی بە بونای (سپورت) ئەبوو
پێشینانی ئێمە بە بەهاران ئەچوونە دەشت
گەورەو بچووك بە جارێك لەوێ کۆمەڵی ئەبەست
لایەك بە کەوشەك‌و شەڕە تۆپ، لایەك وردەکان
ئاشە بە تەنگورێ، بوغچە بە گەردانی، پشت لێدان
هێجگار کلاّو فرێن کوڕی زۆر گورجی پێ دەوێ
نابێ بگیرێ با شەش‌و حەوتیشی شوێن کەوێ
هەرچی کەوا لەسەر قەلەمرداری[١٨١] نان ئەخوا
نابێ بێلێ تۆپەکە بەرز بێتەوە بۆ حەوا
ئەیگرێتەوە خراپە، ئەوان دێنە کایەوە
چوار نانە ئەو کەسەی کە بە وەستایی مایەوە
تەنها بە بابی بابی[١٨٢] بۆ کەرسوار سوار ئەبوو
ئیستاکە کەرسواریە سوار رۆیی باوی بەسەرچوو

---

[١٨١] پیرەمێرد لێرەدا ویستوویی باسی یاریە کۆنەکان بکات.

[١٨٢] بابی بابی- جۆرە یاریەکی کۆنە.

ئەو بازدو هەڵبەزین و راکردنی خوارو ژوور
ناوجەرگی پاك ئەکردەوە وەك ئاوێنەی بلوور
هەر کەوشی سوور بوو، قۆندەرە چۆن کورد لەپێی ئەکا
ئەو سنگە رووت و ساغە لەکوێ ماوە ئێستەکە
ئەو پیاوی بەم هیوایە کە بەم رەنگە هەڵدەکەوت
ناوی لەناو قەڵەمڕەوی تورکانا سەردەکەوت
ئێستەش ئەوانەیە کە لە عێراقدا دەناسرێ
دیارە ئیتر قەت بە پاشەڕۆك سەوی پڕ ناکرێ
ئەدمانی ئیستە هاتۆتە سەر بەزمی خواردنەوە
هەرچی کە زۆری خواردەوە باش پاڵەوان ئەوە
پێکێکی زیادی کرد بەسەرا ئەوسا جێ‌بەجێ
هۆش و دەمارو پارەی بەجارێك لەکیس ئەچێ
ئەو جێگە یاریە خۆشە کە چیمەن بوو سەربەسەر
ئێستە لە شووشە شۆسەیە گەر پیا ئەکەی گوزەر
دایکی وەتەن ئەڵێ: کە ئەسیری زەمانە بم
بە کردەوەی بەد بە ئومێدی چی ئەمانە بم

یادگاری پیرەمێرد

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی پیرەمێرد، گوایا لە ساڵی ١٩٢٤ی ڕۆمیدا کە هێشتا لە تورکیا بووە، بە زبانی کوردی وتوویەتی و لە ڕۆژنامەیەکی ئەستەموڵدا چاپی کردووە... بەڵام لە کام ڕۆژنامەدا چاپی کردووە؟ ئەمەیان هیچ دیار نییەو هیچ بەڵگەیەکمان بەدەستەوە نییە!

بەڵام من لەو باوەڕەدام کە پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەی بەکوردی نەوتووە لە تورکیا، خۆ ئەگەر هەر لە تورکیا وتبێتی دوور نیە لە پێشدا بە تورکی وتبێتی و لە ڕۆژنامەیەك یا لە گۆڤارێکی ئەوێدا بە تورکی بڵاوی کردبێتەوە کە ساتێ گەڕاوەتەوە بۆ کوردستان ئەو هەڵبەستەی گۆڕیوە بە کوردی و بڵاوی کردۆتەوە ئەم

هەڵبەستەم لە دەستخەتە کۆنەکانی پیرەمێرد چنگ کەوتووەو لەکاتی خۆیدا لە گۆڤاری گەلاوێژدا هەر بەو جۆرەش بڵاوکراوەتەوە:

لەسەر بەردێك هەڵۆیەك هەڵفڕی کەوتە هەوا بێ غەم
بە بایێکی غروری بایی بوو، تا کەوتە سەر عالەم
بە بایێکی خەڕۆ بایی بوو ئێجگار خۆی بڵند زانی
پەڕی گیڤ کردو باڵی لێك ئەدا هەتاکو ئەیتوانی
کە کەوتە عالەمی خولیاوە، سەیری کرد هەموو دنیا
لەژێر باڵی ئەوایە، هەر ئەوە لەو ئەوجەدا تەنیا
وتی: ئەمڕۆ لەمن بەرزتر، لە ئەوجی عالەما کێیە؟
کوڕەی ئەرزم لەژێر پێدایە، کەس ناگاتە ئەو جێیە
ئەگەر مێشوولەیەك بێت و بجووڵێ نابێ نەیبینم
لەسەر شەپقەو سەری ئەگرن پەڕێکی باڵی ڕەنگینم
خولاسە هێندە فەخری کردو خۆی بینی لە نخوەتدا
کەمانێکی قەدەر تیرێکی هاویشتێ لە غەفڵەتدا
هێنایە خوارەوە خوارو زەلیل لەو بەرزیە لەرزی
سەقیل و دڵ بریندار کەوت، لەو خاك و خوێنەدا گەوزی
کە سەیری کرد پەڕی خۆی بوو لەناو ئەو نووکە پەیکانە
وتی خۆمان بە خۆمانی ئەکەین بێ سووچە بێگانە
بەڕاستی، ڕاست ئەکا (سعدی) کە من هەرگیز لە بێگانە
گلە ناکەم کە هەرچی پێم ئەکا خۆیەو لە خۆمانە
دەڵێن دڵمان لەیەك پاکە، برای دینێن لە یەك نەسلێن
کەچی چاومان بە خێری یەکتری هەڵنایە کەچ بینێن
هەتا کەی چاوی عیبرەتمان لەگەڵدا بێت خوا چارێ
حەکیم هەر تۆی، بەخێر چاومان هەڵێنە بێینە ناو جارێ

لەناو هەندێك لە شاعیرە کۆنەکاندا باو بووە کە شیعرێك بڵێن و لەو شیعرەدا شاعیرەکە بە پێی بیرو لێکدانەوەی خۆی باسی دواڕۆژ بکات و بە خەیاڵی خۆی لە دواڕۆژدا چی ڕوو ئەدات بە شێوەیەکی هەڵبەست باسی ئەو ڕووداوانە ئەکات.
بۆ وێنە:

لەکاتی خۆیدا- وا بزانم لە گۆڤاری گەلاوێژدا بوو- هەڵبەستێك بە ناوی (عێل بەگی)یەوە بلاوکرایەوە کە گوایا (عێل بەگی) شاعیرێکی کۆنەو ئەو هەڵبەستەی وتووە کە هەڵبەستەکە بەم جۆرە دەست پێ ئەکا:

دنیا هەروایەو وا ئەبێ

دنیا بەرەو فەنا ئەبێ

دەور دەوری رەزا ئەبێ

هەڵبەستەکە دوورو درێژەو من لەبیرم نەماوە بەلام ئەوەندە ئەزانم دێتە سەر باسی سفوورو هەندێ رووداوو کارەسات کە ئەگەر عێل بەگی راستبێ بووبێ بڕواناکەم کەس لەو کاتەدا ئەو شتانەی بە بیردا هاتبێ. لەبەر ئەوە هیچ لەوە دوودڵ نیم کە بڵێم ئەو هەڵبەستە دەم هەڵبەستەو یەکێك لەم دواییەدا بەناوی (عێل) بەگیەوە بلاوی کردۆتەوە!

پیرەمێردیش بۆ لاسایی کردنەوەو پێڕەوکردنی ئەوجۆرە هەڵبەستە، ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە، بەلام وەکو دەم هەڵبەستەکەی عێل بەگی پێی لێ هەڵنەبڕیوە، هەندێ شتی ئاشکرا کە لەم سەردەمەی خۆماندا روویداوە ئەوانەی باسکردووە. ئێمە لەگەڵ هەندێك لەو بیرو باوەڕەیدانین کە گومانم وایە هەتا رادەیەك لەگەڵ بیرو باوەڕی خۆشیا یەك ناکەوێ، چونکە پیرەمێرد متەفائل بووەو هیوایەکی گەشی بەدواڕۆژی مرۆڤایەتی بووە کە بەرەو چاکەو پێشکەوتن و کامەرانی ئەڕوات. بەلام ئیتر شیعر بووەو بۆی هاتووەو ویستوویەتی وەکو شاعیرەکان کە دەمیان لە (تکهنات)ەوە داوە ئەمیش شتێکی وا بڵێت، ئەمەش هەڵبەستەکەیە...

کەهانەت

هەرچی پێغەمبەر خەبەری داوە

لەباسی کاری دنیاو عوقباوە

فەرمووی نیشانەی تێکچوونی جیهان

بێ باوەڕیەو زەعیفی ئیمان

زۆرکەم ئەمێنێ نوێژو جەماعەت

لە ئەمانەتیش ئەکەن خیانەت

عیززەت ئەچێتە لای پیاوی زاڵم
قەدرو ئیمانی نامێنێ عالم
برەو ئەسێنێ شەرابو قومار
ماڵ گران ئەبێ لەشارو بازاڕ
کوشتنو دزیو تالآنی درۆ
فەقیرو هەژار دەخاتە رۆ رۆ
دەوڵەمەند زەکات نادەن بە ئیحسان
راستی نامێنێ زۆر ئەبێ بوختان
گۆرانی سووکو قسەی ناڕەوا
پەسەند تر ئەبێت لە زکری خودا
پیاو بە ئەمری ژن ئەچێت بەرێوە
لە مەجلیسدا نان ئەخۆن بە پێوە!
پیاو دائەنیشێو ژنان ئەگەرێن
شەرم نامێنێ ژنو پیاو هاورێن
دایکو باب قەدریان لای کوڕ نامێنێ
کەس لە مەکتەبدا قورئان ناخوێنێ
پیتو بەرەکەت ئەڕوا لە ئەرزی
کوڕو کچ پێک دێن لەرووی بێ عەرزی
ئەمە نیشانەی ئاخر زەمانە
وادەی دەجالو فیتنەی شەیتانە
لە تەمو دووکەڵ دنیا پڕ ئەبێ
لە سێ جێگادا زەوی رۆئەچێ
کەس گوێ لە ئەمری چاکە ناگرێ
لە نەهی عالەم نەهی ئەکرێ
رەحمو بەزەیی لای کەس نامێنێ
هەرکەسە بەشی خۆی ئەفڕێنێ

بەناوی (گورگەدەریەوە)

سالی ١٩٣٩ وتوویەتی

دڵ بە پەرۆشە، دڵ بە پەرۆشە
خەبەرێکم بیست دڵ بەپەرۆشە
ئەوەندەی مەرگی خۆم لا ناخۆشە
زبانم لەنگە کەللەم بێ هۆشە

بیستم ئەگریجەی لوولت بڕاوە
هێلانەی دڵان یەکسەر شێواوە
هەی ڕۆ ئەو پەنگە کێ بەتۆی داوە
کێ دەستی چووە ئەو زوڵفە خاوە

هەر لە ئەوەڵی دنیا تا ئەمڕۆ
شا بەیتی شیعرە شیعری سەمەن بۆ
ئیستا شیعرو عەشق کەوتوونە ڕۆ ڕۆ
بۆ ئەو ئەگریجەو زوڵفە جوانەی تۆ

دەك یاخوا ئەوەی پرچی بڕیوی
دەستی قەڵەمکەن بە قەمەی لیوی
دەردێکی گاتێ لە کەس نەدیوی
مناڵەکانی بکەونە هەتیوی

جاران ئەیان وت: واوالێکراوە
لەسەر لێقەومان پرچی بڕاوە
ئیستا لەباتی ئەو بەندو باوە
بەبێ شوورەیی پرچ بڕین باوە

ئەم شیعرەم ئەخوێند چەند ساڵ لەمەوبەر
شانە تای زوڵفت دەکێشیتە دەر
قامیش ئەخەمە پەنجەی شانەگەر
بووی بەکاری قوت هەی خاکم بەسەر

بۆ کەنتوی بارامی تیاترۆچی

ساڵی ١٩٣٩

راوەستن پێتان بڵێم، ئەم دنیایە چلۆنە
ئیستا کچان تێر ناخۆن بە دراوی پیاوی کۆنە
ئای ئامان ئامان سووتام، خۆشە وەك نوقڵی بادام
رەگی روحیان دەرکێشام، لیرەکانیان دەرهێنام
جادەی تازە طیّ ئەکەن، ئسکارپین لەپێ ئەکەن
کردوویانە بە مۆدە، بە قسە خۆیان شل ئەکەن
میراتی زۆرم بۆما، کچان لیّمیان دەرهێنا
لەرێی سەودای کچانا دەرپێم لەپێدا نەما
هەمووش پێم پێئەکەنن، ئای ئامان ئامان سووتام
شیرنن وەکو بادام، رەگی روحیان دەرکێشام
لیرەکانیان دەرهێنام!

پۆکەرو جۆکەر

ساڵی ١٩٤٣

پۆکەر کە جۆکەر لە هەموو شوێنیّ
خەرج و باجی خۆی بەزۆر ئەسێنیّ
وامزانی ئەمە تازە لەناوە
نەمزانی سەد ساڵ لەمەوپێش باوە
(سالم) لەمەوپێش باسی کردووە

ئەو بە گەنجەفە ناوی بردووە
سێ ئاس و دووشای داناوە بە فوول
کچیش (بی بی)یە کوڕ لۆتی بێ پوول
ئەوسایە جۆکەر دانەهاتبوو
وا دیارە پیاوی ئەوسا یەك روو بوو
ئیستە کە جۆکەر لە ژوور هەموانە
دیارە دوو روویی مۆدەی زەمانە
جۆکەر ناوی خۆی بەخۆیەوەیە
تۆ هەرچیت بوێ بۆ تۆ ئەوەیە
ئەگەر وێر گولی[١٨٣] بکەوێتە ناو
ئالیك و چوارپێیەك ئەخاتە ناو
ئای پۆکەر رێستت چەند لەسەر بێژرا
ئای مونتکارلۆ چەند کەست تیا کوژرا

دەردی کۆمەڵایەتی

تیاترۆی ئێرە و گشت انتظامی
ئیستا هاتۆتە سەر گەمەی رامی[١٨٤]
بڵاو بۆتەوە لەناو خاس و عام
جۆکەریان کردە ویردی سوبح و شام
گەر بێ خەبەری فەرموو بیبینە
شەوێك بچۆرە چاخانەی (مینە)[١٨٥]

---

[١٨٣] یەعنی ئەگەر وێر گول بکەوێتە بەینی (جۆ کەر)ەوە ئەوا ئەبێ بە (جۆ، کەر) کە یەکەمیان ئالیکە و دووەمیان چوارپێیە.

[١٨٤] جۆرە یارییەکە کە کاغەزی قومار ئەکرێ.

[١٨٥] چاخانەی مینە- نیازی لە چاخانەکەی مینە شەلە کە لە نزیك بەردەرگای سەرای سلێمانیە.

ئەوسا ئەبینی لە هەموو لایەك
هەر چەند کەسێکەو چوونە پەنایەك
دەوری کاغەزیان داوەو دانیشتوون
بۆ وەصلی جۆکەر شێتو شەیدا بوون
خەریکی یارین هۆشیان نەماوە
ملیان کوورِ بووەو پشتیان چەماوە
هەر زرمو هوورِو هەراهەرایە
سەیرێکی خۆشە وەك سینەمایە
بڵێ: لە الحمد ئەم گەلی کوردە
بۆ شتی بێ فەرِ بەدەستو بردە
نیفاقو فیتنەو جاسووسیو قومار
تیایا شارەزان وەکو دانی مار
ئینجا بێینەوە سەر یاری کەران
هەر دەستەی بەجیا بۆت بکەم بەیان
تاقمێك مەئموور سدارە بەسەر
تێکەڵ بەیەك بوون وەك چێشتی سواڵکەر
یەکێك مدیرەو یەکێك محاسب
یەکێك معلم یەکێك باشکاتب
ئەمرِۆ لەوێدا وەکو ئاموورە
کۆریان دێتە جۆش بە چەشنی کوورە
لە هەوەڵی مانگ تا پێنجو شەشی
هەر لەسەر پارە ئەکرێت دوو بەشی
بەڵام برادەر کە هەشتو نۆ دێ
گووی سەگ بەحاڵی هەر خۆی بەخۆی بێ
ئینجا قەرز ئەکا پارە لەمو لەو
لەبەر قەرزاری خۆ نانوێ بەشەو

بەم نەوعە لات بوو پارەی نەماوە
یاریەکەی دێتە سەر چایی و قاوە
بەکورتی، دائیم پەست و غەمبارە
بێ قەدرو قیمەت سووك و قەرزارە
دەستەیەکی تر ئەویش تجارە
سلکی کاسبی و ئەهلی بازاڕە
بە ڕۆژ هەوڵ ئەدەن بەو حاڵە پیسە
بە سەد ئۆین و سوێند و دەسیسە
دەستی خەڵك ئەبڕن شتێك ئەفرۆشن
کە شەویان لێ هات وەها بەجۆشن
لێکی بەرەوە و چاکی بزانە
ئەمە ئەحواڵی موجتەمەعمانە
من ڕێگەی یاری ناگرم بە کوللی
با بکرێت بەڵام بە موعتەدلی
ئێمە قەومێکین وا لەژێر بارین
حەیفە ئەوەندە خەریکی یارین
جارێ با خۆمان دەرکەین لە وەحشەت
ئەوسا دەس بەنە ئەسبابی عوشرەت

بەناوی شیعری (عەزیزی)یەوە

لە ٢٢ی شوباتی ساڵی ١٩٤٥دا وتوویەتی

زێڕو زیو بەرە بە تکاتەوە
زۆر زوو زوێرت بۆ ئاشت کاتەوە
زێڕ هێند پەسەندە بانگ کەیتە کەرێ
لەگەڵ وتت (زەڕ)[١٨٦] ئەو بۆت ئەزەڕێ

---

[١٨٦] زەڕ– لە کوردیدا زێڕ ئەکرێ بە زەڕ وەکو ئەڵێن زیوو زەڕ.

که زانیت دۆستت وا بە جێی هێشتی
بنێره مشتی بپەڕە پشتی
شەیتان بلوێری دابوو بە شوانێك
لەگەڵ لێی ئەدا لە دیوەخانێك
هەرچێکی لێبوو ئەکەوتە سەما
هیچ کەسێك لەسەر باری خۆی نەما
خوداوەندی لوح لوحیکی وای بوو
هەرچی بیدیایە تەسلیم ئەبوو زوو
ئێستا زڕەی زێر دەنگی بلوێره
لەوحی بانقە نەوت هەرچی دی کوێره
ئەمە سیحرێکە لەناو نابرێ
بەعەسای مووساش چارەی ناکرێ
هەرچەند کە پارە خوا خۆی دایناوه
بۆ ئەو هیچ کەس خوای لەبیر نەماوه
قانوون قانوونە تەلی پێچراوه
(عدل) هی یەکێك لە دوور خراوه
وردە نازانێ چاری چۆن ئەکا
ماسی لە پێشدا سەلکی بۆن ئەکا
ظیفی پارەدار فیضی لەگەڵە
بەخشندە لەگەڵ هەموان تێکەڵە
واتەی (عەزیزی) دوڕو گەوهەره
بەڵام کیم ئوقلەرو کێم دیکلەره[187]

پیرەمێرد، هەرچەند لە سەرەتادا بە فەقێتی گەورە بووەو گەڵێ مزگەوتی ناو دێهاتەکانی دیوە، ئەو مزگەوتانە وەنەبێ هەمووی خاوێنو پاك بووبێتو

---

[187] کیم ئوقلەرو کیم دیکلەر– وتەیەکی تورکیە، یەعنی کێ ئەیبیەتو کێ بەقسەی ئەکا!

ئاودەس و جێ نوێژو وسڵخانەی پاکیان بووبێت، بەلاّم کە چۆتە تورکیاو لەوێ لە ئەستەموول گەلێ مزگەوتی جوانی دیوە وەکو مزگەوتی (ابا صوفیا)و ئەو مزگەوتە جوانانەی تر کە لە زەمانی سوڵتانەکانی عوسمانلیدا کە هەر خۆیان ئەزانن چۆنیان کردووەو لەکێ و لە چەند میللەتان پارەکانیان کۆکردۆتەوە، پیرەمێرد کە بۆ جاری دووهەم پاش ماوەیەکی دوورو درێژی ئاوارەیی کە گەڕاوەتەوە روانیوێتی مزگەوتەکانی کوردستان هەر مزگەوتەکانی جارانن و هیچ نەگۆڕاون، ئەوانەی کە دەست نوێژ ئەشۆن هەموویان لەیەك حەوزدا چنگ و پەلی تێ ئەخەن و هەرچی چڵم و بەڵغەم هەیە هەمووی تێ فرێ ئەدەن، هەروەها هەموویان لەو وسڵخانەیەی کە بریتی بووە لە تاقە حەوزێك و هەموو بەو پیسیە خۆیان تێ هەڵکێشاوەو وسڵی خۆیان دەرکردووە، پیرەمێرد بەرامبەر بەمانە هەمووی بێزاری خۆی بەم هەڵبەستەی خوارەوە دەربڕیوە:-

دەست نوێژ:

وەك رێوی شل بووم لە پێچ و دەورە
خزاومە حەوشی مزگەوتی گەورە
وامزانی خاڵی لە ماسوایە
گۆشەی عیبادەت جێی ئینزاویە
نەمزانی بانی دووهەوا تێدا
(من کل فج عمیق) لەوێدا
بۆ ئەو کەسانەی دڵیان وریایە
نووری کاك ئەحمەد زۆر ئاشکرایە
لە حەوز بەرەوخوار تا بڵێی خوارە
گەر باوەڕ ناکەی وەرە بنوارە
حەوزە گەورەکەی کە دەڵێن پاکە
پڕیە لە قەوزە هەروەك شیاکە
حەوز نیە خەزنەی چڵم و بەڵغەمە
هەر بەڵغەمێکی سەلکە شەڵغەمە

ئەبارێت چڵم و بەڵغەم وەك تەرزە
باقڵم ئاخ و تف لەلایان فەرزە
ئەدەبخانەکەو حەوزی تێکەوتن
پرپیانە لە ئاو هێندە بێ بەختن
لە حەوزی حەوشە قنگ هەڵدەبڕن
شڵپە شڵپ پەردەی حەیا ئەدڕن
چڵم و بەڵغەم و گووی تیا بشۆرە
کە قولەتێن بوو ماءاً طهورە

وا دەست نوێژ شتن تەواو بوو ئنجا نۆرەی **بانگدانە**:-
وا دەست نوێژ شۆررا گوێمان لە بانگە
بۆرە بۆرێك دێ وەك بۆرەی مانگا
مەلا سەعیدە وا سەلاّ ئەکا
رۆحی بیلالمان بۆ ئەحیا ئەکا
دوور لە بانگەکە، ئەمەم هاتە بیر
(أنکر الاصوات لصوت الحمیر)
دەك خوایە بانگدەر قۆرەت لێ کەوێ
کە هەڵسایین بۆرەت براوێ شەوێ
من بۆرەی ئەمەم لاگران نایە
خەڵك ئەڵێن زەوقی مەملەکەت وایە
کەس نیە بڵێ: موسڵمانینە
بانگی محەمەد رەونەقی دینە
بۆچی دەنگ خۆشێك نیە بانگ بدات
هەر لێرەم دیوە بانگ بە قۆنتەرات
خۆ کەسێك بێتوو لەوێ بانگ بدا
لێی رائەپەڕێ و جوێنی پێ ئەدا

درەنگ بێ و وادەی بانگیش تێپەڕێ
با بێ وادەش بێ ئەبێ بزەڕێ
خەڵك لێی ئەترسێ، هارە والسلام
مڵۆزمێکە بۆ بانگی ئیسلام
نازانم خوا بۆچ بۆڕەی نابڕێ
یاخود پێغەمبەر بۆچ تێی ناخوڕێ
لەزەتی بانگی ئیسلامی نەهێشت
هەرچی گوێی لێ بوو مزگەوتی جێ هێشت
بەو دەنگە قۆڕە سەلاّی نیوەڕۆ
هیچ فەرقی نیە لەگەڵ باوکەڕۆ
ئەگەر الله دێر بەو رەنگە بکرێ
باراش لە ئاشی گەرمیان ئەبرێ

نوێژ:-

بانگمان تەواو کرد، جەماعەت بەسترا
بۆ ئیمامەتی کوێرێك پێش خرا
بیست مەلای چاوساغ لەوێ وەستاوە
ئیمام کوێر نەبێ نوێژ ناتەواوە
هەر ماڵی خوایە شێواوە بێ خێو
مەشهوورە فیکە بە برای بێ لێو
توخوا لێی گەڕێ لە ئیمانی کورد
هەر بۆ ئەوەیە بڵێن نوێژمان کرد
ئاخ ئەم خۆزگەیەی من ئەهاتە دی
شەڕە گۆچانی کوێرانتان ئەدی
سا دایکت ئەگێم تەقەم بۆ بکە
ئەگەر نامەرد نیت مەڕۆ رامەکە
تەقەی کرد گۆچان وەك تیر ئەفڕێ

ناوجەرگی کوێرەی بەرامبەر ئەبڕێ
هەندێکیان وەك ئاش ئەسووڕێنەوە
بە دووسەد چاوساغ لێك ناکرێنەوە
هەرچی نوێژ ئەکات لەوبەر هەیوانە
سوجدە ئەباتە بەر ئەو قەبرانە
لەشێخ ئەترسیت لە خوا قەیناکا
لەبەر شێخ نەبێت هیچ نوێژێك ناکا
قەیناکە قەبری شێخی سەرکارە
سوجدە بۆ شێخە زاتاً لەم شارە
لە جەردەییشدا نوێژیان تەرك ناکەن
بۆ هەژار کوشتن پف لە دۆ ناکەن
چاو لێکەریە نوێژکردنی کورد
هەر بۆ ئەوەیە بڵێن نوێژمان کرد
ژن و شێخ لەخوا پێشترە بۆ سوێند
ئیتر بەسیەتی تەواومان تێ چێند

پاش ئەوەی کە پیرەمێرد شێوەیەکی تەصویری مزگەوت و حەوزی دەست نوێژو نوێژکردنی ئەو سەردەمەمان پیشان ئەدات، ئینجا دێتە سەر رەخنەگرتن لە شێوەیەکی تر لە ژیانی ئەو سەردەمە.

وادیارە ئەو سەردەمە لەناو مزگەوتی گەورەدا لەشاری سلێمانی چایخانەیەك بووە، لای من وایە ئەبێ ئەو چایخانەیە هی دەروێش شەریف بووبێ کە لەم دواییەدا چایخانەیەکی تری هەبووە لە نزیك ئەو مزگەوتەوە. دەروێش شەریف پیاوێکی زۆر تووڕەو خۆشبوو چایخانەکەی ئەم دواییەی زۆر بەزم و سەیر بوو. پیرەمێرد لەم هەڵبەستەی خوارەوەدا باسی چاخانەکەی ناو مزگەوتی گەورەی کردووە:

بێینە سەر باسی ئیجتماعیمان
ئەخلاقی عەصری ضدە بۆ ئیمان!!

هەر لەو جێیەدا بڕۆ چایخانە
کە چووی دانیشەو ئەوسا بڕوانە
شەشی سیاسی و سێ و چوارێك مەلان
لە دنیا و خەڵکی عالەم تەوەللان
هەر حکومەتێك کە باسی بکرێ
دەست بەجێ ناوی ژنی ئەبرێ
چە رایەیەکیان دەکەوێ ئەوان
بێن بە سەگی ناو مۆڵکی خۆمان
فەننی ئەورووپا هەمووی چاوبەستە
فەلسەفەو عیلمی فەلەك هەڵبەستە
بێتە بەرامبەر مەلای پێنجوێنی
سەگ ئەڕیەنێتە دین و ئاینی
سیاسیەکانمان هێند بە عینوانن
خەڵك بە مەخلووقی خۆیان ئەزانن
دەعوای ملووکی کرمی کەللەیە
هەر کامیان هەستێ گورگی گەلەیە
بەخۆ هەڵکێشان بە باڵ ئەفڕن
ئوتێل ماجستێك بە خەنجەر ئەگرن
بێینە سەر باسی چایخانەکەمان
هۆدە شڕێك بوو و تاقی بەر هەیوان
چایچی کێری خۆی کردووە بە پلار
بێ بەشی ناکا مشتەری و رێبوار
بەو حاڵەشەوە مایە سووتاوە
چای بە دوو پوولە و پارەی نەدراوە
دەفتری بەقەد گەلای کوولەکە
نووسیوێتی وەك قەرزی جوولەکە

هەر ئەشیرێنیَ و کەس گوێی ناداتیَ
دیَتەوە ژێر بار لەپاش سەعاتیَ
هەندێکیان تیایە خۆیان و گونیان
وردە شاتری ناگاتە کونیان
چاوەڕێی مامەن بە زێویەوانی
چوار عانەی دەسکەوت تیَ فکریت هانی
ئینجا سەیریان کە شەڕە تەقسیمە
تێك گیران لەسەر پێسەو سانتیمە
نەبم بە عانەو بە مامە بدرێم
هەر ئەو سەعاتە چوار پارە ئەکرێم
وەزیری ئەوقاف شێخ ئەحمەد داود
چاخانەی داخست چاپچی نابود[١٨٨]
وتی چایخانە لە مزگەوتایە
ئەوانەی لەوێن لەش پیسیان تیایە
حوکم و فەرمانی وەزارەت دەرکەوت
شەرعەن مەمنووعە لەش پیس لە مزگەوت
هەی دەستت بە گون مەعالی وەزیر
تۆی بۆ حکومەت خاوەنی تەدبیر؟!
خۆت لە مزگەوتا تا پێگەیشتووی
دەنگ وایە کەوا پاکیان نەهێشتووی!
بەو سەرمایەیە ئێستە وەزیری
گەیشتیە پایەی هەنگامی پیری
داخی سەرداخان شێخی مەندە بۆر
ریش دووکەڵاوی چاکی جبە شۆڕ

[١٨٨] لەو کاتەدا کە چاخانەکە داخرا خاوەنەکەی ناوی ئەورەحمان لەلە بووە.

هەر ساڵێ ماڵێ سێ مانگ میوانە
بە حوکمی شێخی بۆ ئەو تەرخانە
هەندێ جار رووی خۆی بەشاڵ ئەپۆشێ
لەگوێ ئاگردان چڵم هەڵ ئەلووشێ
هەرچی بیەوێ خۆی داوای ئەکا
نەیدەیتێ دەڵێ وا تۆوم تکا
بیستوومە هەندێك لە ئەورووپایی
بۆ تەحلیلی روح خەڵکی گەدایی
بەرگی سواڵکەری دەپۆشن دەڕۆن
نایان ناسنەوە لەبەر چڵك و رۆن
یاخود هەندێکیان موبتەلای دزین
شتێك نەدزن بە رەحەت ناژین
بۆم تەحلیل نابێ روحی ئەم زاتە
کە لەناو خەڵکا وەلی سیفاتە
هێندەت زەحمەتە پێت بڵێن شێخە
گوریسێك راخەو ئەم شارەی تێخە

بەیتی ترخێنە

ساڵ و عەیامان کە ئەتوت: زستان
ئەبوو بە بەفرو زوقم و رێبەندان
کە بەفر ئەباری تا پشتێنەی پیاو
نەئەتوایەوە بە تینی هەتاو
دەرو ژوور بیست رۆژ رێگا ئەبڕا
مەڵ و جانەوەر ئەچوو بە قڕا
کەوو کۆترو داڵ ئەڕژانە شار

لەبیرمە کەوم ئەگرت جاربەجار
ئای لەو خۆشیە کە لەناو بەفرا
کەوم ئەگرت و ئەمکرد بە هەرا
گۆشت و دارو ماست ئێجگار قات ئەبوو
بەشەو ئەمشارە کش و مات ئەبوو
هاوین زەخیرەی زستانیان ئەخست
ماڵی تفاقیان ئەهاتە نوشوست
قاورمە لەجێی گۆشت دائەنرا
بەکەشك تامەزرۆی دۆکوڵیو ئەدرا
بە لەتکە هەرمێ دەم تەڕ ئەبووەوە
بەخۆشاو ترێ لەبیر ئەچووەوە
گەڵامێوی وشك بۆ یاپراخ ئەبوو
بۆ خەنەی بووك بوو کە ئەدرا بەشوو
دۆینەی بەیانیان چەند مزرو خۆشە
بە کەوچکی دار تێر هەڵی لووشە
ئنجا لەباتی سەوزەو میوەی تەڕ
شێلمی ترخێنە خۆی ئەخستە گەڕ
وا هاتینە سەر بەیتی ترخێنە
کە ترخێنە هات هەڵی قوڕێنە
لەناو عەرەبدا دوو بدعە هەیە
یەکەم (حسن)ە دوو (سیئە)یە
بۆ عەنعەنەی کورد ترخێنەو ئێستە
بڵێ (سیئە) هیچ لێی مەوەستە
چونکە ئیستاکە بە چلەی زستان
هەموو سەوزەیەك دێتە بەر دەستتان
لەباتی شێلم، سلق و سپێناخ

لەگەڵ (ئەنکەنان) بیکە بە یاپراخ
هەمیشە گۆشتی تازەو ماست حازر
کەشكو قاورمە چی لێبکەم ئیتر
کە خوا فەرموویە: لحماً طریە
دیارە گۆشتی وشك لەتام بەریە
کەوابێ شێلمی گەنیو چی لێبکەم
گوێ راگرە بەیتی ترخێنەت بۆ بکەم:
شێلمو برۆیش تێك هەڵ ئەشێلرێ
چاڵێکی قووڵی بۆ هەڵ ئەکەنرێ
لەو چاڵەدایە هەتا ئەترشێ
کرمو گڵ خۆرکەی تێ ئەورووژێ
بۆرە زەلامێك ئەچێتە ناوی
پاوو پل کوڵکن، قول کرێشاوی
تیا هەڵدەپەرێو بەرز ئەبێتەوە
تا پێی ئەو چڵکەی لێ ئەبێتەوە
ئنجا دەگەنێ وەك دەعبای تۆپیو
دکتۆر ببینێ ئەیخاتە ناو شیو
کە دەریان هێنا دەستی ئەشۆراو
ئەیکات بە تۆپەڵ بە سووری هەتاو
جارجار بەو دەستەی کە چڵم ئەسرێ
ترخێنە ئەخواو ناوسکی ئەگرێ
هەرچەند کە بێزووش بە ترشی ئەکا
لەبەر بۆگەنی ناوچاو گرژ ئەکا
شێلم ئەکرۆژێ خزمەی دێ وەك گیا
لاسکە شێلمی لەلا وەك لۆبیا
لە لاجانێگدا ئەسپێ دەردێنێ

لەگەڵ ترخێنە هەڵیەفلیقێنێ
لالغاوەی پڕ لە کەف و بڕوێش
سەرو پۆتەلاك وەك پرچی دەروێش
چیغێکی کۆنی پڕ لە چڵك و تۆز
کە بۆ کارەگەل کرابێت بە کۆز
دەیبەنە سەربان لەوێ هەڵیەخەن
سفرە بۆ مارو مێروو رائەخەن
کە رەشەبا هات تۆزی میزو گوو
ئەڕوانی بەگڕ ترخێنەدا چوو
چونکە هاوین خەڵك شەو لە سەربانە
جێی میزو گووە وەك ئەدەبخانە
قەیناکا تۆزێك تۆزی لێ نیشتووە
پیشەی قەدیمە کە بەجێی هێشتووە
ناوزگی ئێمە لەو پاکتر نیە
لەزگدا فەرقی پاك و پیس چیە؟
ئەمە تەرتیبی ترخێنەمانە
بۆچ پێی نەئاوسێ زگ وەك هەمانە
عەنعەنەی وا قۆڕ عەمری نەمێنێ
با شێلم بەترش لەجێی بخوێنێ

بەیتی ترێ

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی پیرەمێرد وەکو ئەو هەڵبەستەی وایە کە سی جۆرەکانی گوڵی کردووە کە ناوی زۆریمان نەبیستووە لێرەشدا ئەیەوێ سی ناوو جۆرکانی ترێمان بۆ بکات.

رۆڵە بزانە ترێ چەند رەنگە
کامیان زوو رەزەو کامیان ئاونگە

ترێ پادشای هەموو میوانە
هاوین پێخۆری هەموو میوانە
خوا خۆی فەرموویە ئەعناب و نەخیل
پێش خورمای خستووە قورئانمان دەلیل
بە (دالێتە)[189] وە هێشووی چەند جوانە
نموونەی مەدحۆ نظمی قورئانە
خەڵکی بۆ گەڵای بە ئاخ و داخە
لەگەڵ پێگەیشت باوی یاپراخە
چووزەرەی ژنی تێ دەورووژێ
بێزووکەر تەرزی دادەکرۆژێ
کە کۆتەرەکەی پیاو ئەیسووتێنێ
بۆ نێرگەلەکێش قرانێك دێنێ
رۆنی داری مێو بۆ ریحی طیار
لەگەڵ تێت هەڵسوو ئەڕوا بەیەکجار
سێبەری سەر حەوز هەمووی بە مێوە
هەر هێشوویەکی توورەکەی پێوە
بەرسیلە نەختێ خوێی لەگەڵ بێنە
لە کاسەیەکا هەڵی تەکێنە
بیخەرە دەمت دەم بتەقێنە
بە تامەتامە سەر بلەقێنە
هەنگ شیلەی ئەوە ئەیکا بە هەنگوین
سێبەرو بەرو سەری هەر رەنگین
نەشئە ئەبەخشێت دایکی شەرابە
سارێژی کزەی جەرگی کەبابە

---

[189] دالێت ئەو دار میوانەیە کە بە دروختی ترا هەڵ ئەگەڕێن.

هەر لەو رۆژەوە دنیا دانرا
مەدحی شەرابە بە شیعر بێژرا
پایزان ترێو کەباب چەند خۆشە
(شیرە)و (کاڵەکوت) چاری نەخۆشە
بۆ ساوەر کوتان کەشکەکو ترێ
هێزی ئەوانە دەست مێکوت ئەگرێ
دۆشاوی باوی سەرمای زستانە
باسووقو سجووق راحەی کوردانە
دیومە پاقلاوە لە نانە باسووق
ناردیان بەدیاری هەر لەبەر تاسووق
مێوژە رەشکەی لە خورما خۆشتر
وەك ئەو شیرینەو لەویش فێنکتر
قەومێك لەلایەن پارە بردنەوە
بە مێوژە رەشکە تاقیان کردنەوە
ئەوەبوو وتیان بە هەورامیانە:
پادار بگیرۆ بێ پا وێمانە(۱۹۰)
خۆ مێوژە سوورکە لەگەڵ لەبلەبی
ئەوەند بەتامە درەنگ تێر ئەبی
شەوارەی زستان شەو چەرەی دۆستان
باسووقو سجووق دێتە بەر دەستتان
بەسەر مێوژدا مەولوود ئەخوێنن
ئەبێ بە موفەرك خەڵك ئەیفرێنن
سرکە ئەنواعی ترشی لێ ئەکەن
رەنگاو(۱۹۱) بۆ شێخان دەست بە دەست ئەبەن

---

(۱۹۰) یەعنی ئەوانەی ئەڕۆن بیانگرنو ئەوانی کە ناڕۆن هی خۆمانەو لەکیس ناچن، ئەمە گوایا قالۆنچەو مێوژ تێکەڵ بووەو کابرا وتوویەتی جارێ با باڵدارەکان بخۆین ئەوسا ئەوانی تر!..

حەڵوای دۆشاوی خەنیمی کوردە
چەند پێخۆرێکی بە دەستو بردە
خەڵك کردوویانە بە بەندو باوێ
وای لە قوونێیەو وای لە دۆشاوێ
من ئیستاش مشتاق بەزمی مشتاغم[١٩٢]
هەڵپەرکێ و بلوێر دای لە دەماغم
لەتکەی سەر مشتاغ دەمی سبەینێ
هەزار روتابی عەرەبی دێنێ
قلانگی سجووق بە تەنافەوە
سێ داخی ناوە بە دڵی جافەوە
پەڵووڵە باسووق بە بادامەوە
وا دیسان تامەتامەی دامەوە
چەکەرەی باسووق بیکەیتە ناو رۆن
هەر بیخۆو بڵێ توخوا چۆنە چۆن؟
زستان خۆشاوی[١٩٣] میوژ دەسکەوێ

---

[١٩١] رەنگاو- جاران لە ئاخرو ئۆخریدا کە ترێ رەشکە خەریك ئەبوو دوایی بهاتایە ئەماتن هێشووە ترێیان ئەخستە ناو سرکەوەو بەو جۆرە بە تەڕێتی ئەمایەوەو نەئەبوو بە مێوژ تاکو کەی بیانویستایە دەریان ئەمێناو ئەیانخوارد بەوجۆری ترێیەیان وتووە رەنگاو.

[١٩٢] مشتاغ- کە ترێ بە تەواوەتی پێ ئەگات، لەناو رەزەکاندا جێگەی مێوژکردنو دۆشاو کوڵاندنو باسووقو سجوق کردن ئامادە ئەکەن، بەو شوێنە ئەڵێن جێ مشتاغ، بەو کاتەش کە ئەو جێ مشتاغە ئامادە ئەکەن پێی ئەڵێن وەختی مشتاغان. لە کوردستاندا، بەتایبەتی لەو شوێنانەدا کە رەزی زۆرە وەکو شارباژێرو ماوەت، کە ترێ بە تەواوەتی پێ ئەگات، لەناو رەزەکانا، لە شوێنێکی تەختدا ساباتێك دروست ئەکەن، خاوەن رەز بە خاوو خێزانەوە ئەچنە ژێر ئەو ساباتەو بەڕۆژ ترێ لە مێوەکان ئەکەنەوەو بەشەو لە خۆڵاوێکی تایبەتی هەڵئەکێشنو ئەیکەن بە مێوژو یاخود ئەیخەنە ناو شاڵێکی تایبەتییەوەو ئەیگوشنو ئەیکوڵێننو ئەیکەن بە دۆشاوو باسوقو سجوقیشی لێ ئەکەن. شەو لەناو رەزانا بەدەم خۆڵاو کردنی ترێو دۆشاو کوڵاندنو باسوقو سجوق کردنەوەو بەدەم ئیشکردنەوە ئەیکەن بە گۆرانیو شمشاڵ لێدانو بەزمو ئاهەنگ تا شەوێکی درەنگ.

[١٩٣] خۆشاو- جاران لە زستانا (ئیستەش لە زۆر شوێنی دێهاتەکانا) مێوژو لەتکە هەرمێ یاخود قەیسیو کشمیش ئەکەنە ئاوو بۆ چەند رۆژێك لەناوا ئەمێنێتەوە، ئەوسا هەمووی نەرم ئەبێو ئاوێکی خۆشی لێ پەیدا ئەبێ کە بەوە ئەڵێن خۆشاو.

خەفەت باریش بی خەمت ئەڕەویٚ
ئنجا با ناویان بلٚێین سەر بە سەر
من ئەیلٚێم و تۆ بیخەرە دەفتەر
یەکەم (زووڕەن)ە[١٩٤] کە زوو پیٚ دەگا
پیٚستی ئەستوورە هەروەك چەرمی گا
ئەمجا (مەفرە)و (زەلٚکە) ئاودارن
بەلاٚم شیرین نین هەر مزر کارن
تریٚ (سەعدانی) رەونەقی رەزان
بەلارو لەنجە وا هاتە دووکان
حەرامە لەپاش سەعدانی تریٚ
خرمەی زۆر خۆشە تیٚری لیٚ ناخوریٚ
بیخەیتە بەفراو بە چلەی هاوین
بۆ دەمیٚك ئەشیٚ خالٚ و میل رەنگین
دەم دەنکی نەگریٚت تەنگ و نازدار بیٚ
تریٚی رەش لەسای گەردنیا دیاربیٚ
بە نەشئەی تریٚ کە چاو هەلٚگیٚڕیٚ
سۆفی و مەلا و شیٚخ لەدین وەرگیٚڕیٚ
ئاخ سبەینان زوو پیٚش هەتاو کەوتن
لەگەلٚ نازداری سوراحی گەردن
بەلارو لەنجەو غەمزەو نازەوە
بەوردە رازی عەشقبازەوە
لەبن سیٚبەری میٚوی سەعدانی
راکشیٚی سەرت بکەیتە سەر رانی
سەیری تریٚ کەی بەژوور سەرتەوە

---

[١٩٤] ئەوانەی لە کەوانەدان هەمووی ناوی تریٚیە.

ئەو بە ناز ترێ بکا بە دەمتەوە
تالعی سەعدی لەگەڵ سەعدانی
(قران السعدین)[١٩٥] تەواو بزانی
بەو عەشقە دنیا ئەبێ بە هی تۆ
ئەو شەوقە نەبێ شێتیو رەنجەڕۆ
(چاوش ئوزومی) کەوا مەشهورە
ئەم سەعدانیە بەڵام ئەو دوورە
کشمش (ئەزمیری) پێ کورەی ئەمە
هەرچی پێ بدرێ هێشتا هەر کەمە
ترێ (طائفی) سەر قووڵەی لەڕە
(پایزە)و (سووراو) ناخورێ بێ فەڕە
ترێ (سپیکە) خەرجی دۆشاوە
لەپاش سەعدانی ئەمجا ئەو باوە
(هندوی)و (کاژاو)و (سورشامی)و (رەشکە)
بەبار بیهێنەو لە خەڵکی بەشکە
(بۆڵ مازوو)و (مسکی)و (مێخی)و (رەزاقی)
(گون توولّ)و (کلکە رێوی)و (عشاقی)
(نینۆکی بووکێ)و (شمیری) باشە
(چەمیلە) خواردنی دۆمی کلاشە
(یاقووتی)و (زەردی)و(مام برایمە)
(شەقشەقە)و (فەرخی) پێستیان قایمە
ترێ (دەرە بۆڵە)و (گونکە)و (شیرازی)
بێ تامن هیچ کەس پێیان نابن رازی

[١٩٥] قران السعدین– نیازی لەو نزیك بوونەوەیەی هەردوو ئەستێرەی زوهرەو مشتەریە کە لەیەك نزیك ئەبنەوە. پیرەمێرد نیازی دووبارە لە زاواو بووکێکە یاخود دوو دڵدارە کە وەکو ئەو دوو ئەستێرەیە کە لەیەکتری نزیك ئەبنەوە.

(خۆشناو) ئەوكاتەی بەفری لێ باری
ئەوسا نایابە بیبەی بە دیاری
ئەمە بەتەنها ترێ کەمانە
هەرمێ و هەڵووژەو قۆخ دوو چەندانە
قۆخێك لە پاریس بە دوو فرانقە
لێرە لەتکە قۆخ سەرمایەی بانقە
لە دەست نەزانین هەزار ئاخ و داخ
هێشتا توتنمان نەبووە بە ساچاخ
ئاخ بۆ کەساسی، داخ بۆ کەساسی
خاکت ئەمەیەو کەچی نای ناسی

وەکو وتمان، مەبەسی پیرەمێرد لە باسی هەڵبەستی لەناو گوڵانا ئەوە بووە کە ناوی جۆرەکانی گوڵ ریز بکات، ئەم هەڵبەستەشی بۆ جۆرەکانی ترێ وتووە. بەڵام لە هەڵبەستی لەناو گوڵاناهەر ناوی گوڵەکانی ریز کردووەو هۆنیوێتەوە، دوور نیە هەندێ گوڵیش لەوانەی کە ناوی هێناوە هەر نەیدیبێ بەڵکو تەنها ناوی بیستبێ، بەڵام جۆرەکانی ترێی هەموو دیووەو یەکە یەکە بۆڵ بۆڵی کردووەو بێی خواردووە بە تایبەتی ئەو رۆژانەی کە بەناو رەزەکانی ناو گوندی گورگەدەری شاربازێرا گەراوەو هێشوو هێشوو پەلی بۆ کوتاوەو هەر لە بەرسیلەییەوە بۆڵ بژێری کردووە یاخود بە داڵیتەکانیا هەڵگەراوەوهێشوو هێشوو کردویەتیەوەو لەسەر کانی و ئاوە ساردەکان دەنك دەنك خواردوێتی.

هیچ گومانم لەوەدا نیە کە پیرەمێرد لە ژووری قەلەندەرخانەکەیدا کە دانیشتووەو ئەم هەڵبەستەی بۆ ترێ وتووە، لەگەڵ باسی هەر جۆرێکیا دەمی پڕ بووە لە ئاوو دەمی تەقاندۆتەوە بە تایبەتی کە باسی بەرسیلە ئەکات و ئەڵێ بیخەرە دەمتەوەو دەمت بتەقێنەو بە تامەتامە سەر بلەقێنە، وابزانم خۆی دەمیشی بۆ تەقاندووەو سەریشی بۆ لەقاندووە...

وەکو لەزۆر شوێنی تریشدا باسمان کردووە، پیرەمێرد زۆر نەوسن بووەو زۆر حەزی لە خواردن کردووە. لەبەر ئەوە جێی سەرسوڕمان نیە کە شارەزایی نەك لە جۆرەکانی ترێ بەڵکو شارەزای هەموو جۆرە خواردنەکانی تریش بووە.

(٦)

وردەکاری

هەرچەند پیرەمێرد شارەزای هەموو شێوەکانی زمانی کوردی بووەو وەکو مەلەوان لە دەریای زمانی کوردیدا بە ئارەزووی خۆی مەلەی کردووەو بەزۆری بە شێوەیەکی سادەو پەتی و رەوان و بێ گرێ شیعرو پەخشانی بڵاوکردۆتەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا، تا رادەیەك هەوڵیشی داوە کە وەستایی و شارەزایی خۆی لە بەلاغەو محسناتی بەدیعیدا دەربخات. هەرچەند لە راستیدا پیرەمێرد پێویستی بەوە نەبووە کە خۆی بهاوێژێتە ناوگێژی ئەو دەریای لاسایی کردنەوەو خۆی بەوەوە ماندوو بکات کە بەدوای وشەی بە تویکڵ و ئاڵۆزکاودا بگەڕێت یاخود دوای کلکی جناس و طباق و توریەی بێگانە بکەوێت.

بەڵام وا دیارە پیرەمێرد هەر بۆ ئەوەی هەندێك لە شاعیرانی کلاسیکی ئەو سەردەمەی خۆی دەم کوت بکاو تێیان بگەیەنێت کە لە شیعری کوردیدا دستێکی باڵای هەیەو لە هەموو مەبەست و جۆرەکانیا شارەزاو مەلەوانە.

جاروبار لە هەندێ هەڵبەستیا لە کۆتاییا بە ئاشکرا رووی دەمی ئەکاتە ئەو شاعیرانەی کە توانجی ئەوەیان تێ ئەگرت کە گوایا هەڵبەستەکانی سادەیەو زۆر بەلاغەو وشەی بە تویکڵ بەکار ناهێنێ و پێی ئەوتن: فەرموو ئەوە ئەو جۆرە شیعرانەن کە ئێوە گیرۆدەی بوون و خۆتان خستۆتە ناو داویەوەو خۆتان پێ لێ رزگار ناکرێ، ئەو هەڵبەستانە لاسایی کردنەوەیەکی کۆنەو لە کاوێژ کردن ئەچێت و دادی گەلەکەمان نادات... ئەو جۆرە هەڵبەستانە خشڵێکی خوازراون و بەرگ و پۆشتەنی بێگانەن، ئێمە پێویستمان بە هەڵبەستێکە کە لە ناو جەرگەی کوردەوارییەوە هەڵگوزرابێ، ئەو هەڵبەستانەمان ئەوێ کە لەگەڵ زەوق و ئارەزوو سروشتی کوردەواریدا یەك بکەوێ، شیعرێك کە لەگەڵ باری راستەقینەی

کۆمەڵایەتیمانا بسازێو بگونجێ، نابێ هەر خەریکی لاسایی کردنەوەی شتی کۆن بێو خۆمان لە شتی نوێ دوور بخەینەوە. شیعری کوردی شیعرێکی خۆماڵیەو پەتیەو ئاوازێکی تایبەتی خۆی هەیە. ئەبێ لەگەڵ باری گوزەرانو هەستو هۆشی گەلەکەمانا یەك بکەوێ، شیعری کوردی ئەو شیعرانەن کە لەگەڵ ئاوازو سۆزەکانی هەڵبەستی کۆنی ناو کوردەواریدا، کە باپیرانمان بەدەم شیعرەکانی زەردەشتەوە وەکو تەراتیلی کەنیسەکان دوابەدوای موغانەکانی نا ئاتەشکدەکان وتوویانەو بۆیان سەندوونەتەوە.

ئەمەش ئەوە ناگەیەنێت کە ئەبێ ئێمە لەگەڵ بیرو باوەڕی نوێو تازەداهاتوودا یەك نەکەوینو دوورە پەرێز بوەستین، بەڵکو پێویستە ئەوانەی کە بە سوودو بە کەڵکن بۆ گەلو نیشتمانەکەمان وەری بگرینو لەگەڵ هینەکانی خۆماندا موتوربەیان بکەین تاکو بەمە بەرهەمێکی جوانی بە تامترو بۆن خۆشتر بێنینە کایەوە نەك هەر لەسەر شێوەی کۆنو لاسایی کردنەوە کە تەنها هەر یەك ریچکەی گرتووەو لەگەڵ کاروانی گەلانو شەقاوی پێشکەوتنی ئێستادا یەك ناکەون.

وا لە خوارەوە ئەو هەڵبەستانەی کە وردەکاری تیا بەکار هێناوە پێشکەشیان ئەکەین:

پیرەمێرد خۆی دەرخست

دەردی گرانە تووشی نەوەی نەخوێندەوار ئەبێ
مێردەزمەیەکە سواری کوڕانی بەکار ئەبێ
بەرزی خەیاڵە کە هەڵی ئەبڕێت بۆ کەمەندی بەند
ذهنی تەڕو جوانە کە بە شیعر ئیختیار ئەبێ
سواری (سمندر) سم لە هەوادایە لە معینا
نازانێ کە کەوتە خوارەوە، غەمخوارە خوار ئەبێ
ئاهەنگی وەزنو قافیەیە بەشەو لە کەللەیا
تاری درۆیە بە (أحسن اكذب)ئەشعار ئەبێ
دەعیەی دەماغی نایەڵێ کاسبیەك بکا بۆ خۆی
بە شەو خۆی پیادەیە کەچی خەوی لێ سوار ئەبێ
دێتە ئەمەی کە بنووسێت لە پڕ شیعرێ دێ بەتاو
نەی نووسێت بیری نامێنێ رەنجی بەخەسار ئەبێ

تاریکه ژوور، چرای نیه، بۆی دێته دەر بۆ حەوشە
گەر مانگیش نەمابێت، ئەستێرەی شەوقی دیار ئەبێ
بەو رەنگە وا گریمان قەصیدەکە تەواو کرا
کەس نابێ کە بۆی بخوێنێتەوە بێ قەرار ئەبێ
جارێکیان لە ئەستەموڵ لە شەوا تازە شاعیرێك
شیعرێك ئەڵێت لە خۆشی ئەو شیعرە گەشکەدار ئەبێ
چی بکات؟ ئەچێتە بەر دەرگاو بەگچیەك[(١٩٦)] تێ ئەپەڕێ
بانگی ئەکات بۆ خوێندنەوەی ئەوسا شیعری سوار ئەبێ
بەم رەنگە فێری شاعیری بوون و سەهلە دوای ئەمە
سەد قۆرتی وا هەیە کە گوزەران ژاری مار ئەبێ
چاوی ڕوا کە بەشکو نانی لە (دوو نان)[(١٩٧)] دەستکەوێ
گەر روحی بوایە مەدحی درۆ شەرمەزار ئەبێ
کەوتوینە دەورەیەکەوە کە بە هەزار بەزم و نەزم
باوەڕمەکە کەرەمکەر کە بەدەست ئیختیار ئەبێ
هجویش ئەکەی، پەڵێکە کە ئەی هاویە ناو جۆگەلە
داوێنی هەجوەکەشت بە پریشك لەکەدار ئەبێ
من ئەم قسانەم بۆ ئەدەبی میللەتەکەم ئەکەم
کە ئاوێنەیەکە زۆر کەسی وای تیا دیار ئەبێ
شیعرم هەیە کە بانگە لەناو کوولەکەی تەڕا[(١٩٨)]
بووکم هەیە وەکو مانگە بەڵام جێی حەسار ئەبێ[(١٩٩)]

---

(١٩٦) بەگچی- یەعنی ئێشکچی شەو.

(١٩٧) دوو نان- پیرەمێرد لێرەدا جناسی بەکارهێناوە، نیازی لە دوو نانەو نیازیشی لە مرۆڤی بەدو پیسە (کۆمەڵی دوون) پیرەمێرد نیازی لەو شاعیرانەیە کە مەدحی هەندێ مرۆڤی بەدو پیس ئەکەن هەر تەنها بە نیازی ئەوەی کە نانێکیان (یا وەکو ئەو ئەڵێ دوو نان) لێ دەسکەوێ بێ ئەوەی گوێ بداتە ئەوەی کە ئەو کەسە شایانی ئەو پیاهەڵدانەیە یانا!

(١٩٨) لەسەرەتای رووداني ئیسلامدا موسڵمانە تازەکان لە ترسی قورەیشیەکان لەناو کوولەکەدا بانگیان ئەدا بۆ ئەوەی دەنگی بانگەکە دوور نەڕوات و قورەیشیەکان گوێیان لێ نەبێت، پیرەمێرد ئەڵێ: شیعرەکانی منیش وەکو ئەو بانگە وایە راستە بەڵام لەتاو بەدکاران ناوێرم بەدەنگی بەرز بیان خوێنمەوە (یاخود بە ئاشکرا بیان خوێنمەوە).

زۆری نەماوە کوڕگەلی کورد بێنە ناو کایەوە
ئەوسایە شخصی شخصی[٢٠٠] خۆی بەخۆی سەنگەسار ئەبێ
ئینجا ڕەواجی شیعرو ئەدەب وەختی دێتە برەو
ئەو سەنعەتە نەفیسە هەر هەمیشە بەهار ئەبێ
نظمی جلیلە کە مِوعجزەی (خاتم النبی)یە
شیعریش بەشێکە لە حیکمەت وەك دین پایەدار ئەبێ
هاتم بە قافیەو بە قسەی قۆڕو لەنگ‌و درێژ
نووسیم نەوەك بڵێن کە تەڵاکەم کەم عەیار ئەبێ
خۆزگە ئەوانەی وا بە فەساڵ‌و بە فیشاڵ ئەدوون
لەو تیرەیە دەبوون کە تیرو کەوانیان دیار ئەبێ

بەیان

پیرەمێرد لە کاتی خۆیا ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بەناوی (بێسارانی)یەوە بڵاوکردۆتەوە. لە ڕاستیدا هەڵبەستەکە هی بێسارانیەو پیرەمێرد بە دەسکاریەوە لە شێوەی هەورامیەوە گۆڕیویەتیە سەر شێوەی سلێمانی، بەڵام دەسکاریەکی تەواو وەستایانەی کردووە کە مەگەر هەر خۆی ئەو دەسەڵاتی گۆڕین‌و دستکاریەی بووە.

های لە (بەیان)دا

های لە (بەیان)دا، های لە بەیاندا
های ئەو بەیانەی[٢٠١] دیم لە بەیاندا
خاڵێك لە مابەین جووتەی بەیاندا
ئەستێرەی بەیان لە توێی بەیاندا

---

[١٩٩] جێی حەسار ئەبێ- یەعنی (حەسار) کە دیوارە ئەی شاریتەوە.
[٢٠٠] شخصی- یەعنی خودپەسەندی.
[٢٠١] بەی یەعنی بەهێ، بەیان کۆمەڵ (جمعی) بەهێیە یاخود مانای مەمکە یا نیازی سە لە بەیانیە، هەروەها بەعەرەبی بەیان یەعنی شرح‌و لێکدانەوەیە.

دوومار بە حەلقەی دەوری بەیاندا
تا ڕێی بەی نەبێ دز لە بەیاندا
کێ توانی ئەمە شەرح و بەیاندا
ڕەشە ئێوارە لە دەم بەیاندا
ماری لای بەیان بۆیە نیهاندا
هەر کەس دەس بەرێ ماری لێ هاندا
ئەمەوێ لە خوا مەرگم نیشاندا
سەر لە بەیاندا سەر لە بەیاندا[٢٠٢]

سەیری ئەو هەڵبەستەی پێشووی بێسارانی و پیرەمێرد بکە بزانە لە وشەی (بەی) چ جۆرە هەڵبەستێکیان هۆنیوەتەوە، پەیکەرتاش بە ئارەزوو وە خەیاڵی خۆی لە پارچە مەڕمەڕێك چۆن هەرچێکی بەخەیالا بێ جلەو بۆ ئەو خەیاڵەی شل ئەکا و بۆی ئەچێتە پەناوە تا ئەو خەیاڵەی ئەهێنێتە دی، یاخود وێنەگرێکی هونەرمەند چۆن شاپەڕی هونەری خۆی بەکار ئەهێنێ و بە خەیاڵ ئەو دیمەن و وێنەیەی کە بیەوێ ئەیکێشێت و هەست و ئارەزووی دڵی خۆی بەهۆی ئەو شاپەڕەیەوە ئەخاتە سەر کاغەز بێسارانی و پیرەمێردیش وەك دوو هونەرمەند و ئەدیبی بەرز وشەی (بەی)یان کردووە بە هەوێنی ئەو هەڵبەستە بەرزەیان و ئەو رستە مروارییە بێ وێنەیان هۆنیوەتەوە و کردویانەتە گەردنی مێژووی ئەدەبی کوردەوە.

دێڕی یەکەمی دەسکاریەکەی پیرەمێرد ئەڵێ: ئای لەو مەمانەی کە من لە کاتی بەیاندا چاوم پێیان کەوت... لە دێڕی دووهەمدا ئەڵێ: ئەو خاڵەی کە لە مابەینی

---

[٢٠٢] وا لە خوارەوە هەڵبەستەکەی بێسارانی بە هەورامی پێشکەش ئەکەین:

جەو بەیانەوە، جەو بەیانەوە
حاڵێ پیم یاوان جەو بەیانەوە
خاڵێ دیم جە بەین دوو بەیانەوە
وەبانی بەیندا مەشنیانەوە
حەکاکانی رەو گشت بەیانەوە
کێ دیەن مەغرب جە بەیانەوە
مەتا موستەفا سەر مەنیانەوە
هەروا بە حەسرەت ئەو بەیانەوە

هەردوو مەمکە سپیەکانیا بوو وەکو ئەستێرەیەکی گەشی ئەنواند کە لە دەمەدەمی بەیاندا لەناو ئاسمانی شینی پاکدا ئەجریوێنێ.

لە دێڕی سێهەمدا ئەڵێ: زوڵفە رەشەکانی کە وەکو رەشمار ئەڵقەیان بەستبوو و دەوری مەمکەکانیان گرتبوو بۆ ئەوەی پارێزگاریان بکاتو ماوەی دز نەدات کە سەر لە بەیاندا دەرفەت بێنێ و دەستیان بۆ درێژ بکات وەکو چۆن دز لە دەمەو بەیاندا لەناو باغەکاندا کە خاوەنەکەی لە پرخەی خەودایە ئەکەوێتە ناو باغەوەو دەست ئەکات بە بەهێ کردنەوە.

لە دێڕی چوارەمدا پرسیار ئەکاتو ئەڵێ: کێ ئەتوانێ ئەوەم بۆ لێك بداتەوە (رەشە ئێوارە) کە زوڵفێتی، کە تاریکایی سەر لە ئێوارەیە چۆن لەگەڵ رۆشنایی بەرە بەیانا یەك ئەگرن. پیرەمێرد زوڵفە رەشەکانی داناوە بە شەوو مەمکە سپیەکانیشی بە سەر لە بەیانی یاخود سەری گۆی مەمکی (گژنیژە) کە رەشەو بەسەر مەمکە سپیەکانیەوە...

دێڕی پێنجەم: لە کوردیدا وا باوە کە هەمیشە مار لەلای شتی بەنرخ کە جاران لەناو گەنجینەدا هەڵ ئەگیراو ئەشاررایەوە، لەو شوێنانەداپەپکە ئەخوات، سا کەواتە بۆیە ئەو مارانەی زوڵفی لای ئەو مەمکانەوە مۆڵیان خواردووە بۆ ئەوەی وەکو پاسەوانێك پارێزگاری ئەو گەنجو سامانە بەنرخانە بکات.

دێڕی شەشەم: دوای ئەم هەموو شەرحو بەیانە ئەوسا ئەڵێ: ئاواتەخوازم لە مردنیشدا سەر لە بەیانیدا سەرم لەناو ئەو مەمکانەیدا بێ ئەوسا بشمرم قەیناکا.

ورده زیو

نازنازی نازی چاوی شابازی
گەردنی قازی بە گەردنی قاضی
ددان بە لێو بای شەکری ناوچایی
ماچی گیان بایی گوڵی هەرجایی
کوڵمی گوڵ مینا، گەردنی مینا
لەسەر زەمینا لە یەکەمینا
گڕ لە سینەما، بوو بە سینەما
جەرگو سی نەما باسی سی نەما

سنگی زیوی قاڵ بەهێ و چاوی کاڵ
من کە نیمە ماڵ بۆم نابێ بە ماڵ
شەو بە خەو هی من، بەخەو هەر هێمن
بێ خێو ماوم من خەو بوو بە دوژمن
دڵم پیر نابێ، مناڵەو ژیر نابێ
بۆم ئەسیر نابێ بە بەند گیر نابێ
من گەر بە خەیاڵ چاولێك نێم دەرحاڵ
شیرین خەت و خاڵ حازرە لە ماڵ

قافیەش گران بوو!!

ساڵی ١٩٤٢

سەیرانکەران بەهاران
کە دەچنە بەر بناران
بە چۆپی پۆیلەداران
عومر دەگێڕنە دواوە

تیپی کچان لەو دەشتە
وێنەی حۆری بەهەشتە
پێی پیاو ئەبەن لە خشتە
سەر لە ڕێبوار شێواوە
ئەو ئەرخەوانە جوانە
کە لە گردی سەیوانە
بەڕیزە ئەو کچانە
وەك قومری دەوریان داوە

ئەو کارێزەی لەو سەرە
کە جێ راوگەی دولبەرە
ئەو ئاوەی وەك کەوسەرە
کلێکە نووری چاوە

بۆ ئەم خەڵکە وەك دڵسۆز
گرم تێ بەربووە بەسۆز
ئاوم نا ئاگری نەورۆز
ئەم ئەرڤە بۆ من ماوە

بەهەشتی جاودانی
هیچ کەس نەیدیو نەیزانی
بەهەشتی سلێمانی
ئاشکرا لەپێش چاوە

کردیە رەهێڵەو باران
دوایی هەڵی پڕووکان
هەم پێکەنین هەم گریان
هەر لە ئاسمان رووی داوە

ئەم کوردیەی رەوانە
کە ئاسان و گرانە
پێغەمبەری زبانە
بۆیە وا کەوتە دواوە

تاكە فەردێك

زینهار لە تكا[٢٠٣] مەچۆ بۆ تكا[٢٠٤]
کە کەوتیە تكا ئابڕووت تكا

بە ناوی (باداری)یەوە وتوویەتی

ئێمە مایەی چوار سروشتین، ئاوو ئاگر، خاكو با
ئەم هەوێنە كامی زیاتر بێ، بەلای ئەویا ئەبا
خاكو ئاو دایكن لەسەر خۆن، هێمنیو روونی ئەدەن
ئاگرو با زۆر خراپن خلیقەتی پیاو تێك ئەدەن
با لەگەڵ کەوتە چیكلدانە، لە بەرزیدا فڕی
کاتێكت زانی کە (ف)و (ت) یە ئیتر هێڵی بڕی
فەنو فێڵت کەوتە دوو ئەی چەرخ لەلام ئابڕووت تكا
بۆیە بەرزت كردمەوە بم خەیتو ئازارم بگا
ئێستە زانیم بۆیە هێلانەم وێران بوو تێك شكا
تەرزەو هەورە تریشقەو بەفرو با سەختم بكا
من کەوا بەرز بوومەوەو کەوتم گوناهی کەس نیە
بۆیە ناگریم تێ دەگەم خۆ كردو تەدبیری چیە

پێنج خشتەكی

بەناوی (ابو الوفا)وە وتوویەتی

بەوەم زانی ئەوەی جوانە، دڵی وەك سەنگی خارایە
کە ئەڵماس دولبەرەو شووشە بڕینیشی لە بارایە
بە حەرفی گیان ئەبەخشی، قووتی ئەحیات لە زارایە
فیدات بم ئەی موسڵمان موعجیزەی عیسات لە کارایە
ئەوی بووك جوان ئەكات مەنعی تەماشایە کە تارایە

---

(٢٠٣) تك- گریانی بە كوڵە کە مرۆڤ زۆر گریا بە تكا ئەچێ.
(٢٠٤) تكای دووهەم- یەعنی پاڕانەوە.

پیرەمێرد لە مصرعی دووهەمی دوا دێڕدا وردەکاریەکی ئێجگار سەیری بەکار هێناوەو ئەڵێ:-

تارا شتێکی زۆر جوانەو لە کاتی گواستنەوەی بووکدا ئەدرێ بە سەریا، لەگەڵ ئەوەشا کە ئەو تارایە بە دیمەنی رەنگاو رەنگی بووکەکە جوان ئەکاو ئەیرازێنێتەوە، بەڵام لەلایەکی تریشەوە رووی ئەو بووکە ئەشارێتەوە، ئەگەر ناشیرینیش بێ هەر بە جوان دێتە خەیاڵ چونکە شتێك کە رێی بینینی نەبێ و حەز بکەیت بیبینی هەمیشە دڵت بۆی بە پەرۆشەو بە جوانت دێتە خەیاڵ.

ورێنە

دڵ خەمڵیوی غەم، جەرگ بە زام ئاوا
بەم جۆرەش شادم، ماڵی جەور ئاوا
هەر مردنە دەرد ئەگێڕێتەوە
چرا هەر بە با ئەحەسێتەوە
ئەو کە هات ئەبێ خانەی خاڵی بێ
هیچکەسی ناوێ ئەگەر حاڵی بێ
خاڵی ئەو مامی هێنا نوقتەدار
ئەو بەهارەو من پایز گەڵای دار
لەبەر ئەو برا، لەبرا بڕا
بڕشتی بڕا، ئەوی لەو بڕا

خۆزگە

خۆزگە تەفرەی وام بیر ئەکردەوە
چاوو دڵم پێ روون ئەکردەوە
دڵ ئەگری لەبەر دەردی تەنیایی
چاو ئەگری لەبەر نووری بینایی
خوایە ئەمانە تۆ وات لێ کردن
نازانم بۆچی بەم دەردەت بردن

بۆچ ئەو ئافەتەت نیشاندا بە چاو
چاو شریخەی کرد لە دڵو هەناو
وا دانامرکێن ئەم دوو منالّە
گیزە گیزیانە وەك زەردەوالّە
ئەڵێم گرۆز بوون با بیاندەم بەو
ئاخ خۆی دڵڕەقی وەرئەگرێت لەو
دارتاش کە جەردە تەشوێکەیان برد
ئەیدا بە سەریا و بێدادی ئەکرد
بۆ ئەوەی نەبوو تەشوێکەی ئەبەن
ئەیوت رەنجەڕۆم دەمە سووی ئەکەن

بەناوی (کوێخا رەمەزانی ورمزیاری)یەوە وتوویەتی
بە وەم زانی کە ئاهم کاریگەر نابێ بە رۆژو شەو
هەناسە هەڵدەکێشم لەککەیەك ناخاتە سەر رووی ئەو
بە خوێن رێژی لە ئاسمان تێپەڕی یارم بەدڵ نەبڕێ
تماشاکەن کە تیغ خوێنی ئەڕێژێ خۆشی خوێن ئەیگرێ
لەبەر رۆژوو کە لێوت وشكەو تینووی حەسرەتە بۆ دڵ
بەڵام دەمرم ببینم لێو بەلێوی تۆیە کاسەی گڵ
لە بێ شیرینیا دەم تالّە خەڵك، داتلی نەما لای کەس
بە (خانم کوپەگی)و (قادین بودی)[٢٠٥] من سەرفرازم بەس
ئەمەند لام خۆشبوو خانم کوبەگی ئێستاش بەتامی ئەو
بە خولیای پیرە زاوایەك خەوی شیرین ئەبینم شەو

---

[٢٠٥] خانم کوبەگی و قادین بودی دیارە دوو جۆرە شیرینی بووە ئەوسا کە پیرەمێرد لە تورکیا بووە لەوێ خواردوویەتی وەکو داتلی.

بەناوی (مەلای هایاسی)یەوە وتوویەتی

دە[٢٠٦] شتم هێند لا گرانە، راستی پێی سەختم تەواو
ناری عاشق، نوێژی فاسق، کبرو خۆبادانی پیاو
دەردی بەرتیل، رووی بەخیل، گاڵتەی رەزیل، ئەرکی دەلیل
دەنگی ناسازی مۆذن، برسێتیو هەوراز، بەدیل
دەردی سەر ئەم نۆیە دەردی سەریە بۆ ئەم عالەمە
لیرە نازی[٢٠٧] نازی کەر پێیان بلێی هیتلەر کەمە

ناخۆشە لای

حوزەیرانی ساڵی ١٩٤٨

ناخۆشە لای بە چاوی تەڕم سەیری ئەو ئەکەم
من تەڕ لەبەر هەتاوی روودا بۆ خۆم هەڵدەخەم
چاوم روا، بەرێکی لە لیمۆی بەرۆك نەدی
بێخی لە ئاوە وشك نەبێ بەری دوایی دێتە دی
خووو رووت ئەگەر لە یەك ئەچوون من باغەوان ئەبووم
چی بکەم لەگەڵ گولا ئەزەلی هاتووە دڕکی شووم
لێوت بە گفتوگۆ شەکرەو روومەتت گوڵە
لەو دوانە گوڵ بە شەکرم ئەوێ قوەتی دڵە
عەشقو جوانی لەسەر منو تۆدا کە کەوتە روو
من بەختی تۆم خەوم نیە تۆیش بەختی من بنوو

[٢٠٦] دە شت یەعنی (١٠) شت.
[٢٠٧] نازی یەکەم یەعنی ناز کردن، نازی کەر یەعنی ئەوانەی کە نازی پەرستن. پیرەمێرد ئەڵێ ئەوانەی کە سەر بە نازین ناز بەسەر ئەم خەڵکەدا ئەکەنو هەریەکە لە شوێنی خۆیەوە خۆی بە هیتلەر ئەزانێ.

بیدی مەجنوونی[٢٠٨]

بەناوی بێسارانیەوە وتوویەتی

بیدی مەجنوونی، بیدی مەجنوونی
باڵا بەرزو نەرم زارو زەبوونی
بەلارو لەنجە لەیلا نموونی
بەڵام لەداخی دڵ سەرنگوونی

ئاوارەو لەرزان بە گوێ تافەوە
پەخشان بە شنۆی هەوای سافەوە
عەنبەر بار بە بۆی مسکی نافەوە
رەخشان بە پەلکی زەڕ کلاّفەوە

بە دەنگی تاڤگەی سازو سەمتووری
ئەینۆشی بادەی ئاوی بلووری
سایە بانی بان تەختی گەنجووری
بەڵام تامت تاڵ بە دەردی دووری

وتم: شۆڕەبی دەست نیشانی دۆست
سێبەر دەوای تا[٢٠٩] سەڵفاتو زینگ[٢١٠] پۆست
درەختان سەربەرز بەبێ قۆرت بێ شۆست
بۆچ سەرت شۆڕە وێنەی کەفتە کۆست[٢١١]

---

[٢٠٨] بیدی مەجنوون- یەعنی شۆڕەبی.
[٢٠٩] وا بەناوبانگە کە سێبەر درەختی بی بۆ تادار باشەو کە بچێتە ژێری تایەکەی لە کۆڵ ئەکەوێ.
[٢١٠] سەڵفاتو زینگ حەبێکی زەردە کە ئەدرێت بە تا لێ هاتوو.
[٢١١] کەفتە کۆست- یەعنی کۆست کەوتوو.

جوابی دایەوە بە زبانی حاڵ
بۆچ تۆ نازانی پیری کۆنە ساڵ
من سەربەزێك بووم شیرین پەڕو باڵ
سوجدەم بردە بەر باڵای سوسەن خاڵ

واتەی پڕ مەعنا

٥ی تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٣٩

ڕێی ئەو دەشتانە کە لەپێش چاوە
دێڕێکە بە پێی مردوو نووسراوە
کێلی گۆڕەکان، نامەی ئاشکران
لە عوقباوە بۆ زیندووەکان نووسران
ئەو پێنج پێچۆکەی ڕێگەی خەراجیان
ڕێچکەی فێڵێکە بۆ ڕێوی دەوران[(٢١٢)]
حرصی ماڵداری و دووپشکی عەربەت[(٢١٣)]
بۆ ئەهلی مەعنا بووە بە عیبرەت
تەشویٚ کە سەری شۆڕو داماوە
ڕەنجی فەرهادی لەچاو گیراوە[(٢١٤)]
هەر دانەیەکی لە سەید صادق[(٢١٥)]
سەری شاهێکەو مەردێکی لایق
هەر نەیجەیێکی[(٢١٦)] سەرچاوەی قوماش[(٢١٧)]

---

(٢١٢) ڕێوی کە تانجی یاخود زەلام راوی ئەنێت ڕێگەی پێنج پێچۆکە ئەگریٚ بۆ شوێنە ونی.

(٢١٣) گوندی عەربەت کە مەرکەزی تانجەرۆیە بە دووپشکی ژەهراوی و کوشندە بەناوبانگە.

(٢١٤) پیرەمێرد لەو دێڕەی دواییدا وردەکاریەکی زۆر بەرزی بەکار هێناوە کە ئەڵێ تەشویٚ لەگەڵ ئەوەشدا کە دارو شتی سەخت دائەتاشیٚ کەچی سەری شۆڕە چونکە ڕەنجی فەرهادی لەکیس داو ئەو ڕەنجە بەفیرۆ چووەی لیٚ گیرابووە.

(٢١٥) سەید صادق گوندێکە لە بەینی سلێمانی و هەڵەبجەدا، گردێکی لاوەیە کە قەبرسانێکی گەورەی بەقەد پاڵیەوەیەتی.

(٢١٦) نەیجە- قامیش هەروەها نەیجولیشی پیٚ ئەڵێن کە هەمیشە لە گویٚ چەما ئەڕوێت.

باڵای لاوێکە پڕ زورو پڕ خاش
قارەمان شەش پای لە قوماش داگرت
ئێستا دۆم[٢١٨] جێگای قارەمانی گرت

فەلسەفەی کورد

تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٤١

هەر ئەموت: خۆزگە دنیام بدیایە
گلەیی خەڵقم لێ بپرسیایە
بموتایە: بۆچ گلەیی ئەکەن؟!
بۆچ وا جنێوی سووکت پێ ئەدەن
ڕۆژێك بە تەنها لەماڵەوە بووم
وەنەوزم ئەدا خەریك بووم بنووم
لەپڕ تەڕ پیرێك بە ئاڵ و واڵا
تەنیا و سەربەخۆ خۆی کرد بە ماڵا
بەلارو لەنجە هات بەلامەوە
بێ پەروا دانیشت بە ئارامەوە
وتی: ئارەزووی منت کردووە؟
خەڵك ناوی منیان بە سووك بردووە
ئەوەش ئەزانم، تۆ منت ناوێ
خۆت قەمتەر ئەکەی بەنان و ئاوێ
لەبەر ئەوەیە کەوا هاتمە لات
ئەوا خۆم هێنا بۆ تۆ بە خەڵات
من ئەو سێبەرەم دوامکەوی ئەڕۆم

---

[٢١٧] قوماش: گوندێکە لە شارەزوور، پڕ بووە لە قامیشەڵان و چەم و چغورد، وابزانم ئێستا کەوتۆتە ژێر ئاوی گۆلی دەربەندیخانەوە.
[٢١٨] گوندی سەید صادق- کە مەزارێکی لێیە بەناوی سەید صادقەوە ئەو سەردەمەی پیرەمێرد هێشتا گوندێکی بچووك بوو کە چەند ماڵە دۆمێکی تیا بوو، بەڵام ئێستا مەرکەزی ناوچەی شارەزوورە.

رووم لێ وەرگێڕی من لە شوێنی تۆم
لەوساوە کە خوا منی داناوە
مۆری کچێنیم هێشتا نەشکاوە
ئەوی نێر پیاوە منی لا سووکە
ئەوی ئەیەوێم راست نێرەمووکە
خوا پیاوی بە من تاقی کردەوە
بۆ محەکی پیاو بووم بە کردەوە
ئەوی کە جارێك گرتمە باوەشم
دین و ویژدانی کرد بە پێشکەشم
بەبێ ئختیار تەسلیمی من بوو
کە ئەملام دایە ئەولای لەبیر چوو
هەر من بۆم تێکرد، ئەو تێری نەخوارد
دواییش بەجێی هێشت بە هەناسەی سارد
ژنەکەی بردی بۆ مێردی تازە
وتی با بۆرە بێتە جێی بازە
خەڵك ئەم ئەحواڵەی وا لەپێش چاوە
کەچی هێشتاکو بۆ من سووتاوە
هێندە شیرینم شانەی هەنگوینم
پێی عاشق وەك مێش پێکا ئەلکێنم

پیرەمێرد، لە ٢١ی مارتی ساڵی ١٩٤١دا ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی پێشکەش کردووە بە (ئالی خاڵ) کە نیازی لە شێخ محەمەدی خاڵ بووە کە لەو سەردەمەدا کرابوو بە قازی لە چەمچەماڵ و وازی لە مزگەوتی حاجی شێخ ئەمین هێنابوو کە مزگەوتی باپیری شێخ محەمەدی خاڵ بوو کە حاجی شێخ ئەمینە.

لەکاتی خۆیدا لە سەرەتای هەڵبەستەکەوە ئەم چەند دێڕەشی نووسیبوو، ئەوا بەو شێوەیەی کە خۆی نووسیوێتی ئێمەش لێرەدا بڵاوی ئەکەینەوە:

ئاخ! خۆزگە ئەمتوانی، ئەم جلوەو ئاهەنگە کە لە زمانی کوردیدا هەیە، ئەم هەموو موڵکی مەرام و مەعنایە کە لە وتەیەکی ئەوا پەیدا ئەبێت، بەزمانی چەند

دەوڵـەتێك ئەمهێنایـە پـێش چاو هـەتاكو تێبگەیشتنایە كە زمانی كـوردی چـەند ڕەنگین‌و دڵ نشینە...

ئەمـە چـەند دێڕێكـە، تـەنها بـۆ ئـەوە وتـراوە كـە لـە شـێوەی یـەك نووسـیندا مەعنایەكی جویّ جوێی لیّ ئەبێتەوە:

گەرمەی تێكەڵی لە گەرماو گەرما
بۆ سڕی سەرما بكێشن بە سەرما
لە جێی كەمەرە[219] دەست لە كەمەردا
بە بۆی هەناسەم سنگ سێوی دەردا
كە جوو[220] لە ترسا جۆی جوو لە ترسا
پارسا[221] پارسەنگ بوو بۆ پەچە ترسا
پار پاڕامەوە بە نیگای تكا
ئەبرۆی پێك هێنا ئابڕووم تكا

ئەو هەڵبەستەی پێشووی پیرەمێرد، یەكێكە لەو هەڵبەستانەی كە خۆی زۆر پێوە ماندوو كردووەو بەدوای جناسێكی زۆرو بەدوای وشەی بە توێكڵدا گەڕاوە، ئەگـەر بـە چـاوێكی ورد سـەیری ئـەو دێڕانـە بكـەین بۆمـان دەرئەكـەوێ كـە پەیوەندیەكی ئەوتۆ نیە لە نێوانی مانای دێڕەكانی ئەو هەڵبەستەدا، بەڵكو هەر دێڕەی مەبەستێكی تایبەتی ئەگەیەنی. كاشكی پیرەمێرد لە جیاتی ئەم تاك‌و تەرا هەڵبەستانە كە بریتیە لە لاسایی كردنەوەی هەڵبەستی بێگانە، چەند هەڵبەستێكی تر كە لەگەڵ سروشتی كوردەواری‌و باری ئەو سەردەمەیدا یەك بكەوتایە وەكو لە زوربەی شیعرەكانی تریا ئەیبینین، چونكە وەكو خۆشی بارەها لە زۆر شوێندا وتوویەتی ئەو جۆرە هەڵبەستانە باوی بەسەر چووە ئیتر نازانین چۆن جاروبار گەڕاوەتەوە سەری‌و خۆی پێوە ماندوو كردووە، هەروەها ناش زانین كە هۆی چی بووە پیرەمێرد لەسەر ئەو هەموو هەڵبەستە بەرزانەی تریا ئەیەوێ ئەم هەڵبەستە بكرێت بە نموونەی شیعری كوردی!؟

---

[219] كەمەرە- جۆرە خشڵێكی كوردەواریە كە ئەكرێتە كەمەر.
[220] جوو نیازی لە جوولەكەیە، جووی دووهەم یەعنی بەدەم جووی كە بۆ شت خواردن بەكار ئەهێنرێت.
[221] پارسا-- عابد- لەخوا ترس.

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەشی هەر لە ساڵی ١٩٤١دا بۆ شێخ محەمەدی خاڵ وتووە کە قازی بووە لە چەمچەماڵ.

بۆ ئەو دانەیەی وا لە چەمچەماڵ
هەر ئەو تێ ئەگا لە قال‌و لە حاڵ
پێشکەشە
لەلام تەختی سلێمان بۆیە با ئەیبرد بە ئاسمانا
بزانن سەڵتەنەت بایە، بەقا نابێ لە ئینسانا
کەوابێ گەر وەهاش بم، تەختی بابردووم لەلا بایە
کە با بیبا، کەبابێ بێ، کەبابیشم لە خورایە
مەڵێن: تۆ نەوسنی! باوکم بە نانێك جەننەتی دۆڕان
من‌و ئەو نانە کەبابشی لەگەڵدا بوو دڵمی هەڵسووڕان
لە کوردیدا کەباب بابۆڵەیە، باوکێکە وەك بابە
کە فرزەندبم ئیتر بۆ قەدری باب نەگرم (ئەرێ بابە)[222]
ئەڵێن ئاڵتوون بە هەڵکەندن، بە دەست دێنن لەناو بەردا
بە روح کەندن مەگەر پارە پەرستی دەستی لێ بەردا
بەسەد دانە دەڵەك زاتێك لەسەر کورسی ئەمەل دانرا
دەڵەك نەبوایە چۆن وا زوو ئەو جێگایە بە ئەو ئەدرا
بە برژانگ دەوری چاوی خۆم تەنی، تەلبەندو پاسارە
نەوەك خەو بێت‌و ئەو دەرچێ کە خەو زۆردارو لاسارە

پیرەمێرد لەو هەڵبەستەی سەرەوەدا گەلێك وردەکاری‌و جناسی بەکار هێناوە. لە دێڕی یەکەما ئەڵێ تەختی سلێمان کە نیشانەی گەورەیی بووە کەچی لەگەڵ ئەوەشدا با ئەیبرد (نیشانەیە بۆ ئەوەی کە گوایا بە ئاسمانا وەکو شتێکی باڵدار رۆیوە)، کە سەڵتەنەت‌و گەورەییەکی وا هەوا بیبا ئیتر ئەبێ نرخی شتی تر چۆن بێ.

[222] فەقێ لە مزگەوتەکانا کە دەرس ئەخوێنن، بە تایبەتی کە بە رۆیشتنەوە بە دەنگی بەرز شت ئەخوێننەوە بۆ ئەوەی لەبەری بکەن، هەر لە بەینی چەند وشەیەکدا وشەی (ئەرێ بابە) بەکار ئەهێنن.

لە دێڕی دووەمیشدا ئەڵێ (مصرعی دووەم) ئەڵێ کە تەختی بابردووی وەکو تەختی سلێمان با بیبا کەواتە دنیا ئەوە ناهێنێ کەبابێکم بدەرێ کە ئەویش بەقەد ئەو سەڵتەنەتە بەنرخە لای من.

دێڕی سێیەم- نیشانەیە بۆ ئەوەی گوایا ئادەم باوکی هەموانە لەسەر خواردنێ لە بەهەشت کرایە دەرەوە.

دووبارە بۆ (شێخ محەمەدی خاڵ)ی وتووە

١٦ی کانوونی دووەمی ساڵی ١٩٤١

شێخی ڕەوشەن خاڵ، چرای نەوەی خاڵ
بە حوکمی قەزا، قازی چەمچەماڵ
تەنها بۆ ئەوە چووی بووی بە قازی[٢٢٣]
پێت بڵێن: خوداو بەندەت لێ ڕازی
ئەگینا پایەت بێ پایان بەرز بوو
خزمەتت لەسەر ئەستۆمان فەرز بوو
ئەوسا بارەگای خودات بەدەست بوو
هەرتۆ دەربەست بووی کەچی دەربەست بوو[٢٢٤]
ویستت خزمەتت بۆ عالەم عام بێ
یاخوا (اتقوا) لە تۆ ناکام بێ
دیارە ئەیزانی ڕۆژی بایزید
خەرقەکەی تەرك کرد بۆ (هل من مزید)
چوو ئەو ئاگرە بکوژێنێتەوە
ئیسلامی لە دەم بسێنێتەوە
وەلەکێك تووڵێك ئەدا لە ڕانی
خەرقەی فڕێ دا لە کزەی ژانی

---

[٢٢٣] ئەو کاتەی کە شێخ محەمەدی خاڵ کرا بە قازی لە چەمچەماڵ و فرمانی میری بۆ دەرچووەو شاری سلێمانی بەجێ هێشتووە، پیرەمێرد زۆری پێ ناخۆش بووە کەوا توخنی فرمانی میری بکەوێ، بەڵکو ئەیویست لە جێگەی باپیری کە حاجی شێخ ئەمین بووە ببێتە جێنشینو ئەو مزگەوتە بە ئاوەدانی بهێڵێتەوە.

[٢٢٤] دەربەستی یەکەم یەعنی غەمخوارو مشوور خۆر، دەربەستی دووەم یەعنی ڕێگا گیرابوو.

بە ئازارێکی هەتیوە رووتێ
وتی: تەڕو وشك تێکرا بسووتێ
من قازێتی تۆم لەلا خۆش نەبوو
دوایی بە شتێ ئەو فکرەم تێکچوو
بیستوومە رۆژێك پێش جەژنی قوربان
رووەو شارەکەت چووبووی بۆ گەڕان
تووشی شەخسێك بووی لە ئەهلی عیلم
بە خدری زیندەت دابووە قەڵەم
تۆ خۆت، عرفات، لە عەرەفات بووی
مەستی تەجەللای زات و صفات بووی
جەلال و جەمال نیگای ئاوارە
عەکسی کردۆتە شووشەی سەیارە
تەجەللای خۆت بوو بە غەیرت زانی
ئەمە سرێکە لە عام نیهانی
یاخود بە قەولی گاڵتەی درۆزن
کەرەکەی خۆتت لێ بووە رەم و زن
بەڵێ ئەو شەخسە کە هات روو بە روو
لەسەر کانیەکەی خدری زیندە بوو
لە کەرترێنە[٢٢٥] دەس نوێژی نەشکا
کەر ترێنێك بوو لە شێوە وشکا
لە خوام ئەوێ تۆ هەروا نێك بێن بی
مژدە وەرگری روح الامین بی
بە فیضی روحی باپیر (ئەمین)[٢٢٦] بی
گوڵدەستەی باخچەی ژیان و ژین بی

---

(٢٢٥) کەرترێنە– هەورازێك بوو لە بەینی قەرەهەنجیرو کەرکوکدا لە کاتی خۆیدا، بەلام ئێستە ئەو هەورازە نەماوە بەڵکو بە کرێدەر وەکو تەختکراوی لێهاتووە.
(٢٢٦) ئەمین– نیازی لە حاجی شێخ ئەمینە کە باپیری شێخ محەمەدی خاڵ بووە.

(٧)

بەشی هەڵبەستی مناسبات

پیرەمێرد شیعری مناسباتی زۆرە، خۆی زۆر موناسەباتی بۆ خۆی پەیدا ئەکرد، جا بۆ هەر موناسەبەتێکیش شیعرێکی وتووە.

هەرچەند وەنەبێ دەمو پلێکی ئەوتۆی بووبێ کە کەڵکی خوێندنەوەی شیعری موناسەبەتێکی ببێت، بەڵام ئەو زمان و نووسینەی کە لە پێنووسەکەیدا هەبوو، هەر کە دەستی ئەگەیشتە پێنووسەکەی ئیتر وەکو مەلەوانێکی زۆر بەهێز بە ئارەزووی خۆی لە دەریای بیرو هەست و هۆشیا دەستی ئەکرد بە مەلە، وا لە خوارەوە ئەو هەڵبەستانەی کە لە کاتێ خۆیدا وتوویەتی و زۆریانی لە رۆژنامەکانیا بڵاو کردۆتەوە ئێمەش بەرووودوا هەموویان پێشکەش ئەکەین:

بە ناوی (بێسارانی)یەوە وتوویەتی

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی لە بەهاری دوای شەڕی بەر دەرگای سەرای سلێمانیدا وتووە کە بە رۆژە رەشەکەی شەشی ئەیلول بەناوبانگە:

خدایە بەهار، خدایە بەهار
بگەڕێتەوە بۆ زستان بەهار
وەك هەوری بەهار بۆ خۆی بگری زار
رۆژی رووناکی بێتە شەوی تار
وەنەوشە شین پۆش مل کەچ نگوون سار
سوسەن کون کون بێ بە نینۆکی خار

دەنگی کەو ببڕێت لە دەوری کۆسار
سروەی با نەبێ لەسەر پەلکی دار
ئەستێرەی سیوەیل وێنەی تازێ دار
رەش پۆش بێ شەوقی نەبینێ دیار
حەوتەوانە لێك ببڕێن، تارو مار
لەیلا بە ئاهی مەجنوونی هەژار
لە ئاسماندا بۆی نەبێ قەرار
زراوی (زهرە) بتۆقێ بە قار
دیجلە کەف چین و لێڵ، دێوانەوار
پێ لە زنجیردا بناڵێنێ زار
قیبلەکەم رۆیی دڵەکەم مەلوولە
بەهار خەزانی حوزنی ئەیلوولە

بەخێرهاتنی ئەمین زەکی بەگ و[٢٢٧] صالح زەکی بەگی صاحب قڕان[٢٢٨]

ئەمین زەکی بەگ، صالح زەکی بەگ
ئەم دوو زیرەکە دوو شوعلەن یەك یەك
ئەمین زەکی بەگ پێشکەوت ئەمڕۆ دێ
صالح زەکی بەگ دوای ئەو ئەکەوێ
یاخوا بەخێر بێن چاوگەلمان رۆشن
هەردوکیان بۆمان زۆر تێ دەکۆشن

---

[٢٢٧] ئەمین زەکی بەگ- خاوەنی مێژووی کوردو کوردستان و مێژووی سلێمانیە، بەرزترین و دڵسۆزترین مێژوو نووسی کوردە کە سەرچاوەکەی لە هەزاران نووسین و دەسخەتی رۆژهەڵات ناسەکان کۆکردۆتەوەو لەکاتی خۆیدا لە چاپی داوەو لە مەترسی لەناوچوون رزگاری کردووە.

[٢٢٨] صالح زەکی بەگ- یەکێك بووە لە رۆژنامەچیە کۆنەکانی کورد کە ئەویش زۆر نیشتمان پەروەرو دڵسۆزی گەل و نیشتمانەکەی بووە، لەماوەی دوایی ژیانیا ماوەیەك وەزیفەی متصرفی بینیوە.

کلّیشەی ژین

شێخ لەتیفی سنەیی کە بە شێخ لەتیفی دانساز بەناوبانگە[٢٢٩]، کلّیشەیەك بە دیاری پێشکەش ئەکات بۆ رۆژنامەی (ژین) پیرەمێردیش لە وەلامی ئەو دیاریەدا بۆ سوپاس ئەم دوو دێڕەی بۆ وتووە:

شێخێکی لەتیف بە لوتف کاری
کلّیشەی ژینی ناردوە بە دیاری
ژین بە فەخرەوە نایە سەر وەك تاج
بەو خەتە جوانە ئەگاتە رەواج

سوکواری

لە سالّی ١٩٣٢دا لە ٣١ی مارتدا بە بۆنەی کۆچی دوایی خوشکێکی ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگەوە ئەم هەلّبەستەی خوارەوەی وتووە:

شیوەنی نەونەمامێك

وا بەکولّ ئەگریم لەگەلّ تۆ، هەوری سووری بەهمەنی
من بەوەی گولّ کەوتە ژێر گلّ تۆ بەوەی گولّ پێکەنی
تازە گولّ، بۆ تۆ بوو ئەم چەندانە سەیرانم ئەکرد
تۆ بەجێت هێشتین، گولّستان بوو بە چاهی بیژەنی
دایکی خاك وەك دایکی بیگرە باوەش ئازاری مەدە
جێگەکەی تاریکە وا ترسا لە خەودا راچەنی
دوێنێ نەورۆزم بە بەژنی نەوگولانی ئالّ ئەکرد
دەوری دەوران، دەورەمی ئەمڕۆ بە بەرگی شین تەنی
نیوە بەیتی دوایی رۆژی رۆینی ئەو دەردەخا
من ئەزانم سێبەری توبایە بۆ ئەو نیشتەنی[٢٣٠]

---

[٢٢٩] شێخ لەتیف جگە لەوەی کە بە دانسازی بەناوبانگ بووە، جگە لەوە لە نیشی دەستدا وەکو دروستکردنی قەلّەم بڕی نایاب و تفەنگی راو زۆر دەستی بووە کە وەکو بیستوومە هەندێکیان ماون.
[٢٣٠] نیوە دێڕی دوایی بە حیسابی ئەبجەد ئەکاتە ١٣٥٠ی کۆچی.

بۆ سانحەی ئەمین زەکی

ئەستێرەیەکی گەش بە ضیای مانگی بەدرەوە
سەر گۆیژە کەوت و بۆ وەتەنی وەك مانگە شەوە
ئەسڵی لە نەسڵی قوطبی شمالە بە رەوشەنی
هەروەك بێچوە قطبە مەرکەزی (زوراء نشینی)
چەند ساڵە لە خوام ئەویست لە کچاندا یەکێکی وا
لەم خاکە هەڵکەوێ و بە زەکا بێتە جێی هیوا
وا ئەم هیوایەمان هاتە دی زۆر بە دڵخۆشی
جنسی لەتیف و شیعری سنووحاتی دڵکەشی
ئەی سانحاتی زادەیی تەبعی وڵاتەکەم
نووسینی روونی تۆیە خەڵات و بەراتەکەم
گوڵ خەندەرانی[٢٣١] باوکت و من جوان ئەکەیتەوە
ئەم حسن و حسسەیە گرەوی پێ ئەبەیتەوە
باوکت کە وێنەیەکی تری نایەتە جیهان
پێی خۆشە تۆ کە تێپەڕی لە نووری نیشتمان

گۆرانی

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بە بۆنەی گێرانی ئاهەنگێکی سەر شانۆیی کە قوتابیانی زانستی لە ساڵی ١٩٣٢دا گێڕاویانە ئەویش ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە:

دڵەکەم غەمگینە، دڵکەم غەمگینە
ئەگەر غەمخواری وەرە بمبینە
خوایە ئەو دڵەت تۆ بۆچ دا بە من
عەشق و حەیاتم لێك بوون بە دوژمن

---

[٢٣١] گوڵ خەندان- جۆرە گوڵێکە.

عەشق غەمی ئەویٚو حەیاتیش خۆشی
ئاگر لە دلٚدا چۆن دادەپۆشی؟
باری حکومەت لە جەستەم بارە
دلٚیش بە تیری یار بریندارە
دەوری رۆژگار گەردوشی بادا
با بە بادە غەم بدەین بە بادا
کە غەم ئەمخاتە حالٚی بێ هۆشی
ناچار دەست ئەکەم بە بادە نۆشی
دەستگیریم بکە ئەی یاری شەبگەرد
بە پەیامی یار لە دلٚ دەرکە دەرد

ئەم هەلٚبەستەی خوارەوەم لەناو مسوەدەی دەستخەتەکانی خۆیدا دستکەوتووە کە لە ۱۹۳٦/۲/۲۹دا وتوویەتی. وا دیارە یادی حاجی مستەفا پاشای کردۆتەوەو ئەم هەلٚبەستەی بۆ وتووە.

ئەم قەومی کوردە زۆر گەورەی بووە
بەلاٚم هەریەکەی بۆ لایەك چووە
نادرو کەریم خان کەوتوونە ئیٚران
عەزیزی میسرە صلاح الدینمان
ئەمانە بەشی ئیداریمان بوو
لە ئاسۆی عیلما بلٚندترمان بوو
چونکە کوردستان خۆی بێ نسیبە
ئەدیبەکانی تیادا غەریبە
خۆ ئەحمەد شەوقی و محەمەد عەبدە
شوعەرای عەرەب لەلایان عەبدە
داخی سەرداخان جەمیل زەهاوی
لەناو کورداندا ون ببوو ناوی

بەڵێ ممکنە جەمیل ئەدزرێ
بەڵام زەهاوی لەکورد ناخوازرێ
با عەیبیش بووبێ کافی زەهاوە
هەرچی خۆی گۆڕی دیارە بەدناوە
مستەفا پاشا بۆیە پەسەندە
فەخری بە کورد بوو لای خواو بەندە
لە وەسیەتیشدا خۆی لێ نەگۆڕرا
بە وەسیەتی خۆی لە سەیوان نێژرا
لەسەر کوردێکمان غیرەتی وابوو
بەگژ شاهێکی ئێراندا ئەچوو
بیگرە باوەشت ئەی گردی سەیوان
پاشای کوردستان هاتووە بە میوان
کوڕگەل گەورەتان ئەگەر خۆش بوێ
زۆر گەورەی ترتان تیا هەڵدەکەوێ
ئەمڕۆ ئەم یادە بوو بە یادگار
زۆر کەس هەوڵ ئەدا بۆمان بێتە کار

وا بزانم ئەگەر پیرەمێردیش نەگەڕایەتەوە بۆ کوردستان و هەر لە ئەستەموڵ بمایەتەوە، بەشێکی زۆری یاخود دوورنیە هەموو گەنجینە بەنرخە ئەدەبیەکەیمان لەکیس ئەچوو وەکو زوربەی ئەو ئەدیب و نووسەرانەی کە سەری خۆیان هەڵگرتووە و کوردستانیان بەجێ هێشتووە، سا مەگەر تاک و تەرایەکیان هەڵبەستەکانیمان پێ گەییوەو ئەوانی تر هەمووی لەکیس چوون، جگە لەوەش ئەگەر پیرەمێرد نەگەڕایەتەوە کوردستان نە ژیانیمان بەو شێوەیەی کە دەرچووە ئەدی و نە رۆژنامەی ژین کە بەڕاستی هەردووکیان لەو قۆناغەدا کەلێنێکیان پڕ کردبووەوە چ لە شیعرو ئەدەبدا چ لە باسی ژیانی کۆمەڵایەتی ئەو سەردەمەو بەر لەو سەردەمەش هەروەها زۆر ناوداران و بوێژانی کۆنی کورد بەهۆی پیرەمێردەوە یاد کرانەوە و بەرهەمەکانیان لە رۆژنامەکانیا بەرو دوا بڵاو کرایەوە و خرایە پێش

چاوی هاوولاتیان، ئەمە بێجگە لە گێڕانی ئاهەنگی نەورۆزو بەزمو سەیرانی کارێزی وەستا شەریف و ئاهەنگەکانی قوتابخانەی زانستی کە لە زۆر شوێنی تردا لێی دواوین.

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەشی بۆ ئەحمەد بەگی تۆفیق بەگ وتووە کە بۆ جاری دووەم کراوە بە متەصەرفی شاری سلێمانی. بەڕاستی لە هەردوو جارەکەدا کە بووە بە متەصەرف دڵسۆزێکی تەواوی قوتابخانەی زانستی بووەو بە هەموو هەوڵ و توانای خۆیەوە هەوڵی داوە کە خزمەتی ئەو قوتابخانەیەو خزمەتی زمانی کوردی بکات:

بارانی نیسان بووە بە مرواری
بەڕەحمەت بەسەر ئێمەدا باری
زانستی بەینێك برەوی کەم بوو
وەك گەوهەر لەناو صەدەفدا ون بوو
غواصی عرفان لە نەسلی غواص
زانستی لە گێژ گێژی کرد خەلاس
زانستی و زانست یاخوا بمێنن
بەڵکو بێ کەسان بەشەو بخوێنن
خوێندنی شەوە رۆژ ئەکاتەوە
پەردەی تاریکی لا ئەباتەوە

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بۆ **جەمیل صدقی زەهاوی**

وتووە لە ساڵی ١٩٣٧دا

تەوەکلی نەبوو ئەمساڵ ئەوەندە خۆڵ باری
تەعاملی نەبوو هەور ئەکەوتە گریەو زاری
فەلەك بوو خاکی ئەبێژایەوە بەسەرمانا
مەلەك بوو کە چاوی دەیەشا وا لە گریانا

بەبای زەهاوە بەهاران کە هەوری رەش ئەگری
بە شینی بولبولە گریانی شەونمو هەوری
هوزاری گوڵشەنی ئەم خاکە پاکە بوو تاك بوو
فەزای ئەدەب بە چرای شیعرەکانی رووناك بوو
بە باڵی شیعرو ئەدەب شاهبازێکی میعراج بوو
شەهی سریری ئەدەب فەلسەفەیشی سەرتاج بوو
ئیتر نەماوە ئومێدم لە داری دنیادا
بگاتە ریزی صدقی کەس لە شاری (زورا)[٢٣٢]دا
بە مصرعێکە، دەمی مەرگو تەرجمەی حاڵمان
کسوف رۆژە (ذهاب)[٢٣٣]ی زەهاوی لای عالمان[٢٣٤]

هەروەها بەبۆنەی چل رۆژ تێپەڕبوون بەسەر کۆچی دوایی (جەمیل صدقی زەهاوی)دا لە شاری بەغدادا لە رۆژی ٢٧ی مانگی مایس ساڵی ١٩٣٧دا ئاهەنگێکی زۆر گەورە گێڕراوە. پیرەمێردیش لەو ئاهەنگەدا بەشدار بووەو بە عەرەبی هەڵبەستێکی وتووەو خوێندوویەتیەوە، ئەسڵی هەڵبەستەکە عەرەبییەکەیم لایە، بەڵام هیچ بەدڵم نیەو سەرم لە وەزنی ئەو هەڵبەستە سوڕ ئەمێنێ چونکە هیچ لە هەڵبەستی پیرەمێرد ناچێت بەڵام من وا بزانم ئەبێ لەپێشدا هەڵبەستەکەی بە کوردی وتبێ و کە هاتۆتە بەغداد گۆڕیویەتیە سەر عەرەبی، لەکاتی خۆیدا لە رۆژنامەکەیدا هەڵبەستەکە چ بە عەرەبی و چ بە کوردی هەردوکیانی بڵاوکردۆتەوە.
وا ئێمەش لە خوارەوە تەنها هەڵبەستە کوردیەکەی پێشکەش ئەکەین:

باوەڕ ئەکەم کە گیانی بڵند نامرێتو ئەژی
جاران بەخەو بوو، ئێستە بە دیمانە هاتەدی
چەندە گیانی مردوو بانگ ئەکرێ و گفتوگۆ ئەکا
فەن بۆ ژیان هەتا سەری گیان جستو جۆ ئەکا

---

[٢٣٢] زورا یەعنی شاری بەغدا. هەروەها (الزوراء) رۆژنامەیەکیش بووە لە بەغداد کە جەمیل صدقی الزەهاوی تیادا نوسیوە.
[٢٣٣] ذهاب– یەعنی رۆیشتن و کۆچ کردنی.
[٢٣٤] بە حیسابی ئەبجەدمصرعی دووەمی دێڕی دوایی هەڵبەستەکە ئەکاتە ساڵی ١٣٥٤ی کۆچی کە ساڵی کۆچی دوایی جەمیل صدقی زەهاویە.

بڕوانە ئاسمان بوەتە پەلکی زەردو سوور
گیانی زەهاویە کە ئەدرەوشێتەوە لە دوور
گوێم لێیە بانگ ئەکا کە بەخێربێن بە کۆمەڵی
ئەم هاتنەتان نیشانەیە بۆ رەنگی یەکدڵی
شادم بە مەیلەوە یادی ئاوارەییم ئەکەن
دیارە بە قەدری خوێندنەوە بەرز ئەبێت وەتەن
هەتا حورمەتی گوزەشتەی بێ، تازە پێ ئەگا
خوێنی حەماسەت هەڵدەقوڵێنێ لەناو رەگا
دەرکەوت زەهاوی وا لە دڵی ئێمەدا ئەژی
چەند بەختیارە، دیارە کە ئاواتی هاتەدی
سەد ساڵی تر بپرسی، جەمیل صدقی وا لە کوێ؟
دەنگی بڵندی خۆی لە هەموو شیعرێ دێتە گوێ
ناڵێم کە هەیکەلێکی ببێ، وێنە مردووە
دیوانی شیعری چاکترە ناودارو زیندووە
جاران بە شیعری ئەوبوو کە (فردەوسی)[٢٣٥] ناسرا
فردەوس بوو بە هەواری دوو فردەوس[٢٣٦] وەك برا
کاك جەمیل بەیادی جەمیلت بوو کە شیعرم هات
راوەستە زۆری نەماوە کە منیش بێمە لات

نەورۆزنامەی نەسرینو پەروین

پار دێتە بیرم وەك خەوێ
کە دەیبینم پێرێ شەوێ
ساڵێکی وا تازەم دەوێ
کە کورد بەهاری بەرکەوێ

---

[٢٣٥] فردەوسی– شاعیرێکی بەناوبانگی فارسە.
[٢٣٦] فردەوس– بەهەشت.

وەتەنی پێ بێت بە گوڵزار
مژدەبێ ساڵ گەڕایەوە
ئاگری نەورۆز کرایەوە
بەفری زستان توایەوە
گژو گیا و گوڵ ژیایەوە
نوخشەش بێ لە کوردی هەژار
گوڵ لە باغا خۆی دەنوێنێ
بولبول بەڕوویدا دەخوێنێ
هەور مرواری ئەپژێنێ
شەماڵ زیندەگانی دێنێ
نێرگز مەستەو چاو بە خومار
وا فەرشی چەمەن راخرا
گوڵاڵە بوو بە شەوچرا
گوڵ دەستەیان بەست وەك برا
نەسرین و لاولاو تێکخرا
هاتنە لەنجە سەروو چنار
بولبول شەو بە ئاواتەوە
بادەی شەونم ئەخواتەوە
دەگری بە مناجاتەوە
بەڵکو گوڵ دەم بکاتەوە
ئەو پێکەنێ و ئەم بگری زار
وەنەوشە وەك من شین پۆشە
لە سوجدەدایە خامۆشە
دڵی بۆ گریان بەجۆشە
بەهاری لەلا ناخۆشە
بێزارە لە نەغمەی هوزار

پیرەمێرد ئە هەڵبەستەی خوارەوەی بۆ (مەحمود جەودەت) وتووە. مەحمود جەودەت یەکێك بووە لەو کورد پەروەرانەی کە لە شاری بەغدادا ژیاوە برای رەشید جەودەتو حەمید جەودەتە، لە سەرای کۆنی بەغدادا -- وەزارەتی مالیە- رۆستەم حەیدەری کوشتووە لەسەر مافێکی تایبەتی خۆی لەبەر ئەوە لە ساڵی ١٩٣٧دا کراوە بە سێدارەدا. پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی بۆ ئەو کارەساتە وتووە:

سەرداری زومرەی فەلاکەت کێشان
فرمانی ملك دەرون پڕ ئێشان
بادەی غەم خوردەی مەرگی ناکامان
برینی ناسۆر جەرگی پڕ زامان
پەردەی دڵ بە ئێش مەودای غەم پارە
دەرد لە بانی دەرد دڵەی ئاوارە
وەختی لافاوی چاوم وەك باران
تەمی ئەبەستە سەر رووی ستاران[٢٣٧]
هەناسەی سیام لە بۆکرووزدا
بەردی دا بە روح برد العجوزدا
دەرامەتیەکەی ئازیزم دەرکەوت
بارانی گریەی یارانم بەرکەوت
خۆمن دەمێك بوو چاوم ئەفڕی
فرمێسکی خوێنم لەچاو ئەسڕی
خاترم چەند رۆژ خەستەی خەمان بوو
چاوانی سەرم وەك چاوان وابوو[٢٣٨]
ئەمجا واوەیلاو چەمەرەم بەرز بوو
ژیانم شێوا، شینم لا فەرز بوو
چرای رووناکیم لێ کوژایەوە
دەرگای ژیانم داخرایەوە

---

[٢٣٧] مصرعی دووەمی ئەو دێڕەی لە مصرعی دێڕێکی مەولەویەوە وەرگرتووە کە ئەڵێ:
کزەی کەبابی جەرگم چون جاران
هەم دێو تەم مەوەست وەڕووی ستاران
[٢٣٨] چاوانی دووهەم- یەعنی سەرچاوەی ئاوو کانیاو.

شای شادیم شکا رووی کردە فرار
بەیداغی شادیم هاتە نیوەی دار[٢٣٩]
بێ پەروا ناڵام بە لاوانەوە
کەوتمە شیوەنی ناو لاوانەوە
ئەم چەند شیعرانەی ئەخوێند بەگریان
دڵی دڵ بەردی ئەکرد بە بریان
ناکامی ئەیام کامەرانیم ڕۆ
بەر نەخواردووی غەم زیندەگانیم ڕۆ
فیدای وەتەن و دڵسۆزی میللەت
نموونەی سەخاو ئازایی و غیرەت
سەرو ماڵی خۆی بۆ ئێمە دانا
بە بەدنمەکی نەمانوت: دانا
ئۆف ئاگری لەناو جەرگا ئەگرێ
زوبانم سووتاو قسەم بۆ ناکرێ
نازانم پیشەی مەردی تەواوکەم
بە یادی چارەی جەرگی سووتاوکەم
وا من تای تاری شیعرم بڕاوە
شەوی تارم هات نۆرەم تەواوە
دەردی مەرگمە ڕۆینم دیارە
توخوا سا ڕەشۆڵ نۆرەی قەتارە
هەی ڕۆ ڕۆیەك بکە، بلاوێنەوە
سەنگی سەختی دڵ بتاوێنەوە
سەرسامی ماتەم زمانی بەستووم
پەکی زایەڵەی مرثیەی خستووم
لام ئاشکرایە کە ئیتر ئەمرم
ئاگر بەربۆتە تۆماری شیعرم

[٢٣٩] ئەو دێڕە هی مەولەویەو پیرەمێرد لێرەدا تێهەڵکێشی کردووە.

بۆ (پەروین)[٢٤٠]

٢٠ی نیسانی ساڵی ١٩٢٨

خوشکە گیان پەروین، ئەستێرەی ئاسمانی
کە چاو هەڵدێنی و هەڵدێی ئەوەندەی فینۆس جوانی
لە پەلکی (ئایشێ و فاتمە)[٢٤١] دیلانێت بۆ هەڵ ئەخەم
بە پەیژەی عیسادا لە ئاسمانت سەر ئەخەم
فریشتەکان دێنە لات کە وەختێ خۆت نیشاندا
رایان کێشەرە خوارێ بە رێگەی کاکێشاندا
دەبا لەناو کوردانددا (بەلکیس)ێکیش پەیدابێ
بەشکو تەختی سلێمان بەهۆی تۆوە ئاوابێ

بۆ (مەلیك غازی)

مەلیك غازی لە دوای مەلیك فەیسەڵی باوکی بووە بە مەلیکی عێراق، لەتافی لاویا بووە بە مەلیك‌و عێراقیەکان تا رادەیەك خۆشیان ویستووە چونکە گەلێ هەڵوێستی باشی هەبووە، هەر ئەوەش بووە کە بوەتە هۆی کوشتنی.

پیرەمێرد لە ٤ی نیسانی ساڵی ١٩٣٩دا ئەم هەڵبەستەی بەناوی بێسارانیەوە بۆ ئەوە بڵاو کردۆتەوە.

ئەمڕۆ رۆڕۆیە شین‌و ماتەمە
چەرخی نیلگون خومخانەی غەمە
بەهار روو زەردە رەنگی وەرەمە
هەور بۆمان ئەگری هێشتا هەر کەمە
تازە نەمامان سەر لە گەڵایە
تازە نەمامان سەر لە گلایە

---

[٢٤٠] ئەم هەڵبەستەی لەکاتی خۆیدا بە بۆنەی لەدایك بوونی (پەروین)ی کچەزایەوە بە زمانی فایەق هوشیاری برایەوە وتووەو بڵاوی کردۆتەوە.

[٢٤١] پەلکی ئایشێ و فاتمە یاخود پرچی ئایشێ و فاتمە، هەروەها پەلکە زێرینەشی پێ ئەڵێن.

دنیا گەرم بوو وادەی سێبەر هات

سێبەری ئێمە رووی کردە نەهات

ئەو رۆیشت بۆ خۆی جێگای بەهەشتە

ئێمە کەوتینە شەڕی کەنیشتە

دنیا خراپ بوو تا هات ئەگۆڕا

جێی چاك نەماوە مەگەر لە گۆڕا

بۆ (حاجی عەلی ئاغا)

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی لە ٢٧ی ئەیلولی ساڵی ١٩٣٩دا بۆ کۆچی دوایی حاجی عەلی ئاغای ئاغاطە کە باوکی عەبدوڵا لوتفیە وتووە کە لەو کاتەدا لە شاری بەغدا کۆچی دوایی کردووە.

موحبی ئالی کاك ئەحمەد[٢٤٢]، صدیقی نەسلی گەیلانی[٢٤٣]

ئەنیسی عالم‌و فاضل، جەلیسی شێخی عوسمانی

چراێیکی سلێمانی بوو شەوقی دابووە بەغدا

لە جێی پەروانە خۆی بووبووبە خزمەتکاری ئینسانی

خوا بەو خزمەتەی کردی، مکافاتی وەها دایەوە

لە خزمەت باوکیا نێژرا لەبەر پێی غەوسی گەیلانی

لە ئاسمانی عیبادەتدا شوعاعی مانگ‌و رۆژێك بوو

بە فیضی قادری[٢٤٤] نەقشی منوەر بان‌و ئەیوانی

ئەڵێم حەقمە بتۆرێم بۆچی تۆ پێش خۆت نەدام گیانە

خەریکم پارە پارەی کەم کراسی عومری گریانی

هەموو خزم‌و کەس‌و کارت هەتا بەغدا سەفەریان کرد

ئەوا من دێم لە خزمەتتا هەتا دەربارەی سوبحانی

---

[٢٤٢] ئالی کاك ئەحمەد نیازی لە نەوەی کاك ئەحمەدی شێخە.

[٢٤٣] گەیلانی– یەعنی شێخ عەبدولقادری گەیلانی.

[٢٤٤] قادری– نیازی لە شێخ عەبدولقادری گەیلانیەو، ئەوانەش کە پێڕەوی رێگەی ئەویان کردووە پێیان ئەڵێن دەروێشی قادری.

دوعا دێنم لەگەڵ خۆمدا بە دیاری بارێکی سووکە
لە جەمعی ئالی قوربانی و هەموو شاری سلێمانی
کە چووی بۆ (جنة المأوی) ئەمە تەئریخی رۆینتە
علی غالب چووە مأوای ئازادی بە میوانی[٢٤٥]

پیرەمێرد مێژووی هاتنە دنیای (هۆشمەند)ی کوڕی حەسەن بەگی جافی بەم جۆرەی خوارەوە وتووە:

تەئریخی هجری یەك زیاد چونکە تاقانەو تەکە
جێنشینی مەحمود پاشا مەحمود هۆشمەند یەکە

١٣٤٦/ی کۆچی

میلادیشی وا بۆ رێکەوت لە پاشا
مەحمودی هۆشمەند دانیشت بسرجی مەحمود پاشا

١٩٤٥/ی زایینی

این تأریخ چو نام فرود آمد ازسما
جای محمود غزنوی محمود ما

١٣٢٤/ی ئێرانی

مزگەوتی خورماڵ

لە خورماڵدا کە ناحیەیەکە لە قەزای هەڵەبجە، هەندێ زەوی و زار هەیە کە وەقفی مزگەوتەکەی خورماڵەو ئەبێ هەموو ساڵێك خێرو بێری ئەو زەوی زارە کەمو زۆر هەمووی لەو مزگەوتەدا خەرج بکرێ.

پیرەمێرد لە ٢١ی ئاب ١٩٤١دا چووەتە خورماڵ و چاوی بەو مزگەوتە کەوتووەو بەچاوی خۆی دیویێتی کە چەند پەرپووت و لێ نەپرسراوەو بۆی دەرکەوتووە کە وارداتی ساڵانەی ئەو زەوی و زارانە هەمووی ئەچێتە گیرفانی شێخەکانی بیارەی ئەو سەردەمەو هیچی بۆ مزگەوت خەرج ناکرێ. پیرەمێردیش خۆی پێ نەگیراوەو بێزاری خۆی بەم هەڵبەستەی خوارەوە دەربڕیوە:

---

[٢٤٥] بە حیسابی ئەبجەد مصرعی دووەمی ئەو دێڕە ئەکاتە ١٣٥٨ی کۆچی کە ساڵی کۆچی دوایی حاجی عەلی ئاغایە.

چوومە مزگەوتی خورماڵ بە گریان
ئاخ ڕۆژی ڕەش و وێران و عوریان
تەهلیلە بووە بە چەکەو کەوان[٢٤٦]
ریزی بەستوە ئەسپێی مریدان
هەر ماڵی خوایەو ئەبرێ بە تالآن

ئاساری کۆنی ئیسلام رووخاوە
بە جاڵجاڵۆکە مینبەر تەنراوە
ئیمامی میحراب کوولەکەی ئاوە
پێخەفی کۆنی تیا هەڵچنراوە
خەڵك لەبەر بێگار هاتوونە ئامان

دەوری ئەسحابان سێ مزگەوت کران
یەکێك لە (نگل) دووەم لە (کرمان)
سێهەم لە خورماڵ سەرچاوەی کوردان
هەرسێ ئاساری ئەولآی هۆمەران
ئاساری فەخرە بۆ دەوری ئەوان

سوڵتان سەلیم گۆی شاهی بردەوە
قوببەو منارەی تازە کردەوە
قەلآیەکی کرد بەو سەرگردەوە
سەربەرزی خستە قەومی کوردەوە
شێخ بوو بە وارس بۆ موڵکی ئەوان

---

[٢٤٦] چەکەو کەوان– نیازی لە چەکەو کەوانی هەلاجە. وا دیارە لەو کاتەدا کە پیرەمێرد چۆتە مزگەوتەکەی خورماڵ، هەلاجی تیا بووە کە لۆکەی شی کردۆتەوە تیایا.

که شێخان تۆبەی مرید دائەدەن
ئەڵێن (دەست زەنی)[٢٤٧] ماڵی کەس مەکەن
بەڵام که خۆیان مرید رووت ئەکەن
مەکەیان بۆ نیە سواڵکەری (مەککەن)[٢٤٨]
موڵکی خواو سوڵتان کەوتە دەست ئەوان

هاوین

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی لە ٢٧ی ئابی ساڵی ١٩٤١دا بە بۆنەی ئەو گرانیەوە وتووە کە لە شەڕی جیهانی دووەمدا روویداوە.

هەوای هاوینە، هەوای هاوینە
ئەمساڵ هاوینمان زۆر لێ بەقینە
گڕی ئاگری سەبوون بە تینە
بەرگی ئاسمان بۆ ئێمە شینە
فەسڵی گوڵشەنی باغی پێنجوینە

ئەو سەبوونەمان لە کوێوە بۆ هات
بە تینی گەرمی هەڵقرچا وڵات
ئەستێرەی تالع رووی کردە نەهات
بێ شنەو سروەی شەماڵ کزومات
دڵ بەم گەرمایە کزو غەمگینە

---

[٢٤٧] دەست زەنی- یەعنی دەست درێژی.
[٢٤٨] مەککە- نیازی لە شاری مەککەیە لە حیجاز.

گردەکەی یارە جێی خۆرە تاوە
ڕێگای سەیرانی نەورۆز بەسراوە
کارێزی شەریف ئاوی نەماوە
ئەرخەوان لق و پۆپی شکاوە
گردەکەی سەیوان جێی زارو شینە

سا خوایە هەڵکەی کزەی شەماڵێ
هەوای ژەنگی غەم لە دڵ بماڵێ
ئای بۆ دەنگ خۆشێك لەگەڵ شمشاڵێ
بە ئای ئایەوە تێر بۆم بناڵێ
دەردم کاریەو جەرگم برینە

گوڵ بووە بە خار، بولبول پڕ جەخار
باغەوان کەوتووە لە پەنا حەسار
شاباز تۆری کرد گلا میر شکار
یەکسەر گرانی کەوتە ناو بازار
کەوتوونە رەواج سلق و پەڵپینە

پەندی پەخشان

لە شەڕی جیهانی دووەمدا ژاپۆنەکان لەناکاو چوونە کۆڕی شەڕەوە دژی بەرەی سوێندخواران و هاوکاری نازیەکانی ئەڵمان و فاشستیەکانی ئیتالیایان کردووە. پیرەمێرد لە مارتی ساڵی ١٩٤٢دا بەو بۆنەیەوە ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە:

زستانی ئەمساڵ ئێجگار سەخت و ساردو سۆڵە
پیرێژن و پیرەمێردی کرد بە گلۆڵە

کەوتینە سووتاندنی گوێسوانەو کەمۆڵە
سەراپای جیهان ئەبریقێتەوە سەهۆڵە
چاڵە بەفرەکان هەر لە خۆوە پڕ بوونەوە
چلوورە بەسەر گوێسوانەدا شۆڕ بوونەوە
ئێمە زۆرتر لە بورجی پیرێژن ئەترسین
ئەویش هاتو، تیپەڕی کرد رۆیو خەلەستین
خۆشی خۆشیمان بوو دەمانوت کە بەهارە
ئیتر دەمی بۆسو کەناری جۆیبارە
کەچی فەلەك لەناکاو لێمان بە قیناچوو
ئاواتو خۆشی بەهارما ئاڵۆزکاو تێکچوو
چڵکە هەورێك لەوپەڕی شەرقەوە پەیدابوو
برووسکەی دا یأجوجو مأجوج بە یەکدا چوو
سەنغافورەی سووتان هەموو جاوەی هەڵقرچان
بەڵام زۆری پێ نەچوو زرمەیان لێ هەڵسان
هەوریان پارچە پارچە کردو ترسیان لەناو برد
هەموو یأجوجو مأجوجیان تەفرو توونا کرد
ئێمەش لە شوێن خۆمان وەکو بەرزەکی بانان
رزگارمان بوو وەك نە بامان دیبێو نە باران

نەورۆزو مەولود

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی لە ۲۱ی مارتی ساڵی ۱۹٤۲دا وتووە کە لەو رۆژەدا بەرێکەوت جەژنی نەورۆزو جەژنی لەدایك بوونی پێغەمبەر (محەمەد) یەکیان گرتووە:

رەبیعی عەرەب، نەوبەهاری کورد
دەست لە ملانیان لە بەهارا کرد

جەژنی مەولودی پێغەمبەرمانە
وا مەولودمان کرد بە نەورۆزانە
ئەم دوو جەژنەمان کەوا یەك کەوتن
رێی رێکەوتنە خوا یەکی خستن
ئاگری نەورۆزمان کە کرایەوە
بەو ئاگرە ئاگری شەڕ کوژایەوە
ئاگری نەورۆزمان لە هیتلەر بەردا
خۆڵی مردوومان بێژا بەسەردا
کە خۆڵی مردووی کرا بەسەردا
دەستی لە یەخەی شەڕو گەڕ بەردا
کە هیتلەر نەما غوولی یابانی
زۆری نامێنێ بۆ مل شکانی

مامە خەمە

مارتی ساڵی ١٩٤٢

دووبـارە پیرەمێـرد ئـەم هەڵبەسـتەی خـوارەوەی بەبۆنـەی گرانـی شـەڕی دووهەمەوە وتووە:

بەهارمان بۆ هات بەڵام بە برسی
کەس لە سەیران و شایی نەپرسی
ساڵان هەر باسی گوڵ و گوڵزار بوو
نەشئەی نێرگزی دوو دیدەی یار بوو
بانگی بولبول بوو لەسەر چڵی گوڵ
تەمی زستانی ئەڕەوان لە دڵ
ئەمساڵ کنگرو گێلاخە باوە
چونکە گرانی و مردن لەناوە
هێشتا زستانە و تازە برینین

خاو نەبووینەوە خۆمان ببینین
هەتاوی بەهار بەردی گەرم کرد
کاتێکت زانی وتیان فلاَن مرد
لەبەر ئەوەیە وەك بێسارانی
لەم بەهارەدا بوومە زیندانی
ئەو فەرموویەتی: (نەوبەهار سیان
ئەمساڵ وەدیدەم نەوبەهار سیان
نوری بینابیم جە دیدەم جیان
بە هیچ رەنگدا نمادو دیان
هەر هێند مەکنوم چەم وەدینی گوڵ
چون غونچەی نەوخێز لەت لەت مەبۆ دڵ
هەر گوڵ نەشتەرێ، هەر سوسەن خارێ
هەر چیمەن زیندان، هەر شتا و مارێ
دە بەختم بدیە جە تەور شیویان
سوپای مەینەتان وەنەم دیویان)[٢٤٩]
وا بولبول بەسەر گوڵدا ئەخوێنێ
نەغمەی زەبووری داود ئەنوێنێ
ئەو بە نەشئەی کەیف من بە داخەوە
ناڵە ناڵمان بێ لە توێی باخەوە
چونکە مەحرومم لە بەهار جارێ
سەر دەنێمەوە لەبای موغارێ
بەم هەموو دەردە بە دیدەی نمناك
هاکا خەڵتان بووم رۆژێك لە رووی خاك
ئای بۆ هاودەمێ، هامدەمو یار بێ
وەك من خەفتەبار، دڵ بریندار بێ

---

[٢٤٩] ئەو پێنج دێڕەی کە لە کەوانەدایە پیرەمێرد هەر بە هەورامیەکەی بێسارانی بلاَوی کردۆتەوە.

دەستی یەك بگرین رووبکەینە شاخان
پێکەوە بگرین هەردووك لەداخان
ئەم خاکەی کەوا لە رووی زەمیندا
سلێمانیە لە رووی نگیندا
تێك هەڵشێواوە بە بای باڵی دێو
هەموو لە برسا روو دەکەینە کێو
دەستی دڵسۆزێك دەوایان ناکا
وا ئەتلێینەوە لە پەردەی خاکا

بۆ کۆچی دوایی (مەلا ئەفەندی)

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی لە ساڵی ١٣٦١ی کۆچیدا بە بۆنەی کۆچی دوایی مەلا ئەفەندی هەولێری کە بە (مەلا گچکە)ی هەولێر بەناوبانگ بووە وتووە. مەلا ئەفەندی لە شوێنێکدا کە پێی ئەڵێن (باداوە) لە رۆژهەڵاتی شاری هەولێردا ژیاوە:

ئاینی ئیسلام دەری خستووە
دوای مردن گیانی وەلی زیندووە
وەلی سیفاتی خودای تێدایە
نائیبی نەبیو لە بەند رەهایە
بە هیدایەتی خودا محفوظە
نەبی مەعصومە، وەلی محفوظە
سیفەتی پایەی وەلێتی سیانە
عیلمو ئەدەبو ذکری سوبحانە
جگە لەوەی ئەو بابی هەژار بوو
چاکەو بەخشندەی هەزار بوو
نیوە شیعری دوای تەئریخی خشتە
وا مدرسەی مەلای هەولێر بهشتە[٢٥٠]

[٢٥٠] بە حیسابی ئەبجەد مصرعی دووهەم ئەکاتە ١٣٦١ی کۆچی کە ساڵی مردنی مەلا ئەفەندیە.

بۆ مەحمود ئاغا

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بۆ مەحمود ئاغای شیوەکەڵی وتووە کە بە مەحمود ئاغای کەریم ئاغا بەناوبانگ بووەو لە ساڵی ١٣٦٢ی کۆچیدا لە چوارتا ماڵ مدیری بووە، لەوێ کۆچی دوایی کردووە.

مەحمود ئاغا پیاوێکی زۆر دەس بڵاوو سەخی بووەو زۆر قسەی خۆش بووە. پیرەمێرد زۆری خۆشویستووە، کە مردووە ئەم هەڵبەستەی بۆ وتووە:

ئاخ ئاخ و داخ داخ، وەی وەی و رۆ رۆ
هەر هەشت بە جارێك لێم هاتوونە سۆ
ئای مەحمود ئاغای سوارەی مەعییەت
سمێڵ بابڕی بەسام و هەیبەت
بە وەفا و نامووس، پیاوی قەدیم بوو
بۆ وەزیرانی پێشوو نەدیم بوو
داخەکەم ئێمە قەدرمان نەزانی
هەتاکو ئەجەل فرسەتی هانی
باوەڕم نیە پیاوێکی وەها
لەم زەمانەدا بێتەوە دنیا
بۆ تەئریخ ئەوەی کە جەرگی داغە
ئەڵێ ئاە صد حەیف بۆ محمود ئاغا[٢٥١]

بۆ کۆچی دوایی شێخ حسام الدینی تەوێڵە

رەشە هەور ئامان، تەختی هەورامان
تەخت بووە لەگەڵ بەختە هەرامان
تاریکایی شەو ئێوارە دەرکەوت
لافاوی چاوی دینداران سەرکەوت

---

[٢٥١] بە حیسابی ئەبجەد مصرعی دووهەمی دێڕی دوایی ئەکاتە ١٣٦٢ك کە ساڵی مردنی مەحمود ئاغایە کە مێردی نەعە خان بووە.

ئەم بومەلەرزەو تۆف و طوفانە[٢٥٢]
دیار بوو نیشانەی ئاخر زەمانە
دوای حسام الدین شییری دین سوا
خار[٢٥٣] لە تەوێڵی[٢٥٤] تەوێڵە[٢٥٥] روا
هەیکەلی نووری شای (ذوالنورین) بوو
هیوای دووبەهای بەهای کەونەین بوو
رۆژی کۆچی ئەو وا ئەنووسێ (ژین)
پای جنان منزل شیخ حسام الدین[٢٥٦]

بەناوی **(شیخ ابو الوفای کوردی)یەوە وتوویەتی**

هێند لە دووری تۆ بەکوڵ دیدەیی خوینبار گریا
بەردی رەق شەق بوو، تەقەی هات و بە هاوار گریا
ئاسمانیش لە شەفەق گریەیی خوێنینی هەڵڕشت
هێند بەسەر رۆژی رەشمدا کە شەوی تار گریا
شەوی دووریت کە ئەجەلم هاتە سەرو نەی کوشتم
تا بەیانی ئەویش بۆ جەستەیی بیمار گریا
هەور بەسەر باغی گوڵی بەختی منا تێ دەپەڕی
بەزەیی هاتەوە وا وشکە، بەناچار گریا
ریزە دانی تۆ، شەوێك هاتە خەیاڵی من بۆیە
چاو بە فرمێسکی وەکو گەوهەری شەهوار[٢٥٧] گریا

---

[٢٥٢] لە ساڵی ١٣٥٨ی کۆچیدا لە شاری سلێمانی لافاوێکی زۆر گەورە هەڵساوە، ئەو لافاوە بومەلەرزەیەکی قایمیشی لەگەڵا بووە، پیرەمێرد ئەڵێ: ئەو لافاوو بومەلەرزەیە نیشانەی کۆچی دوایی شێخ حسام الدین بووە.

[٢٥٣] خار– درك.

[٢٥٤] و [٢٥٥] تەوێڵی یەکەم یەعنی ناوچەوان، تەوێڵە گوندێکی زۆر گەورەو قەڵەباڵغو خۆشە کە کوێستانێکی تەواوە لە قەزای هەڵەبجەو بە مەرکەزی ناوچەی هەورامان ئەژمێررێ.

[٢٥٦] بە حیسابی ئەبجەد مصرعی دووەمی دێڕی دوایی ئەکاتە ساڵی ١٣٥٨ك.

[٢٥٧] گەوهەری شەهوار– ئەو گەوهەرە بەنرخەیە کە بۆ پادشاهێك بشێ.

خطەیی[٢٥٨] مصری موجبەت کە بە وەفا ئاوایە
چاوی من چاوەیی نیلە، وەکو جۆبار گریا
دڵی بێچارە لە دەست جەورو جەفای ماه روان
قەبری دەروێشی دی وەك گۆلی زرێبار گریا
کە نەما نووری (نەقشبندی)[٢٥٩] لەناو هەورامانا
پیری هاواری لەسەر لوتکەیی (هاوار)[٢٦٠] گریا
(قەرەداغ)[٢٦١]یکە غەمی دڵ بە خەراپی قەرەداغ
کە بۆ (تیمار[٢٦٢])ی برینداری کە تیمار گریا
ئەم هەموو دەردە گرانە کە لە دەست یار کێشام
ناڵەیێکم نەبوو بۆ وەفا کە وەختێ یار گریا

بۆ (فەیسەڵ)

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی بۆ (فەیسەڵ) کوڕی ئەحمەد ئەفەندی هەولێری وتووە کە لە ٦/ی مارتی ساڵی ١٩٤٣دا لە هەولێر خۆی کوشتووە یا کوژراوە.

هەورێکی سوور، لە کاولی وەتەن، کەوتە گرمەو هووڕ
دای رشت بە شینو گریەوە، فرمێسکی خوێنی سوور
وامزانی پێشڕەوێکی گوڵاڵەی بەهاریە
گوڵی نەورۆزە، بەرگی سووری کوردەواریە
هەی رۆ! تومەز گوڵاڵە نەبوو، خوێنی لاوێك بوو
هەڵکەوتوویەك بوو بۆ هەموو کورد نووری چاوێك بوو

---

[٢٥٨] خطە: یەعنی دیارو وڵات.

[٢٥٩] نەقشبندی– شیخ حسام الدینو شێخەکانی تری تەوێڵە هەموو نەقشبەندی بوون. پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی بۆ شێخ حسام الدین وتووە کە کۆچی دوایی کردووە.

[٢٦٠] هاوار– گوندێکە لە ناوچەی هەورامان لە ناحیەی خورماڵیە لە قەزای هەڵەبجە. دانیشتووەکانی کاکەیین.

[٢٦١] قەرەداغ– یەعنی شاخی رەش، کە ناوی ناوچەیەکە لە سلێمانی قۆپی قەرەداغی لێیە کە هاوینە هەوارێکی خۆشە. مەرکەزی ناحیەکە جاران پێیان ئەوت زەردیاوا، بەڵام ئێستە بەویش هەر ئەڵێن قەرەداغ.

[٢٦٢] تیمار– یەعنی چارکردنو تەداوی کردن، هەروەها گوندێکیشە لە ناوچەی قەرەداغ لەودیو شاخی گڵەزەردە لە سلێمانی.

لەم کاتەدا کە گوڵ لە هەموو لاوە دەپشکوێ
کوێربێ فەلەك لە تازە گوڵی ئێمە چیت ئەوێ؟!
چرایەك بوو بۆ نیشتمان، خۆی بەو هیوایەوە
ئەیویست ڕووناکی بنوێنێ، ئاخ زوو کوژایەوە!
توخوا کوڕینە سا تێر بگرین شینی فەیسەڵە
ئەو خوێنەی وا ڕژاوە هیوای کوردی تێکەڵە[٢٦٣]
گومەڵ غەزایە، ماتەمە، شینە لەناو گەلا
تەئریخییە: فیصلە چووە بۆ خزمەتی مەلا[٢٦٤]

گەلاوێژ ئەدرەوشێتەوە

پیرەمێرد ئەم هەڵبەستەی بە بۆنەی سەر لەنوێ دەرچوونەوەی گۆڤاری (گەلاوێژ)ەوە وتووە:

ئۆخەی گەلاوێژ[٢٦٥]، وا دەرکەوتیەوە
وەك چرای بەختی کورد سەرکەوتیەوە
یانەی سەرکەوتن[٢٦٦] بەتۆ ڕووناکە
کوردستان بەڕووی تۆ فەرەحناکە
شەوقی دیدارت ڕووناکی چاوە
ئیتر تەوژمی گەرما نەماوە
کوزەرگات بورجی (دارالسلام)ە[٢٦٧]
دیاری (ژین) بۆ تۆ دوعاو سەلامە

---

[٢٦٣] لەکاتی خۆیدا ساغ نەبووەوە کە فەیسەڵ خۆی کوشتوە یاخود کوژراوە.

[٢٦٤] مەلا نیازی لە مەلا ئەفەندی هەولێرە. بە حیسابی ئەبجەد مصرعی دووەمی دوا دێڕ ئەکاتە ١٣٦٥ی کۆچی.

[٢٦٥] گەلاوێژ- ئەستێرەیەکە کە لەپاش چلەی هاوین دەرئەکەوێ هەروەها گۆڤاری گەلاوێژ گۆڤارێکی وێژەیی کوردی بووە کە مانگی جارێك لە شاری بەغدادا هەندێك لە ئەدیب و ڕۆشنبیران بردوویانە بەڕێوە.

[٢٦٦] یانەی سەرکەوتن: یانەیەکی کۆمەڵایەتی بووە لە شاری بەغدادا کە هی کوردەکان بووە، چەند جارێك داخراوەو کراوەتەوە خوالێخۆشبوو معروف جاوك زۆر بە پەرۆش بووە بۆ بەڕێوەبردنی ئەو یانەیە.

[٢٦٧] دار السلام- نیازی لە شاری بەغدادا.

سەلای صلاح

لەکاتی شەڕی دووەمی جیهانیدا، لە ناوچەی ڕۆژهەلاتی ناوەڕاستا بیروباوەڕی نازیتی کاری کردبووە مێشکی زۆر کەس، بەرەی سوێندخواران کە لەو سەردەمەدا دژی ئەلمانیا و ئیتالیا و ژاپۆن ئەجەنگان، لە شاری حەیفادا لە فەلەستین ئیستگەیەکیان کردبووەوە کە بۆ وچانێکیش بە زمانی کوردی پرۆگرامی بلاو ئەکردەوە، کە ئەوە یەکەمجار بوو لە ئیستگەدا بە کوردی پرۆگرام بلاوبکرێتەوە. پیرەمێردیش بە بۆنەی ئەوەوە ئەم هەلبەستەی خوارەوەی وتووە:

دەنگێکی قودس[٢٦٨] لای قودرسەوە هات
ناوجەژنانی کرد بە جەژنێکی راست
ئەوشەوە بەختی محوەر وەرگەڕا
نووزەی نازیەکان لە لیبیا بڕا
ڕۆژی (رومیل)[٢٦٩]یش بەو شەڕە شکا
ئابڕووی فاشستی ئێجگاری تکا
ئەمەریکا هات جەزائیری گرت
ئەمیرال (دارلان)[٢٧٠] کەوتە جرتو فرت
ئەو شەوە بانگی ڕۆلەی کوردستان
لە شەرقی ئەدنا[٢٧١]گەییە ئاسمان
لە شوێن میعراجی مسجد الاقصی
دەنگی گۆرانی (گۆران)[٢٧٢]مان هەلسا
فەلەستین شوێنی سەلاحەدینە
بۆیە ئەم دەنگە هێندە شیرینە

---

[٢٦٨] قدس- قدسی یەکەم یەعنی پیرۆز، قدسی دووەم نیازی لە شاری قودس بووە.
[٢٦٩] رومیل- سەرکردەیەکی بەناوبانگی نازیەکان بوو لە ژووروی ئەفەریقادا لە شەڕی (علمین) داشکا.
[٢٧٠] دارلان- سەرکردەیەکی دەریایی فرانسزیەکان بوو.
[٢٧١] ئەو ئیستگەیەیە کە ئەو پرۆگرامەی بە کوردی بلاو ئەکردەوە ناوی ئیستگەی (شرق الادنی) بوو.
[٢٧٢] گۆران- نیازی لە مامۆستا گۆرانە، کە چەند هەلبەستێکی کرابوو بە سروودو گۆرانیو لەلایەن رەفیق چالاکەوە لەو ئیستگەوە بە ئاوازی تایبەتی ئەوتران.

ئافەرین رەمزی بە نەوای (قەزان)[٢٧٣]
راست میللەتەکەت پێ کرد سەرفراز
لاوکی کوردی وەك دەنگی زەبوور
دەنگی دایەوە لە نزیكو دوور
سەری گۆیژەمان لە (صخرة الله)
تا پایەی عەرشی یەزدان خۆی هەڵلا
شۆڕێك کەوتە ناو کوردستانەوە
روحی نیامان[٢٧٤] پێی حەسانەوە

کۆتایی شەڕی جیهانیی دووهەم

بەڕاستی شەڕی دووهەمی جیهان کارەساتێکی ناخۆش بووە بۆ مرۆڤایەتی، چونکە بەرەی ئیمپریالیزم لەناو خۆیانا لەسەر لاکی ولاتانی ترو چاو برینە خێروبێری گەلانی تر لەگەڵ یەکتردا کەوتنە شەڕو بە دەیان ولاتیان پێشێل کرد، ملیۆنەهاش بە بۆمبا کوژرانو هەتیوو بێوەژن لەشکریان لە جیهانا پەرەی سەند. کە شەڕی جیهانیی دووهەم کۆتایی دێو بەرەی سوێندخواران ئەچنە شاری بەرلینو ئەڵمانیاو ئیتالیاو ژاپۆن شکان، ئیتر مەترسی ئەوە نەما کە شەڕ بگاتە ناوچەی لای خۆمان. پیرەمێرد بە بۆنەی کۆتایی ئەو شەڕەوە لە ١٩٤٥/٥/١٠دا ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە:

حجاز کاری کورد، نەوای عیراقی
هەردوك لە کاران سادەی هەی ساقی
ئەمرۆ رۆژێکە شەڕ بڕایەوە
دەرگای شادیمان بۆ کرایەوە
لە سایەی خواوە پێمان کەوت پەیمان
کە هاوپەیمانان بۆبوون بە تەیمان

---

[٢٧٣] قەزاز- جۆرە مەقامێکی گۆرانیە، کە پیرەمێرد نیازی لە رەمزی قەزاز بووە کە یەکێك بووە لە بەشدارانی بەڕێوەبردنی ئەو ئیستگەیە.
[٢٧٤] نیامان- مردووان.

ئیستا لە شایی سوێندخۆرەکانا
دەنگی دەهۆڵ دێت لە کوردستانا
وا بە هەڵپەڕکێش بەرز ئەبینەوە
بە پیری ئەچین بەپیر ژینەوە
هۆ هۆ ژین، هەی ژین لە کوردستانا
خاوەن مژدە بی لە سای یەزدانا
لاوکی کوردی بۆ لاوانتە
(جنة المأوی) نیشتمانتە
ناوێرم لەمە زیاتری بڵێم
قەتارو زەبوور وەك یەك دێتە گوێم

بۆ چوار ئەفسەرەکەی کورد

لە ساڵی ١٩٤٧دا، پاش ئەوەی کە کۆماری مەهاباد بەهۆی خیانەتی کۆنەپەرستی و دەرەبەگ و ئیمپریالیزمەوە رووخێنرا، لەشکرەکەی ئەوێ کە زوربەی بارزانی بوو لەگەڵ چەند ئەفسەرێکا گەڕانەوە سنووری عێراق.

بەهۆی خەڵەتاندن و بە هەڵە چووندا، چوار لەو ئەفسەرانە کە مستەفا خۆشناو و عیزەت عەزیز و خیراللە و محەمەد قودسی بوون خۆیان دا بەدەست کۆنەپەرستانی دەوری پاشایەتی ئەوسای عێراق و هەر چواریان کران بە سێدارەداو خنکێنران. تەرمەکەی عیزەت عەزیز برایەوە بۆ ئامێدی و لای کانی و ئاوەکەی (کانی سنج) کە لە نزیک سۆلاڤەوەیە نێژراوە. تەرمەکەی خیراللە ش برایەوە بۆ هەولێرو لەوێ نێژراوە، تەرمەکەی مستەفا خۆشناو و محەمەد قودسیش هێنرانەوە بۆ شاری سلێمانی. ئەو رۆژە شاری سلێمانی بەجارێك خرۆشا، ژن و پیاو وردو درشت هەموو بەپیر تەرمەکەیانەوە چوون و بە پێشوازیەکی زۆر گەرمەوە لە گردی سەیوان نێژران، گەلێك لە شاعیرانی کورد لەو رۆژەدا قەریحەیان کرایەوەو هەستی خۆیان بەرامبەر بەو کارەساتە ناهەموارە دەبڕیوە بەتایبەتی هەڵبەستەکەی بێکەس کە بە ئاوازێکی تایبەتیەوە لەو رۆژەدا وتراوە.

پیرەمێردیش بەو بۆنەوە ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی وتووە:

کۆستی نویٚ

دیسان وا کۆستی نویٚمان کەوتەوە
گەڕی گەردوونە کوردی گرتەوە
ئەم دوو دار تەرمە دوو نەڕەشیٚرە
زنجیریان پچڕان گەیینەوە ئیٚرە
لەڕیٚی ئیٚمەدا گیانیان فیدا کرد
ناوی بڵندیان وا بۆ خۆیان برد
ئەو پەتەی لە ملی ئەمانە خرا
ئەوانی خنکاند بەڵام پەت پچڕا
پڵنگی ئەنگیٚوراو بە هەڵمەت ترە
گۆم هەتا قووڵ بێ مەلەی خۆشترە
وا پیٚمان ئەڵیٚن دەم بە پیٚکەنین
گیانمان فیدا کرد ئیٚوەی پێ بژین
ئەم جووتە شیٚرە دلیٚرەی شەرزە
لەناو میٚژوودا ناویان زۆر بەرزە
هیچ پیٚیان ناویٚ کفن و دفن و شین
شەهیدن لەناو دڵمانا ئەژین

شیوەنی پیرەمیٚرد بۆ گۆڤاری (گەلاویٚژ)

گۆڤاری گەلاویٚژ، هەرچەند گۆڤاریٚکی ویٚژەیی و کۆمەلایەتی بوو بەڵام هەر درك بوو لەناو چاوی کۆنەپەرستانی کاربەدەستانی ئەو سەردەمەدا، ئەویش وەکو رۆژنامەی (ژیان) و (ژین) گەڵێ جار تووشی بەرهەڵستی و داخستن بووە. هەر ساتیٚك کە میری لەگەڵ گەلی کوردا بە بیانوو بوایە، ئیتر ئەوی کە پەیوەندی بە بڵاوکردنەوەی خویٚندەواری و ویٚژەیی و زانیاری کوردیەوە بوایە هەمووی قەدەغە ئەکرد و دای ئەخست.

ساتێك كە گۆڤاری گەلاوێژ دائەخرێت، پیرەمێرد لە ٢٥/ی ئابی ساڵی ١٩٤٩دا ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بۆ داخستنی گەلاوێژ وتووە:

داد لە دەست جەورت، هەی چەرخی سەرچەوت
وا گەلاوێژ کەوت[٢٧٥]گەلاوێژ بۆچ کەوت
ئاسۆی ئەدەبی کوردی پڕ تەمە
سفیدەی بەیان شینە ماتەمە
ژین بۆ گەلاوێژ بووبوو بە پەرژین
ئێستا لە دوای ئەو بێزارە لە ژین
(ئیبراهیم)[٢٧٦] لەناو (نارا)[٢٧٧] سووتاوە
سەجادەی[٢٧٨]تەقوا بێ رایەڵ ماوە
هیوامان وایە کە چەرخ وەرگەڕێ
سەجادەم بەسەر شەتدا بگەڕێ
پیاوێکمان ئەمرێ تەعزێی بۆ دەگرین
بۆچ بۆ گەلاوێژ نەگرین تا دەمرین؟
گەلاوێژ هەرچەند جارجارە هەڵدێ
لە بورجی خۆیدا دوایی هەر هەڵدێ

ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی پیرەمێردم لە دەست خەتێکی خۆیەوە وەرگرتووە، بەڵام مێژووی پێوە نیە. دیارە بۆ حەفصە خانی خوشکەزای وتووە کە خوشکی جەلال سائیب و جەمیل سائیب و هادی سائیب بووەو ژنی میرزا فەرەجی حاجی شەریف بووە کە بازرگانێکی بەناوبانگی بەغدا بووەو پیاوێکی زۆر باش و لەسەرخۆو بێ وەی بووە.

---

[٢٧٥] گەلاوێژ- نیازی لە ئەستێرەی گەلاوێژە کە لە دوای چلەی هاوین هەڵیەت. گەلاوێژی دووەم نیازی لە گۆڤاری گەلاوێژە.
[٢٧٦] ئیبراهیم- نیازی لە ئیبراهیم ئەحمەدە کە خاوەنی ئیمتیازی گۆڤاری گەلاوێژ بووە. هەروەها نیشانەیە بۆ ئەو ئایەتەی کە ئەڵێ: (یا نار کونی برداً وسلاماً علی ابراهیم) گوایا ئیبراهیم خراوەتە ئاگرەوەو بەڵام نەسووتاوە.
[٢٧٧] نار- یەعنی ئاگر.
[٢٧٨] سجادە- نیازی لە مامۆستا علاءالدین سجادی بووە کە سەرنووسەری گۆڤاری گەلاوێژ بووە.

پیرەمێرد لە بەهارێکدا داوای لێ کردوون کە لە بەغدادەوە بەسەردان بێنەوە بۆ سلێمانیو بۆ ئەمە ئەم هەڵبەستەی خوارەوەی بۆ ناردوون:

حەفصە بەهارە گوڵ گەشایەوە
ئاوی کارێزی شەریف ژیایەوە
هارە هاڕی ئاو خوێندنی بولبول
سەدبار پیریش بی شەوق ئەدا بەدڵ
چواله گوڵی کرد ئەرخەوان سوورە
هێشتا پشێوی لەناو شار دوورە
گوڵاڵە سوورە بووکی بەهارە
منیش بۆ بووکێك دڵم داغدارە
بەفرو هەڵەکۆك لەمن قەوماوە
گوڵ بە تۆفیقی هەولێر بڕاوە
تاتۆو (فەهیمە)[٢٧٩] خۆش بن من هەر وام
با وجود هەتا دەمرم بەتەمام
نەیسە بێینەوە سەر باسی بەهار
وا سەوز بوو سێوو هەڵووژەو هەنار
شنگو هەڵەکۆك پرچیان درێژ کرد
هێندەم پیشۆك خوار کەللەمی گێژ کرد
دارێکی زۆرم کرد بە بێڵەکان
ئەیدەم بە ئێوە بۆ بن گۆزروان
وا بە خلە خل نیسانەکەش هات
چارشێوی سەوزی پۆشیوە وڵات
سیوجگەری زستان دەڵێن زۆر چاکە
بت تووەکەشمان ماڵیوەو پاکە

[٢٧٩] فەهیمە- کچی حەفصە خانو میرزا فەرەجە کە تاقانە مناڵیان بووە.

شیش‌و مقەڵی‌و ئاگرم داناوە
تەماتەی سەوزی پاریشم ماوە
پشتەمەغزەو دووگ، گورچیلەش دێنم
هەرچی بیفرێنێ قۆڵی دەشکێنم
بەنگوکەو پیازو کەوەرو تەرخوون
لەگەڵ بەهارا هەموو پەیدا بوون
سەرتوێژی ماست‌و پەنیری تازە
هەموو بەغداد بۆی ئاواتە خوازە
ئاخ ئا ئەم بەزمە بەتۆوە خۆشە
ئێوەی تیا نەبن بێ تامەو بۆشە
شایی نەورۆزم کرد بە ناوو داو
ئێوە دیار نەبوون لێم بوو بە زووخاو
توخواو پێغەمبەر بەسیە غەریبی
ئەو عومرە خۆشە لەگەڵ ئێمە بی
وا بەشوێنتانا خۆم دێمە ئەوێ
لام وایە میرزا منی خۆش ئەوێ
ئەگەر تەشریفی بێتەوە ئێرە
ئەوانی ئێرە ئەبنە گای گێرە
لە سایەی خواوە لە کاراین زۆرین
میرزا گەورە بێ خۆش رائەبوێرین

یادی (مەحمود پاشای جاف)

وادەی خێڵەو خوار ئێلی جافانەن
دەمی گەرمەسێر دەشتی شیروانەن
لە براکانم کەسیان نیەن دیار
وەك جاران سوارین بۆ راوو شکار
هانا، برایان شوێن نادیارم رۆ
سێ پڵنگ هەیبەت شێر شکارم رۆ
سێ شاهین سێ باز شیروانی ماوا
فەلەك لە زۆریان کەوتبووە داوا
ئای سلێمان بەگ عەدالەت پیشە
لە دێوی کێوی قاف بێ ئەندیشە
ئەو شۆڕە سوارە زینەتی زینە
ئەو حاتەم هیممەت سەرحەد نشینە
چابوك سواری بە ناوو داو بوو
لە شیروانەدا هات هاتی راو بوو
ئێستا نادیار سەر رووی بیساتە
لەدوای ئەو عەشرەت رووی لە نەهاتە
هێجگار فەتاح بەگ ئەو رۆستەم رەنگە
ئەو پیلەتەنەی شێوە نەهەنگە
ئەو شاباز هیممەت ئەو هەڵۆ قینە
ئەو شانو باهو ئەو سەهم گینە
سەرتاپا بڵند وێنەی فەرامورز
ئەهاتە لەرزە لە نەعرەی ئەلبورز
ئەوی تیا نیە دەشتی شیروانە
بۆیە لەلای من چۆڵو وێرانە
ئاخ بۆ قادر بەگ دۆستی مەولەوی

گەردن کەچی بوون شێری سەر زەوی
هەر ئەو زانیویە شینی بۆ بکا
هەر بەیتێك جامێك فرمێسك لە تەکا
خانمان خەریك شین و هاوارە
داخی فەتاح بەگ لەسەر گشت بارە
ئاخ لاڵ بم لە کوێن شۆڕە سوارانیان
بێدەنگ و ئاهەنگ گەلی یارانیان
بەو خوایە فەلەك گەر برای ئەمرد
بە ناڵە دنیای هەراسان ئەکرد
دەستی نەئەچوو بە مەرگی جوانمان
وێران نەدەبوو جێی خان و مانمان
خۆی کەسی نیەو جەرگی بێ ئێشە
مەرگی مەردانی کردووە بە پیشە

بۆ کۆچی دوایی پیرەمێرد

وەکو وتمان پیرەمێرد بۆ گەلێ مناسەبات شیعری بڵاوکردۆتەوەبە تایبەتی بۆ کۆچی هەندێ ناسیاوو دۆست وناودارانی کورد، بۆیە گەلی کوردیش بەتاییەتی شاری سلێمانی لە تۆڵەی ئەو بەرهەم و تێکۆشانە دوورو درێژە بەنرخەی پیرەمێردا بە بۆنەی چل رۆژ بەسەر تێپەڕبوونی کۆچی دواییدا رۆژی هەینی رێکەوتی ١٩٥٠/٨/٢٥ سەعات چوارو نیوی پاش نیوەڕۆ لە باخچەی قوتابخانەی سانەوی کوڕانی سلێمانی کۆبوونەوەی چلەی ماتەمی بۆ گێڕدرا، ئەو وتارو هەڵبەستانەی کە لەو کۆبوونەوەیەدا خوێنراونەتەوە لە کاتی خۆیدا لەسەر ئەرکی یانەی سەرکەوتن و لەژێر چاودێری مامۆستا عەلادین سوجادیدا لەژێر ناوی (یادی پیرەمێرد)دا لە چاپ دراوە. ئەوانەی لەو کۆبوونەوەیەدا هەڵبەست و نامەیان خوێندۆتەوە ئەمانە بوون:

١- قازی مامۆستا شێخ محەمەدی خاڵ- کە بە کوردی باسی بەرهەمە ئەدەبیەکانی پیرەمێردی کردووە.

٢- هەڵبەستێك لەلایەن (بێخود)ی شاعیرەوە خوێنراوەتەوە.

٣- وتارێك لەلایەن مامۆستای زمانی كوردی (تۆفیق وەهبی)یەوە.

٤- وتارێك بە عەرەبی لەلایەن مودیری مەعارفی هەولێر عەبدولمەجید حەسەن.

٥- چەند هەڵبەستێك بە شێوەی موكری و هەورامی و فارسی و توركی لەلایەن شاعیری بەناوبانگی كەركوك (هجری دەدە).

٦- وتارێك لەلایەن مەعروف جیاوكەوە بە كوردی.

٧- هەڵبەستێك لەلایەن محەمەد رەمزی مەعروف.

٨- وتارێك بە عەرەبی لەلایەن محەمەد عەلی كوردی.

٩- وتارێكی زۆر بەرزو بەنرخ لەلایەن مامۆستای هەڵبەستی نوێی كوردی (مامۆستا گۆران)ەوە.

١٠- هەڵبەستێكی گەلی لەلایەن حاجی باقی (بەنگینە) كە یەكێك بووە لە قوتابی شەوی زانستی لە كاتی خۆیدا كە پیرەمێرد سەرۆكی ئەو قوتابخانەیە بووە.

١١- وتارو هەڵبەستێك لەلایەن بوێژ كاك ئەبو بەكر شێخ جەلال (هەوری)یەوە.

١٢- هەڵبەستێك لەلایەن شاعیری گەلی (قانع)ەوە.

١٣- وتارێك لەلایەن عەلی كەمالەوە.

١٤- هەڵبەستێك لەلایەن كاك (ئەحمەد شوكری)یەوە.

١٥- وتارێك لەلایەن كاك عەبدولقادر قەزازەوە.

١٦- هەڵبەستێك لەلایەن بوێژ كاك ئەحمەد دەروێش (ئەخۆل)ەوە.

١٧- هەڵبەستێك لەلایەن هادی سائیبی خوشكەزای پیرەمێردەوە.

١٨- وتارێك لەلایەن عەبدولخالق (ئەثیری)یەوە.

١٩- هەڵبەستێك لەلایەن (محەمەد قادر كەریم)ەوە.

٢٠- هەڵبەستێكی محەمەد وەفا.

٢١- دوای كۆتایی هێنان بە كۆبوونەوەكە كاك فایەق هوشیار وتارێكی سوپاسی خوێندۆتەوە.

*　*　*

(٨)

سروودو بەستەو گۆرانی

پیرەمێرد زۆر دڵتەڕ بووەو حەزی لە بەستەو گۆرانی کردووە، بەتایبەتی هەوڵیداوە کە گۆرانیەکانی کوردی ببوژێنێتەوەو لە مەترسی لەناوچوون رزگاریان بکات. زۆر حەزی لە قەتارو الله وەیسی و خاوکەرو حەیران و خاڵەی رێبوار کردووە، بۆیە هەموو جارێك پەنای ئەبردە بەر رەشۆڵ و پێی ئەوت سا رەشۆڵ قەتارێك بڵێ با غەمی سەر دڵم برەوێتەوە.

پیرەمێرد کە لە تورکیا بووە بەتایبەتی لە سەردەمی دواییدا، هێزی نەتەوایەتی لەناو ئەو گەلانەدا کە لەژێر رکێفی داگیرکەری عوسمانلیدا بوون جوولەی تێ کەوتبوو وەکو وڵاتەکانی ناوچەی باڵقان کە هەر یەکەیان یەك لەدوای یەك لە داوی داگیرکەرو کۆنەپەرستی عوسمانلیەکان خۆیان رزگار کردبوو، تەنها مابووەوە سەر تورکیا و وڵاتە رۆژهەڵاتەکانی تر کە دەمارگیری ئاینی سەرکوێری کردبوون و بیریان لەوە نەئەکردەوە کە خۆیان لەو داو و تەڵەیە رزگار بکەن چونکە خەلیفەکانی عوسمانلی خۆیان کردبوو بە خەلیفەی ئیسلام و بەهۆی نۆکەرانیانەوە لەناو وڵاتە داگیرکراوەکانی تری ئەو سەردەمەدا جیابوونەوە لە خەلافەتی ئیسلام بە کفرو گوناه ئەژمێررا، مەگەر تاکە تاکەیەکی خوێندەوار نەبێ کە ئەوانیش راپەڕین و خوێندەواری وڵاتانی ئەوروپا کاری تێکردبوون و هەوڵیان ئەدا لە ناوچەی وڵاتەکانی خۆیانا ئەو بیروباوەڕانە بچێنن. وڵاتە سەرمایەدارەکانی ئەوسا کە چاویان بڕیبووە لاشەی نەخۆشی عوسمانلی و وڵاتەکانی ژێر دەستی، هەریەکەیان لە شوێنی خۆیەوە کەڵبەی تیژ کردبووەوە بۆ بەشێك لەو لاکەی کە ماوەیەکی زۆر بوو بەتەمای بوون.

لە گێژاوی ئەم بگرەو بەردەیەدا، هەندێك لە لاوانی تورکی ئەوسا کەوتنە خۆیان و چاویان کرایەوەو کەوتنە پڕوپاگەندە کردن دژی خەلافەتی عوسمانلی کە

نموونەی کۆنەپەرستی ئەو سەردەمە بوون، شاعیرو مامۆستایانی قوتابخانەکان هەڵبەستو خوتبەی ئاگراویان بۆ قوتابیەکان ئەخوێندەوەو بە سروودی خۆش گەڵێ نقامی تایبەتیان بۆ دانابوو، بێگومان پرپشکی ئەو شۆڕشگێڕیە لە شاعیرانو رۆشنبیرانو نیشتمان پەروەرەکانی ئەورروپاوە گەیشتبووە تورکیاو هەڕەشەی بنکەن کردنو رووخاندنی ئەو ئیمپراتۆریەتە بۆگەنەی بە هەموو وڵاتدا بلاو ئەکردەوە.

پیرەمێرد لەو سەردەمەدا کە لە تورکیا بووە، ئەو سروودو گۆرانیو هەڵبەستانەی کە لە دەمی مامۆستایانو قوتابیو رۆشنبیرانی ئەوسای تورکیا یا بە گۆرانی یاخود بەهۆی گۆڤارو رۆژنامە نهێنیەکانەوە ئەخوێندەوە.

ئەمانە هەمووی کاری تێ کردبوو، کە گەڕایەوە بۆ کوردستان، هێشتا هەوای ئەو سروودە نیشتمانیانە هەر لە کەللەیدا مابوو، هەر کە پێی نایە ناو شەمەندەفەرەوەو بەرەو رووی دایکی نیشتمان کەوتەڕێ، هەر لەو کاتەوە بە خەیاڵ قوتابیانی قوتابخانەکانی کوردستانی ئەهاتە بەرچاو کەوا هەموو ریزیان بەستووەو گۆرانی ئەڵێن:

شەماڵ دێنێتە گوێم دەنگی منالانی قوتابخانە
نەشیدی میللیان لاهورتیە قووتی دڵو گیانە
ئومێدم پێیانە ئەم دەستە کوڕانە مەشخەڵێك هەڵکەن
لە تاریکە نەزانیندا بە زانستی وەتەن دەرکەن

پیرەمێرد گەلێك سروودو گۆرانی بۆ لاوان وتووە. بەشی زۆری نقامەکانی ئەو سروودانە لەسەر کێشی ئەو سروودو گۆرانیانە بووە کە بە تورکی لە تورکیا گوێی لێ بووە.

بەڕاستی لەم رووەوە وەکو لەمەوپێشیش باسمان کرد مامۆستا زێوەریش کە مامۆستایەکی بەڕێزی نیشتمانی بووە شان بە شانی پیرەمێرد دەستێکی زۆر بالای بووە بۆ رێکخستنی سروودو گۆرانی بۆ قوتابیانو لاوانو پیرەمێرد لە رۆژنامەکانی خۆیدا بۆی بلاو کردۆتەوە. پیرەمێرد زۆر رێزی لە مامۆستا زێوەر گرتووەو کە باسی سروودی نیشتمانی ئەکرا مامۆستا زێوەری لە ژوور هەموانەوە دائەنا. بەڕاستی ئەو سروودانە لەو سەردەمەدا کارێکی زۆر بەهێزیان هەبووە بۆ

جووڵانەوەی هێزی نەتەوایەتیو بۆ بزواندنی هەستو هۆشی لاوانو گەنجانی ئەو سەردەمە، لەدوای ئەوانیش چەند قوتابیو مامۆستایەك پەیدا بوون وەكو عەبدولواحید نوریو نوری شێخ سالحو گۆرانو بێكەسو گەلێكی تر. بەشێكی زۆری سروودەكانی پیرەمێرد لەكاتی خۆیدا لەلایەن (كوردیو مەریوانی)[٢٨٠] یەوە لە بەغداد لەگەڵ چەند سروودێكی تری كوردیدا چاپ كراوەو بلاو كراوەتەوە وا لە خوارەوە ئەو سروودو گۆرانیانەی پیرەمێرد ئەوەی كە چنگمان كەوتووە پێشكەشی ئەكەین:

تەئریخو ئەشخاص

پیرەمێرد لە دەست خەتێكدا ئەم سروودەی خوارەوەی نووسیوە بەر لەو سروودە ئەم دێرەشی نووسیوە/ وا ئێمەش هەردوكیان، نووسینەكەو هەڵبەستەكەش پێشكەش ئەكەین:

ئەڵێن لە ساڵی ١٨٧٨دا (مشیر عوسمان پادشا)ی تورك بە لەشكرو سوپایەكی زۆرەوە چووە بۆ سەر (بەدرخان پاشا)ی میری جزیرو بۆتان. لەشكری توركەكان لە مەڵبەندی بەدرخان پاشادا خێوەتو بارەگای خۆیان هەڵدابوو خۆیان ئامادە كردبوو كە سبەینێ كاتی شەبەیخون بدەن بەسەر لەشكری بەدرخانیدا.

یەكێك لە پیاوماقووڵو زەبر بە دەستەكانی بەدرخان پاشا كە ناوی (حەسەن هەویر) بووە، شەو بە دزیەوە جلی عەسكەری توركی لەبەر كردووەو بەناو لەشكرو بارەگای عوسمانیلەكاندا تێ ئەپەڕێت. كاتێك كە مشیر عوسمان لە خەوا ئەبێ حەسەن هەویر ئەچێتە ناو خێوەتەكەیەوەو بەبێ دەنگیو لەسەرخۆ جلە سورمەییەكانی پاشا لەگەڵ هەموو نیشانو مەدالیاكانی هەڵ ئەگرێو ئەیپێچێتەوەو خەنجەرە خۆراسانیەكەی لەسەر مێزەكەی دائەنێو نامەیەك بۆ مشیر عوسمان ئەنووسێت كە بریتی بووە لەم چەند دێڕەی خوارەوە:

---

[٢٨٠] كوردیو مەریوانی- كوردی لەقەبی مستەفا سائیب بووە، مەریوانیش (دكتۆر تاهیر بەهجەت مەریوانیە) كە بە جووتە لە بەغداد لەكاتی خۆیدا دیوانی گەلێ شاعیریان چاپكردووە جگە لە سروودەكان كە لە ژێر ناوی (كتێبی گۆرانی)دا چاپیان كردووە. مستەفا سائیب ماوە بەڵام تاهیر مەریوانی چۆتە ئەمەریكاو ماوەیەكی زۆرە دەنگی نەماوە.

{من حەسەن هەویرم، هاتمە سەرت بۆ کوشتنت، بەڵام لەبەر ئەوەی کە لە خەوا بووی وازم لە کوشتنت هێنا، چونکە پیاو ئەگەر دوژمنی خۆی لە خەوا بکوژێ زۆر نامەردە}.

بەمجۆرە حەسەن هەویر لە خەیمەو بارەگای مشیر عوسمان ئەچێتە دەرەوەو سواری ئەسپەکەی ئەبێ و دێتەوە لای بەدرخان پاشا، جلە سورمەیی و کەل و پەل و مەدالیاکانی مشیر عوسمانی پێشکەش کردووە بە بەدرخان پاشا.

بۆ رۆژی دوایی لەشکری بەدرخانیەکان ئەدەن بەسەر لەشکری عوسمانلیەکانا و تارو ماریان ئەکەن.

لە زەمانی کۆنا، کە کوردەواری بچوونایە بۆ شەڕ، هەر تاقمە جۆرە گۆرانیەکی تایبەتی خۆی ئەوت.

لەکاتی ئەو شەڕەشدا لەشکری بەدرخانیەکان چەند تاقمێك بوون، هەر تاقمەی بەناوی سەرکردەیەکەوە جۆرە گۆرانی و سرووودێکی وتووە.

پیرەمێرد بەناوی ئەو تاقمانەی کە لە لەشکری بەدرخان پاشادا بوون ئەم چەند دێڕەی لە شێوەی سروودا وتووە، کە چەند دێڕێکی هی تاقمی حەسەن هەویر بووەو ئەوانی تری هەر چەند دێڕێکی هی تاقمێکی تر بووە.

دەستەی خەڵەف:

من خەڵەفم ئەوەی کورد
کاتێك هاتم دەست و برد
ئەبینی لەشکرم لەناو برد
عوسمان پاشا لەترسا مرد
فەرمانی میری بۆتانە

دەستەی میری شرناخ:

جزیری خۆش جزیرێ
لێی دێ دەنگی نەفیرێ
زابت بەستن بە زنجیرێ
بگرین شازیان بە ئەسیرێ
فەرمانی میری بۆتانە

دەستەی ئاغای دیرگول:

ئەو شەڕ لە ملی خانە
خان ئەمری دایە کوردانە
هێز بەرنە ژ سەر تۆپخانە
بەخوێن سووربێ ئەم مەیدانە
فەرمانی میری بۆتانە

دیرگوڵە خۆش دیرگوڵە
بەدرخان بەگ سوور گوڵە
لە عوسمان پاشا بە کوڵە
جێی عوسمان پاشا ژێر گڵە
فەرمانی میری بۆتانە.

دەستەی حەسەن هەویر:
بژی حەسەن هەویرێ
پەلاماردان وەك شێرێ
عەسکەر لە چیان هەڵدێرێ
ئوردو شکا سەرەوژێرێ
فەرمانی میری بۆتانە

بێگومان پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەی لە سروودو فۆلکلۆرەکانی ناوچەی سۆران‌و بادینانەوە وەرگرتووە کە گۆرانی بێژەکان بە تایبەتی هی ناوچەی بادینان وتوویانە وەکو ئەو ستران‌و لاوکانەی کاویس ئاغا و گەلێك گۆرانی بێژی تر وتوویانە. زۆربەی هەڵبەست‌و ستران‌و سروودەکانی ناوچەی بادینان لەسەر شێوەی (مەلاحم)ە کە بەشی زۆری لە کارەساتی ئەو شەڕو شۆڕانەوە وەرگیراوە کە لە ناوچەی بادینان‌دا روویداوە وەکو ئەو شەڕانەی کە لەم دواییەدا لەگەڵ کاربەدەستەکانی عوسمانلیدا کردوویانە وەکو مەلحەمەی مطرانۆ‌و گەنج خەلیل‌و مەلحەمە بەرزەکەی ئەحمەدی خانی (مەم‌و زین) کە پیرەمێرد ئەمەی دواییانی بە شێوەی چیرۆکێکی سەر شانۆیی بە دەستکاریەوە وەرگێڕاوەتە سەر شێوەی سۆرانی‌و لە چاپی داوە.

سروود بۆ قوتابی منالّ

چەند خۆشە هەستانی دەمی بەیانی

بۆ روحی ساف نوور ئەبارێ لە ئاسمانی

لەجێ هەستام جریوەی چۆلەکە هات

چاوم شتو جلم گۆڕی رۆژ هەلآت

چام خواردەوە جانتام گرت بە دەستەوە

گەیمە مەکتەب چوومە صنفی دەرسەوە

شوکر چاك بوو بە دەرسما گەیشتم

چونکە زوو هەڵسابووم زوو تێگەیشتم

بۆیە حەز لە خوێندنو مەکتەب ئەکەم

بە خوێندن ئاوا ئەبێ وڵاتەکەم

لەسەر ئاوازی– سمعت شعراً

سالّی ١٩٢٦

ئێمە کە کوردین لەلامان وایە

زوبانی کوردی زۆر بێ هاوتایە

لاوکی کوردی دەنگی زەبوورە

جنة المأوی لە شارەزوورە

سەلاحەدینو کەریم خانی زەند

بابا شەرەف خان شای کۆی دەماوەند

قارەمان قادر[٢٨١] فیدایی فوئاد[٢٨٢]

لەرێی وەتەندا بە جەننەت بوون شاد

گەورەی هیچ قەومێك وەك گەورەی کوردان

لەرێی وەتەندا نەبوون بەقوربان

فکری میللەتیان ئەحیا کردەوە

قەدری وەتەنیان ئەعلا کردەوە

---

[٢٨١] قادر– نیازی لە شێخ عەبدولقادری شەمدینانیە.

[٢٨٢] فوئاد– نیازی لە دکتۆر فوئادە کە لەگەڵ شێخ عەبدولقادرا لەلایەن تورکەکانەوە خنکێنراون.

شادین ئەی میللەت بۆ ئەم گەورانە
فەخری تەئریخی لایق بەوانە
ناویان ون مەکەن بەخاس و بە عام
تاکو دەسکەوێ رۆژی ئینتیقام
بێنە جوولە جووڵ با روحیان شادبێ
پێی میللەتەکەم لە بەند ئازادبێ
کچانمان لەژێر بەیداغی رەشدا
چاو هەڵ نەهێنن بە خوێنی گەشدا
بەخوێنی لاوان وەتەن نەجۆشێ
میللەت بۆ وەتەن سیا نەپۆشێ
هەزاری وەك من هەتا نەکوژرێ
بە قەڵەمی خوێن شیوەن نەنووسرێ
ئەم میللەتەی کورد رزگاری نابێ
بێ شك ئەم ئیشە ئەبێ هەر وابێ[283]

بەندی شەماڵ

لە زەمانی کۆندا، بگرە تاکو دەوروبەری زەمانی منالی ئێمەش باوبوو کە گۆرانی بێژە دەنگ خۆشەکان تاقم تاقم بەناو کۆلانەکاندا بەشەو گۆرانیان ئەوت و ئەگەڕان، لەناو ئاهەنگ و کۆڕو سەیراندا بەزمیان ئەگێڕاو ئەیانکرد بە بەزم و هەرا.

پیرەمێردیش بە یادی گەنجی خۆیەوە کە لەو گەڕەکەی خۆیان کە گەڕەکی پوورەبەگی بووە، یاخود لەکاتی کاروان و رێبواریدا یاخود لەناو رەزو باغەکانی شارباژێردا لەکاتی تریێ رنیندا لەدەمی مشتاغانا کە خەریکی دۆشاو کردن و خۆڵاو کردنی مێوژ بوون، گوێی لە گۆرانی خۆشی گۆرانی بێژەکان بووە. بەیادی ئەو رۆژانەوە ئەم (بەندی شەماڵ)ەی وتووە کە بێگومان ئەبێ لەکاتی خۆیدا بە نقامێکی تایبەتی وترابێ.

[283] ئەم دێرانەی سەرەوە کە بۆ ئاوازی گۆرانیەك دانراوە لەو دێڕی هەڵبەستەوە وەرگیراوە کە لەکاتی خۆیدا پیرەمێرد لە ئەستەمولەوە بۆ مستەفا سائیبی خوشکەزای ناردووە.

شەوێك لەیلام کەوتە خەیاڵ
کەوتە یادم ئەو زوڵف و خاڵ
هاوارم بردە بەر شەماڵ
شەماڵ بۆم بکە ئەم فرمانە

شەماڵ ئەمشەو بێ قەرارم
موبتەلای چاوی بەخومارم
وەرە بچۆرە لای یارم
هاوار حاڵم پەریشانە

شەماڵ داماوو زەلیلم
هانام بەتۆیە دەخیلم
وەرە ببە بە دەلیلم
بۆم بچۆرە خزمەت جانانە

شەماڵ توبی و شاهی مەردان
تۆو سەر راستی وەفای کوردان
طی کە شاخ و کێوو هەردان
فریام کەوە بەم زووانە

شەماڵ وتی: بە چاوانم
درێغ ناکەم تا دەتوانم
بۆت دەچم بە دڵ و گیانم
ئەم خزمەتەم لا ئاسانە

نامەم نووسی بە خوێنی دڵ
بۆ یاری روومەت پەڕەی گوڵ
خوێندم وەك بولبول لەسەر چڵ
بە نەغمەی شۆڕی مەستانە

شەماڵ نامەم پێچایەوە
تەکێکم دا بەلایەوە
زامی جەرگم کولایەوە
دڵی سووتا بەم گریانە

بە پاڕانەوەو دەخیلی
کەوتە ڕۆین بە تەعجیلی
وەری گرت نامەی زەلیلی
فێری سەفەری شەوانە

شەماڵ بەڕابەری لەیلا
شنەشن لە نصف اللیلا
گەیشتبووە خزمەت لەیلا
لەیل نوستبوو ئەم وەختانە

کەنیزو خادم بوون لەوێ
ئەوان ئێشکچی بوون شەوێ
پرسی بوویان تۆ چیت ئەوێ
چۆن گەیشتیتە ئەم مەکانە

وتبووی من هاتووم لە کۆیە
نامەی مەجنوونێکم پێیە
بۆ یارێکی سەمەن بۆیە
ناوی شەهەنشای خووبانە

وتبوویان لەیل نوستووە
زوڵفە پەریشان کردوە
مار دەوری گەنجی گرتووە
ڕێی کەس نادا لەو زوڵفانە

کاتێك ئەیل لەخەو هەڵسابوو
لەو ورتە ورتە ترسابوو
لە کەنیزەکی پرسا بوو
کێیە لەم دەورو دوکانە

وتیان قوربان شەماڵە هات
بەنامەوە هاتۆتە لات
عرضەی مەجنوونی دوور وڵات
هەر جانفیداکەی خۆتانە

نامەکەی لە شەماڵ وەرگرت
داوای قەڵەمو دوێتی کرد
جوابی نووسیەوە دەستو برد
بەو دەستەو بەو پەنجە جوانە

نووسیبووی یاری وەفادار
وەك بولبولێکی ناڵەکار
عەشقی خۆت کردبوو اظهار
خۆش بوو ئەم ئاهو فوغانە

راوەستە تاکو بەهار دێ
ناڵەی بولبول لە گوڵزار دێ
وادەی دیدەنی دڵدار دێ
وەرە بۆنکە ئەم سێوانە
ع
شەماڵ تایەك لەم زوڵفانە
کە زنجیرە بۆ دێوانە
ئەیدەم بەتۆ بە نیشانە
بۆی بەرە شیفای زامانە

شەوێك لەوێ نیشتبووە باڵ
بەهێزی عەتری زوڵف و خاڵ
بەتیری نیگای چاوی کاڵ
کەوتبووە ئەم ئاسمانە

مژدە بێ شەماڵ هاتەوە
بەنامەو بە خەڵاتەوە
زامی دڵ چاك ئەکاتەوە
هەی هەی لەم ئاگر بارانە

شەرت بێ تا من زیندووم شەماڵ
ئەمەم دەرنەچێت لە خەیاڵ
تۆ منت هێنایەوە حاڵ
وەفا هەر وەفای کوردانە

تازە گوڵی چیمەنین

تازە گوڵی چیمەنین
بەرخە کۆرپەی وەتەنین
ئێمە کە دەستەی کچین
هەموو بۆ مەکتەب ئەچین
ج
پێغەمبەر خۆی فەرموویە
بەهەشت لەژێر پێی دایکانە
بەڵام دایك ئەوانەن
عیلم و فەنیان رەوانە

هەتا سەویەی کچانمان
بەرز نەبێت لە ئدراکا
منالی چاك پێ ناگا

وەتەن تەرەقی ناکا
ئێمە حەز لە شەڕ ناکەین
بە هیوای خوێندن و چاکەین
نەتەوەی باش پەیدا کەین
وێرانەمان ئاواکەین

بەستەی کوردی

۲۱ی مایسی ساڵی ۱۹٤۱

نیشتمانمان کە دایکی دڵسۆزە
خۆی رێك خست بە مرواری و پیرۆزە
سەیری سەحراکە بێ تەپ و تۆزە
وا بەهار هات و جەژنی نەورۆزە
خوایە ئاوابێت ئەم گەل و هۆزە

تێگەیشتووین بەسۆزی زانستی
پێگەیشتووین بە شۆڕی سەربەستی
شەرتبێ کە هەرچی دایکمان ویستی
دەست بەرین و تیادا نەکەین سستی
تا بە خوێندن ئەگەینە جێی هەستی

ئەی نەوجوانی کوردی بەجەوهەر
دەوری دەوران بووە بە دەوری هونەر
ئەوروپایی فنوونی گرتە بەر
ئێوە کارێك بیگرن ئەیبەنە سەر
حەیفە ناوتان نەنێن هونەر پەروەر

گۆرانی

لەسەر کێشی (چناق قلعه ئایچندە)

وا بوو بە شەڕو هەڵڵا
جیهان خرۆشا
لاوانمان لەجێ هەڵسان
خوێنیان جۆشا
ئاە بۆ پاسی وەتەن
دوانزە سوارەی مەریوان
زرێیان پۆشا
روویان کردە مەیدان
قەڵغان لە دۆشا
ئاە بۆ دەفعی دوژمن
ئێمە ئەبێ پێشڕەو بین
بۆ فیداکاری
بە قاسپە قاسپ وەك کەو بین
کەوی بەهاری
ئاە بۆ بەرزی میللەت
پێشکەوین و نەترسین
وەك باوك و باپیر
لە ماڵ و گیان نەپرسین
خودامان دەستگیر
ئاە بگەینە سەعادەت
دەست بدەینە دەستی یەك
بۆ هەموو کارێ
یەك دڵ و یەك زوبان بین
لە هەموو شارێ
ئاە پێی ئەبین بە پیاو
روحمان بکەین بە پەرژین

بۆ خاکی پ َکمان
لە دڵی میللەتدا بژین
بەناوی چاکمان
ئاە ئینجا دێینە ناو

سروود بۆ نەوجوانان

ئەی نەوجەوانانی وەتەن
سا پێشکەون ئازا بڕۆن
ئێوە بەرو زانین بڕۆن
دەی تێکۆشن دوا مەکەون
لە سێبەری سەربەستیدا

ئەی دوژمنەکانی نەزان
گەل ئەچێتە کۆڕی مەیدان
رزگار ئەبێت وڵاتمان
زوو نامێنێ دواکەوتنمان
بەهێزی لاوی نەوجوان

لاوانی تازەی کورد وەرن
بەهرە لە ژینمان وەرگرن
بیرێك لە دەوران وەرگرن
بۆ سەرکەوتن هەڵمەت بەرن
بۆ خوێن رشتن تا بتوانن

گۆرانی سپۆرت

ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری
وا لە مەیدانا ئێمە دەرکەوتین
بیکەینە گاڵە ئەوا سەرکەوتین

ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری
هەرایە کوڕگەل نەوجوانینە
گرەو بەرنەوە پاڵەوانینە

ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری
بەیداغمان هەڵگرت ئێمە پێشکەوتین
مژدەبێ یاران دیسان سەرکەوتین

ئەی برادەران با بچینە یاری
نەوجوانیمان لێ بدا دیاری
بەیداغ هەڵگرن ئێوە بە دەستە
شاخ و کێو لەژێر پێمانا پەستە

گۆرانی بەهار[٢٨٤]

کە دەڵێن ئەمرۆ دەشت و کێو شینە
چەندە مەڵبەندی ئێمە شیرینە
بچۆ سەر گردی یارە ببینە
لە جیهاندا گوڵێکی رەنگینە
چونکە وایە خوایە ئاوابێ

---

[٢٨٤] ئەم گۆرانیە نزیکی (٤٠) ساڵ لەمەوبەر لەلایەن (مەلا کەریم)ی گۆرانی بێژەوە لەسەر قەوان تۆمار کراوە.

ئەو دەمەی ڕۆژ دەگاتە ئێوارە
ڕووبکەرە شاخی گۆیژە بنواڕە
عەرشی پەروەردگاری لێ دیارە
دامەنی وەك بەهەشتی ئابدارە
خۆشە بۆ هەڵبژاردە ئاوابێ

زەمزەمەی بەلبولی بەهارانی
وردە بارانی ژێر دەوارانی
لەشەوی بەزمی سەرچنارانی
وشکە سۆفی ئەخاتە گۆرانی
جێی سلێمانە بەڵێ ئاوابێ

گۆرانی (نەسرین)[٢٨٥]

نەسرین گوڵی نەسرینە
چووزەرەی یاسەمینە
خنجیلەو خوێن شیرینە
دەمی بە پێکەنینە
کەیفی لە هەڵپەڕینە
شنە شنی ببینە

نەسرین گوڵی بەهارە
لێو ئاڵو چاو بەخومارە
لەناو کچانا دیارە
خوازبێنیکەر هەزارە
لووتی لە هەمووان خوارە
کەسی ناوێ لەم شارە

---

[٢٨٥] ئەم هەڵبەستەی بەبۆنەی لە دایك بوونی نەسرین کچی جەمیل سائیب کە خوشکەزای پیرەمێردە لە ساڵی ١٩٢٨دا وتوویەتی وە خۆشی ئەو ناوەی لێ ناوە.

نەسرین گوڵی هاوینە
فریشتەی سەر زەمینە
پەریزادەی ماچینە
گوڵ ئەستێرەی نوورینە
نەتەوەی خاتوو زینە
پاوانەی پێی زیوینە

نەسرین گوڵی پایزە
بۆن خۆشە وەك گەزیزە
کچە کوردە ئازیزە
تورك و عەجەم بەپیزە
لەبەر دەستیا کەنیزە
بۆیە بە دەعیەو فیزە

نەسرین گوڵی زستانە
شەو چرای کوردستانە
چاوی پیاڵەی مەستانە
چلوورەی گوێسەوانە
بەو چاوە بەستوویانە
نەسرین وادەی هەڵسانە

نەسرین ساڵمان تەواو کرد
سەیری دەشت و سەحراو گرد
جلی سەوزیان لەبەر کرد
بە حیساب وا تۆش پێت گرت
شیعری خۆتت لەبەر کرد
بیخوێنەرەوە ورد ورد

گۆرانی (جەژن و بەهار)

لەسەر ئاوازی (عيد الفرح)

جەژن و بەهار گوڵ و گوڵزار
زۆر بە نەشئەدار
بولبول لەسەر گوڵ دەخوێنێ
دنیا زیندەگی ئەنوێنێ
جەژنمان هەر بمێنێ
بەهیوای جەژنەوە دڵ کرایەوە
بەدەن و گیان لەنوێ ئاو درایەوە
دیارە خۆشی جەژنمان زۆرتر بێ
چاکترە دڵ دەیەوێ خۆشتربێ
جەژنەکەین جەژنەکەین
جەژنەکەین جەژنی وەتەن
جەژن و بەهار گوڵ و گوڵزار
زۆر بە نەشئەدار
ئێمە هەوڵی ئەوەمانە بە هەموو
یەك کەوین سەرکەوین
شاد بین زوو بە زوو
جەژنی راستی ئەوەیە پێکەوە بین
لە وڵاتا بەسەر ئازادی بژین
جەژنەکەین جەژنەکەین
جەژنەکەین جەژنی وەتەن

دڵ گەشایەوە

دڵ گەشایەوە بە بەهەشتی گوڵ

گەشتی ناو گوڵان بوو بە سەفای دڵ

بۆنی گوڵ روحی تازە کردەوە

دڵخۆشی تاڵی لەبیر بردەوە

با بچینە ناو گوڵ بە گۆرانیەوە

بە زەمزەمەوەو شادمانیەوە

خوایە چەند خۆشە جیهان

لەناو گوڵانا ژیان

خۆزگە گوڵ تاسەر ئەما

یا دیسان نوێ دەبووەوە[٢٨٦]

خۆش ئەواو ئازادە سەر

بێ خەفەت بیبەینە سەر

گۆرانی (دانیشتبووین لەگەڵ یار)

دانیشتبووین لەگەڵ یار

من سەرمەستو ئەو هوشیار

بە تیلەی چاوی بیمار

دڵمی فڕاند بەیەکجار

شوێن دڵم کەوتم ناچار

زۆری لێ پاڕامەوە

ئاورێکی لێ دامەوە

کەوتمو هەڵنەستامەوە

تێکیەوە پێچامەوە

ئختیاری بێ ئختیار

---

[٢٨٦] قافیەی ئەو دێڕە ئەگەڕێتەوە سەر قافیەی دێڕی دووەەم دیارە لە بۆ ئاوازی گۆرانیەکە وا وتراوە.

ئنجا هاته سەرینم
چاوی کەوت بە لەرزینم
گیان گەیبووە بەربینم
یەخەی لادا ببینم
رووناك بوو دەرو دیوار
مانگ بە کەتان رازابَوو
دوو دوگمەی ترازابوو
دوونار لە نوور سازابوو
بالاّ دەستی بیضابوو
نووری طور لای تیرەو تار
هاتە گفتوگۆی یاری
بە شیرینی گوفتاری
حەلّوای گەزۆ ئەباری
ئێجگار لێوی خالّداری
ئالّتر لە پەڕەی گولّنار
ئاخ نازانن دلّ چۆنە
لە بروسکەی سەر گۆنە
ئاگر بەربووە کای کۆنە
کەوتمە مەلە وەك سۆنە
خۆم خستە بەرپێی دلّدار
بەدوو زولّفی وەك زنجیر
پێم بەسترابوو وەك نێچیر
پێکەنی وتی: ئەی پیر
وا تۆیشم هێنایە گیر
وەك جوانێکی بەختیار
پێم وت پیری ئازاد بووم
قەلەندەری دلّشاد بووم

بەند نەبووم بەند گوشاد بووم
قەهرەمانی دێوزاد بووم
وا بۆ تۆ هاتمە ژێر بار
فەرمووی ئەو رۆژەی یەزدان
ئێمەی هێنایە مەیدان
ئەوسا بووین بە بناوان
بۆ سەرپەشتی مێردان
ئێمە پیاو ئەخەینە کار
ئەوەی پەرین لە پێشین
رەگی دڵ رائەکێشین
بۆ لێقەوماوان خوێشین
باری غەمتان ئەکێشین
هەم غەم خوارین هەم دڵدار
گەر ئێمە نەبووینایە
پیاو چۆن ئەهاتە کایە
کەچی لای ئێوە وایە
جیهان هەر ئێوەی تیایە
خود پەسندو دڵ ئازار
ئێمە حەز لە شەڕ ناکەین
بەهیوای خوێندن و چاکەین
نەتەوەی باش پەیداکەین
وێرانەمان ئاواکەین
بەخوێندن دەبین رزگار
ئەو مژدەیە لەو دەمە
لام هەناسەی مریەمە
چوومە ریزیان ئەو دەمە
خوا یاربێ ئەم سەردەمە
وەتەن ئەکەین بە گوڵزار

گۆرانی (گلەیی لە کەس ناکەم)

لەسەر ئاوازی گۆرانی (کدرم وار قەرە گویزلر)

گلەیی لە کەس ناکەم
بۆ بەختی خۆم ئەگریم
دڵی خۆم بۆ تۆ هانی
زاڵم قەدرت نەزانی
دایم دڵم ئەشکێنی
رۆژێك ئەبێ نامبینی
چاوکاڵ لەتۆ تۆراوم
دڵم تەنگەو گریاوم
بە ئاهم گرفتاربی
لای عەشقم شەرمەزاربی
هێندەت لێ پاڕامەوە
رووت نەکرد بەلامەوە
شەرت بێ رۆژێکم مابێ
نەیەڵم دڵمت لابێ
دێی دەگەڕێیت لە شوێنم
ئەوسایە من ناتبینم

(٩)

هەڵبەستو شیعری ئاینی

پیرەمێرد مرۆڤێکی ئاین پەروەرو داوێن پاك بووە، باوەڕێکی تەواوی بەخواو پێغەمبەرو ئاینی ئیسلام بووە، رەوشتو یاسای ئاینی ئیسلامی زۆر پەسند کردووەو لەلای راستو بەرز بووە. بەڵام لە رووی بیرو باوەڕەوە هەندێکەس لە گەڵیا یەك نەئەکەوتن، ئەمەیان بە هەل زانیوەو دەرفەتیان لێ هێناوەو زۆر بە ناڕەوا پەلاماریان داوە وەکو لەو هەڵبەستەیدا کە بڵاومان کردەوە ئەڵێ:

کەچی ئەمان دی جارێك بێیتە مزگەوت

دیارە پیاوی خوا نیت دوور کەوتی دوور کەوت

جومعە ناکەی، ناچیە ذکرو تەهلیلە

هەر کەبابەو هەریسەیەو قەندیلە

رۆژوو ئەگریت کەچی لە نوێژ بێزراوی

بە فتوای شێخ یەکانەی دەم بەسراوی

هەروەها گەلێ پلارو توانجی تریان تێ گرتووە، ئاگری نەورۆزو گێڕانی جەژنی نەورۆزو هاندانی کچان بۆ خوێندنو چوونە قوتابخانەو خۆ رزگار کردن لە هەندێ کردەوەو رەوشتی پڕوپوچ کە لەگەڵ ئاینی ئیسلامدا یەکی نەگرتووە، ئەمانەیان هەموو لێ کردبوو بە بیانووو کردبوویان بە گورزی دەستیانو لە هەموو هەڵکەوتێکا پەلاماریان ئەدا. جارێك پێیان ئەوت ئاگر پەرستەو جارێك ئەیانوت گەبرو خوا نەناسەو زەردەشتیە، ئیتر بە کورتی هەر جارەی بە رەنگێكو هەر کەسەی بە جۆرێك هێرشی ئەبردە سەر، پیرەمێردیش زۆر لەسەرخۆ وەڵامی ئەدانەوەو ئەیوت:

ئەوەی ئەوان، منیش لە جوابدا ئەڵێم
خوا لە دڵمایە هیچ کوێی بۆ ناگەڕێم

پیرەمێرد هەرچەند وەکو هەندێ کەس بەڕواڵەت یاخود وەکو وشکە صۆفیەکان هەمیشە سەری لەسەر بەرماڵ نەبووەو وەکو ئەوان چۆن ویستوویانەو کردوویانە، تەزبیحێکی سەدو یەك دانەو سیواکی هەڵنەگرتووە، بۆ رواڵەت رۆژانی هەینی چەند عانەیەکی بەسەر خەڵکا نەبەخشیوەتەوەو نەچۆتە نوێژی جومعە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆر دڵی پاك بووەو رەوشتی بەرز بووەو زمان خاوێن بووەو زیانی بۆ هیچ کەسێك نەبووەو بەپێی توانای خۆی بە نهێنی دەستی یارمەتی بۆ هەژاران و لێقەوماوان درێژ کردووە، جگە لەوەش هەمیشە لە کانگای دڵیەوە لەزۆر کاروباری ئاینیدا بەشدار بووە، مەولود نامەی بە کوردی بەشێوەیەکی ئەدەبی و هەڵبەست رێك خستووەو لەزۆر بۆنەو مەولودا خوێنراوەتەوە. هەروەها مزگەوتەکەی باپیری کە (مزگەوتی هەمزاغا)یە دەستی بەسەرا گرتووەو خزمەتی کردووە، زۆربەی شەوانی رەمەزان هاوبەشی نوێژکردن بووە.

بەڕاستی پیرەمێرد وەکو فەیلەسووفێکی تەواو لە مانای راستی ئاینی ئیسلام گەیشتبوو، باوەڕی بەڕواڵەت نەبووەو دژی دوو روویی بووە، توێکڵی فڕێ داوەو ناوەرۆکی کەپلەمە کردووەو گوێی نەداوەتە توانج و پلاری کۆنەپەرستان. هەرچی بزانیایە کە لەگەڵ سروشتی ئاینی ئیسلامدا ناگونجێ، بەئاشکرا لێی دوواوەو رەخنەی لێ گرتووەو بەرەنگاری بووە.

پیرەمێر سۆزی شیعرە ئاینیەکانی مەولانا خالید زۆر کاری تێ کردبوو، هەموو ئەو هەڵبەستانەی مەولانا خالیدی گۆڕیوەتە سەر زمانی کوردی بە هەڵبەست، ئومێد ئەکەم ئەوەش لە هەلێکدا هەمووی چاپ بکرێت.

وا لە خوارەوە هەڵبەستە ئاینیەکانی پێشکەش ئەکەین.

ناڵەی پیری پیران

موناجات- نیسانی ساڵی ١٩٢٧

ئەی بەخشایندەی خاوەنی عطا
ئەی خوداوەندی پۆشیدەی خطا
ئەی بێ نیازی تەواو نەناسراو
ئەی تەنها ناودار هەزارو یەك ناو

ئەی دەسەڵاتدار، دەست ناگاتە تۆ
ئەی پەروەردگار، هانای گشت بە تۆ
نەشئەیەك بدە بە گیانی مردووم
رووناکی چاوی هەوا کوێر کردووم
خوایە نازانم چیم لەتۆ بویێ؟
هەرچیم ئەدەیتێ من ئەوەم ئەوێ
پەروەردگارا عوزرم پەسندکە
لەڕاستی گوناە جڵەوم توندکە
هەموو عومری خۆم، خۆم دام بەبادا
هێشتاکە شەیتان یەخەم بەرنادا
بوون و نەبوونم لەلا یەکسانکە
لە وەختی غەمدا شادیم ئاسانکە
خوایە ئەترسم لە گوناهی خۆم
دەستم راکێشە دەستەوسانی تۆم
خوایە خوماری تۆم وا لەسەردا
شیعری سوپاسی تۆم وا لەبەردا
سەرو زمانم بە فکرو ثبات
هەروا بێڵەوە هەتا دێمە لات
نەنگی دنیایی لەلای من خۆشە
بە نەنگی لای خۆت من دامەپۆشە
سەرم بە سەودای عەشقی تۆ گێژە
خاکی روو زەردیم پیادا مەبێژە
خۆشەویستی تۆم هەڵبژارد بۆ خۆم
لەڕێی رەزاتا هەروا بەڵا جۆم
گەمێ یەکی (نوح) بڕەخسێنە بۆم
لەگێژ سەرکەوم نەکەومە بن گۆم
پەروەردگارا هەرچیت هەڵبژارد
خەرمانی هەستی ئەوەت دا بەباد

بەوە موفلیسن خەڵك كە نیانە
من بە بوونی زۆر ماڵم وێرانە
فەضلت وەك لێشاو، شوكرت بێ پایان
غەیری تۆ كەسم نیە لە جیهان
خوایە ئەو كەسەی كە تۆ ئەناسێ
كەسی تر ناكرێ بە لەتە داسێ
مەیلی تۆ وابێ بچمە جەهەننەم
بەهەشتم ناوێ بەڕەزا بەندەم
خوایە دانام كە، نەك دانای بەدحاڵ
بینایيم بەرێ پێی نەكەومە چاڵ

دیسان —ناڵەی پیری پیران-

مونـاجات– حوزەیرانی ساڵی ١٩٣٧

پەروەردگارا ئەگەر هەر موویێ
زبانێكم بێ شوكرانە گۆیێ
شوكری نیعمەتی تۆ تەواو ناكەم
بەچیت سروشت دام من هەر ئەو خاكەم
ئەو زمانەی من شوكری پێ ئەكەم
تۆ پێت بەخشیووم بێ زیادو كەم
خوایە سڕی خۆم لای هەر كەسێك وت
خۆمی پێ سووتام وەك سەرە بزووت
هەرتۆی، مێروولەش رازی بەتۆیە
سووتاوی شەوقت سازی بە تۆیە
دەرگای بزورگان شەو دائەخرێ
قاپی تۆ بەشەو هانای پێ ئەبرێ
گەورەی دیایی دەستی بچوك ئەگرن
بەو چاكەیە خەڵك لەبەریان ئەمرن

تۆ خوداوەندی کە خەڵقت کردووین
شەیتان گەورەیی تۆی لەیاد بردووین
لەگەڵ ئەوەشدا هەرتۆ بەخشندەی
نانمان نابڕیت کەرەم کونندەی
خوایە پێم خۆشە، سەرم ببڕە
پەردەی ناموسم بە خەڵك مەدڕە
خۆت ئەزانی خەڵك چەند بێ مروەتن
هەلیان بۆ هەڵکەوت چەند کەم فرسەتن
بەسکی برسی دامنێ لەسەر بەرد
بەڵام مەمخەرە دەست پیاوی نامەرد

موناجات- ناڵەی پیری پیران

تەمموزی ساڵی ١٩٣٧

خوایە هاوارم تەنها بەتۆیە
تۆ نەبی عالەم بە چڵو چۆیە
دوو باڵم بەرێ کە پێی بفڕم
باڵی دوو تەیری نەحسی پێ ببڕم
یەکەم کۆلارەی تەماعی نەگبەت
دووهەم سیسارکە کەچەڵەی شەهوەت
ئەگەر ئەم دوانەم توانی باڵ شکاند
نێچیری مەردیم لە دنیا فڕاند
خۆ ئەگەر هەروا ئەم دوانەم سواربێ
ئەبێ ناوی من کەری ژێر بار بێ
خوایە وا من خۆم تەماعم ناوێ
فەرموو ئەو وازم لێ بێنێ تاوێ
رووبکاتە شوێنێك کە ئەویان ئەوێ
شەوو رۆژ دڵیان بۆ ئەو نەسرەوێ

تەماع پارەیان پێ کۆبکاتەوە
هەتا لە تۆیان دوور ئەخاتەوە
لەبەر مەرگ حاڵی دنیا ئەگۆڕێ
خۆ دیارە پارە ناچێتە گۆڕێ

ناڵەی پیری پیران

ڕەهنومای گوم بووی هەردەی هەوایی
ئەلەکتریکی تەلی بینایی
ڕێم لێ شێواوەو کردە نشینم
بینابیم لێڵەو تۆی پێ نابینم
ڕێگام نیشاندە پادشای بزورگ
گورگی بۆزت کرد بە دەلیل بۆ تورک
(یونس)ت لەناو زگی ماسیدا
ژیان و چرای لیقای خۆت پێدا
ئەو (لا الاه الا انت)ەی وت
بەزەییت پیا هات ڕەحمت بۆی بزووت
من لە ئەزەلدا ئەمەم کردە بەر
بۆیە باوەڕم کرد بە پێغەمبەر
ناشمەوێ ببم بە فرستادەت
تەنها سەرخۆش بم بە نەشئەی بادەت
هۆشێکت داومێ کە دنیام نەوێ
خۆشەویستی تۆم ئەگەر بەرکەوێ
با وجود قەهرت پیاو دەسووتێنێ
خەڵکی خواردنی خۆشی نامێنێ
قەیناکا ئیتر هیچی خۆش ناخۆم
تەنها مەیلێکی خۆت بنێرە بۆم

دیسان (ناڵەی پیری پیران)

تەنها خوایەکەی زەوی‌و ئاسمان
لەهەموو شوێنێ پەیدایت‌و پەنهان
لەبەندە گیرا بەوە سەربەرزم
کە لە دیوانی تۆدا ئەلەرزم
ئامان چەند خۆشە کە رادەوەستم
جارجارە بۆ تۆ نوێژ دادەبەستم
الحمد ئەخوێنم روو لە تۆ ئەکەم
بە غائبانە، حەمدت بۆ ئەکەم
کە گەیمە ئەوەی بڵێم (ایاك)ە
بە نەشئەی حضور دڵم رووناکە
چونکە ئەو دەمە وام لە حزوورا
دڵم خۆی ئەشوا لە دەریای نوورا
ئەچمە لای پیاوێك کەوا گەورەبێ
بە فیضی خوایی گەورەی دەورە بێ
خۆ ئەگەر وەك من جلی چڵکن بێ
بەریش‌و سمێڵ چارەی کوڵکن بێ
لەلای قاپیەوان هەر دەرکراوە
هەر قاپی تۆیە کە نەگیراوە
بە ئەندامێکی پڕ گوناهەوە
بۆ نوێژ ئەچینە ریزی شاهەوە
من کە لیقای تۆم هەرزان دەسکەوێ
لە بوردەباری بەندەت چیم ئەوێ
خوایە وام لێ بکە ئاگام لەخۆم بێ
کە وتم (الله) هەر لەگەڵ تۆم بێ
نەوەك بە زبان دوعا بخوێنم
لە دڵدا رەگی خەڵکی دەربێنم

به ڕەزامەندی دڵم پڕ جۆش بێ
هەرچی تۆ بیکەی ئەوەم لا خۆشبێ
کە هەرچیت کردو بە چاکم زانی
دەستم ماچ ئەکات خۆش گوزەرانی
ئەگەر شێتی بێ شێتی تەواو شێت
خاك‌و خارو زیخ ئەکەونە بەرپێت

دیسان (ناڵەی پیری پیران)

خوایە بە عەقڵ ڕێم پێ نەبردی
پیرێژنانە بڕوام پێ کردی
دوای ئەوەی زانیم کەوا تۆ خوای
بۆ بێکەس کەسیت بۆ داماو داماو
ئیتر زۆر وردی ناخوێنمەوە
گوریسی حیکمەت ناهۆنمەوە
چونکە پێغەمبەر عەقڵی کوللی بوو
لە تۆ ناسیندا عەقڵی کول بوو
قاب قوسین او ادنی لدیك
فەرمووی: لا احصی ثناءً علیك
نامەوێ کونهی زاتت بزانم
لە گەورەییتدا مات‌و حەیرانم
بەڵام ئەمەوێ بە سۆزێکی عەشق
خۆشەویستی تۆم ببێت بە سەرمەشق
سەرمەشقی عەشقی پەنهانی وابێ
کەس پێم نەزانێ‌و تۆم لەدڵا بێ
ئەو سەنگ تەراشەی[287] لە کێوی طوور بوو

---

[287] نیشانەیە بۆ ئەو چیرۆکە فارسیەی کە ناوی (سەنگ تەراش)ە ئەو چیرۆکە هەڵبەستەو سەرەتاکەی ئەڵێ:
سەنگ تەراشی بوود اندر کۆهی طور

به عەشقی تۆوە لە عالەم دوور بوو
ئەیوت: تۆ وەرە لام بە میوانی
ئەچوو لەلای شوان شیری ئەهانی
شوکور من نالّێم وەك من نەوسنی
ئەیزانی دائیم میوانی منی
یەعنی حازری هەمیشە لەلام
بەلاّم من بۆ نەوس لە تۆ تەوەللام
توخوا تۆ هەرچەند کە (لامکان)ی
کە بۆ خانەی دڵ تەشریفت هانی
فەرموو هەرکەسی تیایە با هەستێ
نەنگە لی ئاغا نۆکەر بوەستێ
(اذا جاء الحق زهق الباطل)
زاخاوی دڵی پێ ئەبێ حاصل
ئەو زەوقە نووری مەعرفەت ئەیدا
گەنجی رووی زەمین پێی نابێ پەیدا
یاخوا بە بادەی عەشقت سەرخۆش بم
تا ئەچمە ژێر خاك مەستو مەدهۆش بم
کەس لە قاپی تۆ، نائومێد نابێ
با ئەم داوایەی منیش رەوابێ

سەنگ تەراشی کردو گفتا یا غفور
کورتەی چیرۆکەکە ئەوەیە کە کابرایەکی دێوانە لە بەرد قاپو قاچاغی داتاشیوەو لە شوانەکان شیری پەیدا کردووەو زیافەتی بۆ خودا کردووە کە بیت بە میوانیو لەناو ئەو قاپە بەردانەدا ئەو خۆرشتانەی کە بۆی پەیدا کردووە بیخوات (ئەم چیرۆکە بەشێکە لە کۆمەڵە چیرۆکێکی فارسی لەژێر ناوی ئیسماعیل نامەدا. هەڵبەستێکی تری پیرەمێرد هەیە بەناوی (بە زبان نیە اخلاص حسابە) لەو چیرۆکەوە وەرگیراوە، لە بەشی چیرۆکدا بلاّوی ئەکەینەوە.

دیسان —موناجات

ناڵەی پیری پیران

خوایە ئەوانەی کە بێ باوەڕن
هیچیان نەدیوە وا هەڵەوەڕن
ئەگینا سەیری باغێکی گوڵ کەن
تەماشایەکی بە عەقڵو دڵ کەن
ئەو رەنگە جوانەی پەڕەی (هەرجایی)[٢٨٨]
بە زەڕەبینی تیشکی بینایی
لێی ورد بینەوە کە ئەو صەنعەتە
کێ دەڵێ زادەی خووی تەبیعەتە؟

گەڵای (گوڵ پەسەند)[٢٨٩] کام مەقەست بڕی
(پەردە عروسی)[٢٩٠] کێ پەردەی دڕی
کێ هات لاولاوی بە دارا ئاڵان
کام دەست گەردنی وەنەوشەی شکان
ئەمانە نەیسا بڵێن بێ گیانن
مادەیەك رووێدا زۆر کەس ئەیزانن
ئاغای شیوەکەڵ یەکێکیان تیا بوو
کە ئاغال ئاغای قادر ئاغای ناو بوو
پێی بریندار بوو لێی کرد بە خۆرە
ئەهاتنە سەری حەکیم بە نۆرە
رۆژێك (مەولەوی) حەکیمی بانە
پێی وت رەحمت بێ بەم منالانە
ئەم دەردە پیسە ئەتەنێتەوە
پیاو ئەبێ لێیان دوورکەوێتەوە

---

(٢٨٨) و (٢٨٩) و (٢٩٠) ئەوانەی لە کەوانەدان ناوی گوڵن.

ئاغا له دوور دێ چووه بن دارێك
راكشاو روانی بۆی كشا مارێك
ئەمیش بێزار بوو چاوی لێ قووچان
تا هاته سەر پێی خۆی هیچ نەجوولان
هەرچەند خەڵك و خوا له دوور پەیدا بوو
تا ئەوان هاتن مار پێوەی دابوو
پێی چاك بووەوە وەك دۆخی جاردی
خۆ ناڵێن ئەمەش تەبیعەت ناردی؟
بەردە زلەكەی ناو ئاوی دوكان
كە بۆ ئەندازەی ئاو بووە بە نیشان
شارە مێروولەی لەناودا ئەژی
ئەویش تەبیعەت هێناویەتەدی؟
ئەم ئاسمانە كە بێ ستوونە
بۆ كردەوەی تۆ بوو بە نموونە
چەرخی ماكینەی ئەم رۆژو شەوە
بێ هەڵم و بەنزین ئەسوورێتەوە
چەوری پێ ناوێ هیچ ژەنگ ناگرێ
لێك هەڵناوەشێ دەستی تێ نابرێ
ئاش بێ ئاش وەستا نانرێتەوە
گاجووت بێ جووتیار ناگەڕێتەوە

دیسان (ناڵەی پیران)

ساڵی ١٩٣٧

خوایە فەرمووتە خۆت لە قورئانا
لە پەرستشی جن و ئینسانا
خەڵقی جن و ئنس بۆ عیبادەتە
پەرستنی تۆ رێی سەعادەتە

حەدیسی قودسیش هەردوو یەك باسن
کەنزی پەنهان بووم ویستم بمناسن
ئەو بۆ عیبادەت، ئەم بۆ ناسینە
ئەم دوو ئایەتە بۆ یەك ئایینە
(خلقت الحق لكي أعرف)
بۆ کێ دەست ئەدا هەروا زوو بە زوو
سا مەگەر رشتەی هیدایەتی تۆ
بۆ ئەو رایەڵە بێت بە تان‌وپۆ

(ئەگینا بێ تۆ، ئەو رێی رەحمەتە
نوقتەی دێتە سەر دیارە زەحمەتە)[٢٩١]
توخوا با رەحمەت نەبێ بە زەحمەت
(نبی)ت بە رەحمەت ناردووە بۆ ئۆممەت
دیارە موحتاجی دوعای عەبدت نیت
ئەگەر نەت ناسن تۆ دەربەستی چیت؟
ئەزانم بۆچی وا لوتف ئەنوێنی
دەست نوێژی خۆتن نایان شکێنی
دیارە ئاو خەڵقی پەروەردگارە
سەنعەتێکی وای لێوە دیارە
(ئەو دارەی کە خۆی هێنابێتیە بەر
نوقمی ناکا ئەیخاتە سەر سەر)[٢٩٢]

---

[٢٩١] پیرەمێرد بیری ئەو دێڕەی لە هەڵبەستێکی مەولەویەوە وەرگرتووە کە ئەمە وەرگێڕانەکەیەتی بە کوردی:
رەحمەتو زەحمەت نوقتەیان فەرق بوو
ئەو نوقتەیە بوو کە لە من تەوق بوو
من لە (ز)ێی زەحمەت نوقتەم ئەکڕان
ئەو بە (ر)ی رەحمەتا مێشی ئەڕیان

[٢٩٢] پیرەمێرد لە هەڵبەستێکی تردا دێڕێکی تری هەیە لەو بابەتەوە بەم جۆرەی خوارەوەیە:
کە ئاو داری لەسەر سەر راگرتووە ئەیزانێ چی تیایە
لەلای ئەنگە کە پەروەردەی نوقم کا گەورەیی وایە

دیسان فەرمووتە کە پەروەردگار
زۆر لەلای خۆشە عەفووی گوناهکار
بزانە زەوقی عەفووی من چەندە
گوناهکار ئەبێ بە عەبدی بەندە
خۆ من ناوێرم ئەمە بێنمە دی
ئەگینا منیش عەفووی تۆم ئەدی
بەڵام ئەویشە باسێکی جوێیە
ئەو پیاوەی لەوە بگات لە کوێیە؟
من لەمانەم چی پیرێژنانە
ئەتناسم ناچمە سەر گوێسەوانە
من ئەمەم بەسە هەتاکو دەمرم
زەوقێك لە یادی عەشقت وەرئەگرم
خۆش گوزەرانی بە دڵ خۆشیە
ئاڵاندنە دنیا فەرامۆشیە
دنیا داوێکە کەوتووینە ناوی
دینمان ئەخەینە بەها و پێناوی
حەدیسە دنیا و دین یەك ناگرن
هەر لایەی داوێك لەیەك دائەبڕن

دیسان ناڵەی پیری پیران

ساڵی ١٩٣٨

خوایە من زۆرجار دێمە سەر ئەوە
ئەوەی ئەیبینم پێی بڵێم خەوە
هەموو کردەوەی تۆ عەدالەتە
هەموو دەورێکیش زاڵم ئالەتە!
تا یەکێك نەدەی بە کوشت بەوی تر
کەس کورسی جاهی بۆ نابێ ئیتر

تا لەقە نەدات بەدارا یەکێ
توو بۆ ئەوانەی ژێر دار ناتەکێ
بە دیمەن ئەمە عەدالەت نیە
بەڵام بە مەعنا کەچ دیدەنیە
ئێمە تێناگەین لە ئەسراری غەیب
هەر خۆت ئەیزانی حاکمی بێ عەیب
غەیری تۆ حاکم کێیە دایم بێ
تا ئەبەد لەشوێن خۆیدا قایم بێ؟
هەموو حاکمێك تابعی ئەمرن
یا عەزل دەکرین یا هەموو دەمرن
کەس لەتۆ ناکاو، تۆ لە کەس ناکەی
ئەو خوداوەندە گەورەو بێ باکەی
ئەزەلیەتت سەرەتای نیە
ئەبەدیەتت مونتەهای نیە
شوێن ئەزەل کەوتین هەر سەر بەرەو ژوور
گەردی ڕێگمەشمان نەئەدی لە نوور
گەڕاینەوە سەر ئەبەد سەرەو خوار
لەڕێدا گوم بووین کەوتینە هاوار
داد لە دەست سڕی عیلمی ابتدا
بێداد لە ڕشتەی تووڵی مونتەها
کەوابوو ئێمە ڕەخنەی چی بگرین
ئێمە نازانین خۆمان کەی ئەمرین
کە زیندەگیمان بە ئەمری تۆ بێ
پیشەمان بۆچی هەر چڵو چۆبێ
لوتف دەربارەی خراب بنوێنی
ماڵی هەژاری پێ بڕووخێنی
ئەگەر بێت کەسێك بڵێ: چی دەکەی؟
بە زاڵم دەڵێی تێی هەڵدە سا دەی

ماڵ ماڵی خۆتەو بەندە بەندەی خۆت
چی دەکەی بیکە خۆ وا لواوە بۆت
(لا یسأل) بووە بە قفڵی دەممان
هەڵ دەکەین لەگەڵ شعوری کەممان
پیرێژن ئەڵێت: خوا خەتا پۆشە
هەرچی لای خواوە بێ پێمان خۆشە

خواناسی

ئەگەر خوات ناسی بپارێرەوە
بە زمانی خۆت بلاّ لێرەوە
خوای گەورەو بزورگ پادشای بێ نیاز
بێ هاوبەش بێ کەس بێ شوێن بێ هامڕاز
تێگەیشتنت دامێ تێت بگەم
پێم لێنا هەر تۆی بێ زیادو کەم
چاوم هەڵبڕی ئاسمانم دی
وتم: بێ وەستا نەهاتۆتە دی
ئەگەر کردەوەی بێگانە بوایە
خۆ ئەشیا بێ ستوون ڕانەوەستایە
دیارە هەر چەرخێك پیاو دروستی کا
کاتێکت زانی سواو تێك شکا
چەرخی ماکینەی ئەم ڕۆژو شەوە
بێ هەڵم و بەنزین ئەسووڕێتەوە
چەوری پێ ناوێ هیچ ژەنگ ناگرێ
لێك هەڵناوەشێ، دەستی تێ نابرێ
هەر لەو ڕۆژەوە کە تێکخراوە
هێشتا جەڕێکی لێ نەسواوە
هەر بەو پێودانە کە بۆت داناوە

وا دێت و دەچێ هیچ نەسواوە
بێ گوڕەو بڕە، بێ چرپەو بێ دەنگ
تێکرا لە کاران یەک ڕەنگ یەک ئاهەنگ
تۆ نەبوویتایە چۆن تێک ئەخرا
ئەمانە لەکوێ پێکەوە ئەنرا؟؟
چۆن چەرخی گەردوون بێ دەستی وەستا
لەکاردا ئەبوو هەتاکو ئێستا
ئاش بێ ئاش وەستا ناسووڕێتەوە
گا بێ هۆی جوتیار ناگەڕێتەوە
سەد هەزار هەزار ئەستێرە ناسان
ئەودیو خێوەتیان نەدی بەئاسان
منیش ئەگەڕێم کە تۆ بناسم
ناتدۆزمەوە کوێرو کەساسم
چاوێکم بەرێ تۆی پێ ببینم
(ارنی)[٢٩٣] بیژنیم کردووە بیبینم
دەستم پێ گرتووە شەرمەندەم مەکە
بۆ بەخشین گوناهی زۆرو کەم یەکە
(هەر کردەوەیەک لەمن رووی داوە
لەپێش کردندا لای تۆ نووسراوە
کە لەو تەختەیەی لای تۆ نووسرابێ
کێ رێی دەکەوێ بڵێ: وا نابێ!)[٢٩٤]

---

[٢٩٣] ارنی بیژنی- یەعنی وتی (ارنی)- ئەمە نیشانەیە بۆ ئەوەی کە گوایە موسا داوای لە خوا کردووە خۆی پێ نیشاندا (ارنی)و خواش بە (لن ترانی) وەڵامی داوەتەوە.

[٢٩٤] ئەو دوو دێڕەی سەرەوە لە شیعرێکی خیامەوە وەرگیراوە، لەکاتی خۆیدا شێخ سەلامی شاعیر ئەو دوو دێڕەی خیام کە ئەو دوو دێڕەی سەرەوەی لێوە وەرگیراوە بەم جۆرە گۆڕیویەتی بە کوردی:
منت دروست کرد لە گڵولە ئاو
خوریو قامیشت هۆندەوە تاو تاو
چاکەو خراپە هەرچی کە ئەیکەم
یەک یەک تۆ نووسیت، من ئەکەی بەد ناو؟

سەرمەستی روو سوور

خوایە ئەم دڵەم هێزێکی بەرێ
کە غەم لەناو خۆی بکاتە دەرێ
من خۆم نازانم چی بۆ من چاکە
تۆ بە مەیلی خۆت دڵم ئاوا کە
پایەی تۆ ناسین ئەگەر دەرکەوێ
ئیتر کێ دنیا و دیناری ئەوێ؟
من کە دێوانەی تۆ بم بە تەنیا
شەقێك هەڵ ئەدەم لە هەردوو دنیا
دڵم هەمیشە یادی تۆ ئەکا
گیان لەرێی تۆدا جستو جۆ دەکا
بەهەشت مەدح ئەکەن بە ناوو داوێ
من لیقای تۆم بێ بەهەشتم ناوێ
عاشق کە بەڕاست دەستی لە گیان شت
پەکی سەیرانو گەڕانی خۆی خست
دیارە کە یاری ئەو وەفایەی دی
کامی وصالی بۆ دێنێتە دی
خوایە ئەیزانی کە من تۆم ئەوێ
مەعشوق چ رایەی بە تۆ دەکەوێ
خوایە نامەوێ تاعەتم زۆر بێ
نەوەکا نەفسم بەوە مەغروور بێ
خۆم بە گوناهکار ئەدەمە قەڵەم
تۆ خۆت فەرمووتە حەز لە عەفو ئەکەم

بۆ (مەولودی پێغەمبەر) وتوویەتی

مارتی ساڵی ١٩٤٥

پێغەمبەرەکەی خۆشەویستی خوا
خاتمی (نبی)ت نەهاتووە لە دوا
زۆر پێغەمبەر هات بەرودوا تێکڕا
خاتەمی خاتم بە هیچ کەس نەبڕا
بەرلەوەی ئادەم کەوا صفی بوو
تۆ مصطفی بووی بەڵام خەفی بوو
مایەی خلقتی ئەفلاك (لولاك)ە
بە (الم نشرح) صدری تۆ پاکە
(والضحی) سوێندی پڕ نووری رووتە
(والليل) بۆ طورەی سەوادی مووتە
نێرگز (ما زاغ البصر) جوانی کرد
سورمەی طور چاوی تۆ هەرزانی کرد[٢٩٥]
مانگ بە پەنجەی تۆ دوو کەرتو شەق بوو
(پەروێن)[٢٩٦] بە نامەی تۆ جێی پێ لەق بوو
بومەلەرزەی تۆ کەوتە دنیاوە
لەوساوە گوڵی (ساوە) هەستاوە
(سبحان الذي اسری) سەراتە
(قاب قوسين)یش (ادنی) جێگاتە
سوورەی (والنجم)ت ئەدرەوشێتەوە
گوڵی ئاینت ئەگەشێتەوە
(انا فتحنا)ت طورەی بەیداغە
ئایەی (مزمل) کەوای شیرداغە

---

[٢٩٥] گوایە کە شەوقی خوا داوێتی لە کێوی طور لە سینا، ئەو کێوەی سووتاندوەو هەمووی بووە بە کل، بۆیە لای پیرێژنەکانی لای خۆشمان، کل بە شتێکی پیرۆز ئەژمێررێت.

[٢٩٦] پەروێز نیازی لە خوسرەوی پەروێزە کە یەکێك بووە لە شاهە هەرە بەناوبانگەکانی فارس کە لە کاتی رووداني پێغەمبەردا ژیاوە.

خوا سلاّواتی له دیدارت دا

ئەو نوورەی دیارە لە دیدارت دا

تۆ نەبوویتایە بە ئاگری نەمروود

نەسڵی ئیبراهیم نەدەبوو مەوجوود

ئەو ئیبراهیمەی تۆ نەوەی ئەوی

لە کوردستانا دەرکەوت برەوی[٢٩٧]

باپیرە گەورەت فەخری کوردانە

مەڵبەندی ئەوە ئەم جێ و مەکانە

توخوا هەر لەبەر دڵی ئیبراهیم

دەردمان دەواکە، کە هەر تۆی حەکیم

تۆو ئەم ڕۆژەی تۆی تیا هاتیە دنیا

چارمانکە هیوای بە تۆیە تەنیا

هەروەك (رحمة للعالمین)ی

دیارە تەنگانەی ئێمەش ئەبینی

تۆ خۆت ئەزانی کە کورد دیندارن

بە ئاینی تۆ صەلابەت دارن

خۆمان بە ئەهلی ئیمان ئەناسین

کەچی کەچ ڕەوین بۆیە کەساسین

کە تۆ لەلای خوا خاترت ئەگیرێ

وا بکە نیفاقمان لەناو هەڵگیرێ

ئەوسا ئەبینی چ ئوممەتێکین

لەڕێی خزمەتی ئایندا یەکین

---

[٢٩٧] پیرەمێرد دوای ئەو ئایەتی قورئانە کەوتووە کە ئەڵێ (ما کان ابراهیم یهودیا)، بە حیسابی پیرەمێرد کە ئیبراهیم ئەگەر جوو نەبووبێت و لە کوردستانا ژیابێ ئەبێ ئاری بووبێ و کوردیش بووە.

هەندێك لە ناڵەی كۆن

سالّی ١٩٤٥

خوایە زیندەگی بدە بە دڵم
هێندە دڵ مردووم بۆ خۆم خەجلّم
من خۆم نازانم داوای چیت لێ بكەم
هەر ئەوەم ئەوێ رێی لای تۆ دەركەم
شێتی وا هەیە شەق ئەوەشێنێ
عاشقەو شێوەی شێتی ئەنوێنێ
من دێوانەی تۆم بەتاقی تەنیا
وا شەق هەڵئەدەم لە هەردوو دنیا
ئەو رۆژەی گڵی لەشت دارِشتم
تۆزێك لە لقای خۆتت تێخستم
وا بەو مایەیە گەیشتمە مەرام
تەنها تۆم ئەوێ دنیا پەشمە لام
ئەوەی بە ماڵی دنیا باییە
چاوی لە گەنج و پادشاییە
پیشەی هەڵگردی من گەداییە
مەیلی تۆ بۆ من شادی و شاییە
ئەزانم منت بۆ خۆت دروست كرد
هەوڵ و حەسوودیت لە دڵم لابرد
تۆ بۆت دانابووم من بەشی خۆم برد
كەوابوو هیچمان زیانمان نەكرد
خۆت لە قورئاندا ئاوەهات فەرموو
رضى الله ورضوا عنه

بەناوی (ابو الوفای کوردی)یەوە وتوویەتی

به شەرامی کەرەمی خواوە وەها مەخموورم
که سەر ئازاد لەسەودایی بەهەشتو حوورم
مەست ئەگەر نەعرە دەکێشێ، لەمەیە، نەك هی خۆی
مەستی سەودام چ دەربەستی مەی ئەنگورم
ئاهی من ئاگرە بۆ عەرشی خوا سەر دەکەوێ
چیمە لەوەی باڵی فریشتە دەسووتێ، مەغروورم
رۆژو شەو بۆ منە، من بۆی دەگەڕێم سەرگەردان
ئەمە سرێکە لەلامە، کەچی من لیی دوورم
روح قودسم، بە کەمەندی (بشر)ێ کەوتوومە داو
وەکو رۆژم کە لە عەشقا بە سووتاو مەشهوورم
ئەمەوێ پەردەیی سەر لادەم بمناسم کێم
ئاخ ئەترسم کە بسووتێنێ خەلایق طوورم
دڵ لە (طور)ی بەدەنا ویستی بە ناڵەی (ارنی)[٢٩٨]
وەکو مووسا بە تەمەننای نەبوو دەستوورم
ئەو دەمە بادەیی وەحدەت گەییە فریای من
سەرخۆشێکم کە نە موسامو نە کێوی طورم
چوومە ناو دێری (فەنا) لافی (انا الحق) لێبدەم
عەشقی حەق جامی لیقای دامێ بەوە مەنصوورم
واتەیەکی لە لیقای سڕی تجلی دەرخەم
تێدەگەی چۆنە لەسەر لەوحی قەدەم مەستوورم
من کە چاوێکم بە ئاوێنەی دڵما گێڕا
هاتە پێش چاومە کە هەم ناظرو هەم منظورم

(٢٩٨) ارنیو لن ترایو طور- پیرەمێرد لە زۆر هەڵبەستی ئاینیدا بەکاری هێناوەو لەم رووەوە پێڕەوی شاعیری مەزنی کورد (مەولەوی) کردووە.

مانگی رۆژوو

مانگی رۆژووه به چلەی هاوین
ئاگری جەهەننەم پێی ئەبێ بەتین
ئەوی به رۆژوو ئەبووڕێتەوه
دەرگای بەهەشتی بۆ ئەکرێتەوه
لێوی رۆژووەوان کە بەلغ ئەگرێ
پەردەی قاپی خوای بۆ لائەدرێ
کە دەستو دەمو زمانت پاراست
ئەوسا ئەتوانی بلێی رۆژووەو راست
خۆت برسی بیتو هەژارت تێر کرد
ئەوسا بزانە ئیمانت دەربرد
رۆژوو پەیڕەوی رێی یەزدانیە
وەك نوێژو رۆژوو ریایی تیا نیە

ئەو خوا پێداوه

سالی ١٩٤٦

ئەو خوا پێداوەی برسی نەوازە
لەگەڵ فریشتەی عەرزا هامڕازە
بتەوێ لەگەڵ خوادا خەریك بی
ئەبێ لە پیاوی بەدكار تەریك بی
وریابە وەك كوێر بەڕێدا مەڕۆ
داوی شەیتانو چاڵ زۆره بۆ تۆ
لەژێر سەقفێكدا كۆڵەكەی نیە
كە رووخا رووگیری چیە
ئەم سەقفە كۆنە بێ كۆڵەكەیە
لەگەڵ كۆڵەكەی تۆدا تاكەیە
تێبگە رێگەی دوورت لەبەره

چاکە بۆ ئەولا توێشووی سەفەرە
خوا فەرموویەتی رێی چاکە بگرین
بۆ ئێمەیەتی کە دوایی ئەمرین
ئەگینا لەبەر پێغەمبەر نەبێ
چ ئیحتیاجی بە ئێمە ئەبێ
باری گوناهمان کە کەوتە سەرشان
ناچارین ئەبین بە کەری شەیتان

ئەو عەشقە

تەمموزی ساڵی ١٩٤٧

ئەو عەشقەی لەگەڵ جنسی بەشەرە
بەهەوای نەفسە دوایی بەشەڕە
خۆشەویستی خوا کە بەگیان بەندە
وەك شەراب هەتا کۆن بێ پەسەندە
ئەو سەرمەستیەی کە لە رۆحا بێ
دڵ ئاوا ئەکا هەرچەند رووخابێ
کە یادی خودا هاتە دڵەوە
بەسۆزو ناڵەو جۆش و کوڵەوە
ژەنگی دڵ لەگەڵ فرمێسکی چاوا
پاك ئەکاتەوەو ئەیکا بە ئاوا
دڵ پاك بێتەوەو ژەنگی نەمێنێ
عەرشی کردگار یەکسەر ئەبینێ
های لەو خۆشیەو لەو لیقای خوایە
سەڵتەنەتێکی ئەوتۆی تێدایە
شا بە سەپانی خۆی راناگرێ
ئەم رووی زەمینە بە فلسێك ناکڕێ
ئنجا با خاوەن پایەی جیهانی

بتوانێ شانێك بدا له شانی
ئەوانەی کەوا بە مەسنەد بایین
لەگەڵ (چەرخ)[٢٩٩] گۆڕا گشت (چەرخی)[٣٠٠] بایین
خوایە شوکرانەی تۆ تەواو ناکەم
لە سایەی تۆوە من ئەو بێ باکەم
کە ئەم فەلەکە پێی دەڵێم وەلەك
شەکری چاییشم بووە بە (بەلەك)[٣٠١]
هەر لە ژوورەوەم هاوین و زستان
هەرچی ئازایە بۆم بێتە مەیدان[٣٠٢]
جلی هاوینەم گۆڕی زستانە
ئەویش هی خەڵکە وا پێنج ساڵانە[٣٠٣]
زۆر جل و بەرگی تازە ئەبینی
لەشی لەش پیسی تێدا ئەهێنی
کە مەرگ ئەو بەرگەی لێ ئەکاتەوە
(تاتەشۆر)[٣٠٤] لەشی پاك ئەکاتەوە[٣٠٥]

---

[٢٩٩] چەرخ- زەمانەو ڕۆژگار.

[٣٠٠] چەرخی- جۆرە پارەیەکی عوسمانلی بووە کە نرخی بیست فلس بووە یەعنی کە زەمانە وەرگەڕا هیچیان چەرخییەك ناهێنن.

[٣٠١] لە شەڕی جیهانی دووەمدا فریای ئەوە نەدەکەوتن کە لە وشێنی خۆیدا شەکر بپاڵێون و سپی بکەن، بەڵکو هەر بە زەردی ئەیانناردو تامی لە شیرینی ڕەگی بەلەك ئەچوو، لای خۆمان ئەو سەردەمە تەموین ئەو جۆرە شەکرەی دابەش ئەکرد.

[٣٠٢] پیرەمێرد لەو دێڕەدا باسی ژیانی خۆی ئەکات کە چۆن زستان و هاوین هەر لە ژووری قەلەندەرخانەکەیدا ئەژیا.

[٣٠٣] لام وایە ئەو قاتە جلەی کە پیرەمێرد لەو دێڕەدا باسی ئەکات ئەو چاکەت و پانتۆڵەیە کە (بەهادین نوری) کە متصرف بوو لە دەوروبەری ساڵی ١٩٤٢- ١٩٤٣ دا پێشکەشی کردووە بە پیرەمێردو قاتێکیش بە فائق بێکەس بۆ تەقدیریان.

[٣٠٤] تاتەشۆر- ئەو تەختەیە یا ئەو بەردە پانەیە کە مردووی لەسەر ئەشۆن پیرەمێرد ئەڵێ: هەندێ کەس بە شێوەو دیمەن جل و بەرگیان پاکە، بەڵام بە دڵ و بەلەش پیسن، مەگەر کە مردن و خرانە سەر تاتەشۆرو جلەکانیان داکەندرا ئەوسا دەرئەکەون.

[٣٠٥] بەڕاستی بەم کوردیە پەتیە ڕەوانە هیچ شاعیرێکی کورد تا ئێستا نەیتوانیوە بەو جۆرە هەڵبەست بڵێ. لە ماناشدا لای من لە شیعرەکانی سەعدی و شەمسی تەبریزی بەرزترن.

(١٠)

هەڵبەستی: چیرۆك‌و گاڵتەو گەپ‌و مەتەڵ

پیرەمێرد جگە لەوەی کە بە پەخشان گەلێك گاڵتەو گەپ‌و بەشی پێکەنینی هەبووە، هەروەهاش بە هەڵبەست گەلێك شیعری گاڵتەو گەپی هەبووە. پیرەمێرد خۆی لەخۆیدا زۆر حەزی لە گاڵتەو گەپ‌و نوکتەو قسەی نەستەق‌و خۆش کردووە، لە زەمانی ئەوو بەر لەویش مەتەڵ باوی بووە، ئەویش هەوڵیداوە بە پەخشان یاخود بە هەڵبەست هەر جارەی یا گاڵتەو گەپێك یاخود چیرۆکێکی کۆنی پڕ لە پێکەنین‌و داستانی کۆنی ناو کوردەواری یا مەتەڵێکی بڵاوکردۆتەوە. قوتابیانی زانستی شەو، قوتابیانی منداڵ‌و خوێندەواران زۆر بە پەرۆشەوە چاوەڕوانی ئەو رۆژەیان ئەکرد کە رۆژنامەکەی پیرەمێردی تیا دەرئەچێت‌و هەریەکەی سەرو دانەی ئەکڕی‌و خۆیان بە هەڵهێنانی ئەو مەتەڵەوە خەریك ئەکرد.

لە راستیدا ئەم بەشی هەڵبەستانەی پیرەمێرد هەندێکیان وەنەبێ لە رووی ئەدەب‌و ناوەرۆکەوە نرخی بەشەکانی تری هەبێ، بەڵکو بەشێکە هەم بۆ رابواردن‌و هەم بۆ خەریك کردنی منداڵان کە خەیاڵ‌و مێشکیان پێ فراوان بکەن، وا لەخوارەوە هەڵبەستەکانی پێشکەش ئەکەین.

أ- بەشی هەڵبەستی گاڵتەو گەپ:

وەکو وتمان پیرەمێرد زۆر حەزی لە گاڵتەو گەپ کردووە، هەندێ جار هەڵبەستی وای وتووە کە لە شتی وا دوواوە زۆر دوور بووە لە سروشت‌و کردەوەو رەوشتیەوە، بەڵام وەکو هەموو شاعیرێکی تر گوێی نەداوەتێ، هەرچی بۆ هاتووە

لەکاتی خۆیدا هەندێکی بڵاو کردۆتەوەو هەندێکیشی لە دەست خەتەکانی خۆیەوە وەرمان گرت وا پێشکەشی ئەکەین.

زۆر جار شاعیر ئەو شتەی کە ئارەزوو ئەکات لێی بدوێ‌و باسی بکات، ئەڕوانێت ڕێگای بڵاوکردنەوەی نیەو گەلێك کۆسپ‌و بەرهەڵستی دێتە سەر ڕێی، لەبەر ئەوە ناچارە بۆ دەربڕینی ئەو خواست‌و ئارەزووەی پەنا بەرێتە بەر چیرۆك‌و گاڵتەو گەپ، ئەم جۆرە هەڵبەستانە شیوەیەکی ڕەمزی وەر ئەگرێت، پیرەمێردیش یەکێك بووە لەو ئەدیبانەی کە لەبەر ئەو هەموو کۆسپ‌و بەرهەڵستیانەی ئەهاتە ڕێی، پەنای بردۆتە بەر چیرۆك‌و گاڵتەو گەپ‌و پەندی پێشوونیان‌و بەمە داخی دڵی خۆی دەربڕیوەو ئەوا لە خوارەوە هەڵبەستەکانی گاڵتەو گەپی بڵاو ئەکەینەوە.

بەناوی (شێخی تەراتەوەند)ەوە وتوویەتی

جارێك لە کوێستان لەدەم کەلی خان
سەرخەوم شکان هەندێك لەپاش نان
ژێر ڕاخەر نەبوو بنووم لەسەری
یەك دوو کەلەرمم لەبن دابڕی
ڕام خست بە یادی لەش‌و لاری یار
وەك کلووی سپی نازك‌و نازدار
کە ئەبزووتمەوە ئەو جیڕەی ئەهات
بەو جیڕە جیڕە کەوتمەوە ئاوات
خۆزگە لەشێکی ناسکی وام ئەدی
بەڵام خەوێك بوو بۆم نەهاتە دی
ئەمڕۆ یەکێکی لەش سپی و نازك
گۆممەتەی ئەدا وێنەی کارئاسك
بە دەورما ئەهات ها بگرەو بێنە
وەك چۆلەکەکەی شوان خەڵەتێنە
ئەچووم بە شوێنیا ئەو قونەی ئەکرد

ها لێرەو لەوێ دەستم بۆ ئەبرد
جرتێکی کێشاو وتی من دنیام
کاتێکم زانی لە چۆڵو تەنیام
دنیا دەستکەوتن خەیاڵی خامە
ژنێکە وەصلی هەر ئیحتلامە

قافیەی بە جرت

سالّی ١٩٣٩

دوێنێ لە بازاڕ لەناو گوزەردا
جاڕی (دوخانی شەرقیان)[٣٠٦] ئەدا
کوڕێك بەسیماو چاکەتو پانتۆڵ
سەرێکی رووتی بە زوڵفو کاکۆڵ
بە عەرەبی ساف بە دەنگێکی رەق
ئەیوت (ادخنوا من دخان الشرق)
لەگەڵ وتی شەرق، شرق شرق لە دواوە
یەکێك جرتێکی وای بۆ بەرداوە
ئەفەندی ئاوڕی دایەوەو منالّ
رای کردو کابراش لە دووی کەوتە بالّ
ئەم خەڵکە هەموو کردیانە هەرا
پێچە بەدەوری کرد لە گوزەرا
قوڕ گیرابوەوە بۆ سواغی دووکان
کەوتبووە سووچێك نەیاندی هیچیان
منالّی پێ خاوس هیچ باکی نەبوو
نەچەقیە ناو قوڕ سووکێ بۆی دەرچوو

---

[٣٠٦] وا دیارە زەلامێك لەو سەردەمەدا چووەتە سلێمانیو لەناو بازاڕدا بەدەنگی بەرز پڕوپاگەندەی بۆ جگەرەی شەرق کردووە کە جۆرە پاکەتە جگەرەیەك بووە.

بەڵام ئەفەندی بە قۆندەرەوە
چەقی و نەیتوانی بێتە دەرەوە
تەکانی خۆی دا لە پەوڕوو بۆی کەوت
هاتە دەرەوە وەك دەعبای ئەشکەوت
هەموو دوکاندار ئاویان پیا ئەکرد
هەرچەندێکیان کرد قوڕیان لا نەبرد
ئافەرین مناڵ لەگەڵ قافیەت
هەر بژین لەگەڵ عومرو عافیەت

گاڵتەی بەڕاست[٣٠٧]

ساڵی ١٩٣٩

خدر بوو پیاوی حەسەن ئەفەندی
کەس پێی نەئەوت کەرت بەچەندی
کوێخا دەرگابوو جێی خواجا نشین
فەرەنجی پۆش بوو زستان و هاوین
رەنجبەری مالیك رۆژێك نەخۆش کەوت
ناچار ئەو رۆژە بێگاری بەرکەوت
پێنج کەری ئەبرد بۆ دێی کەڵەکن
کە لەسەر خەرمان کای بۆ دابگرن
لەرێ خۆی سواری یەکێکیان ببوو
کە ئەیژماردن هەر چواریان مابوو
وتی: ئای خۆ من، پێنج کەرم پێ بوو!!
وا چواریان دیارە ئەوی تر کوێ چوو؟
روانی بۆ دواوە، هیچ دیار نەبوو

---

[٣٠٧] ئەمە لە چیرۆکێکی مەلای مەزیوورەوە وەرگیراوە.

گەڕایەوە لای کەران زوو بەزوو
کە تەماشای کرد پێنج کەر تەواوە
لەم فەن و فێڵە سەری سوڕماوە
زۆر ماندوو ببوو دیسان سوار بووەوە
لەبەرەو ژێرە سەرەوخوار بۆوە
دیسان کە روانی هەر چواریان ماوە
گریا وتی: من چیم لێ قەوماوە
خۆی خستە خوارێ بە دوعا و نزا
ئەپاڕایەوە لە بارەگای خوا
دوعای گیرا بوو روانی کەر پێنجە
رزگاری ببوو لەم دەردو رەنجە
ئیتر نەیتوانی بڕوات بە پێیان
خۆی هەڵدایە سەر کەرێکی تریان
دووبارە بەزمی لێ هاتەوە دی
وتی: ئەمجارە کەرە گورگ خواردی
هەروا لێی خوڕی گەییە نیوەڕێ
بەرەو پیری هات خلەی کوێخا دێ
بانگی کرد: کوێخا لەدەورت گەڕێم
لەکوێ خوا وا تۆی هێنایە سەر ڕێم
ئەمڕۆ جنۆکە گاڵتەم پێ ئەکەن
جاری کەرێکم ئەدزن و ئەیبەن
وتی: خدر ئاغا چەند کەرت پێ بوو؟
چەندەیان ماون و چەندت لەکیس چوو؟
وتی: پێنج کەرم هێنابوو لەشار
کە ئەیژمێرم هاتۆتە سەر چوار
کوێخا تێگەیشت کە گونی و گێزەر

لێك ناكاتەوە كابرای قوڕ بەسەر
ئەو كەرەی كەوا خۆی سواری بووە
چونكە نایبینێ لەبیری چووە
وتی: دابەزە هەی بەندەی بێ غەش
پێنجی بۆ ژمارد خۆشی كرد بە شەش

بەناوی (شیعری نوخشەی تازە شاعیر)

سالّی ١٩٤٠

شالّو قاشاو بۆ یەختەی رەش
دیزەی رەش لەسەر ئاگری گەش
گیپەو كەشكەك بە رۆنی لەش
دەسدار ئەیباو بێ دەس بێ بەش
ماندوو نەبیت پوورە وەنەوش
تۆش بەندێك بلّێ تەواوە

بووكە خازێی گۆرانی بێژ
هەموو سەری مانگێك بێ نوێژ
هەلّدەپەڕێت وەك داراوێژ
گۆشتی مێی گێژ، درەوی لێژ
لەسەر گردی توورەكە رێژ
نازانین چی لێ قەوماوە

دەمت ژوورەو لووتت كووڕە
ملت گێزەر مەمكت توورە
چەند دۆست ئەگری لەبەر بوورە
ئەو چاوەت كە وەك كلتوورە
بۆیە وا خەلّكت لێ دوورە

زۆر کەس لێت بە بەندو باوە
کورتە باڵای گوێلك چاوە
دەمو زوڵفت هەردوك خاوە
کەس نەما هەر منت ماوە
روویەکمان لێ بکە بەملاوە
وای لە چیو وای لە دۆشاوە
چرا هەڵکە چی تیاماوە؟

دنیام پێوا قوژبنو سووچ
رەتاندمت بە پڕوپووچ
چرنووك، نوقوڕچ بۆ ماچو مووچ
رەتێکت برد کەوتیتە نووچ
ئۆخەی تۆی کەوتووی لنگەو قووچ
جێگای شاراوەت دیارە

لەپاش چەندان بووی بەیارم
وەك تێم گەیشتووی بەکارم
یارۆکەی خۆزگە بە پارم
جوانیت مژیم لێت بێزارم
سمینم سمۆرەی دارم
نەماوە هێڵم بڕاوە

برژانگ کەر دڕ زوڵفت وەك داس
لەبیرتە سەر جۆگای قورتاس
لێی راکشابووی بێ ئاوەڵکراس
ئەتوت: ئاخ بۆ تەڵێ رێواس
ماندووت کردم هەی خوانەناس

خۆزگە بە پارت پێ ماوە
ئاوی چەقان گەرمو گوڕە
چی بکەم لەو خوێن ساردو سڕە
خۆی کورتەو درێژ دادڕە
زۆر بە گێچەڵەو دەم شڕە
ئەمگەزێ وەك مەشکە دڕە
ژەهری کوللەم بۆ داناوە

دەرسی (مەلای هەیاسی)[٣٠٨]

قل اعوذ، تۆ بێژە
شەو کورتەو ڕۆژ درێژە
بۆیە پیاو گێژو وێژە
هەرچی ئەکرێت بیچێژە
شیر کە ترشا، بیرێژە
ژن کە پیر بوو بینێژە
بێ دراو[٣٠٩] کوشتەی نوێژە
پارەدار زەینی تیژە[٣١٠]
درەو درەوی شوێنی لێژە[٣١١]
گۆشت گۆشتی مەڕی گێژە
تام لەلای ژنی درێژە
باوی بێ ڕۆژوو نوێژە

---

[٣٠٨] مەلاکان- بەتایبەتی مەلای کۆن هەموو نوکتەباز بوونو حەزیان لەم جۆرە هەڵبەستانە کردووە. لەبیرم دێ کە مناڵ بووم ئێواران مەلاکان لەسەر سەکۆی مزگەوتی شێخ بابا عەلی لە گەڕەکی سەرچیمەنی سلێمانی کۆئەبوونەوەو شێخ بابا عەلیش کە بە نوکتەبێژ بەناوبانگ بوو هەموو دەستیان ئەکرد بە دەمە تەقێو نوکتە، پیرەمێرد ئەو هەڵبەستەی بەدەم یەکێك لەو جۆرە مەلایانەوە وتووە.

[٣٠٩] بێ دراو- یەعنی بێ پارەو لات، واتە کە پیاو لات بوو سەر ئەکاتە سەر نوێژ کردن.

[٣١٠] زەینی تیژ- یەعنی زیرەکەو شتی لەبیر ناچێتەوە.

[٣١١] درەوی شوێنی لێژ- ئەوانەی کە درەو ئەکەن شوێنی لێژیان زۆر پێ خۆشە، چونکە سەر بەرەو ژوور درەو ئەکەنو زۆر ماندوو نابن.

ئیعلان

٦ی مارتی- ساڵی ١٩٤٣

دوێنێ شەو شەیتان هات بە پێکەنین
وتی: ئیعلانم هێناوە بۆ ژین
خۆت کەڵکت نیە پێت پێناکەنم
نایەم بەلاتا وەك خاڵۆژنم
ئیعلانی داناو سووکێ بۆی دەرچوو
روانیم مەئالی ئیعلان ئەمە بوو
تاقمی (زەبانیە)ی جەهەنەم بیستن
ئیستا نۆزدەیان هەیە بە بیستن
قورئان فەرموویە: تسعه عشر
یەکێکیان کەمە کار ناچێتە سەر
مانگانەی ئەوان هەزار دینارە
کێیە تالیبی چوونە لەم شارە؟
هەر مانگی هەزار دینار کەم نیە
بۆ ئەربابی خۆی خراپی چیە؟
وا ئێمە بە ژین ئیعلانی ئەکەین
چوار شەرتی هەیە بەیانی ئەیکەین
شەرتی یەکەمیان ئەبێ بدکاربی
نابێ بە کردەی چاك لەکەدار بی
دووهەم بەلەشی پیس رایبواردبێ
نەخەڵەتابێ نوێژی کردبێ
سێهەم هەرچی پێی ئەڵێن موسەکەرات
قەت بوارەی نەبێ بیست و چوار سەعات
چوارەمیان ناموس لای مێشوولە بێ
سوێندی بەشەرەف وەك پەپوولە بێ
ئەمجا هەر کەسێك ئەیەوێ بچێ
راکا بۆ ئەوەی لەکیسی نەچێ

پەنا بەخوا

کە چوویتە پاڵ ژن (بسم الله) بکەی
منداڵی چاکی لێ دروست ئەکەی
ئەوی لەناوی (بسم الله)[٣١٢] راکا
دیارە ئەو دەمەش بسم الله ناکا
کەوابوو نەوەی بە بێ بسم الله
ئەبێ پێی بڵێی اعوذ بالله
ئەوەی کە درەنگ بووبێ بە زاوا
بەم گرانیە چۆن نەوەی زاوە
تەنها سوورەتێك بێ بسم الله یە
دووی تر یەکی دوو بسم الله ی تیایە
شارەکەی ئێمە سلێمانیە
بسم الله ی ئێمە کە قورئانیە
بۆچی لە ترسا بسم الله نەکەین
بۆچی جنۆکە لەناو دەرنەکەین
ئێستە جنۆکە ناچنە کێوی قاف
ئەکەونە غابات بۆ لاف و گەزاف

---

(٣١٢) پیرەمێرد وا دیارە ئەم هەڵبەستەی بۆ سەید عەلی وتووە کە بە سەید عەلی بسم الله بەناوبانگ بووە. سەید عەلی پیاوێکی زۆر بەستەزمان و بێ وەی بووە کەم دەرامەتیش بووە، کە پێیان ئەوت بسم الله تووڕە ئەبوو ئەمەشی وەنەبێ لە کەم ئاینیەوە بووبێ بەڵکو زۆر لەخوا ترس بووە، تەنها وەکو شتێك خەڵك زۆر سەریان ئەکردە سەر، بەتایبەتی لە چاخانەکەی دەروێش شەریف، ئەویش تووڕە ئەبوو جارجار جنێویشی ئەدا.

گاڵتەو گەپ[٢١٣]

١٥/ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٣٩

پیاوێك بوو ناوی مەلا سێ پارە بوو
دەستە پاچەو مانگرو پەتیارە بوو
خەڵك وتی با دانەنیشێ وا بەتاڵ
هێنایان کردیان بە مامۆستای مناڵ
ئافرەتێکی بوو کەتەی چل شووکەرە
دەم شڕو تەڕ پیرو پەردە لابەرە
چۆپی کێشی رەشبەڵەك بەربووکی بووك
دڵ بەجێ هێنەر بە مەکرو نووکە نووك
چل قڕانی بوو بە مامانی و خەڵات
بۆ مەلا ئەیدا بەکەر کاروان بکات
پارەکەی وەرگرت مەلا رووی کردە شار
دای بە گوێدرێژێکی رەختەی خەرجی بار
هاتەوە هەوساری بەستە قۆڵی خۆی
سێ کەسی چوختی بە پیلان کەوتنە دووی
هات یەکێکیان کەوتە لنگەو چەندو چۆ
تا مەلا یەکجاری غافڵ بێ لە خۆ
دووەمین رەشمەی لەسەر کەر کردەوە
خستیە سەر خۆی لەنگەری بۆ گرتەوە
هەر بە پێ و دانی کەرە هەنگاوی نا
تا ئەوی تر هات کەری بردە پەنا
سێهەمین گوێدرێژەکەی دوور خستەوە
کەر برا هێشتا مەلا ئەیپرستەوە

---

[٢١٣] ئەو هەڵبەستە لە چیرۆکێکی مەلای مەزبوورەوە وەرگیراوە.

پیاوەکەی ببوو بە کەر خۆی راتەکان
رەشمەکەی خۆی گرت‌و هەوساری پسان
کاك مەلا ئەوسایە ئاوڕی دایەوە
چاوی کەوت بەو پیاوە هەڵویستایەوە
بانگی کرد: من تۆم کڕی کەر بووی کەچی
ئێستا وا دوو پێت هەیە لەپیاو ئەچی
پێی وت: ئینسانم، بەڵام زۆر توند خووم
شێت‌و نادان بووم بەگژ دایکما ئەچووم
رۆژێك لێم دابوو، دوعای کرد بووم بەکەر
چەند لەژێر باری گرانا بردمە سەر
ئێستا چاوی کەوت بەمن رەحمی بزووت
وا دوعای کرد بووم بە پیاو لووت‌و بزووت
باوەڕی پێ کرد وتی: لاچۆ برۆ
قەت بە ئەقڵی خۆت مەبە ئیتر خەرۆ
خۆشی چوو بۆ دێ قسەی گێڕایەوە
کەوتە دەم خەڵکی کە دەنگی دایەوە
خەڵك لایان خۆش بوو باربووی بۆ کرا
پارەیەکی زۆرتری بۆ رێکخرا
هاتەوە بازاڕ کە کەر بکرێتەوە
تێ فکری عەینی کەرە بۆی دێتەوە
چوو بەگوێیا وت بە سرپەو لۆمەوە
ئەو گووەی خواردووتە من نایخۆمەوە

نۆ مانگی تەواوە

پیرەمێرد لە ژمارەیەك لە ژمارەکانی رۆژنامەکەیدا ئەم بەسەرهاتەی خوارەوەی بڵاوکردۆتەوە، لە کارەساتی منداڵبوونێکدا کە پاش سێ مانگ شوو کردن رووی داوە:

پیرەمێرد ئەڵێت:- کابرایەکی ساویلکەی دەروون ساف، نابەدڵە لە ژنی دنیا، ژنێك ئەخوازێت، ژنەکە دایکێکی زۆر عەیارو جادووکەری ئەبێت، کەس بەدەم دەرەقەتی نایەت و بە کردەوەش گرەوی لە رێوی ئەبردەوە.

هێشتا سێ مانگ بەسەر زاوایی و بووکێنیانا تێناپەرێت، ژنەکە کورێکی ئەبێت.

زاوا سووکێ بە خەسووەکەی ئەڵێت.. ماشاء الله لە خوا ئەگەر ئەو کچەی تۆ هەروا زوو بە زوو کوری ببێت، منیش لە دوارۆژدا ئەبمە (بەدرخان پاشا)[٣١٤] وە لەم خاکەدا بۆ خۆم عەشرەتێك بەناوی خۆمەوە پێك ئەهێنم.

- خەسووەکەشی زۆرزان ئەبێت و بۆ هیچ شتێك دانامێنێت، دەمو دەست سێ مانگی شوو کردنی کچەکەی، هەر مانگەی بە سێ ناوەوە بۆ ئەژمێرێ و هەر ناوەی لێ ئەکات بە مانگێ، بەم جۆرەی خوارەوە ئەم هەڵبەستەی وتووە و بەو پێیە ماوەی زاوایی و بووکێنیەکەیانی گەیاندووە بە نۆ مانگ.

ئاو دار، بەهار، مانگی دۆ
نیسان، سەیران، نوخشەی جۆ
ئەو مانگەی بووکیان تیا برد
ئەو مانگەی کچە شووی کرد
ئەو مانگەی کورەی تیا بوو
تەواو نۆ مانگ بەسەر چوو
ئەوانەی بێ هەوێنن
سەر لە خەڵك ئەشێوێنن

کابراش ئەڵێ: بە حیسابی تۆ دروستە،بەڵام یاخوا هەر لەم مانگانەدا سکی پڕ بێت نەوەك ناوی مانگەکانی ترت وا بۆ رێك نەکەوێ.

---

[٣١٤] بەدرخان پاشا کە میری جزیرو بۆتان بووە گوایا (٩٠) کوری هەبووە کە بێگومان ئەو کورانەی لەچەند ژنێك بووە.

گیپە

جارێکیان ئەحمەدی عەزیز ئاغا گیپەیان ئەبێت، چەند هاوڕێیەکی خۆی بانگ ئەکات بۆ گیپە خواردن، پیرەمێرد لە بانگکراوەکان نابێت، لەپاش چەند ڕۆژێك، پیرەمێرد بەو گیپەیەی ئەحمەدی عەزیز ئاغا ئەزانێت. وەکو وتمان پیرەمێرد زۆر نەوسن بووە، بۆ هیچ شتێك گلەیی نەکردایە، لەسەر خواردن گلەیی ئەکرد. لەبەر ئەوە بەم چەند دێڕەی خوارەوە گلەیی خۆی بۆ ئەحمەدی عەزیز ئاغا ناردووە:

ئەحمەد، با گیپەت بۆ ئەو تیپە بێ
گیپەت خوارد بێ من، گوپت گیپە بێ
خۆ من ئەوساتە هاتبوومە لات
تەفرە بۆ من بوو سفرە بۆ جامات
وتیان کەللەکەت هێشتا دەیباڕان
ورگتان برنجی کاڵی ئەخووسان
ئەگەر وەك کەللە مێشکت داتەکێ
ئەبی بە وەزیر فریشکت ئەتەکێ
وەك کڵاو قازی بێ دروماني
ئاگری بن دیزەی زۆر بێ ئاماني
ریخۆڵە چەورەی لە خۆت ئاڵاوی
پێچکەی خۆت بەستووە لەجێ داماوی
هەروەك شیلاوگ هەوێنی شیری
لە نوکتەی وردا پەیکانی تیری
دەستی عیزەتت دایم لەسەربێ
هەرمێی[٣١٥] بەهەشتت ئاودارو تەڕ بێ

---

[٣١٥] هەرمێی بەهەشت- یەعنی شەقی بەهەشت، چونکە زۆرجار ئەڵێن هەرمێیەکی تێهەڵدا.

کردەی تۆو بردەی نادی (مظلوم)[٣١٦] بێ
خراپەت دیاربێ، چاکەت بن گۆم بێ
منیش کەشکەکەم ئەمڕۆ خوارد بێ تۆ
بەرد هاویشتنە پاداشی کلۆ

ئەحمەدی عەزیز ئاغاش کە بە نوکتەبێژو قسەخۆش‌و بە نەستەق بەناوبانگە، بەم سێ دێڕەی خوارەوە وەڵامی پیرەمێردی داوەتەوە، وەڵامەکەی هەر لەسەر نامەکەی پیرەمێرد نووسیوە[٣١٧].

خاڵە گیان یاخوا رووی بزن[٣١٨] رەش بێ
منی رووڕەش کرد هەر ئەوەی بەش بێ
بەخوا ئەو ساتەی تۆ تەشریفت هات
من زۆر مەشغوڵ بووم بە بیرما نەهات
لەجیاتی گیپەی ئاوساوی نەکوڵاو
پێشکەشت ئەکەم دوو پەردە پلاو

پیرەمێرد زۆر دۆست‌و هاوڕێی رەشید سدقی بووە (رەشیدی غەفور ئەفەندی)، رەشید سدیقیش یەکێك بووە لەوانەی کە زۆر حەزی لە نوکتەبازی کردووە، نەك هەر حەز لێکردن بەڵکو کوناو کون بە شوێنیانا گەڕاوە، لەگەڵ شێخ سەلامی شاعیردا گەلێ بەزمیان هەیە لەم رووەوە لێرەدا ماوەی باسکردنی نیە.
رەشید سدقی بەهیچ جۆرێك لە نوکتە عاجز نەدەبوو ئەگەر چی نوکتەو گاڵتەو گەپەکە لەگەڵ خۆشیا بووبێت، بەڵکو بە پێچەوانەوە خۆی بە پێکەنینەوە لە دانیشتنەکانیا بۆ خەڵکی ئەگێڕایەوە.

---

[٣١٦] نادی مظلوم– نیازی لە ماڵی حسێن مظلومە کە کابرایەکی زۆر ساویلکەو خۆش بوو، زۆر کەس وەکو نادی بۆ رابواردن ئەچوونە ئەوێ.
[٣١٧] نامەکەی پیرەمێرد کە وەڵامەکەی ئەحمەدی عەزیز ئاغای لەسەر نووسراوە ئەسڵەکەی لای منە بە دەست خەتی هەردوکیان.
[٣١٨] بزن– ئەحمەدی عەزیز ئاغا نیازی لە (بزن) پووری بووە کە ناوی (پوورە بەهێ) بووەو هەم خەسووی ئەحمەدی عەزیز ئاغاش بووە کە ئەو گیپەکەی لێناوە.

جاریکیان کاتبی ناحیەی (عەربەت) بووە لە سلێمانی، پاش ماوەیەك ئەبێت بە وەکیلی مدیری ناحیە، زەمان زەمانی قۆچان و بزنانە سەندن ئەبێت کە ئەمە جۆرە سەرانەیەك بووە میری ئەوسا لە خاوەن مەڕو مالآتی سەندووە، بۆ ئەمە هەموو سالێك سەرژمێر کراوەو بە پێی ئەو ژمارانە سەرانە لە خاوەنەکانیان سەنراوە.

پیرەمێرد هەندێك دۆست و ناسیاوی کۆزەڕەقەیی هەبووە کە کۆزەڕەقە گوندێکە لە ناوچەی تانجەرۆ (عەربەت)، ئەو دۆست و ناسیاوانەی دێنە لای و پێی ئەلێن خالە حاجی رەشید ئەفەندی دۆستت وەکیلی مدیر بەگەو بەم زووانە دەست ئەکات بە بزنانە سەندن بەشکو رای بسپێری چاودێریمان بکات و ئاگای لێان بێت. ئەویش پێیان ئەلێت: راسپاردن و کاغەز نووسین پێویست ناکات، کە هاتە کۆزەڕەقە بۆ سەرژمێری ئاژەڵ پێی بلێن ئێمە ئاشنای تۆفیقین، ئیتر هەرچییەکی پێ بکرێت بۆتان ئەکات.

کاتی بزنانە سەندن دێت و رەشید ئەفەندی ئەچێتە کۆزەڕەقە، کابرای ناسیاوی پیرەمێرد و دەم راستی ئاوایی رووی دەمی ئەکاتە رەشید ئەفەندی و ئەلێ: قوربان ئێمە دۆست و ئاشنای حاجی تۆفیقین، خۆی پێی وتووین کە ساتێك تەشریفتان دێن بۆ ئێرە عەرزت بکەین بۆ ئەوەی چاوی لوتفت لێمانەوە بێ، رەشید ئەفەندیش لە فرمانی میریدا زۆر گیرو جدی بووە، ئاشنا و ماشنای زۆر کەم خوێندۆتەوە، بزنانەیەکی باشی لە کۆزەڕەقەیی سەندووەو لەسەری کردوون بە ماڵ، ئەوانیش بە هەڵەداوان ئەچنە سلێمانی و بە پیرەمێرد ئەلێن: وا رەشید ئەفەندی لە جیاتی یارمەتیمان بدات، باوکی لە قوڕ هەڵکێشاوین، ئەویش دەم و دەست دەس درێژ ئەکات بۆ دار ئووچ و مەرەکەبەکەی ئەم دوو دێڕەی خوارەوەی بۆ رەشید ئەفەندی نووسیووەو بە کۆزەڕەقەییەکانا بۆی ناردووە کە ئەمەیە:

پەندی پێشوونیانە، بۆز بە لەڕی
جاشە رەشمان بە دەنکە جۆیەك زەڕی
رەشە بەختم بە خەڵکی سەگ ئەوەڕی
رەشەمێ بوو بەمن پشیلە وەڕی

رەشید ئەفەندی کە دوو دێڕەکەی پیرەمێرد ئەخوێنێتەوە دەم و دەس بە پێکەنینەوە بە کۆزەڕەقەییەکان ئەلێ: بەخوا کار لەکار ترازاوەو قۆچان بڕاوە، هەرچێکتان زیاد لێسەنراوە لە گیرفانی خۆم ئەتاندەمێ...

جارێکی تریش پیرەمێرد ئەم پێنج خشتەکییەی خوارەوەی ناردووە بۆ رەشید سدقی کە لە کاتێکدا مدیری ناحیە بووە، بۆ ئەوەی لە کاتی بزنانە سەندنا کە (اغنام)یان پێ وتووەو هەموو ساڵێك جگە لە نوێنەری میری یەکێکیان لە ئەهالیش دائەنا کە لەگەڵ مدیری ناحیەدا سەرژمێربێ، پیرەمێرد لێرەدا داوای لێ کردووە کە مستەفا ئەفەندیعەبدوڵلا ئەفەندی کە بە مستەفا ئەفەندی (زەلە)بەناوبانگ بووە (خەزووری رەفیق حیلمی) بووە بیکات بەو نوێنەرە بەشکو شتێکی چنگ بکەوێ...

مستەفا ئەفەندی زلە زل
کە بە شێخی ئەوت رستی بکەنە مل[٣١٩]
ئێستا نەرستی ماوەو نە جل
بوەتە سابرێنە پیرێکی رەگ شل
با لەگەڵ بزنانەدا بکەوێتە خلە خل

دووبارە (شیعری نوخشەی تازە شاعیر)[٣٢٠]

خۆ هەڵبەستی ئەم دەورە
لەجێی خوێندن و دەورە
جنۆکەمان لە دەورە
بسم الله کەین بە دەورە
دەوریەك پڵاوی چەورە
وەك کۆتر کەوتە دەورە
ئەچێت بۆ پیاوی گەورە
ئاسمانی ئێمە هەورە

یەکێ بوو یەکێ نەبوو

---

[٣١٩] ئەڵێن گوایا جارێك مستەفا ئەفەندی بە شێخێکی وتووە: یاکەر ئەوە شێخی چاکە، لە جیاتی ئەوەی کە بڵێ یا شێخ ئەوە کەری چاکە. جارێکیش وتویەتی گونم وەك دڵی هەلاج ئەلەرزێ.
[٣٢٠] پیرەمێرد لێرەدا گاڵتە بەو جۆرە شیعرانە ئەکات کە گوایا لەسەر شێوەی شیعری تازەن بەلام هەر قسەیەو نراوەتە پاڵ یەك و هیچ دێڕێکی پەیوەندی بەوی ترەوە نیە.

لەو دووانە ئەوەی نەچوو
کەرێکی بێ گوێچکە بوو
بۆ خۆی بۆ کێشە ئەچوو
کەرە لەدەست خۆی ئەچوو
ئیتر لەناوا گوم بوو
کەچی ئەوەی کە نەبوو
کەرەکەی فرۆشتبوو
کەری خستبووە هەڕاج
فرۆشتی بێ خەرج و باج
گونیە شڕێکی بێ ناو
چەقۆیەکی دەم شکاو
هەمووی کڕی و چوو بۆ ڕاو
لەسەر سەرچاوەی سەراو
هەروا ئەی ڕوانیە ناو ئاو
بە سیحری مەلا خنکاو
وەك ئاوێنەی ئەسکەندەر
ڕوانی لەودیو تاریدەر
وا چێرگیك نیشتۆتەوە
ڕووبەڕووی ملە کەوە
فیشەکی نایە تفەنگ
هاویشتی بێ ناڵەو دەنگ
نەی گەیشتی و چێرگی کوشت
خۆی کەوت لەسەر گازی پشت
گونیە شڕی هەڵسووڕان
چێرگی شل شل تێ چەسپان
بردیە ماڵەوە لێی نا

لەناو دیزەی بێ بنا
لە کولانێکی کەما
گۆشتی رۆیشت ئاوی ما
هێندە سوێرو چەور بووبوو
بەپریشیەوە مەیی بوو
ئەوەی کە نەیبەستبوو
چەوری لێوی بەستبوو
سەگ هات ریشی لستەوە
سەگی گرت بە دەستەوە
کە کێشای بە زەویا
سەد تۆپ بلووری ریا
خاوەن سەگو سمێڵ چەور
لەیەك کەوتنە شەرە تەور
هەریەکە بۆ خۆی ئەبرد
ئەوان بەشیان نەئەکرد
لەوەلا قۆڵچی تەموین
هاتو تێی خورپین بە قین
وتی ئەمە قاچاغە
لە قاچاغ جەرگمان داغە
لە دەست ئەوانی وەرگرت
بەبێ قرە بەشیان کرد
بۆیە پرسین نەماوە
کەوا بەشکردن باوە
ئەم هەرایەو گەردشە
هی ئەوەیە بێ بەشە

دووبارە پیرەمێرد بەم هەڵبەستەی خوارەوە گاڵتە بە هەندێك شیعری تازە شاعیرەکانی ئەو سەردەمە کردووە کە گوایا ئەو شیعرانە لەسەر شێوەی تازەن!

پێڕەوی شاعیرێکی بێ ناو

بالاّ وەك کەندوو بێ گەردو ناسك
کەللە وەك دەهۆڵ مل وەکو داسك
تفەنگ لەشان و بەسواری لاسك
چەند خۆشە بازدو هەڵمەت بۆ باسك
غەرقی عەرەق بێ، لە کەللە تاسك

بگری بە قەتار، شاد بە بەڕۆڕۆ
ئەنکت مردوە هەڵپەڕە ئەمڕۆ
گێلاس و شفتە، هەی توورەو تڕۆ
نەکەی بێ بەش بی، هەستە زوو بڕۆ
بە فیدای بالاّت بم ئەگریجە پەڕۆ

سووتووی نێرگەلەو گفتوگۆی قومری
چەپلە بە لاقی (٦٩)ی هیجری
سەماوەری زەرد خەلّووزی بەفری
فەرتەنەی بەهار، سوڕ سوڕەی بەحری
وریابە گیانە نەکەی قەت بمری

کولاّلەی هەتاو سێبەری چەتری
ئاوێنەو شانەو کێلی سەر قەری
کل و کلتوورو دەستاڕو تەوری
سینی بە مەنجەڵ، سێپا بەدەوری
چێشتی هەر شتەو خۆرشتی چەوری

سەمای مریشك و قوو قووی کەڵەشێر
بە دەستی شکاو بە دوو چاوی کوێر
بێ با بنۆشین دوو جام ئاوی سوێر
چووینە سەر لوتکەی شاخی شاربازێر
بۆ راوە ماسی بن بەردو تاوێر

ب- بەشی چیرۆك:

پیرەمێرد زۆربەی ئەم جۆرە هەڵبەستەی لە چیرۆکی بێگانەوە وەرگرتووە، هەندێکیشی چیرۆکی ناو کوردەواری گوێ ئاگردانە، لەکاتی خۆیدا لە رۆژنامەی ژیان و ژین دا بۆ قوتابیان و منالان و تازە خوێندەواران بە شێوەیەکی ئاسان و بە کوردیەکی پەتی و رەوان بۆی وتوون بۆ ئەوەی ئارەزووی خوێندنەوەیان هەبێ و هەندێکیشی لەبەر بکەن.

وا لە خوارەوە یەکە یەکە ئەو جۆرە هەڵبەستانەشی پێشکەش ئەکەین:

بەزەیی

٧/ی نیسانی ساڵی ١٩٣٢

بابە: سەیری ئەم بەرخەکە چەند جوانە
رۆڵە: ئەوە بەرخی مەڕی خۆمانە
بابە: توخوا، با ئەم بەرخە هی من بێ
وای لێ ئەکەم قۆچ لێنەداو هێمن بێ
رۆڵە: تۆ ئەم بەرخەت بۆچی خۆش ئەوێ
بارەی خۆشە و هۆگرمە و دووم ئەکەوێ
وا دام بەتۆ، چۆنی بەخێو ئەکەی ئەیزانی
بیشۆ، پاکی رابگرە تا ئەتوانی
ئەم بەرخە گەر بەخێو بکرێ و بێت بەمەڕ
لە سێوو مێو چاکتر بۆمان دێتە بەر

شیری ئەبێ ئەیخۆینەوە سبەینان
سەرتوێژی ماستەکەی ئەخۆین لەگەڵ نان
کەشكو شیرێژو سوێرەکەو پەنیری
ئەیخۆیتو بۆ کەسوکاری ئەنێری
خوری ئەکەین بە جاجمو پۆپەشمین
بە بەرماڵو جەواڵو شاڵو سەر زین
بە زاوو زێ، پەرە ئەگرن، زۆر ئەبن
رانێکی لێ دێتە بەر نایەت لەبن
کە میوان هات، سەری ئەبڕین گۆشتەکەی
نەء، نەء، توخوا بابە ئەوە قەت نەکەی
بەستە زبانە، خانە زایە، شیرمژە
وەك ئێمە ژینی خۆش ئەوێ مەیکوژە
بەرخێك کە ئەوەندە چاکەی بێ بۆمان
سەری نەبڕین گوناە نەکەین بۆ خۆمان

بەیتی مشكو پشلیە

لەبیرمە جارێك باوکم بۆ ئێران
بەسەفەر چووبوو سەفەری خێران
هەندێ کتێبی بۆ من هێنابوو
بەیتی پشلیەو مشکیشی تیا بوو
نووسیبووی رۆڵەی خاوەن عەقڵو هۆش
بیخوێنەرەوە بەیتی گوربەو موش[٣٢١]
پشیلە مشکی توخن نەدەکەوت
بەفێڵ خۆی خستە کونجێکی مزگەوت

---

[٣٢١] گوربەو موش: بەفارسی یەعنی پشیلەو مشك.

مشکان بە شایی و تلی لی لی
دیاریان بۆ برد بە قلی و بلی
مژدەیان ئەدا پشیلە عابدە
نەزەر لە مێچکە ناکات زاهیدە
بە دڵێکی ساف لێی گرد بوونەوە
بە دەست لە ملان لێی ورد بوونەوە
ئەیانوت: ئۆخەی، ئەو سمێڵ جوانە
چۆتە کلیلە، ئەو دەمو دانە
زۆریان پێ خۆش بوو کە نایان گرێ
پەلاماری دان کەچی لەپڕێ
چوارو پێنجی گرت، بەڕاستو بە چەپ
سێ و چوارێکیشی هاویشتە ژێر لەپ
تۆڵەی ئەو بەینەی پێشووی لێ سەندن
بە زیکەو جووکە سەری هەڵکەندن
هەرچەند کە سۆفی بە کەوڵ و پۆست بێ
چۆن باوەڕ ئەکەی جانەوەر دۆست بێ
خوویەك سروشتی ئەزەل بیبەخشێ
بە هیچ ناگۆڕێ بە هیچ نانەخشێ
ئاین و ئۆێنیش زوو دەردەکەوێ
دۆزن زەحمەتە ناشتای بەرکەوێ

سەرگوزشتەی پیرێژنان

– بۆ منالانی گوێ ئاگردان–

پوور تلێخان بزنێکی بوو
سبەینان بۆ بێرە ئەچوو
کیتەڵەی ئەبرد ئەیدۆشی
لەماڵەوە دای ئەپۆشی
ڕۆژێك مام ڕێوی دۆزیەوە
سەری لادا بە دزیەوە
مڵچە مڵچ شیری هەڵقوڕاند
پوور تلێخان کلکی پەڕاند
ڕێوی رایکرد بۆ ناو ڕێویان
لێیان کرد بە چەپڵە ڕێزان
هەی ڕێوی کلکی بڕاوە
ئێجگار ئابڕووی تکاوە
ڕێوی هاتە لای تلێخان
لێی پاڕایەوە بە گریان
وتی: کلکە قوڵێم وێدە
داپیر وتی: شیرم پێدە
ڕێوی وتی: شیرم نیە
داپیر وتی: ئەی بز چیە؟
ڕێوی رۆیشت سەری کز کرد
خوازبێنی شیری لە بز کرد
وتی: بز شیر وە داپیردا
داپیر کلکە قوڵێم وێدا
بز وتی: با دار گەڵا دا
گوانی بز لە شیر قەڵا دا

ئەمجا بز شیر دا بۆ داپیر
کلکە قوڵێت بێتەوە گیر
رێوی هەڵسا چوو بۆ لای دار
گریاو دەستی کرد بە هاوار
دار وتی: با کانی ئاو دا
لقی من سەوز بێ و گەڵا دا
رێوی رووی کردە لای کانی
مشووری بەر ئەویش هانی
کانی وتی: کیژ چۆپی کا
ئارەقی خۆی لە کانی کا
کانی ئەوسا ئاو بۆ دار دا
دار سەوز بێ و گەڵا بە باردا
گەڵا بۆ بز بێ و بز شیردا
لە تۆڵەی شیری داپیردا
داپیر شیری دی لە جێ دا
ئەوسا کلکە قوڵێت وێدا
هاواری بۆ لای کیژ هانی
کیژان بێنێت بۆ سەر کانی
کیژان کەوشی سووریان نەبوو
پەنایان بردە بەر کەوش دروو
کەوش دروو ناردیە لای مامر
هێلکەی بۆ بکات بە قرە قڕ
مامر، دانی لێ داوا کرد
هاواری بۆ بەر جوتیار برد
جوتیار دانی دا بە مامر
مامر چیکڵدانی بوو پڕ

بە گارەگار هێلکەی بۆ برد
بۆ وەستای کەوش فرۆشی برد
وەستا کەوشی بۆ کیژ دروو
کردیانە پێیان زوو بە زوو
چۆپی لەسەر کانی کرا
لە کانی ئاو بۆ دارَ برا
دار گەڵای داو بز شیری دا
رێوی شیری داپیری دا
داپیر کلکە قونێی دایەوە
بە بنێشتە تاڵ گیرسایەوە
رێوی چووە ناو رێویان
لێیان کرد بە هەڵلا کێشان
وتی: بۆنی بنێشتە تاڵ دێ
دەریان کرد هاتەوە بۆ دێ
دەستێك جلی جوانی دزی
کردیە بەر بە دەعیەو فیزی
هاتە ناو رێویان زوو بە زوو
وتیان: هەی ئەمەت لەکوێ بوو؟
وتی: لە بن گۆمێکایە
سەد ئەوەندەی دی تێدایە
وەرن بچین نیشانتان دەم
وەك من دەری بێنن بە دەم
بردنیە سەر گۆمی سەر ئاو
یەکێکیان خۆی خستە بن ئاو
بە بلّقە بلّق ئەو دەخنکا
ئەیوت: ئەوا بانگتان ئەکا

هەموو خۆیان تێ فڕێدا
بە جارێك خنكان لەوێدا
ڕێویش دنیای نەبردە سەر
كردەی بەدی خۆی هاتە بەر
ڕاوكەرێكی لێ پەیدا بوو
كوشتیو بازاڕی كۆتا بوو
هەرچی وەك ڕێوی فێڵباز بێ
تووش ئەبێ نابێ دەرباز بێ
خوا ڕاستەو ڕاستی لا خۆشە
چەوتی سەرەنجامی بۆشە

لەغاوی شەیتان

٤/ تشرینی دووەمی ساڵی ١٩٢٦

مام چەوەندەری زێڕینۆكی
پیرێك بوو دایم ئەكۆكی
شێفی ئەبڕی لە وێڵەدەر
بەردێكی گەورەی هاتە بەر
نووكی گاسنەكەی تێگیران
بەردەكەی لە جێی خۆی جوولان
كونێكی زلی لێ دەركەوت
تاریكو قووڵ بوو وەك ئەشكەوت
بە پێپیلكە چووە خوارێ
هەر ڕۆیشت تا گەییە غارێ

حەوت کوپەی ئەڵماس و گەوهەر
کەڵەشێری ئاڵتوون لەسەر
سەری کوپەکانی لادا
ئەڵماس شەوقی وەك چرا دا
سەر کوپەکەی قایم کرد
دەستی بۆ ئەڵماسێك نەبرد
ئێوارە هاتەماڵەوە
بە خەپلەی هەرزنی تاڵەوە
ملی راکێشا وەك گاجووت
جلە گای راخست و لێی نوست
سبەینێ رۆژی لێ بووەوە
وەك رۆژان بۆ جووت چووەوە
جارجار سەری خەزنەی ئەدا
تا ساڵێك دەستی لێ نەدا
بەهار هات وەردی دایەوە
ماندوو بوو پاڵی دایەوە
روانی گورگێك بە چەمەوە
وا هات شتێك بە دەمەوە
لێی راپەڕی بە پلارێ
شتەی لە دەم خستە خوارێ
کە دی مناڵێکی بچووکە
چاو داقلیشاو و بز بزۆکە
دانا و نەختێك بووژایەوە
ئەمجا کە چوو بەلایەوە
وتی: بە سووك تێم مەڕوانە
باوکم پاشای جنۆکانە

وایەت بە هەزار سوارەوە
جارێ منی لێ بشارەوە
کە وتی: مژدەی چیت ئەوێ؟
تۆ مارەیی دایکمت بوێ
روانی، وا شای جنۆکان هات
بانگی کرد،: کوڕەم چی لێهات
تاجی شاهیم بەسەرەوە
بۆ تۆو کوڕەم بدەرەوە
جوتیار وتی: لە تاج گەڕێ
مارەیی دایکیم بدەرێ
بانگی کرد، هەردوو گوێچکەی گرت
بەسەریا خوێند لەهۆش خۆی برد
مستەکۆڵەی دا لە سەری
لغاوی لە دەم دەرپەڕی
هەڵی گرت و گەڕایەوە
مام چەوەندەرە مایەوە
هاتە هۆش خۆی واقی وورما
وتی: یاران چیم لێقەوما!؟
بەشوێن کلکی گادا وێڵم
ئەم دەشتە بۆکێ دەکێڵم
من گەنجی بێ رەنجم دەست کەوت
بۆچی بیکەم بەپاشەکەت
هاتە ناوشار بەدزیەوە
زەڕەنگەرێکی دۆزیەوە

ئەڵماسێکی پێ‌نیشاندا
جوە[٣٢٢] شێت بوو لە تاواندا
بەپێنج سەد لیرەی سەودا کرد
دایەو خانویەکی پەیدا کرد

چاوبرسی[٣٢٣]

ساڵی ١٩٣٥

ڕۆژێك عارەبێکی جبوور
ئەهاتەوە لە ڕێگەی دوور
گەیشتە لای قەسری شیرین
لە مێرغوزارێکی شیرین
دابەزی قاوەڵتی ئەکرد
هەگبەی لەسەر حوشتر داگرت
نان‌وهێلکەو گۆشتی تیا بوو
کەڕوانی کوڕێك پەیدا بوو
سلاّوی کرد لەلای دانیشت
کابرا گرژ بوو لچی داهێشت
سەری شۆڕ کرد نانی ئەخوارد
کوڕەش هەر پارووی ئەژمارد
عارەب پرسی: تۆ کوێندەریت؟
وا لە شەرم‌و حەیا بەریت
وتی: بێگانە نیم یارم
ئەمساڵ لای ئێوە جوتیارم

---

(٣٢٢) جوو- نیازی لە جوولەکەیە کە جاران ئەوەی لە کوردستاندا بوو هەر بە زەڕەنگەریەوە خەریك بوو.
(٣٢٣) ئەم هەڵبەستە لە چیرۆکێکی عەرەبیەوە وەرگیراوە.

ئەمجا وتی: أشلون الحال
چۆنن چاکن ماڵو منال
کوڕە وتی: بە کەیفی تۆن
شوکور هەموو بە ڕەنگ‌و بۆن
وتی: (خمێسی) کوڕم
دەشت‌و کێو بۆ ئەو ئەبڕم
وتی: الحمد لله تەواوە
پێگەیشتووەو بەشەرت پیاوە
وتی: دایکی چۆنە، ساغە
وتی: چاکەو بە دەماغە
وتی: ماینێکی چاکم بوو
وتی جوانوو ماینێکی بوو
وتی: تانجیە زەردم ماوە
وتی: هەمیشە لەڕاوە
کابرا لە خۆشیانا وەك هار
دەمی بۆ پاروو کرد بە چوار
تیکەی زلی بەیەکا دا
هیچ بەشی کوڕەی لێ نەدا
ئەوی لەبەری مایەوە
نایە هەگبەو پێچایەوە
کوڕە ئێجگاری حەپەسا
دڵی تێکەڵ هات لە برسا
لەو کاتەدا ئاسکێك رابوورد
کابرای عارەب سەیری ئەکرد
کوڕ وتی: تف لەم دنیایە
ئیستە تانجیە زەرد بمایە

نەی ئەهێشت ئەم ئاسکە بڕوا
عارەب پرسی: چی لیٚ قەوما
کوڕە وتی: روحی سپارد
گۆشتی ماینەکەتی زۆر خوارد
وتی: ئەی ماینەکەم چی بوو؟
وتی: فیٚی لیٚ هات‌و شیٚت بوو
لەقەی لە کوڕەکەت دابوو
کوڕە گیانی تیا نەمابوو
پۆلیس هاتن ماینیان کوشت
خەبەری راستیم نایە مشت
زاتاً ژنەکەت نەمابوو
خانووی بەسەردا رووخابوو
عارەب بە گریان بۆی دەرچوو
نان‌و هیٚلکەی هەموو بیر چوو
کوڕە میراتی پیٚ بڕا
ئەوەندەی خوارد هەتا پچڕا
رۆڵە ئامۆژگاریت وابیٚ
وەختی نان، خەڵکت لەلا بیٚ
بەڕوو خۆشی بڵیٚ: فەرموون
بەوە خەڵك لیٚت ئەبیٚ مەمنوون
چاویش مەبڕەرە نانی کەس
ئەوی خوا داویە بیخۆو بەس
سەیری بەخیل چی لیٚ قەوما
بۆ کوڕەی چاو برسیش نەما

عەشقی پاك

تەممووزی ساڵی ١٩٤٤

دەروێشێك مەیلی دنیای نەمابوو
بە یادی خواوە ڕوو لە سەحرا بوو
ڕۆژێك بۆ جومعە هاتبووە ناو شار
کچێکی جوانی دی لە ڕاگوزار
نیگاهێك هات وەك تیر دای لە جەرگی
گەیاندیە کاتی ئاکامی مەرگی
لاڵو پاڵ لێی کەوت، بێ هۆش بێ زبان
بەزەییان پیا هات خەڵکی بۆی گریان
تومەز ئەو کچە کچی وەزیر بوو
جوانو دلێرو ئاقڵو ژیر بوو
ئەم ئەفسانەیە کەوتە شارەوە
باوکی بە دایکی وت: بیشارەوە
ژن وتی: ئەمە ئەفسانەی عەشقە
شۆرەتی شێتی مەجنوون سەرمەشقە
یا ئەبێ دەروێش لەناو دەربڕێ
ئەوساتەش خوێنی ناهەق ئەتگرێ
چار هەر ئەمەیە کە دەروێش بێنی
بە هەڕەو گوڕە وای بترسێنی
کە ڕوو بکاتەوە سەحراکەی جاران
جارێکی تر خۆی نەخاتە مەیدان
یا بارێکی وای لێنێ هەڵنەستێ
کە باری قورس بێ ئیتر ئەوەستێ
وەزیر دەورێشی بانگ کرد بە خەڵوەت
پێی وت: ژن هێنان ناکرێ بە هیممەت

سەد گەوهەری وای دانەی شەو چراغ
بدرەوشێتەوە بەشەو لەناو باغ
لەگەڵ سەد گورزی دانەی مرواری
هەر دانەیەکی بەهای خەرواری
ئەمانە بێنە کچت ئەدەمێ
گیرۆدەت ناکەم ساتێكو دەمێ
دەروێش کە ئەمەی بیست لە خۆشیا
کەشکۆڵی هەڵگرت رووی کردە دەریا
بە جۆشو خرۆش، یاهوو یا من هوو
مەلیکەی دەریای هێنایە بەر روو
وتی: بەو خوایەی عەسقی خستە سەر
ئێستە دەریاتان لێ ئەکەر بە بەر
ئەم کەشکۆڵەتان لێ ئەخەمە کار
دەریا وشك ئەکەم نەمێنێ دیار
بانگ کە، بە کۆمەڵ گەوهەر دەربێنن
لە گوێ ئەم بەحرە هەڵی رژێنن
مەلیکەی دەریا، جاڕی دا جارێ
گەوهەر دەرهێنن هەر یەکەی بارێ
ئیتر بە جارێك گەوهەر دەباری
بۆی بوو بە خەرمان دانەی مرواری
دەروێش هاتەوە چووە لای وەزیر
وتی: ئەی مەردی بە هۆشو تەدبیر
ئەگەر تۆ ئەوسا بتکوشتمایە
ئەبوو تۆش بە زوڵم کەست نەمایە
ئیستا خوا ویستی لە پەردەی پەنهان
سڕی عەشقی پاك بخاتە مەیدان

ئەمرم ڕەوابوو بەسەر دەریادا
ئیتر لە عەشقی مەجازیم لادا
کچ و گەوهەرو مرواری بۆ تۆ
روو بکەمەوە خوا، نەبم ڕەنجەڕۆ
چونکە ئەمانە نامێنێ بۆ کەس
هەر مەیلی خوایە باقی و فریاد ڕەس
قودرەتی خوایە، هیممەتی مەردان
دای بە مێروولە حوکمی سلێمان
ئەمانە پەندی پێشوونیانە
کە بە زمانی مەل وتوویانە
هەرسێ پەندەکە زۆر بەهادارن
لە جێی خۆیانا گەلێك بەکارن
خۆ ئەگەر بێت و خۆشەویستی خوا
دەستکەوێ عاشق تیری پێ ئەخوا
مەستی مەیلی خوا زەوقێکی تیایە
ناگاتە پایەی ئەو ئەم دنیایە

خەیاڵ پلاو

١٥/ی تشرینی یەکەم ساڵی ١٩٢٦

عابدێك کونجی مزگەوتیی گرت
بە شەوو بە ڕۆژ عیبادەتی کرد
بەقاڵێکیش بوو، دراوسێی مزگەوت
جار بە جار چاوی بە عابد ئەکەوت
وتی: ئەم پیاوە کاسبی ناکا
چاوەڕێی خێرە بۆ من وا چاکە

به خێری مردووم هەموو ئێواران
هەنگوینی بەمێ لەگەڵ دوو سێ نان
بەڵکو تێر بخواو ببوژێتەوە
ئاگری برسێتی بکوژێتەوە
بەدڵێکی تێر، بۆ شەو نوێژ هەڵسێ
بە دوعای ئەو خەڵك لە خەم بڕەخسێ
بەو نیەتەوە لەرێی خوادا
نان و هەنگوینی بە عابد ئەدا
چەند رۆژێك عابد نەفسی خۆی تێر کرد
کووپەڵەی هێنا و پاشەکەوتی کرد
نانی وشکی خوارد هەنگوینی هەڵگرت
زۆری پێ نەچوو کوپەڵەی پڕ کرد
رۆژێکیان روانی وا کاسەی پڕ بوو
نەفسی غالب بوو تەمای لێ خڕ بوو
کووپە هەنگوینی لە تاقا دانا
بۆی کەوتە خەیاڵ چاوی خۆی لێك نا
وتی: ئیستا ئەم هەنگوینە جوانە
دە رووپیەم بەنێ هێشتا هەرزانە
وا چاکە ئەمرۆ بیبەم بیفرۆشم
بیدەم بە مەڕی شیری بیدۆشم
ساڵی ئایندە مەڕ ئەبن بە دوان
زاوو زێ ئەکەن بۆم ئەبن بەران
رۆن و خوریان ئەکەم بە پارە
ئەیدەم بە موڵکی خورگەو ئاوبارە
موڵك لە دەست ئاغاو بەگزادە ئەبرم
موڵکی مەلیکە خەیاڵیش ئەکرم

موهەندس دێنم لە ئەوروپاوە
بەسەر گردەکەی لای کانی باوە
کۆشکێك راکێشم خەوەر نەقداری
ناوی خۆم ئەنێم شای کوردەواری
خەیاڵ بێ و بۆر بێ، زۆر بێ یا خام بێ
پیاوی خەیاڵ باز ئەبێ ناکام بێ
بای دایەوە سەر خەیاڵی هەنگوین
خۆی بردە ریزی شای خاوەن نگین
ناردی کچی شای عەجەمی هێنا
ئەدی و بدی بوو ئاخری نەهێنا
حازرو بزر کورێکی لێ بوو
بۆ جێنشینی ئومێدی پێ بوو
کوڕەکە رۆژێك لە روویا وەستا
جنێوی پێدا، قینی لێی هەستا
دارێکی لێدا بەدەم دارەوە
هەنگوین بە ریشیا هاتە خوارەوە
تومەز دارەکەی کەوت لە کووپەڵە
هەنگوینەکەی بوو بە دڵۆپەی پەڵە
بە قالبێك سابوون ریش پاك بووەوە
هەنگوین و خەیاڵ لێك جیا بووەوە
ئێوارەی لێ هات بە سکی برسی
لە شەو نوێژەکەی پێشووی نەپرسی
کۆشك و ژنەکەی کەوتەوە بیری
ئەمجا نەیزانی بۆ کامیان بگری
بە نائومێدی لە نوێژی لادا
بەو بەنگوباوە خەمی بەبادا

بە شوێن خەیاڵ کەوتە بەنگ کێشی
شاهی لەدەست چوو کەوتە دەروێشی
پێ هەڵخزینە وەسوەسەی ئبلیس
ریشی تەماعکار بە قنگی موفلیس

بە زمان نیە، ئیخلاص حیسابە

٤/ی کانوونی دووەم ساڵی ١٩٤٢

بەردتاشێک[٣٢٤] عەشقی خوای کەوتە سەر
خوای خۆش ئەویستو لەڕا بێ خەبەر
بۆ خوا پەرستی چووە کێوی طوور
شاخەکەی تاشی بۆ خۆی کرد بە ژوور
وای ئەزانی خوا وەك ئێمە وایە
دەربەستی نانو نوێژو کەوایە
ئەیوت: خوای خۆم بینایی چاوان
رۆژێك وەرە لام ببە بە میوان
دەستو پێت ئەشۆم بە سابوونو ئاو
ناڵچەی پێڵاوت ئەخەمە سەر چاو
ئەچم لەلای شوان شیرت بۆ دێنم
عودو بخوورت بۆ ئەسووتێنم
ماندووی سەرخەوێك بشکێنە لەلام
ئێشکت ئەگرم، مەترسە ئازام
ئەپاڕایەوەو هەروا ئەیناڵان
بە سۆزو گریان جەرگی ئەسووتان
تا رۆژێك مووسا چووە کێوی طوور

---

[٣٢٤] وەکو لە هەڵبەستێکی تری پیرەمێردا باسمان کرد، لێرەشدا هەر نیشانەیە بۆ ئەو چیرۆکە فارسیەی کە ناوی (سەنگ تەراش) بووە کە گوایا کابرای ساویلکە زیافەتی بۆ خوا کردووە.

گوێی لە دەنگی بوو ئەینالآن لە دوور
چوو پێی وت: کابرا بۆچ تۆ نازانی
خوا بەشەر نیە بێت بە میوانی
جارێك من وتم: خۆتم نیشاندە
فەرمووی: نامبینی خۆت ئەزیەت مەدە
سەنگ تەراش گریا بە دڵشکاوی
خوا فەرمووی مووسا تۆ ناتەواوی
خۆشەویستی من بۆچ ئەڕەنجێنی
ئەو دڵەی منی تیام ئەیشکێنی
ئەوی بە زبان زکری من ئەکا
هیچە ئەم بۆ من وا کێو کون ئەکا

پەندی باڵندە

سالی ١٩٣٥

باخەوانێك بوو لە دێی کۆستەی چەم
باخێکی جوانی هێنابووە بەرهەم
هەرچی میوەیەك ناوی بیستبوو
ناشتبووی بەڕیز ڕێکی خستبوو
گوڵی هێنابوو لە پۆپەی چنار
لێی دابوو چنار گوڵ بوو بە بەهار
بیستو چوار چەشنی ترێ لێدابوو
ڕەونەقێکی وای بەو باغە دابوو
ئەیانوت: ئەمە باغی ئیرەمە
بڵێی بەهەشتە هێشتا هەر کەمە
دەوری باغەکەی هەموو هەنجیر بوو
چەشنی هەنجیری شاری ئزمیر بوو

قەلە باچکەیەك وای پێ فێر بووبوو
بەیانیان ئەیخوارد هێن لێی تێر بووبوو
لەدوای تێر خواردن هەڵی ئەوەران
میوەی تریشی تێکڕا ئەژاکان
ڕۆژێك باخەوان تەڵەی بۆ دانا
پێوە بوو، قیڕەی کرد لە تاوانا
باخەوان هێندەی داخ لە دڵا بوو
چەقۆی دەرهێناو سەری بڕی زوو
قەلە باچکەکە لێی هاتە زبان
وتی: مەمکوژە لالۆی باخەوان
بەو شەرتە جارێك کە تا دەمێنم
ئیتر دیداری باغت نەبینم
سێ ئامۆژگاری واشت بۆ ئەکەم
یەکی گەنجێك بێت، بێ زیادو بێ کەم
یەکەم ئەو شتەی کەوا مەحاڵە
شوێنی مەکەوە ڕەنجت بەتاڵە
دووهەم غەم مەخۆ کە ماڵ لەکیس چوو
عومریشت ئەڕوا خەم ئەبێ بە دوو
سێهەم بە درۆی کەس تەفرە مەخۆ
بەشوێن کردەوەی حەرامدا مەچۆ
باخەوان ئەمەی وا چوو بە دڵا
چوو بەرڵڵای کرد لەداوی چلا
قەل فڕیو چووە سەر لقی دارێ
کە کەس نەتوانێ بیخاتە خوارێ
ڕووی کردە کابرای باخەوان وتی
داخەکەم بۆ تۆ کە بێ قیسمەتی

من گەوهەرێکم لەناو زگا بوو
بتفرۆشتایە بە ملیۆن ئەچوو
باغەوان وتی: وەرە ئاشنا بە
لەم باغەی مندا سەر بەرەڵا بە
قەل بە پێکەنین وتی: من ئێستا
پەندم دای کەچی لەلات نەوەستا
من نەموت: بەشوێن مەحاڵا مەچۆ
جارێکی تر من چۆن دێمە لای تۆ
وتم: غەم مەخۆ کە ماڵ لەکیس چوو
ئەبینم ڕەنگت هەڵبزڕکا زوو
وتم بە درۆ باوەڕت نەبێ
لە زگی قەلدا گەوهەر چۆن ئەبێ

پەندو ئامۆژگاری بۆ بازرگان[٢٢٥]

پیاوێکی کورد چوو بۆ بەسرا
سبەینیان شیری ئەگێڕا
یەکا و یەك ئاوی تێ ئەکرد
قازانجی زۆر لێ ئەکرد
سەرمایەی بوو بە سەد لیرە
هەستا بێتەوە بۆ ئێرە
سواری پاپۆڕ بوو بۆ بەغدا
شەوێك لەبەر مانگە شەودا

خەریك بوو پارە بژمێرێ

---

[٢٢٥] ئەم چیرۆکە لە بێگانەوە وەرگیراوە، کابراش کورد نەبووە، بەڵام پیرەمێرد لە ڕێی ئەم چیرۆکە هۆنراوەوە ئامۆژگاری بازرگانەکانی خۆمانی کردووە کە فڕو فێڵ نەکەن.

خوا خراپ بۆ خراپ ئەنێرێ
مەیموون قەپتان پەیدا بوو
ئەو کیسەی لیرەکەی تیا بوو
فڕانی و بەدارا هەڵگەڕا
کوردە ئارامی لێ بڕا
ریشی رنیەوە بە گریان
هاواری بردە بەر قەپتان
قەپتان هەرچەند لێی توند ئەبوو
مەیموون بەرەو ژوورتر ئەچوو
تا گەییە تەوقە سەری دار
لیرەیەکی بۆ خستە خوار
یەکێکی هاویشتە ناو ئاو
تا سەد لیرەکەی کرد تەواو
یەکێك بۆ ئاو، یەکێك بۆ کورد
ئا بەم پێیە بەشی ئەکرد
کوردە شێت بوو لەتاوانا
هەستا چوو بەگژ قەپتانا
قەپتان هەروا واقی وڕما
لەم هەرایە سەری سوڕما
بە کوردەی وت: توخوا بەد بەخت
ئەم پارەیەت لە کوێ دەستکەوت
وتی: شیر فرۆشیم ئەکرد
بە چەند ساڵم گردەوە کرد
وتی: تێگەیشتم چییە
سووچی مەیموونی تیا نیە
نیوەی هی ئاو بوو کەوتە ئاو

تۆش بەشیخۆت وەرگرت تەواو
کاسب خۆشەویستی خوایە
حەرام بۆ کسب ئاگرو کایە

مەیموونو دارتاش[٣٢٦]

پیاوێکی دارتاش مەیموونێکی بوو
بۆ هەموو ئیشێك لەگەڵیا ئەچوو
هۆگری بووبوو لای هەڵوەستابوو
مەیموون شاگرد بوو دارتاش وەستا بوو
کە ئەیوت: تەشویێ زوو بۆی ئەهێنا
شەقەی مشاری بۆ دائەهێنا
رۆژێك وەستاکەی داری ئەقلاشت
جارجارە بە پواز لەنگەری ئەداشت
بە تەور دارەکەی ئەقڵیشاندەوە
بە پواز لە یەکی ئەڕەواندەوە
وەختی نیوەڕۆ کە چوو بۆ سەر ئاو
مەیموون هاتە جێی وەك وەستای تەواو
خۆی قیت کردەوەو لە جێی ئەو دانیشت
کلکی خۆی بەشوێن قڵیشدا داهێشت
پوازی دەرهێناو کلکی پێوە بوو
کەوتە قیژو هوڕ ئاگری تێ بەربوو
قڵیشی جێی پواز یەکدگیر بووبوو
کلکی مەیموونی تونگ تێ چەسپی بوو
مەیموون غەشیم بوو، بوو بە فاقەوە
ئەینالاّن بە دەم واقە واقەوە

---

[٣٢٦] ئەم چیرۆکە لە عەرەبییەوە وەرگیراوەو لەناو کتێبەکانی قوتابخانەکاندا هەیە.

لە واقەی مەیموون خەڵك گرد بوونەوە
چوونە پێشەوە لێی ورد بوونەوە
کلکی گیرابوو لە قڵیشی دار
ڕێگای نەدەبوو کەوتبووە هاوار
وەستا لەتاوا سەراوی نەکرد
هاتەوە پوازی لێداً دەستو برد
مەیموون ڕزگار بوو بە کولە مەرگی
بەڵام ژانەکەی گەیشتووە جەرگی
مەیموون چۆن ئەبێت بە وەستای دارتاش
بولبولو لەقلەق نابن بە یۆڵداش
ناگاتە پایەی مەردی ناحساب
نان بۆ نانەوا گۆشتیش بۆ قەساب
قەت ڕێك ناکەون حوشترو قەزازی
هەورامیو سواری، مەلاو ڕمبازی

هارون الرشید

٨/ی ئەیلولی سالْی ١٩٣٤

هارون الرشید ڕۆژێك دڵگیر بوو
ئەو ڕۆژە ڕۆژی مەرگی لەبیر بوو
ئەیویست تێ بگا ڕۆژێك پێش مردن
بۆ تێگەیشتوو چی چاکە کردن
وتی: بۆم بانگ کەن جەعفەری وەزیر
جەعفەر پیاوێك بوو لە ڕاوو تەدبیر
هاتو کڕنووشی بۆ خەلیفە برد
خەلیفە فەرموو: جەعفەر دەستو برد

بنێره، سێ کەس، یەکێکیان تجار
دووهەم فەلاح بێ سێهەم مۆسیقار
ئەم سیانە بێنن خۆشت راوەستە
بزانم کامیان تەدبیریان راستە
هەرسێکیان هێنان بە هەڵە داوان
بە شپرزەیی گەینە بەر دیوان
خەلیفە توند بوو، بیانووی پێ گرتن
هەموو بە ئیعدام مەحکوومی کردن
بەڵام ئەوڕۆژە هەتا ئێوارە
مۆڵەتی دانێ، پاشتر سێدارە
ئەوان رۆینەوە ئێوارە داهات
خەلیفە ناردی دیسان جەعفەر هات
جلیان لێ گۆڕی ماڵ بەماڵ گەڕان
رووی کردە ماڵی تجار لە پێشان
روانیان تجار بێ هۆش لەپەو روو
لێی راکشاوە وەك نیوە مردوو
وتیان: تۆ هەڵسە، ئێمە دەروێشین
جڵەوی قەزات بۆ رادەکێشین
وتی: لێم لادە، وا من رابوردووم
سەلەمم ماوە بۆ ئەوە مردووم
لەوێوە چوونە ماڵی گوێندە
روانیان بەزمەو قاقایەو خەندە
چوون لێیان پرسی: ئەم بەزمە چیە
بۆچ بنیادەم نیت وا غەمت نیە؟
وتی: لێم گەڕێن ساتێکم ماوە
سەعاتێکی تر عومرم تەواوە

دنیا خۆشیەو چاك بەسەر بردن
لنگ بزاوتنی پێ ناوێ مردن
ئەمجا چوونە لای جوتیاری هەژار
روانیان بیست جووت گای خستۆتە کار
وا بە پەلە پەل تۆو دائەچێنێ
وەك ئەم دنیایە تاسەر بمێنێ
پرسیان: خۆ تۆ ئێوارە ئەمری
ئەم شێف و وەردە تازە بۆچ ئەبڕی؟
وتی: پێشوونیان بۆ ئێمەیان کرد
ئێمە بۆ نەیکەین بۆ منالی ورد؟
ئەگەر ئەمڕۆ بێ و من تۆو نەچێنم
میللەتەکەمان بەچی بژێنم؟
من خۆم ئەتوانم بە دوو نان بژیم
بەڵام خزمەتی وڵات نەکەم چیم؟
ئەوەی کە خێری بۆ وەتەن نیە
بەچی ئەیزانی کە دوژمن نیە؟

چیرۆکی گورنەتەڵە[٣٢٧]

هەشت نۆ منالی لاسار
هەستان دەستیان دایە دار
وتیان: بۆ کەشافە ئەچین
وا چاکە لە ئێستاوە فێربین

---

[٣٢٧] ئەمە یەکێکە لەو چیرۆکە زۆر کۆنانەی ناو کوردەواری کە بە چیرۆکی گوێ ئاگردان بەناوبانگە، زستانان کە لەلای خۆمان لە گوێ ئاگردان کۆئەبوونەوە، بەتایبەتی شەوە درێژەکانی زستان، ئەم چیرۆکەیان بۆ منالان ئەگێڕایەوە.

هەر رۆیشتن جووتە جووتە
تا سەرکەوتن لە هەرووتە
لەوێ رۆژیان لێ ئاوا بوو
گوڕنەتەڵەیەکیان تیا بوو
وتی: تاریکیمان بەسەر هات
مارو مێروو لە کون دەرهات
وەرن بچنە کۆڕە شیوێ
خۆمان مات کەین لەناو دیوێ
ئەم پیلانەیان تەواو کرد
تروسکە ئاگرێکیان چاو کرد
وتیان: ئەم ئاگرە دێیە
نان و پێخەفیشی لێیە
هەستن خۆمان گورجکەین بچین
بۆ ئەمشەو میوانیان ئەبین
هەر رۆیشتن و شاخ و کێو بوو
تێفکرین دێ نەبوو دێو بوو
دەڵە دێو لەگوێ ئاگردان
خەریك بوو نانی ئەبرژان
دای نان لەگوێ ئاگردانێ
سەرو نانی گەرمی دانێ
وتی: منداڵ گەورە نەبوون
فێری گەڕانی وا نەبوون
دێو وتی: وا خوا ناردی بۆم
ئەمشەو یەکێکیان لێ ئەخۆم
منالی ماندوو هەموو لێی خەفت
تەنها گوڕنەتەڵە نەخەفت

دەڵە دێو ئەیپرسی بە جەخت:
هەی مناڵ کێ خەفت کێ نەخەفت؟
گوڕنەتەڵە پاڕایەوە
ئەترسا بیانخوات دێوە
دێو پێی ئەوت: تۆ بۆ نانووی
برسیتەو لێمان بە بیانووی؟
گوڕنەتەڵەی سەر پەڕە خەڕەك
نەنوویت ئەتدەمە بەر کوتەك
وتی: بیڵێم بۆچی نانووم؟
دایکم فێری برێشکەی کردووم
دێوەی لەجێی خۆی راپەڕان
ساجێك برێشکەی پێ برژان
خواردی وتی: ترێ خۆشە
ترێی لەسەر نەخۆیت بۆشە
هەستا و رۆیشت ترێشی هێنا
لەبەر گوڕنەتەڵەی دانا
وتی: ئیتر بیانووت ماوە
هەرچیت ویست هەمووم هێناوە
وتی: هەموو شت تەواوە
هەر ئاوی بێژنگمان ماوە
تۆ ئاو لە بێژنگا بێنە
ئەگەر نەنووم بمخنکێنە
دەڵە دێوی عەقڵ ناتەواو
بێژنگی هەڵگرت چوو بۆ ئاو
بێژنگ ئاوی رانەئەگرت
لە داخانا شەقی ئەبرد

دەڵە دێوە بەرەو ماڵ هات
تەماشای کرد وا ڕۆژ هەڵات
سەیری کرد وێرانەی بەتاڵ
نە ماڵی ماوە نە منداڵ
سەری خۆی دا بە بەردێکا
یەکجاری دەمی پێکادا
منداڵیش بۆ ناو شار چوونەوە
بە دایک و باوک شاد بوونەوە

لای لایە بۆ منداڵ

لای لایە بۆ منداڵ شتێکی زۆر کۆنە، هەموو گەلێك جۆرە لای لایەیەکی هەیە بۆ ئەوەی منداڵەکانیان خەو لێ بخەن. لە کوردستانی خۆشمانا، لای لایە زۆر کۆنەو لە دێر زەمانەوە کە منداڵی کورد خراوەتە ناو جۆلانەوە کە لە بەینی دوو لقی دارا بۆی هەڵخراوە، یاخود نراوەتە ناو بێشکەوەو بە دەسرازەی بەنی ڕەنگاو ڕەنگ پێچراوەتەوە، هەندێك خرخاڵ و شتی سەوزو سووریان بە کەمەی بێشکەکەدا شۆڕ کردۆتەوە لەگەڵ هەندێك حەت حەتۆکە، کە هەریەکەیان شتێکی بۆن خۆشیان تێ کردووە بە تایبەتی سمڵ و مێخەك...

منداڵی ئەوسا وەکو ئیستە نەبووە- وەکو چۆن هێشتا لەناو زۆربەی دێهاتەکانی ناو خۆشمانا ماوە- کە منداڵ نەخۆش کەوت دایك و باوکی بیباتە لای دکتۆرو دەرمانی بۆ بکڕێت، بەڵکو دەرمان هەر دەرمانی پڕو پیرێژنان بوو، منداڵی سك یەشاو گوڵە بەیبوونیان بۆ کوڵاندووەو داویانەتێ، منداڵی سك چوو سمڵیان کوتاوەو دەرخواردیان داوە، گوێ یەشاو دووکەڵیان کردووە بە گوێچکەدا یاخود ڕۆنیان داغ کردووەو کردوویانەتە گوێی بۆ ئەوەی ژانی بشکێ. منداڵی لەرزو تا لێهاتوویان بردۆتە سەر شەخس و تاوە بەنێکیان کردۆتە دەستی. شەوانی دوورو درێژی پایزو زستان، منداڵی گڕۆزو برسی، هەتاکو بەیانی گریاوەو کرووزاوەتەوە، دایکیش بەدەم وەنەوزی خەوەوە بە ناچاری دەستی کردووە بە لای لایە بۆ ئەوەی منداڵەکەی خەو لێ بخات، بە تایبەتی کە تەمەنی ئەو منداڵە ئەگەیشتە یەك ساڵی و لە هەندێ قسە ئەگەیشت ئیتر دایکی هەڕەشەو ترسی تێکەڵ ئەکرد بە لای لایە بۆ

ئەوەی منالّەکەی بترسێ و بێدەنگ ببێت، بۆ ئەمە باسی گورگانە شەوێ و ئایشە گوێ درێژی بۆ ئەکرد. هەندێك لە شاعیرانی کورد بەدەم دایکانەوە لای لایەیان کردووە بە هەڵبەست وەکو قانع و بێکەس، پیرەمێردیش بە دەم یەکێك لەو دایکانەوە ئەم لای لایەی خوارەوەی کردووە:

گورگانە شەوێ، گورگانە شەوێ
بەرخە بچکۆلەکەم خەوی لێ بکەوێ
لوورەی تۆی ناوێ لای لایەی ئەوێ
ئەڵێ لەماڵی ئێمە وەدوور کەوێ

بچۆرە ماڵی (أبو یابوو)
حوشترەکەی بکە بە توێشوو
یابوەکەی بخەرە ناو چاڵی گوو
خۆی لێرە دەرکە زوو بە زوو

پیاو خۆرە زلە، پیاو خۆرە زلە
کۆرپەکەم لەگەڵ دایکیا دەست لە ملە
مرەی تۆی ناوێ، هۆگری بولبولە
هیچت بە لووتەوە نابێ لەم گەرد و خولە
دوورەوە کەوە تا نەیانداویتە بەر گوللە

روو بکەرە ماڵی (أبو جاسم)ەکان
یەکێکیان بکە بە کوچکی گوێ ئاگردان
ئەوی تریان بخەرە شیوی کۆلان
بەڵکو دەست بەردەن لە یەخەمان
کەمتیاری سم پان، کەمتیاری سم پان
رۆڵە شیرینەکەم نوستووە لە هەیوان

سپاردوومه بە پێغەمبەرو یەزدان
سپاردوومه بە ئایەتی قورئان
با حەچەی تۆ ببڕێت لە گوێمان

بچۆره ماڵی کولله خۆرەکان
زمانی بەدیان ببڕە بە ددان
چاوی ژنەکەی کوێرکە بە بێڵەکان
بەشکو بەجارێ ببنەوە لە کۆڵمان
بۆ خۆمان بێ گێچەڵ بین لە وڵاتی خۆمان

تۆڵە

ساڵی ١٩٤١

شاکه ملۆزم، تەمەڵ و بێکار
ئەسووڕایەوە لە کۆڵانی شار
ئەولای عەزیز ئاغا رۆژێك تووشی هات
وتی: مەگەڕێ بچۆره بەر سەنعات
وتی: ئاغا من سەنعەت نازانم
ئەگەر کەرم بێ کاروان ئەتوانم
ئاغا ئەمری کرد کەرێکیان دایە
دارکێشی ئەکرد کەوتە سەرمایە
کورتانی تازەی بۆ کەری کڕی
بارە دارێکی لێ ناو لێی خوڕی
گەییە دوکانی ساماغای دەلاك
ئەم ساماغایە پیاوێك بوو بێ باك
بەد رتاشێتی لە شای ئەخوڕی
دەستی غەشیم و ناشی ئەبڕی

دەلاك بانگی کرد خاوەن بارەدار
بیفرۆشە بە من مەیبەرە بازاڕ
کەرەکەت هەرچی پێوەیە بەچەند
مەرامی وابوو بیکا بە گۆبەند
شاکە وایزانی تەنها دار ئەکڕێ
نەیزانی بە فێڵ هەناوی ئەبڕێ
وتی: بارەکەم ئەدەم بە قرانێ
وتی: قبووڵمە، پارەکەی هانێ
کە بارەکەی خست تەمای بوو بڕوا
ملی کەری گرت گێڕایەوە دوا
وتی: من وتم هەرچی پێوەیە
دیارە کورتانیش بە کەرەوەیە
کورتانی لێسەند شاکە بەهەرا
رایکرد بۆ شکات گەیشتە سەرا
سەرتاپای گرتە قوڕو بە گریان
هاواری بردە لای پاشای بەبان
دەلاکیان بانگ کرد بۆ خزمەت پاشا
وتی: ئەم پیاوە کەوتۆتە حاشا
کەر چی پێوەیە هەمووم کڕیوە
لەگەڵ کورتانا نرخم بڕیوە
بە رەنگە شاکە بەبێ بەش دەرچوو
ئەویش کەوتە فێڵ بەیانیەك زوو
کەرەکەی بردو چووە لای دەلاك
وتی: پارەیان داومێ بە پیتاك
خۆم و هاوڕێکەم سەرمان بتاشە

وتی: هەردوکتان سێ (شایی)[328] باشە
سێ شایە دایەو خۆی لێ بووەوە
کەرەکەی هێنا و کردیە ژوورەوە
وتی: هاورێکەم ئەمەیە یا اللە
بیتاشە، دەلاك کردی بە هەللا
چوونە لای پاشا دیسان بۆ شکات
پاشا ئەمەی بیست پێکەنینی هات
ئەمری کرد دەلاك بە سابوون و ئاو
سەرتاپای گوێ درێژ بتاشێت تەواو
دەلاك کورتانی کەری لێ کرا
شاکەش خەڵاتی قورسی پێ درا

قولە رەش

١٢/ی مارتی ساڵی ١٩٤٢

قولە رەشێك بوو بە پاڵەوانی
کەس نەی ئەوێرا شان بات لە شانی
لە رۆژی شەڕا بچوایە مەیدان
تیپێك لەشکری ئەخست بەبێ گیان
بەسەر رۆستەمی زاڵ زاڵ ئەبوو
دوشمن بە نەعرەی ژینی تاڵ ئەبوو
بەڵام خوویەکی زۆر بێ مەعنای بوو
لێیان نەدایە بۆ شەڕ نەدەچوو
ئەبوایە چل کەس لێی دایە ئەوسا
لەپاش چل کەسە قینی هەڵئەسا
رۆژێك قەومەکەی دوشمن دەوری دا

---
[328] شایی- جۆرە پارەیەکی کۆنە.

هیچ کەسی ساغیان نەما لەدێدا
هاواریان بۆ برد، کەوتبوو بە دەما
وتیان: هەی نامەرد، وا کەسمان نەما
وتی: بێ کەڵکە، نەکەوتوومە قین
مەگەر چل دارم پیاکێشن بەتین
پیرەمێردێکی لێ چووە پێشێ
پێی وت: جێی چلەی پارت ئەیەشێ
کەوتەوە بیری پار چییان لێ کرد
خۆی گیف کردەوە هەستا دەستو برد
دەستی دایە شیر رووی کردە دوشمن
رەگی زیندەگی دەرکێشا لەبن
قول قینی هەستێ دوشمن پەست ئەکا
بەلام کەی بۆ کەی گۆبەنگ خەست ئەکا[٢٢٩]

---

[٢٢٩] بەڕاستی ئەوەی پیرەمێرد وتبووی، وا هاتە دی، قولە رەشەکانی ئەمەریکاو گەلێ شوێنی تر وا خەریکن گۆبەنگ خەست ئەکەن. بەر لەوانیش ماوماو لە ئەفەریقادا گاڵەی کردو دوشمنانی وڵاتی دەربەدەر کرد. بەلام من وابزانم پیرەمێرد لێرەدا لە جیاتی قول نیازی لە کورد بووەو ئەوسا نەیویستووە دەری ببڕێ.

ج- بەشی مەتەڵ:

مەتەڵ[٣٣٠]

لەم قەراغ شارە وەرە بنواڕە
کوێت لێ دیارە، مەڵبەندی یارە[٣٣١]
لە دوور دوور نیگای شیرین و بەرزە
نزیك کەوتیەوە ئەتخاتە لەرزە
ناوی گوێزێکە خانەی نێچیرە
با سەفاو پڕ غەم سەیرانگای زویرە
هەر هەفتەی ڕۆژێك کۆگای ژنانە
(ئۆپیرا)ی ژنان، گۆرانی خانە[٣٣٢]
بەشەو پیاوخۆرە ڕۆژ ئاوی چاوە
ریشەی درەختی جەرگ و هەناوە
کێ هەڵی بێنێ ئێوارەی جوعمە[٣٣٣]
حەڵوای ئەدەمێ بیکات بە لوقمە

---

[٣٣٠] ئەو مەتەڵە سەرقەبرانە.

[٣٣١] مەڵبەندی یارە- یەعنی شوێنی خۆشەویستە و نیازیشی لە گردی مامەیارەیە کە لە گردی سەیوانەوە دیارە.

[٣٣٢] ئۆپراو گۆرانی خانە- نیازی لە گریانی ژنانە کە بە کۆمەڵ ئەچنە سەر قەبران و لەوێ لەسەر مردوو ئەگرین و ئەلاوێننەوە.

[٣٣٣] جوعمە- نیازی لە ڕۆژی جومعەیە (هەینی) کە لە کوردیدا هەندێ وشە هەڵ ئەگێڕنەوە وەکو جومعە، جوعمە وە مێرووڵە و مێلوورە.

مەتەڵ[٣٣٤]

ئەم مەتەڵمان نەختێك گرانە
لە قینی ئەوەی وتیان ئاسانە
زبان زەدێکی کوردە پەتیە
لە جێی پاساری ئەم پێنج پیتیە
هەرچی ئەنووسین کوردی پەتیە
با پێمان بڵێن پەتی و پەتیە
یەکەم و دووهەم لەلەی ژمارە
لە خوار پێپیلکە سەدا بنوارە
وەری گێڕیەوە پارچەیی لەشتە
کە ئەوەت لێ بڕا، گریان بەشتە
سێهەم بخەرە ناو دووو یەکەوە
بۆ جل و راخەر نەنگە پێکەوە
کە سەری نەبێ کونی تێ دەبێ
ریسی جۆلایی پێ جێ بە جێ ئەبێ
یەك و سێ بڵێ عەزیز بەو وڵاخ
کاتێکت زانی چوو بۆ ئابلاخ
یەك و دووو پێنجی جەرگەی زستانە
لەگەڵ پەیدا بوو چلەی بەندانە
دوو خاڵی نەبێت ئنجا دەعبایە
پیاو خۆری شەتی خواری بەغدایە
کێ هەڵی بێنێ ئەمجارە بەخوا
وێنەی شیرینی سجووقێك ئەخوا

---

(٣٣٤) بە پێی وشەکانیا ئەبێ ئەو مەتەڵە (چلوورە) بێ.

مەتەڵی بە دەورە

(١)

سێ بەردەو بەرد نیە
بن رەقەو بۆ تەور نیە
گیا خۆریشەو کەر نیە
هێلکەکەرەو مر نیە

(٢)

زیندوو هات بە فێڵ مردوویەکی ناشت
بەری دارەکەی ئادەمی لێ ناشت
زیندوو بۆ خواردن هاتە سەر مردوو
مردوو هەڵبەزی، زیندوو پێوە بوو

(٣)

خشتەی کونیکە چل مەن باریە
بۆ خۆی بێ گیانەو گیاندار سواریە
گیاندار بەوەوە توانای غاریە
ئەگەر ئەو نەبێ دەردی کاریە

(٤)

بیرێکی جاوین، گوریسی دارین
دولچەکەی قوڕین، سەرو مل رەنگین
ئێمە لەجێی ئاو ئاگری ئەدەین
ئەویش دووکەڵمان ئەدا لەبەر قین

پیاوێك مرد گەلێك موڵك و ماڵی بوو
بەشەمیراتی کەوتبووە بەر دوو
یەکێك مامی بوو ئەوی تریان خاڵ
خاڵ کوڕی مام بوو مامیش کوڕی خاڵ
ئەم خاڵ و مامە عەقڵ نایگرێ
بزانین ئەرسیان چۆن لێ بەش ئەکرێ[٣٣٥]؟

مەتەڵی بێژنگ بەسەر[٣٣٦]

ئەم مەتەڵەمان نۆی تازی پیتە
هێندە بەرزە نابێت بە قوڕو لیتە
سیانی هیجایە دوانی گۆیایە[٣٣٧]
چواری ڕەنەنە، پێنجی پاکتایە
دووی پێش و دووی دوای کوشتە جلادە
بەبێ سێ و چواری ڕەنجمان بەبادا
سێ و چوارو پێنجی گەردی دڵانە
پاداشتی زانەر نوسخەی ژیانە

[٣٣٥] وەڵامی مەتەڵەکە بەم جۆرەی خوارەوەیە فەتاح تیزۆیی دایك و خوشکێکی بوو، پورتلێخانی مەلکەندیش دوو کوڕی هەبوو، کوڕێکیان ناوی (پەتك) بوو ئەوی تریان ناوی (گەسك) بوو. خەڵکی گەڕەك هاتن تلێخانیان مارە کرد لە فەتاح تیزۆیی، فەتاح لە پوورتلێخان کوڕێکی بوو بڵێین ناوی نا (کتك)، فەتاح دایکەکەی خۆی دا بە (پەتك)و خوشکەکەشی مارە کرد لە (گەسك)، ئەو دوو برایەش پەتك و گەسك هەردوکیان لە دایك و خوشکی فەتاح تیزۆیی هەریەکە کوڕێکیان بوو، ئێستە ئەوی مردووە گەسکە، کتکی کوڕی فەتاح لەلایەکەوە دایك برای پەتك و گەسکە و مامی کوڕەکەی گەسکە کوڕەکەی گەسکیش خاڵی ئەوە لە خوشکی فەتاح بەم ڕەنگە خاڵ کوڕی مامەو مام کوڕی خاڵە.
بەڵام کوڕی گەسك لە خوشکە (ذوی الارحام)ەکەی کوڕی (پەتك) عصبەیە، دیارە کە ذوی الارحام ئەگەر عصبە بوو ئەوا ئەرس نابات.
[٣٣٦] بێژنگ بەسەر شاخێکە لە ناوچەی بازیاندا کە لوتکەکەی تەخت و خڕە لە دوورەوە لە بێژنگ ئەچێ.
[٣٣٧] یەعنی سێ پیتیان حەرفی هیجایە کە (ب، ی، ن)ە بەڵام (ژ، گ) لە پیتەکانی حەرفی هیجای عەرەبی نین.

مەتەڵ

شوباتی ساڵی ١٩٤٢

لە دارو ئاسنو ئاگر شتێکم دی لەناو ئاوا
سرەوتی نابێ رۆژو شەو، چ خۆرکەوتن، چ خۆرئاوا
لە یەك پێ رادەکا بەو ئاوەدا وەك ئەسپی پڕتاوە
بە نووکی لووتی ئەو، دەریا دڕاوە، هەستی بڕاوە
لە ئاوایەو ئەمەندە تینووە ناو جەرگی سووتاوە
لەسەر ئەو تینوویەتیەشدا، ئاو گەیشتە قوڕگی خنکاوە
نەڕەی وەك شێرە، سەد شێرو نەهەنگی بەحر ئەترسێنێ
بە چالاکی وەکو بازە، کەچی بێ بازدو هەنگاوە
بەسەر پشتیا تەرات ئەکرێ، ئەمەندە سەختە نانەخشێ
ئەگە تۆفانی نوحیش بێ لەوێدا کەس نەترساوە
لە پێشدا کاروانی بۆ دەهێناین لەوپەڕی دنیاوە
لەژێر بەحرا بە گوللە ئەیکوژن رێی راستی گیراوە(٣٣٨)

مەتەڵی تابووت

رەوڕەوەیەکم بینی لەو دەشتە
پێنج لەشو چوار گیان بە هەنگاو هەشتە
ئەگەر تۆ زانای هۆشت بەگیرە
لەناو مەلانا کام مەل بەگیرە

(٣٣٨) وابزانم ئەو مەتەڵە پاپۆرە.

مەتەڵی کەللە سەر

گردێکی بەرزە دیارە لێتەوە
لەگەڵ جیهانا ئەسوورێتەوە
تەنها دیوێکی پێنج چاوی تیایە
ئەو سەرچاوانە ئاویان لێك جیایە
دوانی، سوێر، دوانی تاڵ، یەکێکیان شیرین
قوللەی (ئیڤل)ەو رصدی دووربین
ماکینەی هەواو خەڵووزی جوێیە
ئەو ئەسووتێنێ وەکو رادیۆیە
گیای لێ رواوە ئەوەندە سەختە
ئەیدوورنەوە بە یەك دوو حەفتە

مەتەڵی عەرش

ئاشنای ئەسراری قەلبە بێگومان
دەر ئەخات ماهیەتی سڕی نیهان
هەرکەسێ فەیزی ئەوی بۆ رێککەوێ
پادشاهێکە بە گەردوون نانەوێ
بادەیەکی گەر بنۆشی بێگومان
پیاڵەیەك ئاو ناهێنێ موڵکی جیهان
جەوهەری سێ حەرفە، یەك حەفتا تەمام
ناوەراستی سیصدو دوانی بەنام
هەرکەس بیزانێ دیارە تێدەگا
بێگومان فەیزی ئەویشی پێ ئەگا

پیرەمێرد لە زمانی بێگانەدا

باسی بەرهەمەکانی پیرەمێردو شاعیرێتی لەبەشێك لەو کتێبانەدا کراوەکە لەلایەن نوسەرە ئەوروپاییەکانەوە بەزمانی فەرەنسی و ئینگلیزیو روسیو ئەڵمانی دەرچون لەم کتێبانەی خوارەوەدا بەشێوەیەکی گشتی پیرەمێردو ناوەرۆكو روخساری هۆنراوەکانی خراوەتە بەرچاو:-

١- توماس بوا- پێناسینی کورد، لەبەیروت ساڵی ١٩٦٥بە فەرەنسی دەرچوە.

Bois Thomas, Conaissance des Kurdes, Beyrouth, ١٩٦٥.

٢- س. ج. ئەدمونس: کوردو تورکو عەرەب، لە لەندەن لەساڵی ١٩٥٧دا بەئینگلیزی بڵاوکراوەتەوە.

Kurds, Turkes and Arabs, London ١٩٥٧.

٣- م. ب. رودینکو: ئەدەبی کوردی نوێ، گۆڤاری (کراتکەیە سەئەبشینیا) بە زمانی روسی لە ساڵی ١٩٦٣دا لە مۆسکۆ چاپکراوە.

٤- زانا کەناتی کوردویف: لە کوردەکانی یەکێتی سۆڤیەتە لە پێشەکی (مەمو زین)دا لە ساڵی ١٩٦٢ لە مۆسکۆ چاپکراوە.

٥- عەلیشانۆف حسێن گاسان ئوگلی: لە کوردەکانی یەکێتی سۆڤیەتە. لە نامەی دکتۆرا دەربارەی (گۆران) لە ساڵی ١٩٦٦ لە باکۆ چاپکراوە.

٦- لەم نامەی دکتۆرانەشدا، کە لەلایەن بەشێك لەو قوتابیە کوردانەی کوردستانی عێراقەوە نووسراونەتەوە، شوێنی پیرەمێردو رەوشتی هۆنراوەکانی بە دوورو درێژتر روون کراوەتەوە:-

أ- دکتۆ عیزەدین مستەفا رەسول- ریالیزم لە ئەدەبی کوردیدا باکۆ ١٩٦٣، بە زمانی عەرەبی لە بەیروت ساڵی ١٩٦٦دا بڵاوکراوەتەوە.

ب- د. مەعروف خەزنەدار- لە بابەت مێژووی ئەدەبی کوردی نوێوە، لە ساڵی ١٩٦٣دا لە لینینگراد بە زمانی رووسی، وە لە ساڵی ١٩٦٨دا بڵاوکراوەتەوە.

ت- د. ئیحسان فوئاد:- جووڵانەوەی رۆشنبیری لە ئەدەبی کوردیدا لە ساڵی ١٩٦٦دا لە مۆسکۆ بە زمانی رووسی چاپکراوە.

بەناوی نەوەی پیرەمێردەوە

نزیکەی بیست ساڵە هەر لەپاش کۆچی دوایی پیرەمێردەوە هەموو لایەك بیرمان لە کۆکردنەوەو چاپکردنی دیوانەکەی ئەکردەوە، بە تایبەتی نەوەکانی کە بەجێ هێنانی ئامۆژگاریەکانی لەم رووەوە کەوتبووە سەر شانیان. نووسەران و شاعیران و رۆشنبیران هەمیشە بە پەرۆشەوە ئەیانپرسیەوە، بەڵام زۆرمان ئەوەمان بەباش زانی کە نابێ ئەم کارە بە پەلەو هەرەمەیی پێك بهێنرێ و تەنها بریتی بێ لە کۆکردنەوەی شیعرەکانی و ریزکردنیان بۆ لەچاپدانی بە نیازی سوودو قازانج، بەڵکو پێویستە لەسەرخۆو بە وردی و پوختەیی بکرێ لەگەڵ لێدوان و لێکۆڵینەوەیەکی وردو دراسەیەکی تەواو زانیاری وادا کە سوودو کەڵکی گشتی تیا بێ و بریتی بێ لە هەموو هەڵبەستەکانی لەگەڵ چەند نموونەیەك لە پەخشان و نووسین و گاڵتەوگەپ و چیرۆك و پەندی پێشوونیاندا، چونکە لە چاپدانی هەموو پەخشان و گاڵتەوگەپ و پەندی پێشوونیان و چیرۆك لەگەڵ روحی مەولەوی و مەولاناخالید جگە لە بەشی تورکی و فارسی ئەمانە ئێجگار زۆرن و هەریەکە جیابەجیا کۆکردنەوەو لەسەر نووسینی بە زنجیرەی تایبەتی خۆی ئەوێ. بێجگە لەوەش لەکاتی خۆیدا باس لەوەش کرا کەوا باشە لەکاتی وادا بخرێتە بەرهەم کە بتوانرێ زۆربەی شیعرەکانی چاپ بکرێ و چۆنیش پێویست بێ راست و رەوان ماوەی لەسەر نووسینی هەبێ.

هەروا وە بەم پێیە لەسەر خواستی نەوەی پیرەمێرد هاورێی خۆشەویست و مامۆستای شاعیرو ئەدیبی بەنرخمان کاك محەمەد رەسول (هاوار)، لەوساوە بەتایبەتی لەم چەند ساڵەی دواییەدا دەستی داوەتە ئەم کارە گرنگی تاوەکو بەشێوەیەکی وای بێنێتە بەرهەم کە بۆ ئەمە بشێ و پێشکەشی دەستەی زانیاران و نووسەران و شاعیرانی گەلی کوردی خۆشەویستی بکات کە لە دەمێکەوە بە ئاواتیەوەن.

بەم جۆرە وا ئێستا ئەم ئاواتەش هاتە دی و بێجگە لەوەی چەند کەسێك لە نووسەران و شاعیرە ناسراوەکانمان ئەم بەرهەمەیان دی و خوێندیانەوەو زۆر پەسەندیان کرد. من بەش بەحاڵی خۆم ئەڵێم:

دوای ئەوەی کە خوێندمەوە بە وردی و سەرنجم دایە وەکو ئەڵێن تاسێکم بەسەردا هات و لە چاولێك نانێکدا وەکو فلیمێکی سینەما هەموو رۆژانی ئەوساو هەڵس و کەوت و گوفتارو رەفتارو تێکۆشان و هاوڵدان و شۆرش پەرپاکردنی پیرەمێردی هێنایەوە بەرچاوم کە هەرچەند لەبەر چاوم لانەچووە. هەروەها رۆژی ١٨/ی مانگی حوزەیرانی ساڵی ١٩٥٠/ی هێنایەوە یادم کە ئەوەبوو بۆ رۆژی دوایی کۆچی دوایی کرد، ئەو رۆژە

بوو کە سەر لە بەیانی بانگی کردمو داینامو بەناوی دوا ماڵئاواییەوە ئەو چەند ئامۆژگارییەی لە شێوەی وەسیەتنامەدا پێسپاردم کەوا لە پێشەکی ئەم بەرهەمەدا وەکو خۆی خراوەتە بەرچاو.

بەم بۆنەیەوە زۆر بە شادمانییەوە ئەڵێم ئەوەندەی لە تواناداا بووبێ نەوەی پیرەمێرد بە یارمەتی هەمووان بۆ بەجێ هێنانی ئەو ئامۆژگارییانە دریغیمان نەکردووە تا ئاواتی هێنانە بەرهەمی کۆکردنەوەو لەسەر نووسین و چاپکردنی شیعرەکانیشی کە یەکێك بوو لە داخوازییەکانی خۆی بەمجۆرە هاتە دی.ئنجا لێرەدا چونکە ماوە نییەو ئەبێ لە کورتی بیبڕمەوە ئەڵێم:

سوپاس بۆ مامۆستا (هاوار) کەوا ئەم ئاواتە گشتییەی بە شێوەیەکی راستو دروستو پڕماناو زانیاریو بە شارەزاییو شێوەیەکی تەواو سوودبەخش هێنایە دی کە بێگومان لەوەدنیا پیرەمێرد پێی دڵشادەو مایەی سوپاس گوزاری خوێندەوارانە.

بەڕاستی تا بڵێی ئەم بەرهەمە بە کەڵكو سوودبەخشە، لەهەر سەرێکەوە بیگری، ئایا لەبارەی ژیاندنەوەی روحی پڕ شۆڕشو بەربەرەکانی کەری بەجۆشی پیرەمێردەوە یا بە بانگدانی بە ئاشکرای بە گوێی لاوانی نیشتماندا بۆ راپەڕینو هوشیار بوونەوەو واز لێهێنانو رووخاندنی هەموو جۆرە رچەو نەریتێکی کۆنو بێ کەڵكو پڕ لاساییو ملی رێ گرتن، رێی ژیانی نوێی تازەو پڕ سوودی گشتی گەل بەرەو پێشکەوتنو سەربەستیو ئازادیو لەبەند رزگاربوون، ئەمانە لە روحی پیرەمێردەوە، پیرەمێردی شاعیر، پیرەمێردی ئەدیبو نووسەر، یاخود لە بارەی خزمەتی زبانو نووسینی کوردییەوە بەڕادەیەك کە ئەو هەموو زەخیرە پڕ پیتو بەرەکەتەی کە پیرەمێرد بۆ گەلو نەتەوەکەی بەجێ هێشتبوو وەك باخێکی پڕ درەختی بەردارو لە هەموو جۆرە میوەیەك تیاو بەگوڵی رەنگاورەنگی لە هەمە جۆرە رازابێتەوە، کەوا ئێستا مامۆستا (هاوار) توانی بەری ئەو درەختو میوەجاتانە بڕنێو بیخاتە بەردەمی هەمووانو ئەو گوڵە لە هەمەڕەنگو بۆن خۆشانە بکات بە چەپكو بیخاتە ناو گوڵدانی مێژووی ئەدەبی کوردییەوەو ئامادەی بکات بۆ خوێندەوارانی بەڕێز، بێجگە لەوەش ئەم بەرهەمە پڕ سوودە کە دوای ماندوو بوونێکی چەند ساڵە پێك هاتووە، دەرگایەکی گەورەی دەسپێکردنو لێدوانو لێکۆڵینەوەو لەسەر نووسینی پیرەمێردو هەموو شیعرو نووسینەکانی بۆ هەموو خوێندەواران خستە سەر پشت بۆ لەمەودواو بۆ دواڕۆژێکی نزیك کە شایانی سوپاسە.

هەروەها سوپاسیش بۆ هەموو ئەو برادەرو شاعیرو ئەدیبانەی کە لەوساوە پیرەمێرد کۆچی دوایی کردووە بەبێ وچانو بە گەرمیو بە پەرۆشەوە عەوداڵنو هەواڵی ئەپرسنو چاوەڕوانی چاپکردنی بەرهەمەکانین. سوپاسیش بۆ ئەو رۆشنبیرانەی کە دریغیان

ئەکردووە لەرێی کۆکردنەوەو لەسەر نووسین و چاپکردن و ژیاندنەوەی بەرهەمەکانی پیرەمێرد بە تایبەتی کاکەی فەلاح، خاوەنی کتێبخانەی پیرەمێرد لە سلێمانی.

ئنجا وا بەم بۆنەیەوە هەروەکو لەکاتی یاد کردنەوەی پیرەمێردا لە رۆژی چلەیدا وتم ئەیلێمەوە:-

لە رۆژی کۆچ کردنی پیرەمێردەوە، ئەوەی من لە میللەت و هاولاتی و هاوزبان و ئاسیاوەکانی دیومەو بیستوومە نایەتە نووسین و باس ناکرێ و قەڵەم لە ئاستیا کۆڵەو زبانیش لاڵە تەنها بە سوپاس کردن نابڕێتەوە، بێگومان شایانی شایستەو سوپاسە بەرادەیەك کە پیرەمێرد لەوە دنیا شانازی پێوە بکات و بڵێ من لەم میللەت و وڵاتەم کە گەل و وڵاتی خۆیان خۆش ئەوێ و قەدری ئەوانەیان لەلایە کە لەرێی گەل و وڵاتا تێئەکۆشن و خۆیان لە پێناویا بەخت ئەکەن. بێگومان من وا ئەزانم کە پیرەمێرد نەمردووە بەڕاستی (پیرەمێردی نەمرە)، هەرچەند خۆی بە دیمەن دیار نیە بەلام وا هەست ئەکەم کەوا بەتایبەتی لەم رۆژانەدا روحی رەوانی لامانەو دەنگی زولالی دێتە گوێم و خۆیەتی، دەنگی خۆیەتی پێم ئەڵێ کە بە زوبانی ئەوەوە بە هەموانی رابگەیەنم کە ئەڵێ:-

من لەوە دنیا سەرفرازو دڵشادم، مژدەش بێ لە ئێوە کەوا ئاگادارم دوای خۆم ئاواتەکانم خەریکە دێتە دی، وا ئەبینم کە پایەی بەرزی نەتەوەکەم، پێشکەوتنی وڵاتەکەم، کوردو کوردستان، خوێندەواری و چاوکردنەوەو سەندنی مافی گەل، رزگارکردنی لێقەوماوان و زۆرلێکراوان و جوتیاران، چوون یەکی بەبێ جیاوازی، ئاشتی و خۆشی و دۆستایەتی، یەکێتی و برایەتی کوردو عەرەب و هەموو نەتەوەکانی ناو نیشتمان، سەربەستی و ئازادی، نەورۆزو زانستی، گۆڤارو رۆژنامەو چاپخانەمان، تێکڕا رماندن و واز لێهێنانی هەموو رچەو نەرێتێکی کۆن و بێ کەڵك و راپەڕین و شۆڕش بەرپا کردن و هەنگاونان بەرەو ژیانێکی تازەو نوێ، وە هەروەها ئەڵێ:

وا دێتە گوێم کەوا خوێندەوارانمان خەریکن شیعرو نووسینەکانم ئەنووسنەوەو لێی ئەکۆڵنەوە، ئەیخوێننەوەو لەبەری ئەکەن، ئاگادارم کەوا جارجار بە تایبەتی لە رۆژانی نەورۆزو بەهاردا دەستەی لاوان دێنە (کارێزی شەریف) کەوا بۆتە دارستان و مەڵبەندی جوانان و سەیرانگای نەورۆزمان و سەرئەکەونە سەر گردەکەی یارەو سەرم لێ ئەدەم هەروەکو خۆم بە ئاواتم ئەخواست، ئنجا بۆیە پێتان ئەڵێم کە خەفەت مەخۆن، منیش دڵشادم کەوا ئەبینم ئاواتەکانم دێتە دی، بۆیە گرێی قورسی کفنەکەم کرایەوەو تەمی سەرچاوم رەویەوە، وا خۆمم، گیانی پیرەمێردم هاتوومەتەوە ناوتان و چاوم لەدوای خۆم نەماو سوپاسی بێپایان بۆ گشت لایەکتان).

(بەناوی نەوەی پیرەمێرد)

فائق هوشیار

چاپخانەی شڤان شەقامی مەولەوی
ژمارەی موبایل : ٠٧٧٠١٤٩٨٤٩٩
ژمارەی تەلەفون : ٣١٤١٩٨١

نرخ (٩٠٠٠) دینار

Dîwanî
Pîremerd
مەلی خۆشخوانی باغچەی بوێژان
کۆگای فەلسەفە و پەندی پێشیان
هەڵبەستەکانت بۆ نەتەوەی کورد
بونە مەشخەڵی ڕێگەی تێکۆشان.
هاوار
زنجیرەی بڵاوکراوەکانی چاپخانەی شڤان 25